

Översikten av nationerna

En analys och kommentar av 1 Mos 10

Tore Jungerstam

Maj 2021

Översikten av nationerna

En analys och kommentar av 1 Mos 10

Tore Jungerstam

Innehåll

Förord	1
Lista över förkortningar	2
1 Inledning.....	3
1.1 Arbetets syfte	3
1.2 Presentation av materialet.....	3
1.3 Forskningsöversikt	8
1.3.1 Fråga ett: Vilket är syftet?	9
1.3.2 Fråga två: Finns historisk tillförlitlighet?	10
1.3.3 Vilken tidsperiod återspeglas?.....	11
1.4 Presentation av forskningsfrågorna	14
1.5 Metod	14
1.6 Principer för min översättning.....	15
1.6.1 Om den hebreiska perfektformen och andra verbformer	15
1.6.2 Översättning av verbet <i>jalad</i>	17
1.6.3 Födelseformler	17
1.7 Tidsangivelser.....	18
1.8 Introduktion till den antika främre orienten och dess förhistoria	20
1.8.1 Sjöfart i den antika främre orienten	22
2 Översättning och kommentar.....	22
2.1 Överskrift och Jafets ättlingar. 1 Mos 10:1–5	22
2.1.1 Allmän översikt	23
2.1.2 Översättning av hela avsnittet med Jafets söner	23
2.1.3 Överskrift och inledning	24
2.1.4 Jafets söner: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshech, Tiras	25
2.1.5 Gomers söner: Ashkenaz, Rifat, Togarma.....	28
2.1.6 Javans söner: Elisha, Tarshish, kittéerna, dodanéerna	30
2.1.7 Kolofonen	33
2.1.8 Avslutande kommentar över Jafets ättlingar	34
2.2 Chams ättlingar. 1 Mos 10:6–20	34
2.2.1 Allmän översikt	35
2.2.2 Översättning av hela avsnittet med Chams ättlingar	35
2.3 Chams fyra söner: Kush, Mitsraim, Put och Kanaan.....	36
2.3.1 Kush	36
2.3.2 Mitsraim	38
2.3.3 Put	38
2.3.4 Kanaan	39
2.4 Kushs söner: Seva, Chavila, Savtah, Raama och Savtecha	40
2.4.1 Raamas söner Sheba och Dedan	42

2.5 Kushs ättling: Nimrod	42
2.5.1 Översättning av helheten om Nimrod	43
2.5.2 Kommentar över det första stycket.....	44
2.5.3 De fyra städerna i Shinars land: Babylon, Erech, Akkad och Kalne.....	46
2.5.4 Akkad och det akkadiska imperiet	54
2.5.5 Hur ska man förstå notisen om Ashur?	64
2.5.6 Översikt av Assyriens historia	68
2.5.7 Alternativ för Nimrods identitet	72
2.5.8 Min slutsats gällande Nimrods identitet	75
2.6 Mitsraims ättlingar: ludéerna, anaméerna, lehavéerna, naftuchéerna, patruséerna, kasluchéerna, filistéerna och kaftoréerna	81
2.6.1 Översättning och kommentar.....	81
2.6.2 Mitsraims ättlingar förutom kasluchéerna och filistéerna	81
2.6.3 Kasluchéerna – och filistéernas ursprung.....	83
2.7 Kanaans ättlingar: Tsidon, Chet, jevusiter, amoriter, girgashiter, chiviter, arkiter, sinitser, arvaditer, tsemariter och chatatiter	92
2.7.1 Introduktion till avsnittet om Kanaans ättlingar.....	93
2.7.2 Översättning	94
2.7.3 Tsidon	94
2.7.4 Chet och det hittitiska imperiet.....	95
2.7.5 Jevusiter.....	99
2.7.6 Amoriter	100
2.7.7 Girgashiter	102
2.7.8 Chiviter	103
2.7.9 Arkiter och sinitser	104
2.7.10 Arvaditer, Tsemariter och chatatiter	105
2.7.11 Gränsen för kanaaniternas bosättning.....	106
2.7.12 Kolofonen som följer Chams ättlingar	115
2.7.13 Olika listor på folkslagen i Kanaan	116
2.8 Shems ättlingar. 1 Mos 10:21–32.....	117
2.8.1 Allmän översikt	117
2.8.2 Översättning av hela avsnittet med Shems ättlingar	119
2.8.3 Introduktionen till Shems ättlingar.....	120
2.8.4 Shems son Elam	122
2.8.5 Shems son Ashur	124
2.8.6 Shems söner Arpachshad, Lud och Aram	125
2.8.7 Arams söner: Utz, Chul, Geter och Mash	126
2.8.8 Arpachshads ättlingar fram till Joktan: Shelach, Ever och Peleg	127
2.8.9 Joktan och hans söner: Almodad, Shalef, Chatsarmavet, Jerach, Hadoram, Uzal, Dikla, Oval, Avimael, Sheva, Ofir, Chavila, Jovav	129
2.8.10 Bosättningsområdet för Juktans söner.....	134
2.8.11 Kolofonen som följer Shems ättlingar	134
2.8.12 Den avslutande kolofonen för hela översikten av nationerna	135
2.9 En analys av kolofonerna	136
2.9.1 Hur är kolofonerna sammanlänkade?	136
2.9.2 Hur är kolofonerna varierade?	137

3 Analyser av texten som helhet	140
3.1 Hur är översikten av nationerna strukturerad	141
3.1.1 Den geografiska spridningen	141
3.1.2 Antalet generationer	141
3.1.3 Översikt av ättlingarna till Noachs söner	142
3.1.4 Analyser av hur ättlingarna är fördelade	144
3.1.5 Födelseformler	151
3.1.6 Intressanta ordfrekvenser	153
3.1.7 Variationer i översikten av nationerna	156
3.1.8 Sammanfattande kommentar	157
3.2 Vilken tidsperiod avspeglas i översikten av nationerna?	159
3.2.1 Folken	159
3.2.2 Städer och gränser	164
3.2.3 Ytterligare iakttagelser	164
3.2.4 Min slutsats	165
3.3 Avspeglar översikten realiteter eller är den en fantasiprodukt?	166
4 Hur harmonierar texten med dokumenthypotesen?.....	167
4.1 Dokumenthypotesen och urhistorien	167
4.1.1 Dokumenthypotesens syn på översikten av nationerna	168
4.1.2 Argument för en uppdelning i J och P	169
4.2 Översikten av nationerna enligt de förmodade källorna J och P	172
4.2.1 Översikten av nationerna enligt P	174
4.2.2 Översikten av nationerna enligt J	177
4.2.3 På vilken grund delas översikten upp?	182
4.2.4 Källorna och födelseformlerna	182
4.3 Avslutande bedömning av dokumenthypotesen och översikten av nationerna	185
4.3.1 Dokumenthypotesens kriterier	186
4.3.2 Min analys med avseende på dokumenthypotesens kriterier	189
5 Avslutande diskussion och svar på mina forskningsfrågor.....	190
Bilaga: Min översättning	195
Översikten av nationerna: 1 Mos 10:1–32	195
Källförteckning	197

Förord

Jag fortsätter att arbeta med mitt stora intresseområde: den bibliska urhistorien. I mitt senaste arbete analyserade jag Flodberättelsen ur olika perspektiv. Nu ska jag behandla 1 Mos 10 som jag kallar ”översikten av nationerna”. Speciell uppmärksamhet ägnar jag åt textens struktur och de delar som är speciellt intressanta. Till exempel vilka filistéerna var och vem är denne mystiske Nimrod?

Den här skriften kan läsas med behållning av vem som helst med intresse för den bibliska urhistorien. Det finns hebreisk text i skriften, men jag har försökt skriva så att man varken behöver kunna läsa eller förstå hebreiska. Jag har även lämnat bort de diakritiska tecknen.

Det här är ingen akademisk avhandling, men den är skriven så att den kan bli till nytta även för akademiska studier. Detta bland annat genom den grundforskning jag presenterar samt de många referenserna.

Texten är inte språkgranskad och innehåller säkert en del slarvfel. Jag blir gärna uppmärksam på sådana och jag tar gärna emot kritik eller feedback på innehållet.¹

Jag hänvisar ibland till mina tidigare arbeten:²

1. 1 Mos 1:1–2:3 och det babyloniska eposet Enuma Elish. En analys av det gemensamma i kosmogonin och av texternas syfte
2. Hur förhåller sig Edenberättelsen till skapelseberättelsen. En analys av struktur och innehåll
3. Historien om Kain och Abel. En analys och kommentar av 1 Mos 4
4. En analys och kommentar av 1 Mos 5:1–6:8: Adams och människans fortsatta historia
5. Noachs fortsatta historia. En analys och kommentar av 1 Mos 6:9–9:29
6. Flodberättelsen i GT och i Gilgamesheposet. En komparativ analys

En del av den forskning jag presenterar i dessa arbeten är unik, åtminstone så långt jag känner till.

Dessa arbeten kan beställas i pappersformat via mig tore.jungerstam@gmail.com eller via SLEF:s förlag. Man hittar den också digitalt via www.urhistorien.com. Fler kopior av denna skrift kan fås på samma sätt.

Esse 13 maj 2021 Tore Jungerstam

¹ Enklast kan man skicka rättelser, feedback eller annars komma i kontakt med mig via e-post: tore.jungerstam@gmail.com eller tore.jungerstam@pedersore.fi.

² Jungerstam 2013; 2015; 2016; 2017; 2018; 2018¹.

Lista över förkortningar

ANET	Ancient Near Eastern Texts (Pritchard ed.)
BDB	Brown, Driver, Briggs Hebrew and English lexicon
BHS	Biblia Hebraica Stuttgartensia (5 th rev.ed.)
Bibel 2000	Bibeln. Bibelkommissionens översättning
Folkbibeln	Bibeln. Svenska Folkbibelns översättning
GT	Gamla testamentet
HALOT	A concise Hebrew and Aramaic Lexicon. (12 th corrected impression published 1991, reprinted 2000)
JBL	Journal of Biblical Litterature
JPS	GT: Översättning gjord av Jewish Publication Society
KJV	Bibeln. King James Version
KR92	Bibeln. Raamattu 1992.
NAB	Bibeln. The New American Bible. Reviderad 2011
NAS	Bibeln. New American Standard Bible
NIV	Bibeln. New International Version
NJB	Bibeln. The New Jerusalem Bible
NT	Nya testamentet
SFB	Bibeln. Svenska Folkbibelns översättning
SFB15	Bibeln. Svenska Folkbibeln 2015. Reviderad från Svenska Folkbibeln 1998
S00	Bibeln. Bibelkommissionens översättning
1917	Bibeln. 1917 års översättning

1 Inledning

I det här kapitlet ger jag en allmän presentation av det material jag jobbar med. Jag redogör för syftet med arbetet, presenterar materialet, ger en kort forskningsöversikt samt presenterar mina forskningsfrågor. Därefter beskriver jag den metod jag använder, redogör för vilka principer jag utgår från i min översättning samt förtydligar hur man ska förstå mina tidsangivelser. Sist ger jag en kort introduktion till den antika främre orienten, alltså det område som 1 Mos 10 omspannar.

1.1 Arbetets syfte

Det primära syftet med det här arbetet är att analysera 1 Mos 10 med avseende på struktur, komposition och innehåll.³ För att nå det syftet kommer jag först att översätta hela texten och kommentera ord och sekvenser som är svårförstådda, omdiskuterade i forskningen eller annars är av speciellt intresse. Det här arbetet ska således kunna fungera som en kommentar till 1 Mos 10 där man även får en översikt av tolkningar som görs av olika forskare. Efter att jag har presenterat och kommenterat hela texten i kapitel två kommer jag i kapitel tre att redovisa mina analyser av texten som en helhet utifrån relevanta perspektiv med avseende på mitt syfte.

Arbetet har även ett sekundärt syfte, vilket fokuserar på dokumenthypotesen. I mitt föregående arbete om Noachs fortsatta historia ägnade jag uppmärksamhet åt huruvida dokumenthypotesens förklaringsmodell harmonierar med empirin. Resultatet var entydigt. Vad gäller flodberättelsen harmonierar inte texten med dokumenthypotesens förklaringsmodell och jag konstaterade att den hypotesen måste förkastas vad gäller flodberättelsen. Därför är det med extra stort intresse jag kommer att analysera även 1 Mos 10 med avsikt att klargöra huruvida den texthelheten harmonierar med dokumenthypotesen eller inte. Det som gör arbetet extra intressant är att såväl 1 Mos 10 som flodberättelsen anses vara en kombination av källorna J och P.

Jag kommer först att fokusera på mitt primära syfte i kapitel två och tre. Frågan om hur dokumenthypotesens förklaringsmodell harmonierar med texten behandlar jag i kapitel 4.

1.2 Presentation av materialet

Det här är det sjunde arbetet jag presenterar vad gäller det som kallas Bibelns urhistoria som omfattar 1 Mos 1:1–11:26. Urhistorien är uppdelad i skapelseberättelsen samt fem ytterligare enheter på basis av var *toledot*-formlerna förekommer.⁴ *Toledot* är ett hebreiskt ord som

³ För betydelsen av textens struktur se t.ex. Dorsey 1999, 16–18.

⁴ För en presentation och analys av alla enheter i urhistorien se Jungerstam 2015, 8–12. Den första enheten i urhistorien är skapelseberättelsen. Den andra enheten är himmelens och jordens fortsatta historia. Den omfattar Edenberättelsen samt historien om Kain och Abel. Den tredje enheten som oftast benämns Adams fortsatta historia, men jag benämmer människans fortsatta historia, är *toledot*

kommer från ordet *jalad* vars grundbetydelse är ”föda fram”. I det här arbetet använder jag *toledot* och det svenska uttrycket ”fortsatta historia” synonymt för att namnge enheterna.⁵ I det här arbetet analyserar och kommenterar jag den första delen av Noachs söners fortsatta historia som omfattar 1 Mos 10. Den andra delen av Noachs söners fortsatta historia utgörs av berättelsen om Babels torn som omfattar 1 Mos 11:1–9. Samma struktur, med en inledande släktlista och en avslutning i berättelseform, har författaren även använt i människans fortsatta historia som omfattar 1 Mos 5:1–6:8.⁶ Berättelsen om Babels torn analyserar jag i mitt följande arbete i den här serien om urhistorien.

Den helhet som utgörs av 1 Mos 10 benämns ofta ”*The Table of Nations*” på engelska. På svenska kallas 1 Mos 10 vanligen ”Noas söners släkttavla”. I 1 Mos 10 presenteras inte en linjär genealogi av den typ som finns i 1 Mos 5 och 1 Mos 11:10–26. Genealogin är segmenterad och omfattar i Jafets fall bara två generationer.⁷ Det är mänsklighetens utbredning som är i fokus, inte en enskild linje.⁸

Jag anser att benämningen ”Noachs söners släkttavla” inte ger den bästa beskrivningen av innehållet i 1 Mos 10.⁹ Jag menar att syftet i första hand inte är att namnge Noachs söners ättlingar. Enligt min mening är syftet i stället att beskriva nationernas härstamning och samhörighet. Alla folk beskrivs som ättlingar till någon av Noachs tre söner. Det är framför allt folken som uppstod från Noachs tre söner och deras inbördes relation som är i fokus. Därför väljer jag att benämna 1 Mos 10 ”översikten av nationerna”.

Liksom andra genealogier i urhistorien är även översikten av nationerna högt utvecklad och rikligt varierad.¹⁰ Att syftet med översikten är att visa på att alla folk har sitt ursprung i någon av Noachs tre söner kommer tydligt fram i kolofonen i den sista versen:

Dessa är familjerna till Noachs söner enligt sina släktled bland sina folk och från dessa har utbredds folken på jorden efter floden. (1 Mos 10:32).

Cassuto noterar att GT åter en gång skiljer sig från annat jämförelsematerial från den antika främre orienten såtillvida att endast en naturlig process beskrivs. Från Noachs tre söner har alla jordens folk sin härstamning och människorna har åter befolkat jorden enbart genom en naturlig förökningsprocess. Inga nya människor skapas genom något gudomligt ingripande, vilket sker till exempel i Atrahasis-eposet.¹¹

Uppfattningen att alla folk är ”bröder” står i bjärt kontrast till vad man exempelvis ansåg i det gamla Egypten. Egyptierna reserverade benämningen människor till att gälla enbart egyptier,

nummer två och omfattar 1 Mos 5:1–6:8. Toledot nummer tre är Noachs fortsatta historia som omfattar 1 Mos 6:9–9:29. 1 Mos 10:1 inleder den fjärde enheten som även omfattar berättelsen om Babels torn i 1 Mos 11:1–9.

⁵ Uttrycket fortsatta historia är ingen bokstavlig översättning. Den översättningen används av Folkbibeln och jag anser att den på ett bra sätt uttrycker vad begreppet *toledot* innebär.

⁶ För en analys av människans fortsatta historia, 1 Mos 5:1–6:8, se Jungerstam 2017.

⁷ Genealogi och släkttavla är synonymer. En linjär genealogi följer bara en linje så att endast *en* son i varje släktled presenteras. En segmenterad genealogi presenterar flera söner till samma person.

⁸ Cassuto 1992, 180–181.

⁹ I min översättning av urhistorien strävar jag efter att återge namnen som de skrivs i hebreiskan. Därför använder jag Noach istället för Noa. I kapitel 1.6 redogör jag för vilka principer jag följer i min översättning.

¹⁰ Se kapitel 3.1.7 för en översikt av variationerna i 1 Mos 10. Hess 1994, 58–62.

¹¹ Cassuto 1992, 172. För en kort presentation av Atrahasis-eposet se Jungerstam 2018¹, 14–19.

medan alla andra folk betraktades som ättlingar till gudarnas fiender.¹² Synen i översikten av nationerna är dock helt i linje med skapelseberättelsens budskap att människan, hela mänskligheten, skapades till Guds avbild, till man och kvinna skapade han dem.¹³

I listan presenteras 70 namn på personer eller folk.¹⁴ Av dessa är 14 ättlingar till Jafet, 30 är ättlingar till Cham och 26 är ättlingar till Shem.¹⁵

Till skillnad från alla andra genealogier i urhistorien presenteras inte endast individer i översikten av nationerna. Här presenteras även folkgrupper. I översikten finns även namn som kan tolkas som geografiska platser, städer eller områden. I listan finns tio namn som har plural ändelse. Utöver det har nio namn adjektivändelsen -i som anger att det är ett folk.¹⁶

Inga åldrar anges i den här släkttlistan. Så är det även i Kains släkttlista i 1 Mos 4:17–24 liksom i alla andra släkttlistor i Första Mosebok förutom 1 Mos 5 och 1 Mos 11:10–26.¹⁷

Att en genealogi från den antika främre orienten kan innehålla folk eller geografiska platser är känt från till exempel Hammurabis genealogi. Wiseman noterar att där finns namn på individer som senare används om folkgrupper som härstammar från dessa individer. Likaså finns namn på individer som senare används om området de bebor.¹⁸

När man läser översikten av nationerna bör man vara medveten om att ordet för son, *ben*, även kan användas om en fjärran ättling.¹⁹ Men förståelsen av begreppet ”son” kan vara ännu vidare. På basis av hur ”söner” används i det här kapitlet menar forskare som Waltke och Wenham att begreppet ”söner” och verbet *jalad* som har betydelsen ”föda” även kan användas för att beskriva geografiska, politiska, sociala, kulturella eller språkliga relationer.²⁰

Motsvarande bruk är väl känt i den antika främre orienten. På mynt kallas till exempel staden Sidon en moder till andra städer.²¹ På liknande sätt används begreppet även i 1 Krön 2:50–51, 54. Byar som hör till en stad kallas även ”döttrar” till en stad. Ett sådant exempel finns i 4 Mos 21:25 där städer som lyder under Hesbon kallas döttrar på hebreiska.²² I svensk översättning kallas dessa städer ofta ”lydstäder”.²³ Städer kan även beskrivas som en syster.²⁴

Wenham lyfter fram att fader-son förhållande även används för att beskriva ett förbundsförhållande.²⁵ Far-son terminologi används i GT för att uttrycka vänskaps eller förbundsförhållanden som är oberoende av biologiska band. Var parterna på samma nivå var

¹² Den synen kommer fram i berättelsen om Josef där det framgår att egyptierna inte ansåg att de kunde äta tillsammans med hebréer. 1 Mos 43:32.

¹³ Noteras av Sarna 1989, 69.

¹⁴ Då räknar man inte med upplysningen om filistéernas härkomst utan betraktar det som en parentetisk upplysning som inte avser att presentera ytterligare ett folk. Det finns också forskare, t.ex. Sarna (1989, 69), som istället inte räknar in Nimrod bland de 70.

¹⁵ Laato 2017, 186.

¹⁶ Sarna 1989, 68.

¹⁷ Wenham 1987, 215; Mathews 1996, 434; Boice 2008, 402. Övriga släkttlistor: 1 Mos 25:1–4; 25:12–16; 36:4–5; 36:10–18; 36:20–30.

¹⁸ Wiseman 1973, xvi–xvii; Walton 2001, 368.

¹⁹ Som ett känt exempel kan man nämna att Messias skall vara Davids son. Det är en självklarhet att man ska förstå ”son” som ättling i det fallet.

²⁰ Wenham 1987, 215; Sarna 1989, 68; Cassuto 1992, 181–182, 190; Waltke 2001, 165.

²¹ Tsidon stavas i vanliga fall Sidon på svenska. På hebreiska står det Tsidon och därför skriver jag namnet så.

²² Cheshbon stavas vanligen som Hesbon på svenska.

²³ Fler exempel på detta är: 4 Mos 21:32; Josua 17:11, 16; Dom 1:27; 11:26; 1 Krön 7:29; 2 Krön 13:19; 28:18.

²⁴ Hes 16:46, 48, 53, 55; 23:10; 26:6; 30:18.

²⁵ T.ex. 2 Sam 7:13–16; Hosea 11:1. Mathews 1996, 437–438.

de ”bröder”. Men var den ena parten i högre ställning kunde relationen uttryckas som ett farson förhållande. Uttryck som att ”jag har fött dig” kan användas i sådana sammanhang.²⁶ I Guds förhållande med sitt egendomsfolk används de här uttrycken, men de användes även mänskliga parter emellan. Jag instämmer ändå med Wenham och Mathews som konstaterar att det språk som används i översikten av nationerna nog uttrycker idén om att alla folk härstammar från någon av Noachs tre söner.²⁷

Jag håller med Mathews om att alla släktlistor i urhistorien och i Pentateuken ska förstås som att de beskriver verkliga släktskap. Att listor över personer och platser även beskriver släktskapsförhållanden är något som förekommer i autentiska dokument från den antika främre orienten, till exempel i en förteckning över Hammurabis anfäder från ca 1750 f.Kr.²⁸

I listan finns flera namn som senare är kända som en stad eller ett land. Till exempel Tsidon som är namnet på staden Sidon och Mitsraim som är det hebreiska namnet på Egypten. Författaren verkar i sådana fall presentera eponymer, alltså de anfäder som kom att ge namn åt staden, platsen, folket eller landet.²⁹

I översikten av nationerna finns ingen antydning om någon fiendskap folken emellan. De som senare blir Israels fiender presenteras på samma sätt som alla andra. Kanaaniter, assyrier och egyptier presenteras i det här kapitlet som ättlingar till Noachs söner och mottagare av den välsignelse som Gud uttalade efter floden. Detta är nog mycket anmärkningsvärt.³⁰

Det är likaså anmärkningsvärt att inget Israel finns i den här översikten. Von Rad uttrycker det så här:³¹

*The omission of Israel appears to us as one of its most striking characteristics*³²

Det är verkligen anmärkningsvärt att inget Israel presenteras i listan överhuvudtaget.³³ Men Israel är ett ungt land och ett ungt folk som blev till långt senare än de folk som presenteras i den här översikten. Att Israel saknas är således ett tecken på att översikten kan vara mycket gammal.

Cassuto konstaterar att många forskare ägnat det största intresset åt att identifiera olika folk eller platser. För drygt 60 % av namnen har man hittat förslag på sådana.³⁴ I en del fall finns problem med tillförlitligheten av identifieringen. En utmaning är frågan i vilken tidsperiod man ska söka alternativen. Man kan hitta platser eller folk som liknar namn som räknas upp utan att man för den skull kan vara säker på att man gör rätt association. Cassuto konstaterar även att en del forskare tagit det alltför lättvindigt med grammatik och stavning och man har nöjt sig med att namn påminner om varandra. Andra forskare har inte heller dragit sig för att

²⁶ Uttrycket förekommer i Ps 2:7.

²⁷ Wenham 1987, 215; Sama 1989, 68; Mathews 1996, 438. Flera andra, t.ex. Wiseman (1973, xvii) diskuterar på liknande sätt. 1 Sam 24:17; 25:8; 26:17, 21, 25; 2 Sam 1:26; 7:14. Hosea 11:1, 3.

²⁸ Mathews 1996, 438.

²⁹ Mathews 1996, 432; Keil & Delitzsch 2001, 103.

³⁰ Von Rad 1972, 144; Westermann 1994, 508, 528; Mathews 1996, 429.

³¹ Von Rad 1972, 144.

³² I min översättning: Utelämnandet av Israel framstår för oss som ett av dess mest iögonfallande drag.

³³ Noteras även av Brueggemann 2010, 93.

³⁴ För en noggrann analys se kapitel 3.2.1.

förändra den masoretiska texten för att uppnå önskat resultat. Detta bör man hålla i minnet när jag presenterar olika förslag forskare lagt fram i genomgången nedan. Men det finns även många namn där tolkningen kan anses entydig.³⁵

Valet av de 70 nationerna anser Cassuto har gjorts på basis av hur nära relation folken har till de patriarkberättelser som följer och även till Israels senare historia. Det är i så fall en förklaring till att så mycket uppmärksamhet ägnas åt Chams ättlingar. Bland Chams ättlingar är det speciellt Kanaans ättlingar som antalsmässigt sticker ut. Det kan i så fall förklaras utifrån att det var med dessa som patriarkerna och Israel under sin första tid hade mest kontakt. Minst kontakt hade man med Jafets ättlingar och därför ges de följdriktigt minst uppmärksamhet i översikten. Jag återkommer till den här frågan i kapitel 3.1.1–3.1.4. Mina analyser ger orsak att delvis ifrågasätta den tolkning Cassuto gör.³⁶

Cassuto och Sarna är forskare som hävdar att översikten av nationerna inte har fått sin plats i urhistorien p.g.a. ett etnografiskt allmänintresse. Syftet är enligt dem att ge en översiktlig bakgrund av folken inför det som ska följa i resten av Pentateuken. Det förklarar enligt dem varför författaren inkluderar en gränsdragning för Kanaans område. En naturlig orsak till detta är i så fall betydelsen av just den gränsen för de löften som ges Abraham två kapitel senare i 1 Mos 12:5–7.³⁷ Sarna och Mathews noterar att när Abraham meddelas sin kallelse i 1 Mos 12:1–3 är det med ordval som sammanlänkar med den internationella arena som presenteras i översikten av nationerna. I kallelsen ingår ord som folk, land och släkt, vilka ofta förekommer i översikten av nationerna.³⁸ Temat är också gemensamt: att nya folk bildas som ska uppfylla jorden.³⁹

*HERREN sade till Abram: "Gå ut ur ditt **land** och från din **släkt**⁴⁰ och din fars hus och bege dig till det **land** som jag skall visa dig. ² Där skall jag göra dig till ett stort **folk**. Jag skall välsigna dig och göra ditt namn stort, och du skall bli en välsignelse. ³ Jag skall välsigna dem som välsignar dig och förbanna den som förbannar dig. I dig skall alla **släkter**⁴¹ på jorden⁴² bli välsignade." (1 Mos 12:1–3, SFB)*

Även von Rad noterar detta. Han konstaterar att när Israel senare kunde blicka tillbaka från Abraham gick linjen via översikten av nationerna. Israel var sprunget ur det internationella samfundet. Israel var en ung medlem av familjen av jordens nationer som alla hade sitt ursprung i någon av Noachs tre söner. Von Rad uppmärksammar att Israels syn på sin historia saknar illusioner och mytiska anspelningar. Von Rad konstaterar att detta står i bjärt kontrast till hur till exempel babyloniska folk såg på sitt ursprung. Där konstateras det att deras kungadöme sänktes ner från himmelen. Von Rad konstaterar att Israels vandring med HERREN sker exklusivt på den historiska arenan och att översikten av nationerna är en

³⁵ Cassuto 1992, 186–187.

³⁶ Cassuto 1992, 179–180.

³⁷ Abraham heter ju ursprungligen Abram, det är först senare i 1 Mos 17:5 han ges namnet Abraham. I det här arbetet benämner jag Abram som Abraham även om jag hänvisar till avsnitt som är tidigare än namnförändringen.

³⁸ I min översättning använder den ordagranna översättningen "familj" istället för släkt.

³⁹ Sarna 1989, 68; Cassuto 1992, 179–180; Mathews 1996, 430.

⁴⁰ Här används ett annat ord som har sin grund i *jalad* och som har betydelsen "där du är född": *יְמִינְךָ לְיָדְךָ*. *Jalad* förekommer 10 gånger i olika grammatiska konstruktioner i översikten av nationerna.

⁴¹ Ordet här är familj.

⁴² Här används inte samma ord för jorden som i 1 Mos 10, *eret*. Här används *adamah*. Därför nämner jag inte det som ett gemensamt ord.

radikal brytning med det mytiska. På så sätt är även denna översikt i harmoni med resten av urhistorien. Frånvaron av mytiska inslag är frapperande.⁴³

Hamilton lyfter fram att översikten av nationerna kan läsas som en fullbordan av den välsignelse Gud gav till Noach och hans tre söner efter floden när Gud sade ”föröka er och uppfyll jorden”.⁴⁴ Utgående från händelserna i slutet av Noachs toledot då Cham betar sig dåligt och Noach uttalar: ”Förbannad vare Kanaan” kunde man förvänta att Chams linje skulle presenteras i dålig dager.⁴⁵ Men så är det inte. Kanaan presenteras med 11 söner, endast Shems ättling Joktan presenteras med fler. Det är Jafets ättlingar som ägnas minst utrymme i översikten. Som jag nämnde tidigare kan det ha geografiska orsaker eftersom Jafets ättlingar främst bosatte sig i områden längre bort från det som senare blev Israel.

Översikten av nationerna saknar motsvarighet såväl i övriga GT som i utombiblisk litteratur.⁴⁶ Westermann menar att det är första gången i mänsklighetens historia som man försöker definiera begreppet ”folk” och betydelsen av denna översikt betonas ofta av forskarna.⁴⁷

Det existerade dock andra kända listor över folk. Kitchen liknar dessa vid en ”värld-atlas” som existerade redan under det tredje årtusendet f.Kr. i Mesopotamien och i Ebla i norra Syrien.⁴⁸ Under det andra årtusendet blev olika folk uppräknade i Egyptens förbannelsetexter där fiender till Faraon räknades upp eller så förekom folken i olika listor över erövringar eller handelskontakter. Men det är viktigt att notera att dessa inte uttrycker släktskapsförhållanden. Den geografiska överblicken kunde sträcka sig från Kaukasus i norr till Arabien i söder och från den iranska platån i öster till medelhavets öar i väster, kanske ända till Spanien. Omfattningen i dessa listor motsvarar således den som återfinns i översikten av nationerna.⁴⁹

1.3 Forskningsöversikt

I den här forskningsöversikten fokuserar jag enbart på mitt primära syfte som är att analysera översikten av nationerna med avseende på struktur, komposition och innehåll. Frågan om huruvida texten harmonierar med dokumenthypotesen kommer jag i sin helhet att behandla i kapitel 4.

Jag har valt att fokusera på tre frågor som delar forskarnas åsikter. Den första frågan gäller vilket syftet är med översikten av nationerna. Den andra frågan gäller den historiska tillförlitligheten och den tredje frågan gäller vilken tidsperiod texten återspeglar.

⁴³ Von Rad 1972, 145. Se även mina tidigare analyser av urhistorien: Jungerstam 2013; 2015; 2016; 2017; 2018; 2018¹

⁴⁴ Hamilton 1990, 330.

⁴⁵ 1 Mos 9:25–27.

⁴⁶ Von Rad 1972, 143; Wiseman 1973, xviii; Wenham 1987, 214, 242; Westermann 1994, 501; Mathews 1996, 432; Boice 2008, 401–402. I Krönikaboken återges listan i något förkortad form. Se kapitel 3.2.1.

⁴⁷ Von Rad 1972, 144; Sarna 1989, 68; Westermann 1994, 508, 528; Mathews 1996, 427, 432.

⁴⁸ 3000–2000 f.Kr.

⁴⁹ Kitchen 2006, 430–431.

1.3.1 Fråga ett: Vilket är syftet?

Vad gäller fråga ett finns det två olika uppfattningar bland forskarna. En grupp forskare menar att översikten av nationerna är ett försök att beskriva alla jordens folk eller alternativt räkna upp alla ättlingar till Noachs söner. En annan grupp av forskare menar att översikten utgör ett medvetet urval av författaren. Till den första gruppen hör forskare som Speiser, Alter och Gunkel vilka alla menar att översikten av nationerna är ett försök till en etnografisk beskrivning av alla jordens folk.⁵⁰ Cassuto, som kan representera den andra gruppen forskare, konstaterar att om detta var författarens avsikt kan resultatet anses misslyckat. Enligt Cassuto var avsikten inte att presentera en uttömmande beskrivning av hur alla jordens folk spritts ut över jorden. Den avsikt som Cassuto identifierar är i stället att visa hur alla folk härstammar från Noachs tre söner. Cassuto menar att antalet är harmoniserat så att bland annat sjutalet är framträdande, vilket innebär ett budskap om att Gud har fullständig kontroll.⁵¹ Exempel på detta är att Jafet har sju söner och även hans sonsöner är sju. Kush har sju söner, liksom Mitsraim. Det totala antalet ättlingar 70 är en symbol för fullhet och det förekommer upprepade gånger i GT.⁵²

Likaså förekommer talet 70 i annat material från den antika främre orienten. Exempelvis var antalet av guden El och gudinnan Asherans söner 70. Cassuto noterar att detta visar att talet 70 inte behöver vara resultatet av en sen redaktion, tvärtom. Traditionen med talet 70 var väletablerat i den antika främre orienten mycket tidigt.⁵³

Även Westermann noterar att talet 70 är en symbol för fullhet.⁵⁴ Antalet återkommer som de 70 av Israels barn, Jakobs hus, som kom ner till Egypten enligt 1 Mos 46:27.⁵⁵ Talet 70 återkommer fler gånger i Pentateuken. Som exempel kan ges att Mose utser 70 äldste som ska hjälpa honom att leda folket och döma i olika ärenden.⁵⁶ Notera även 5 Mos 32:8 då Mose konstaterar att den Högste utstakade gränserna för folken enligt antalet av Israels barn, som alltså var 70 personer enligt 1 Mos 46:27. Cassuto noterar att i 5 Mos 32:8 används även flera ord som är gemensamma med översikten av nationerna och som gör sammankopplingen än mer tydlig. Bland annat förekommer ”gränser”, ”nationer” och det specifika ordet för att ”separera”: *parad*, פָּרָד. Det är även värt att notera att under de sju dagar som lövhyddohögtiden firades skulle totalt 70 tjurar offras.⁵⁷ Lövhyddohögtiden anspelar på den slutliga skörden och då skall alla folk samlas i Jerusalem för att tillbe den store Konungen.⁵⁸

Det sägs också klart ut i översikten av nationerna att författarens avsikt inte var att presentera alla kända folk. Detta påpekar författaren i slutet av presentationen av Jafets ättlingar när han konstaterar att det finns många fler folk som han inte nämner. Cassuto påpekar att detta innebär att forskare som ser ett problem i att alla folk inte räknas upp och därför anser att

⁵⁰ Speiser 1964, 71; Alter 1996, 42; Gunkel 1997, 88.

⁵¹ Se min översikt av vad som förekommer med frekvensen sju i kapitel 3.1.6.

⁵² Cassuto 1992, 176–179; Sailhamer 1992, 130; Mathews 1996, 437; Walton 2001, 367; Laato 2017, 186.

⁵³ Cassuto 1992, 176–179.

⁵⁴ Westermann 1994, 508, 528.

⁵⁵ Antalet nämns på nytt i: 2 Mos 1:5; 5 Mos 10:22. Detta noteras av: Wenham 1987, 242; Sarna 1989, 69; Sailhamer 1992, 130; Mathews 1996, 437.

⁵⁶ 2 Mos 24:9; 4 Mos 11:24.

⁵⁷ 5 Mos 16:13; 4 Mos 29:13–34.

⁵⁸ Sarna 1989, 69; Cassuto 1992, 177; Sailhamer 1992, 130. I Bibel 2000 följer man inte den masoretiska texten utan väljer att skriva ”gudasönernas antal”, liksom även Septuaginta gör. Jag diskuterar detta, som jag anser dåligt underbyggda val, i Jungerstam 2017, 62–63.

listan är ett misslyckat försök att ge en etnografisk översikt av alla folk inte har förstått syftet med listan. Ett exempel på en sådan forskare är Boice som menar att författaren lämnat bort de folk som han inte kände till.⁵⁹

1.3.2 Fråga två: Finns historisk tillförlitlighet?

Vad gäller fråga två om den historiska tillförlitligheten går uppfattningarna bland forskarna starkt isär.

Forskare som Driver, Gunkel och Whybray anser att de förfäder som presenteras inte är verkliga personer utan endast produkten av författarens fantasi. De förkastar den historiska tillförlitligheten. Samtidigt menar de att översikten av nationerna är sammanställd mycket sent, kanske så sent som 300-talet f.Kr. Översikten av nationerna är enligt dem till stora delar fiktiv.⁶⁰

Dessa forskare förkastar således möjligheten att översikten av nationerna är en gammal tradition från tiden innan eller när dessa nationer bildades. De betraktar listan som enbart en sentida reflektion. Gunkel beskriver det som en mytisk tanke som ligger bakom översikten av nationerna. Trots detta tillskriver han delar av listan, till exempel uppgifterna om Nimrod, till 900-talet f.Kr.⁶¹

Det var en vanlig uppfattning i början av 1900-talet att översikten av nationerna inte har mycket med den historiska verkligheten att göra. Driver, vars kommentar först publicerades 1904, uttrycker sig så här:⁶²

- Namnen ska inte i något fall förstås som namnet på verkliga individer. Namnen representerar alltid folk
- Författaren har utifrån sin fantasi skapat imaginära förfäder som ska beskriva förhållandet bland folken man känner till
- Det finns ingen historisk sanning i beskrivningen av folkens ursprung i 1 Mos 10

Mot denna uppfattning konstaterar forskare som exempelvis Millard att man inte kan utgå från att namnen endast är fantasiprodukter utan varje text måste prövas enligt sina egna meriter. Millard noterar att hela urhistorien präglas av avsaknad av mytologiska och legendartade inslag. I jämförelse med berättelser från den antika främre orienten med liknande teman är skillnaden uppseendeväckande. I nästa kapitel redovisar jag Kitchens sammanställning av när namnen för första gången dyker upp i originalinskriftioner. Hela 60 % av namnen, 47 namn, finns attesterade i originalinskriftioner. Av dessa dyker 78 % upp i inskriftioner innan år 1000 f.Kr.⁶³

⁵⁹ Driver 1916, 113; Cassuto 1992, 179–180; Sailhamer 1992, 130; Mathews 1996, 437; Walton 2001, 369; Boice 2008, 402.

⁶⁰ Driver 1916, 112–114; Gunkel 1997, 87; Whybray 1999, 242.

⁶¹ Gunkel 1997, 87.

⁶² Driver 1916, 112–114.

⁶³ Millard 1994, 37–64; Mathews 1996, 432; Kitchen 2006, 430–436. Se t.ex. min komparativa analys av skapelseberättelsen och Enuma Elish i Jungerstam 2013 eller min analys av förhållandet mellan flodberättelsen i GT och den som finns i Gilgamesheposet i Jungerstam 2018¹, 46–100. Vad gäller 1 Mos 6:1–8 och bl.a. de gudasöner som nämns där kan man läsa min analys i Jungerstam 2017, 46–91.

Åsikten att listan helt saknar historisk tillförlitlighet var vanligare under den tidiga delen av 1900-talet. Allteftersom forskningen kunnat ta del av mer och mer kunskap, tack vare nya fynd av texter och annat material, uttrycker många forskare idag att översikten av nationerna har sin grund i gamla källor och att den inte saknar historisk tillförlitlighet. Men det finns undantag, varav Whybray är ett.⁶⁴

1.3.3 Vilken tidsperiod återspeglas?

Vad gäller den tredje frågan om vilken tidsperiod översikten av nationerna återspeglar finns även där väldigt olika uppfattningar bland forskarna. Uppfattningarna spänner sig från att hela översikten av nationerna kan dateras till tiden innan patriarktiden, som inleds ca 1800 f.Kr, till att hela översikten är en fantasiprodukt som kan vara författad så sent som ca 300 f.Kr.

Jag inleder min presentation med de forskare som placerar översikten av nationerna längst bak i tiden och avslutar med de forskare som menar att den i sin helhet är skriven under en persisk eller hellenistisk tid de sista århundradena f.Kr.

Uppfattning ett: Översikten är från det andra årtusendet f.Kr.

En forskare som placerar översikten innan eller under patriarktiden är Mathews. Han menar att man kan acceptera översikten som en enhetlig komposition från tiden innan patriarktiden. Någon enstaka komplettering kan finnas från senare tid, till exempel upplysningen om filistéernas ursprung.⁶⁵

Keil och Delitzsch har en uppfattning som är snarlik den Mathews har. De menar att beskrivningen härrör från Abrahams tid, alltså från den tidiga delen av patriarktiden. Keil och Delitzsch menar att traditionen har tagits med i urhistorien eftersom översikten av nationerna är av så stor betydelse för förståelsen av frälsningshistorien.⁶⁶

En annan forskare som menar att listan i sin helhet härstammar från det andra årtusendet f.Kr. är Wiseman. Han menar att översikten av nationerna kan vara en produkt från Egypten under 1300-talet f.Kr. Wiseman menar att Mose kunde få kännedom om översikten av nationerna från det egyptiska hovet. Walton menar i likhet med Wiseman att översikten visar ett perspektiv från tiden före Mose tid även om han inte knyter an listan till uppgifter från det egyptiska hovet. Wenham konstaterar att många forskare menar att författaren visar god kännedom om omvärlden och därför antagligen hade anknytning till en kunglig administration.⁶⁷

Kitchen presenterar alla folk som beskrivs och menar att namnen kan delas in i tre faser. I sin kategorisering utgår han från vilken tid det finns originalinskriftioner där folket nämns. Kitchen inkluderar även städerna som nämns i samband med Nimrod och Kanaans gränser vilket gör att det finns 79 namn i Kitchens analys. Antal namn som finns verifierade redan

⁶⁴ Whybray 1999, 242; Boice 2008, 401.

⁶⁵ Mathews 1996, 431–439.

⁶⁶ Keil & Delitzsch 2001, 102.

⁶⁷ Wiseman 1973, xvii; Wenham 1987, 214; Walton 2001, 368.

under det tredje årtusendet eller i början av det andra årtusendet f.Kr. är 21.⁶⁸ Dessa namn utgör till två tredjedelar ättlingar till Cham. Senare under det andra årtusendet f.Kr. identifierar han 15 ytterligare namn som är attesterade i originalinskriftioner. I den första delen av det första årtusendet f.Kr. identifierar Kitchen 9 nya namn som är attesterade i originalinskriftioner. Senare under det första årtusendet f.Kr. vid tiden kring 600–500 f.Kr. är det bara två av Chams söner, Savtah och Savtecha, som finns i originalinskriftioner endast från denna tid. Kitchen konstaterar att man idag vet nästan ingenting om dessa två namn och att framtida upptäckter kan tidigarelägga dessa folk. Antalet namn som inte finns attesterade alls, åtminstone enligt situationen kring år 2000 då Kitchen skrev sin bok, är drygt 30. De har därför ingen kronologisk signifikans för tillfället.

Kitchen drar slutsatsen att i den senaste fasen kan det finnas uppdateringar från det första årtusendet fram till 700-talet f.Kr. Kitchen noterar dock att om man beaktar möjligheten att enskilda namn kan ha uppdaterats på det sätt som man gjorde med Dan i stället för Laish i 1 Mos 14:14 skulle den sista delen av kompositionen ha varit kring 1000 f.Kr. eventuellt med små kompletteringar senare.⁶⁹ Han konstaterar också att framtida upptäckter kan tidigarelägga många av folken. Kitchen noterar själv att hans analys är minimalistisk såtillvida att han grundar den helt och hållet på när det finns originalinskriftioner som nämner folken i fråga. Jag sammanfattar Kitchens analys med en sammanställning i tabellform.⁷⁰

	Före 1500	1500–1000	1000–500	500–0	Okända
Jafet	3	4	3	0	4
Cham	14	11	4	2	12
Shem	4	0	2	0	16
Totalt	21	15	9	2	32

Kitchen poängterar att det som saknas i översikten är mycket intressant. Till exempel lyser Persien och Babylonien med sin frånvaro. Även folk som fanns i Israels absoluta närhet saknas, till exempel Ammon, Moab och Edom. Inte heller nämns Amalek eller Midjan. Gemensamt för dessa folk är att de dök upp på världsarenan relativt sent. Sent betyder dock inte det första årtusendet. Midjan finns det arkeologiska spår av från 1300-talet f.Kr.⁷¹ När Ammon, Moab och Edom blev nationer är omtvistat, men Faraoner från den 19:e dynastin som regerade 1290 f.Kr framåt stred mot dem.⁷² Bland annat avbildas Ramses II stridande i Moab där han erövrar fem namngivna fort. Dibon, Moabs huvudstad, nämns explicit i flera inskriftioner varav den tidigaste är från medlet av 1400-talet f.Kr.⁷³ Det finns även andra arkeologiska spår som tyder på att fort var byggda och nationer hade bildats under den sena bronsåldern 1550–1200 f.Kr.⁷⁴ Frånvaron av dessa folk pekar på att översikten inte beskriver

⁶⁸ Av namnen är 28 helt säkra, två av dem är omdiskuterade.

⁶⁹ Staden hette Laish men började kallas Dan enligt Josua 18:29. Om det är samma stad som avses i 1 Mos 14:14, vilket inte är en självklarhet, har de som traderat texten i något skede ändrat Laish till Dan i 1 Mos 14:14 i enlighet med det namn staden var känd som från domartiden framåt.

⁷⁰ Kitchen 2006, 430–436, 438.

⁷¹ Qurayya keramik som även kallas midjanitisk är ett spår av den midjanitiska kulturen som även omfattar arkitektoniska lämningar. Dessa spår dateras kring 1300 f.Kr. Parr 1992, 42; Sarna & Shanks 2011, 55.

⁷² Kitchen 1966, 61.

⁷³ Currid 1997, 140; Kitchen 2006, 195. Dibon nämns i en topografisk lista redan från Thutmose III:s tid som regerade 1479–1425 f.Kr.

⁷⁴ Homès-Fredericq 1992, 187–202; Sarna & Shanks 2011, 47.

en situation ens i närheten av det första årtusendet f.Kr. Situationen som beskrivs kan alltså vara betydligt äldre än så.⁷⁵

Uppfattning två: Översikten är i huvudsak från den tidiga delen av det första årtusendet f.Kr.

Nästa grupp av forskare placerar delar av listan i slutskedet av det andra årtusendet f.Kr. eller åtminstone på Salomos tid som regerade ca 970–930 f.Kr. Andra delar av översikten menar man hör hemma en god bit in på det första årtusendet f.Kr. En tid efter år 700 f.Kr. är en vanlig uppfattning. Man kan notera att bedömningen av Jafets ättlingar varierar kraftigt.⁷⁶

Vad gäller just Jafets söner hävdar många forskare att dessa folk blev kända för Israel först efter 700 f.Kr.⁷⁷ Därför menar dessa att Jafets söner ursprungligen ingenting hade med översikten av nationerna att göra. Denna uppfattning baseras på att de här folken är kända i bevarade assyriska texter först från den här tiden. Mot denna uppfattning lyfter Wiseman fram att kännedom om dessa folk kan ha fåtts från andra folk, till exempel hurriter eller kassiter.⁷⁸

Von Rad å sin sida menar att beskrivningen av Jafets ättlingar ska sättas i samband med det hittitiska rikets fall p.g.a. invasionen av de s.k. havsfolken, bland annat filistéerna. Han daterar därför listan till 1100-talet⁷⁹ vad gäller Jafets ättlingar. Listan som helhet, i sin slutliga form, placerar han till 600-talet f.Kr.⁸⁰

Westermann placerar listan som helhet till 500-talet f.Kr.⁸¹ Han argumenterar utifrån att flera av folken även nämns i Hesekiel. Han menar att många av de här folken blev kända för Israel på 700-talet framåt genom olika handelsförbindelser.⁸²

Uppfattning tre: Översikten saknar historisk trovärdighet

Då återstår ännu en uppfattning. Den representeras av forskare som de tidigare nämnda Gunkel, Speiser och Whybray vilka helt förkastar den historiska tillförlitligheten. De menar även att översikten av nationerna är sammanställd mycket sent, kanske så sent som 300-talet f.Kr. Dessa forskare betraktar översikten av nationerna enbart som en sentida reflektion utan historisk förankring.

Sammanställning av forskarnas åsikter

Sammanfattningsvis har jag inom de tre grupperna noterat följande nio uppfattningar bland forskarna:

1. Hela översikten beskriver en period som föregår patriarktiden ca 1800 f.Kr.
2. Översikten avspeglar situationen kring Mose tid ca 1300 f.Kr.

⁷⁵ Kitchen 1982, 67; Kitchen 2006, 438. Wiseman (1973, xvii) noterar att det faktum att Persien inte är med gör en postexil datering av listan väldigt osannolik.

⁷⁶ Westermann 1994, 503; Mathews 1996, 435; Keil & Delitzsch 2001, 102; Brueggemann 2010, 91.

⁷⁷ 7th century. T.ex. Westermann 1994, 503.

⁷⁸ Det finns hurritiska kilskriftsdokument man har funnit i Kanaan från 1700 f.Kr. och framåt. Wiseman 1973, xvii; Na'aman 2005, 3–4. Hurriter benämns också hurrier, på engelska är beteckningen *hurrians*.

⁷⁹ 1200–1100 f.Kr.

⁸⁰ Von Rad 1972, 141, 144.

⁸¹ 600–500 f.Kr.

⁸² Westermann 1994, 509.

3. Översikten kan delas in i olika perioder. De äldsta delarna kan beskriva situationen under det tredje årtusendet eller början av det andra årtusendet f.Kr. Andra delar av översikten härrör från Salomos tid och sena kompletteringar kan vara senare från det första årtusendet f.Kr.
4. Översikten beskriver en situation som fanns kring Salomos tid ca 970–930 f.Kr.
5. Även om delar av översikten kan härstamma från tiden före eller kring Salomos tid så beskriver andra delar folk som blev kända först från 700-talet framåt. Det här gäller speciellt Jafets ättlingar
6. Beskrivningen av Jafets ättlingar kan dateras kring tiden för havsfolkens attack ca 1200 f.Kr. medan övriga delar av översikten dateras till 600-talet f.Kr.
7. Hela översikten kan dateras till det första årtusendet
8. Hela översikten dateras till 500-talet f.Kr.
9. Hela översikten är en sentida fantasiprodukt som producerades så sent som ca 400–250 f.Kr.

1.4 Presentation av forskningsfrågorna

Som ett verktyg för att nå mina syften har jag utgående från forskningsöversikten formulerat tre forskningsfrågor med avseende på mitt primära syfte samt ytterligare en fjärde med avseende på mitt sekundära syfte. Vad gäller fråga fyra behandlar jag den i sin helhet, inklusive forskningsöversikten som hör till frågan, i kapitel fyra:

1. Är översikten av nationerna ett försök att beskriva alla kända nationer eller utgör de personer och folk som nämns ett medvetet urval?
2. Vilken tidsperiod är det som återspeglas i översikten av nationerna?
3. Är översikten av nationerna en fantasiprodukt eller går den tillbaka på historiska källor?
4. Harmonierar texten i översikten av nationerna med dokumenthypotesens förklaringsmodell?

1.5 Metod

Den narrativa kritiken fokuserar på en texts litterära kvalitéer och tekniker och accepterar den text man har tillgång till som utgångspunkt för arbetet.⁸³ Jag anammar den narrativa kritikens ansats i det här arbetet och använder texten i BHS som grund för min analys. I det här arbetet avses med narrativ kritik⁸⁴ den förståelse forskare som Alter, Bar-Efrat, Berlin, Fokkelman, Licht, Mettinger och Sternberg ger uttryck för i sina respektive verk.⁸⁵

Jag följer dock inte den metodens principer fullt ut såtillvida att jag tillåter mig att ägna uppmärksamhet även åt hur textens komposition passar in i dokumenthypotesens teorier. Jag

⁸³ Alter & Kermode 1990, 1–6; Walsh 2009, xii.

⁸⁴ Begreppet "litteraturkritik" kan även användas. Sternberg (1987, 1–7) talar om "literary approach".

⁸⁵ Alter 1981, 2004; Berlin 1985, 1994; Licht 1986; Sternberg 1987; Fokkelman 1991; Mettinger 2007; Bar-Efrat 2008.

arbetar utgående från den text som finns att tillgå för att klargöra om jag finner stöd för att texten i BHS harmonierar med dokumentshypotesens premisser eller inte.

Relevant forskning diskuteras i samband med behandlingen av varje enskild fråga. Jag ägnar speciellt intresse åt frågor där forskare uttrycker motstridiga åsikter för att med hjälp av kompletterande egen forskning om möjligt kunna förkasta eller bekräfta någon av de teorier som förs fram.

Jag kommer att använda termen ”författare” med avseende på honom eller dem som ansvarar för den version som finns i BHS eller andra dokument. Översättningen är min egen om jag inte anger annat.

1.6 Principer för min översättning

I min översättning strävar jag inte efter en modern väklingande svenska. I stället prioriterar jag grundtextens formuleringar, ordval, grammatik och ordföljd. Det är tyvärr omöjligt att översätta så att språket konsekvent följer den hebreiska texten, än mindre gör den full rättvisa. För att i någon mån råda bot på detta försöker jag att återge nyanser och alternativ med hjälp av fotnoter eller andra kommentarer. Att återskapa grundtextens alla nyanser, ordlekar, lek med ords olika betydelser, alltså paronomasi, är ändå en omöjlig uppgift. Men jag tror att min översättning har potential att erbjuda nya perspektiv och en och annan aha-upplevelse.

Jag strävar efter att återge den hebreiska stavningen av namn i stället för att försvenska dem. Det innebär till exempel att jag skriver Shem i stället för Sem, Cham i stället för Ham och Noach i stället för Noa.⁸⁶ Dock skriver jag nog ”semitiska folk” i stället för shemitiska folk eftersom begreppet är så etablerat. Av samma anledning skriver jag Abraham i stället för Avraham.⁸⁷ Jag är således inte helt konsekvent i min översättning även om jag principiellt strävar efter det.

Ibland är det av stor vikt att bibehålla skillnader mellan namn som är tydliga i hebreiskan men som riskerar att försvinna i svensk översättning. Ett exempel är Chet och uttryck som Chets barn som ofta i svensk översättning återges som hettiter eller hittiter. Problemet med det är att det då inte går att särskilja dem från just hettiterna som är ett helt annat folk som hade ett imperium i dagens Turkiet under det andra årtusendet f.Kr.

1.6.1 Om den hebreiska perfektformen och andra verbformer

Jöüon och Muraoka konstaterar att verbformernas betydelse för förståelsen av den hebreiska texten är något som länge negligerats. De menar vidare att översättarna tidigare ofta inte insett betydelsen av de val författaren gjort gällande verbformer med avseende på hur man ska förstå texten. I stället har man endera följt mekaniska regler eller väglett av sin egen intuition

⁸⁶ ”Ch” ska uttalas lite som ett tyskt ”ch” i t.ex. Bach.

⁸⁷ Samma sak gäller för Abram i stället för Avram. Följer man hebreiskan borde jag skriva Avraham och Avram. Abraham heter ursprungligen Abram, det är först i 1 Mos 17:5 han ges namnet Abraham

mer än av en förståelse av hur den hebreiska grammatiken fungerar och hur olika former används i uppbyggnaden av berättelserna i GT.⁸⁸

De grammatiska beteckningarna som allmänt används kan även de vara direkt vilseledande. Två vanliga former är berättarformen imperfekt konsekutiv, som för berättelsen kronologiskt framåt, och perfekt.⁸⁹ Speciellt benämningen ”perfekt” kan vara vilseledande eftersom perfektformen ofta översätts som svenskans imperfekt, ibland som presens, ibland som perfekt eller pluskvamperfekt och ibland t.o.m. futurum. Berättarformen imperfekt konsekutiv översätts nästan alltid som svenskans imperfekt eftersom berättelserna i GT drivs kronologiskt framåt och berättas i imperfekt. Översätter man perfektformen med imperfekt på svenska är det lätt hänt att läsaren inte noterar var perfektformen förekommer och när det verkligen är berättarformen imperfekt konsekutiv som används.

Det finns en tydlig skillnad mellan hur man ska förstå verb i perfekt respektive imperfekt konsekutiv. Ett vanligt drag med perfektformen är att den används för att uttrycka något som hänt innan eller parallellt med berättelsens röda tråd, den driver inte berättelsen kronologiskt framåt. Perfekt kan användas i en introduktion då situationen beskrivs innan den egentliga berättelsen tar vid. Till exempel används perfekt i Bibelns första mening: *I begynnelsen skapade Gud himmel och jord*. Detta är något som skett innan berättelsen tar vid och Gud börjar bearbeta jorden de sex skapelsedagarna.⁹⁰ Perfekt kan även användas för att förklara något eller för att bekräfta något som redan hänt. Den kan användas för det som hänt för länge sedan eller för det som hänt just innan det som händer ”just nu” i berättelsen och som uttrycks med imperfekt konsekutiv. Ibland används perfekt även för att uttrycka något som just står i beråd att ske. Då är innebörden således futurum. Tolkningsskillnaderna vad gäller perfektformen är således mycket stora. Jag upprepar ännu en gång att när man ser perfektformen i hebreiskan ska man hålla hela spektret från pluskvamperfekt till futurum som en möjlig förståelse och översättning på svenska. Det är sammanhanget som avgör vilken förståelse som är den rätta. Det här innebär även att man måste göra kompromisser vad gäller strävan att konsekvent översätta en verbform på samma sätt. Skillnaden till berättarformen imperfekt konsekutiv är mycket stor. Den ska i praktiken alltid översättas som imperfekt och man ska förstå textsekvenser som använder berättarformen imperfekt konsekutiv som att handlingen då förs kronologiskt framåt.⁹¹

I hebreiskan används således imperfekt konsekutiv när man berättar en historia i en kronologisk sekvens. Alla andra verbformer kan användas för att ge bakgrundsinformation om vad som skett innan, vad som kommer att ske i framtiden, eller vad som sker parallellt med berättelsens flöde. Att inse hur de hebreiska verbformerna används när författaren bygger upp en berättelse i GT är helt avgörande om man ska kunna förstå texten på rätt sätt. Beaktar man inte verbformernas olika användning öppnar det upp för många missförstånd. Utöver direkta missförstånd går man därutöver miste om en hel del av textens litterära skönhet och briljans.

⁸⁸ Joïon-Muraoka 2011, 325 (§ 111a)

⁸⁹ Imperfekt konsekutiv benämns därför även som wajjiqtol och perfekt som jiqtol.

⁹⁰ Walsh 2001, 155–157; Heller 2004, 429–431; Jungerstam 2013; 7–9.

⁹¹ Joïon-Muraoka 2011, 326–337 (§ 111b–112m). De presenterar även andra aspekter av perfektformens innebörd.

Översikten av nationerna är inte en berättelse. Den innehåller dock en kort redogörelse över Nimrod som kan liknas vid en berättelse. Det finns också ett par andra inskjutna förklaringar i det som annars kan betraktas som en släktlista. Betydelsen av vilken verbform författaren använder i översikten av nationerna skiljer sig från hur verbformerna används i den långa flodberättelsen. Valet av verbform saknar dock inte betydelse och jag noterar dem när jag kommenterar texten och diskuterar olika möjliga tolkningar.

1.6.2 Översättning av verbet *jalad*

I de fall ett verb används i födelseformlerna är det *jalad*. Grundbetydelsen för *jalad* är ”föda”. Men beroende av vem som är subjekt och i vilken grammatisk form verbet är bör det ibland översättas ”avla” eller ”ge upphov till”. Enligt min mening finns det inget riktigt bra svenskt ord att översätta *jalad* med. Problemet kommer av att *qal*-formen är aktiv. På engelska finns goda alternativ som ”fathered” eller ”begot”. Men till exempel uttrycket ”blev far till”, som Folkbibeln och Bibel 2000 använder, är inte optimalt eftersom det är ett passivt uttryck. Väljer man ”avla”, som är aktivt, blir kanske associationerna något märkliga på svenska. Jag väljer att översätta med ”ge upphov till” även om det uttrycket också har sina brister. Fördelen med den översättningen är att den förmedlar att det kan handla om ett mer fjärran släktskap. *Jalad* är i formen perfekt och jag väljer att översätta så att jag alltid använder ”ge upphov till”. Det gör att man som läsare ska veta att nu används *jalad*, men huruvida jag översätter med svenskans imperfekt, perfekt eller pluskvamperfekt måste sammanhanget få avgöra. Jag översätter således *jalad* med endera ”gav upphov till”, ”har gett upphov till” eller ”hade gett upphov till” beroende av sammanhanget.⁹²

Jalad förekommer sex gånger i den aktiva formen *qal*⁹³, en gång i det passiva *nifal*⁹⁴ och två gånger i det passiva *pual*⁹⁵.

1.6.3 Födelseformler

Det finns tre olika födelseformler i översikten av nationerna:⁹⁶

1. Söner till A var...⁹⁷
2. A gav upphov till x, y, z...⁹⁸
 - *Jalad* i formen *qal*
3. Till A föddes x och y...⁹⁹
 - *Jalad* i formen *pual* (*jolad*)
 - *Jalad* i formen *nifal* (*wajiwaldo*)

⁹² Se kapitel 1.6.1.

⁹³ 1 Mos 10:8, 13, 15, 24 x 2, 26.

⁹⁴ 1 Mos 10:1.

⁹⁵ 1 Mos 10:21, 25.

⁹⁶ Mathews 1996, 438.

⁹⁷ T.ex. 1 Mos 10:2–4, 6, 22–23.

⁹⁸ T.ex. 1 Mos 10:8, 13, 15, 24, 26.

⁹⁹ 1 Mos 10:1, 21, 25.

Flera forskare, till exempel Mathews och Hamilton, menar att de tre formlerna resulterar i något olika fokus. Den första och tredje formeln lyfter fram anfadern, den andra formeln flyttar fokus från anfadern till de söner som anfadern gav upphov till.¹⁰⁰

Man kan notera att i Jafets linje används endast den första födelseformeln, för Cham används såväl den första som den andra och för Shem används alla tre.

När jag analyserade användningen av födelseformlerna noterade jag även en ytterligare förekomst av *jalad*. I den sista kolofonen förekommer *toledotam*. *Toledot* kommer från ordet *jalad*, men är nu ett substantiv. I det här sammanhanget översätts det släktled, alltså det som ”fötts fram”. Om man inkluderar alla förekomster av *jalad*, även *toledotam* - enligt sina släktled, ser fördelningen ut så här i tabellform:

		Inledning	Jafet	Cham	Shem	Avslutning
bnei...	söner till		3	3	2	
jalad (qal)	gett upphov till			3	3	
<i>jolad</i> (pual)	föddes				2	
wajiwaldo (nifal)	föddes	1				
toledotam	"släktled" (från jalad)					1

Det finns således en vacker progression vad gäller variation från Jafet då endast en form används till Shem då alla tre varianter är i bruk. I *inclusiot*, alltså inledningen och den avslutande kolofonen, förekommer *jalad* i två ytterligare variationer som inte används i genealogin i övrigt. Detta är en anmärkningsvärt vacker komposition där författaren på ett subtilt sätt utnyttjar variationens möjligheter till att lyfta fram Shems släktled.

1.7 Tidsangivelser

Översikten av nationerna kan åtminstone till vissa delar gå tillbaka långt i historien. Vad gäller den antika främre orienten är det vanligt att beskriva en förhistoria som går tillbaka till ca 10 000 f.Kr. Den historiebeteckningen är givetvis osäker och bygger delvis på antaganden med växlande tillförlitlighet, speciellt vad gäller en mera precis datering. I och med att man får tillgång till skriftliga källor under den andra halvan av det fjärde årtusendet f.Kr. inleds den historiska tiden. Då kan man börja uttala sig med större säkerhet om tingens ordning, men eftersom det skriftliga materialet och övriga arkeologiska fynd är så fragmentariska är det inte mycket man vet med säkerhet från det fjärde millenniet f.Kr. Den osäkerheten består långt in i det tredje millenniet f.Kr. men i och med att mängden skriftligt material och arkeologiska fynd växer ju längre tiden går ökar givetvis kunskapen och med den möjligheten att uttala sig mer exakt ju närmare det första millenniet man kommer.¹⁰¹

När man ska ge tidsangivelser för vad som beskrivs i översikten av nationerna bör man vara medveten om att det finns en större eller mindre osäkerhet vad gäller alla årtal. Det förekom

¹⁰⁰ Hamilton 1990, 331 fotnot 2; Mathews 1996, 438.

¹⁰¹ Van de Mieroop 2007, 2, 10–16.

en solförmörkelse 15 juni 763 f.Kr. som gör att dateringarna en bit in på det första millenniet f.Kr. kan göras med ganska stor säkerhet. En absolut kronologi för det andra millenniet f.Kr. eller ännu tidigare kan inte ges med någon säkerhet. Det vanligaste sättet att datera händelserna innan det första årtusendet kallas *middle chronology*, som jag översätter till ”mellankronologi”. Den benämningen har getts därför att det finns såväl tidigare som senare dateringar för samma händelser. Enligt mellankronologin regerade Hammurabi 1792–1750 f.Kr. Som jämförelse är den tidigaste dateringen 1933–1890 f.Kr. och den senaste 1696–1654 f.Kr. Det skiljer således 237 år mellan det tidigaste och det senaste årtal som forskare menar att Hammurabi inledde sin regering. Vad gäller när det akkadiska imperiet kom till skiljer det 135 år. Den här tabellen illustrerar vilka skillnader det kan handla om:¹⁰²

Skillnader mellan olika kronologier						
	Ultra-hög	Hög	Medel	Låg	Ultra-låg	Felmarginal
Det Akkadiska imperiet			2335–2154	2270–2083	2200–2018	135
Urs tredje dynasti		2161–2054	2112–2004	2048–1940	2018–1911	143
Hammurabi	1933–1890	1848–1806	1792–1750	1728–1686	1696–1654	237
Babylons första dynasti		1950–1651	1894–1595	1830–1531	1798–1499	152
Babylons fall	1736	1651	1595	1531	1499	237

En av experterna på historien i den antika främre orienten, Van de Mieroop, konstaterar att han inte tar ställning för vilken kronologi som är den mest korrekta. Han konstaterar att medelkronologin är den som används mest i litteraturen och att han därför väljer att följa den. Han konstaterar samtidigt att den ofta får berättigad kritik. Avsikten med det här arbetet är inte att fastslå en absolut kronologi utan att ange en ungefärlig tidsperiod för olika riken och händelser. I mina tidsangivelser strävar även jag efter att följa medelkronologin. Det viktiga är att man inser att de tidsangivelser som är från det andra millenniet f.Kr. eller tidigare kan ha en felmarginal på åtminstone ett eller två sekel. Rör man sig ännu längre tillbaka i tiden in i förhistorisk tid, alltså innan skriftliga källor finns, blir osäkerheten gällande dateringarna givetvis ännu mycket större.¹⁰³

Vad gäller hur man betecknar århundradena innan vår tideräknings början kan det ibland uppstå förvirring. Jag förtydligar därför vilket system jag använder. På engelska innebär *13th Century B.C.* 1300–1200 f.Kr. När jag skriver 1300-talet f.Kr. på svenska avser jag däremot tiden 1399–1300 f.Kr. På motsvarande sätt avser jag med 2000-talet f.Kr. 2999–2000 f.Kr. Det är alltså samma skillnad som råder tiden efter Kristi födelse. Jag föddes på 1900-talet på svenska medan en engelsman som är född samma tid är född under *the 20th Century*. Med uttrycket ”det andra årtusendet f.Kr.” avser jag dock 2000–1000 f.Kr. Det första årtusendet f.Kr. måste ju vara 1000–0 f.Kr. Där finns således ingen skillnad från det engelska uttrycket *the first millennium B.C.* För att minimera risken för missförstånd förtydligar jag ofta vilket århundrade jag avser med hjälp av fotnoter.

¹⁰² Van de Mieroop 2005, x; Van de Mieroop 2007, 4. https://en.wikipedia.org/wiki/Middle_chronology. Hämtad 22 februari 2020.

¹⁰³ Van de Mieroop 2007, 4.

1.8 Introduktion till den antika främre orienten och dess förhistoria

I det här kapitlet ska jag kort säga något om hur man inom forskningen uppfattar förhistorien i den antika främre orienten. Förhistorien betecknar den tid som föregår skriftliga källor. För den antika främre orienten innebär det tiden före 3500 f.Kr. eller alternativt 3000 f.Kr. Jag ger den här korta introduktionen eftersom delar av översikten av nationerna kan gå tillbaka ända in i den förhistoriska tiden. Det är bland annat viktigt att förstå från vilken period man anser att det fanns "internationella kontakter" då man idkade handel mellan olika geografiska områden.

När man kommer in i en period då skriftliga källor saknas ökas osäkerheten i slutsatserna mycket, speciellt vad gäller åldersangivelserna. Jag återger de tidsangivelser som mina källor använder utan att desto vidare kommentera dem eller ta ställning till deras trovärdighet.

Men innan jag går in på det vill jag säkerställa att man vet vad som avses med den antika främre orienten. På engelska är uttrycket *Ancient Near East*. Med det avser man det område som sträcker sig från dagens Turkiet och den grekiska övärlden i nordväst och därifrån österut till Kaukasus och sedan vidare i sydostlig riktning ner mot Persiska viken och österut genom dagens Iran och ända fram till Indusdalen. Sedan västerut inkluderas den arabiska halvön och de nordliga och nordöstra delarna av Afrika, söderut ner till Etiopien och västerut till trakten av Libyen. Därifrån igen norrut så att åtminstone öarna i den östliga delen av medelhavet inkluderas. Ibland avser man även området så långt västerut som Spaniens kust.

Enligt Van de Mierop fanns det byar som idkade jordbruk över hela den antika främre orienten redan ca 7000 f.Kr.¹⁰⁴

Det finns oräkneliga fynd som visar på mycket tidiga handelskontakter över hela den antika främre orienten. Den vulkaniska stenen obsidian som bland annat används för att göra skarpa eggverktyg, speglar eller andra prydnadsföremål finns enbart i det centrala Anatolien, alltså den asiatiska sidan av dagens Turkiet. Men den återfinns i hela den antika främre orienten.¹⁰⁵ Staden Çatal Hüyük i centrala Anatolien tros ha nått sin framgång just på grund av handeln med obsidian. Staden antas ha funnits mellan ca 7200 och 6000 f.Kr. Staden täckte 40 hektar, alltså ungefär samma yta som den moderna Vatikanstaten, och den hade hus byggda av tegel eller sten. Uppskattningen av invånarantal varierar mycket, men uppskattningar på något mellan 5000 och 8000 invånare förekommer. Man har funnit fina målade konstverk och skickligt tillverkade föremål på platsen.¹⁰⁶

I Syrien har man vid Tell Sabi Abyas hittat stora byggnader som indelats i många kvadratiska eller rektangulära rum. Dessa byggnader har daterats till 6000 f.Kr. I dessa har man hittat sigill gjorda av sten, men även mer än 300 sigill av lera. Sigillerna av lera är små och runda och de är fästade till ett snöre. De här sigillerna användes för att försegla en container eller ett rum.

¹⁰⁴ Van de Mierop 2007.

¹⁰⁵ <https://sv.wikipedia.org/wiki/Obsidian>.

¹⁰⁶ Astour 1995, 1404; Van de Mierop 2007, 15; Bourke 2008. <https://en.wikipedia.org/wiki/%C3%87atalh%C3%B6y%C3%BCk>. Som jämförelse täcker världens minsta moderna stat, Vatikanstaten, 44 hektar.

Detta indikerar entydigt att sigillen användes för administrativa behov. Man hade alltså en central administration av något slag. Sådan administration innebär att skrift med nödvändighet måste användas, men sådana fynd saknas tills vidare. Notera att byggnaden, om den är korrekt daterad, är från en tid som är ca 2500 år innan de första kända sumeriska skrifterna.¹⁰⁷

Liknande fynd har även gjorts i Samarra i centrala Irak. Där har man också funnit lerföremål som används för att räkna och som utgjorde en grund för den sumeriska skriften. Allt detta tyder på en administration som endast förekommer i urbana center. Även i den så kallade Halaf-kulturen i Mesopotamien, som dateras till 5800–5300 f.Kr, har motsvarande fynd av sigill gjorts. Det är verkligen värt att notera hur tidigt man daterar de här fynden.¹⁰⁸

Så tidigt som innan det femte årtusendet f.Kr. menar man enligt Bourke att artistiska tekniker spred sig från Jeriko österut till dagens Iran och norrut ända till Balkanområdet! Man hade i så fall kulturella kontakter över hela den antika främre orienten och utöver det ända till Balkan innan det femte årtusendet f.Kr. Avståndet mellan Iran och Balkan överstiger 4000 km.¹⁰⁹

Under den så kallade Ubaid-perioden, 5300–4000 f.Kr, finns det tecken på aktiva handelsförbindelser som sträckte sig från medelhavskusten in i Anatolien i väster till Irans högland och den sydöstra kusten av Persiska viken i öster. Det är en sträcka på ca 3000 km. Det här är den första perioden då Mesopotamien blir den dominerande kulturella kraften i den antika främre orienten. Under den här perioden fanns stora bosättningar som var omgivna av mindre byar. De centrala bosättningarna bestod av stora byggnader som hade en tredelad plan. Ett stort centralt T-format rum som sedan var flankerat av mindre rum. I dessa center fanns även tempel och andra officiella byggnader, till exempel förrådsbyggnader. Samhället var redan uppdelat i en härskarklass som skötte administrationen av templen och deras förråd av säd med mera. Man hittar kopparföremål i mindre mängder, stämpelsigill som indikerar en komplex ekonomisk och social organisation. Sigillen är vackert dekorerade med geometriska mönster, behornade djur, ormar, rovfåglar eller människor.¹¹⁰

Den sociala organisationen är mer komplex under Ubaid-perioden. Det måste ha funnits en central auktoritet, endera sekulär eller prästbaserad, som kunde organisera storskaliga byggprojekt som kanalbyggen eller byggandet av tempelkomplex. Till detta hör indrivandet av skatter, endera i form av material eller som arbetskraft. Hur detta skulle ha kunnat ske utan skrift är svårt att förstå, men hittills finns ingen skrift återfunnen från den här perioden.¹¹¹

Dessa olika kulturer var mycket långlivade. De kunde sträcka sig över ett eller flera millennier med en stor kontinuitet. Centraliserade funktioner med en central byggnad, kanske ett tempel, finns det spår av i staden Eridu från ca 5500 f.Kr.¹¹²

Den allra första urbana kulturen anser man ändå att var den sumeriska.¹¹³ Dess tidiga center var först Uruk och senare Ur. Även Uruk går tillbaka ända till Ubaid-kulturen, men dess

¹⁰⁷ Bourke 2008, 48–51.

¹⁰⁸ Bourke 2008, 48–51.

¹⁰⁹ Bourke 2008, 49.

¹¹⁰ Muhly 1995, 1501; Bourke 2008, 54.

¹¹¹ Bourke 2008, 54–55.

¹¹² Van de Mieroop 2007, 15–16; Bourke 2008, 51, 58, 66. Den moderna Vatikanstaten är 44 hektar.

storhetstid startar först efter 4000 f.Kr. och dess tid som dominerande stad slutar innan 3000 f.Kr. Uruk anses vara den tidigaste tät bebyggda urbaniserade staden som också var en central handelsstad. De äldsta skrifter man känner till är på sumeriska. Sumeriska är ett språk som saknar släktskap med semitiska eller indo-europeiska språk. Det anses inte vara släkt med något annat känt språk överhuvudtaget. Det finns inte heller något sätt att fastställa varifrån dessa sumerer kom. Man kan endast spekulera.¹¹⁴

1.8.1 Sjöfart i den antika främre orienten

Jag anser att det finns skäl att kort beröra det man känner till om hur omfattande folkens förmåga att röra sig på haven var i den antika främre orienten.

Bass noterar att havsgående skepp från Mesopotamien seglade till okända mål redan under det tredje årtusendet f.Kr. Skeppen seglade åtminstone till hamnar i det arabiska havet. De kom tillbaka från Dilmun, som troligen är Bahrain och som fungerade som ett center för handel, med guld, koppar, lapis lazuli, elfenben och timmer. Man förde också hem timmer av ebenholts, guld och elfenben direkt från Melukkha som troligtvis fanns så långt österut som i Indusdalen där Harappa-civilisationen blomstrade. Harappa-civilisationen sträckte sig i sin tur så långt norrut som dagens Afganistan. Gordon, en respekterad forskare, menar att handeln under bronsåldern redan då var interkontinental.¹¹⁵

Med denna korta introduktion till den antika främre orienten är det nu dags att gå över till att översätta och kommentera översikten av nationerna.

2 Översättning och kommentar

I kapitel 2 presenterar jag min översättning och kommentar till texten. Jag följer texten så att jag först presenterar överskriften och Jafets ättlingar i kapitel 2.1, sedan behandlar jag Chams ättlingar i kapitel 2.2–2.7 varefter Shems ättlingar följer i kapitel 2.8. I kapitel 2.9 analyserar jag kolofonerna, hur de är varierade och sammanlänkade.¹¹⁶ Därefter går jag i kapitel tre över till mina analyser av texten som helhet.

2.1 Överskrift och Jafets ättlingar. 1 Mos 10:1–5

I det här kapitlet fokuserar jag på Jafet. Jag inleder med att ge en allmän översikt av vad som presenteras som Jafets ättlingar. Därefter presenterar jag min översättning av helheten varefter

¹¹³ Enligt Bourke (2008, 60) går den tillbaka till Ubaid-perioden som börjar ca 5500 f.Kr.

¹¹⁴ Edzard 1995, 2107; Bourke 2008, 58–59, 60–61.

¹¹⁵ Gordon 1971, 46; Bass 1995, 1425–1430; Kopp 2006, 1454–1458; Muhly 1995, 1506.

¹¹⁶ Kolofoner är det som sammanfattar det som tidigare behandlats. Det finns en kolofon efter alla tre söner samt en kolofon för hela översikten av nationerna. De återfinns för Jafet i 1 Mos 10:5, för Cham i 1 Mos 10:20, för Shem i 1 Mos 10:31 och den avslutande kolofonen finns i 1 Mos 10:32.

jag behandlar texten uppdelat i korta avsnitt i kapitlen 2.1.3–2.1.7. Sist ger jag mina avslutande kommentarer i kapitel 2.1.8.

2.1.1 Allmän översikt

I det här kapitlet presenterar jag Jafets 14 ättlingar. I generation ett presenteras sju söner. Av dessa sju är det endast två söner som presenteras med ytterligare ättlingar: tre söner för Gomer och fyra för Javan. Detta innebär således att såväl sju barn som sju ”barnbarn” presenteras. Att talet sju förekommer är knappast en slump. Den slutsatsen gör jag på basis av hur medvetet författaren verkar använda ordfrekvens i urhistorien.¹¹⁷ Vad gäller Javans söner är åtminstone de två sistnämnda folk och inte individer.

Att författaren väljer att börja med Jafet kan förklaras av att de släktled som inte leder till den utvalda linjen presenteras först. Samma princip följs i samband med att Kains ättlingar föregår Shets, Ismaels ättlingar föregår Isaks och Esaus ättlingar föregår Jakobs.¹¹⁸ Detta kan förklara varför han inte börjar med Shem. Varför författaren inleder just med Jafet och inte med Cham kan förklaras av att Jafet var den äldste, vilket framkommer senare. Det kan även motiveras utgående från geografien. Jafets ättlingar bosatte sig främst i områdena långt norrut från Israel, i huvudsak i anslutning till medelhavet. Det är även Jafets ättlingar Israel senare har minst kontakt med.¹¹⁹

2.1.2 Översättning av hela avsnittet med Jafets söner

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם הָם וְיָפֶת
וַיִּנְקְדוּ לָהֶם בְּנִים אַחַר הַמַּבּוּל:

בְּנֵי יָפֶת גֹּמֶר וּמָגוּג וּמְדֵי וַיִּנּוּ וְתֻבַּל וּמְשֵׁךְ וְתִירָס:
וּבְנֵי גֹמֶר אֲשֶׁכֶנֶז וְרִיפַת וְתַגְרָמָה:
וּבְנֵי יָנוּ אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ פְּתִים וְדַדַּנִּים:
מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לְלִשְׁנוֹ לְמִשְׁפָּחָתָם בְּגוֹיֵהֶם:

*Och detta är den fortsatta historien om sönerna till Noach: Shem, Cham och Jafet
Och föddes åt dem söner efter floden*

*Söner till Jafet: Gomer och Magog och Madai och Javan och Tubal och Meshech och Tiras
Och söner till Gomer: Ashkenaz och Rifat och Togarma
Och söner till Javan: Elisha och Tarshish, kittéerna och dodanéerna*

*Från dessa har utbredds kustregionernas folk i sina områden. Var och en enligt sitt språk,
enligt sina familjer, bland sina folk*

¹¹⁷ Se min analys av ordfrekvens i mina tidigare arbeten gällande urhistorien. T.ex. i Jungerstam 2018, 97–99. Se även Jungerstam 2013; 2016; 2017.

¹¹⁸ Kains ättlingar föregår Shets ättlingar: 1 Mos 4:17–22; 5:1–32. Ismaels ättlingar föregår Isaks ättlingar: 1 Mos 25:23–18; 1 Mos 25:19 ff. Ättlingarna till Abrahams söner med Ketura föregår Isaks ättlingar: 1 Mos 25:1–4; 1 Mos 25:19 ff. Esaus ättlingar föregår Jakobs ättlingar: 1 Mos 36:1–43; 1 Mos 37 ff.

¹¹⁹ Sarna 1989, 69; Cassuto 1992, 190; Wenham 1987, 214, 242–243; McKeown 2008, 67; Boice 2008, 402; Laato 2017, 186.

2.1.3 Överskrift och inledning

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם הָם וַיִּפֹּת
וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בְּנִים אַחַר הַמַּבּוּל:

*Och detta är den fortsatta historien om sönerna till Noach: Shem, Cham och Jafet
Och föddes åt dem söner efter floden*

Toledotformeln, som inleder varje större enhet i urhistorien, ska förstås som en överskrift. Wenham noterar att detta är den enda toledotformel som presenterar flera söners ättlingar. I alla andra fall är det endast en persons toledot, till exempel Noachs toledot.¹²⁰

Till skillnad från tidigare toledoter finns det heller ingen introduktion direkt efter toledotformeln. Jag betraktar det som följer efter toledotformeln i översikten av nationerna som en inledning.¹²¹

En annan sak som skiljer den här toledotformeln från de tidigare är att det finns ett sammanlänkande ו , *we*, inledningsvis.¹²² Det kan tolkas som att Noachs söners toledot är en direkt fortsättning av Noachs toledot. Dessa två toledoter hör således mycket nära ihop.¹²³

Cassuto ser det som viktigt att toledoterna slutar med något positivt och han ser ett problem i att den föregående toledoten, Noachs toledot, slutar med Noachs död. Cassuto anför även andra skäl varför han anser att man bör betrakta Noachs och hans söners toledot som en helhet. Jag håller med om att Noachs söners toledot är nära sammankopplad med Noachs toledot. Men som mina analyser tydliggör utgör såväl Noachs toledot som Noachs söners toledot entydigt egna helheter.¹²⁴

Att Noachs söners toledot är nära anknuten till Noachs toledot kommer också fram genom den korta inledningen: Och föddes åt dem söner *efter floden*. Sarna noterar att uttrycket ”efter floden” används i mesopotamiska texter för att ange historisk tid.¹²⁵

Tidigare har författaren sammanlänkat de olika toledoterna genom att använda samma ord eller tema i introduktionen som förekommit i slutet av den tidigare toledoten.¹²⁶ Så gör han även nu i inledningen. Den sista enheten i Noachs toledot berättar om hur Noachs tre söner betar sig i samband med att Noach är berusad.¹²⁷ Det sista som rapporteras är Noachs död. Noachs söners toledot inleds just med att nämna Noach samt hans tre söner vid namn. Här är således ännu ett exempel på *concatenatio*, alltså sammanlänkning. Müller anges som den som upptäckte tekniken som innebär att samma ord, tema el. dyl. återfinns i slutet av ett avsnitt och i början av ett annat.¹²⁸

¹²⁰ Wenham 1987, 216. Med toledoter avser jag den uppdelning av urhistorien och hela Första Mosebok i enheter med hjälp av toledotformeln som vad gäller urhistorien används i 1 Mos 2:4; 5:1; 6:9; 10:1; 11:10 och 11:27. Se min analys av hur alla toledotformler används i Jungerstam 2015, 8–13. Man behöver notera att den första toledoten är himmelens och jordens toledot och den andra tolkar jag som människans toledot. Se min motivering i Jungerstam 2017, 15–17. Det är i vilket fall korrekt att flera enskilda personers namn inte nämns i någon annan toledot-formel.

¹²¹ I mina tidigare arbeten kallar jag det avsnitt som följer toledotformeln och saknar berättarformen imperfekt konsekutiv för introduktion. Om berättarformen används vill jag därför inte kalla använda begreppet introduktion utan använder istället *inledning*. Det finns en introduktion i: 1 Mos 1:1–2; 1 Mos 2:4–6; 1 Mos 5:1–2; 1 Mos 6:9.

¹²² Betydelsen av ו , *we*, är i vanliga fall ”och”, men det kan även översättas som t.ex. ”men” beroende på sammanhanget.

¹²³ Cassuto 1992, 188.

¹²⁴ Se min analys av Noachs toledot i Jungerstam 2018, 85–90, 97–99 som tydligt visar att Noachs toledot ska betraktas som en självständig enhet. I Jungerstam 2018, 82–83 diskuterar jag även huruvida Noachs död verkligen måste anses som en sorglig händelse. Det anser inte jag, det är endast slutpunkten i Noachs jordiska liv efter att han har utfört det värv Gud hade ämnat åt honom.

¹²⁵ Sarna 1989, 70.

¹²⁶ Se mina analyser i: Jungerstam 2015, 14–17; Jungerstam 2017, 15–28; Jungerstam 2018, 17–20.

¹²⁷ 1 Mos 9:20–28.

¹²⁸ Dorsey 1999, 19.

2.1.4 Jafets söner: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshech, Tiras

I det här kapitlet presenterar jag Jafets sju söner.

Gomer

Gomer nämns som en nation även i Hes 38:6 och kan enligt många forskare identifieras med det akkadiska Gi-mir-ra-a, som kallas *Kimmerier*¹²⁹. Det är ett indoeuropeiskt ryttarfolk som ursprungligen bodde norr om Kaukasus och Svarta havet. Namnet kan associeras till Krim. Folket omnämns åtminstone från 800-talet i assyriska källor, som Gimarraya, när de rör sig mot östra Asien. Tack vare den grekiske historikern Herodotos vet man ganska mycket om Kimmerierna.¹³⁰

I den senare delen av det andra årtusendet f.Kr. drevs de ut från området norr om Kaukasus och in i Anatolien, dagens Turkiet, av Skyterna.¹³¹ Kimmerierna attackerade Urartus kungadöme långt senare, 714 f.Kr, varefter de slog sig ner i närheten av Van-sjön i den sydöstra delen av dagens Turkiet.¹³² Sargon II drev dock bort dem därifrån och de vände tillbaka mot Anatolien där de erövrade Frygien 696–665 f.Kr.¹³³ Kimmerierna kom att utgöra ett hot mot Assyrien under 600-talet f.Kr. och kung Assurbanipal slöt ett förbund med Lydiens kung mot medlet av 600-talet när Kimmerierna hotade Lydien.¹³⁴ Kimmerierna lyckades dock erövra Lydiens huvudstad Sardis 652 f.Kr. och detta innebar höjdpunkten för folkets framgångar. De slog sig ner i Kappadokien.¹³⁵ Armenierna kallar Kappadokien *Gamir* som kan associeras till Gomer. Efter detta börjar Kimmeriernas nedgång snabbt och 626 f.Kr. besegras de av Lydiska styrkor. Efter detta omnämns de inte längre i kända historiska källor och under 500-talet försvinner de från historien.¹³⁶

Enligt *Encyklopedia Britannica* känner man inte till Kimmeriernas ursprung. Man har inte arkeologiskt lyckats säkerställa deras hemland, inte heller slutgiltigt datera när de drevs söderut av Skyterna. Vad gäller deras ursprungliga boplats associerar en del forskare dem till den s.k. katakombkulturen, som drevs ut från södra Ryssland under den andra halvan av det andra årtusendet f.Kr.¹³⁷ Den kulturen blomstrade enligt Wikipedia 2800–2200 f.Kr.¹³⁸

¹²⁹ *Cimmerians* på engelska. Se följande fotnot för exempel på forskare som gör den här identifieringen.

¹³⁰ Wenham 1987, 216; Sarna 1989, 70; Hamilton 1990, 332; Cassuto 1992, 190; Westermann 1994, 504; Mathews 1996, 440; Boice 2008, 404; Laato 2017, 186.

¹³¹ 1200–1000 f.Kr. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Urartu>.

¹³² Urartu finns omnämnt första gången i inskriptioner av den assyriske kung Shalmaneser I. Han regerade 1273–1244 f.Kr. och han underkuvade Urartus ”åtta länder”. Na’aman 2005³, 346.

¹³³ Frygien var ett område i den centrala västliga delen av Anatolien, dvs. den asiatiska delen av dagens Turkiet. Frygerna invandrade dit åtminstone så tidigt som 1200-talet f.Kr. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Frygien>.

¹³⁴ Assurbanipal levde 668–627 f.Kr. och var Assyriens sista riktigt mäktige kung. Lydien existerade ca 1200–546 f.Kr. Dess storhetstid var ca 700–600 f.Kr. då Lydien kontrollerade en betydande del av den västra delen av Anatolien. Anatolien är den asiatiska delen av dagens Turkiet.

¹³⁵ Kappadokien låg norr och nordost om den östligaste delen av Medelhavet. Se t.ex. denna karta på Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Cappadocia#/media/File:Asia_Minor_in_the_Greco-Roman_period_-_general_map_-_regions_and_main_settlements.jpg

¹³⁶ McQueen 2006, 1102; Horn & Kyle McCarter 2011, 193; Laato 2017, 187. <https://www.britannica.com/topic/Cimmerian>.

¹³⁷ <https://www.britannica.com/topic/Cimmerian>.

¹³⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Catacomb_culture.

Enligt Boice finns flera andra folk vars namn kan sättas i anknytning till Gomer och hans ättlingar. Han nämner bland annat Germaner, Galler och Kelter. Gomerland blir Cumberland och walesarnas förfäder Kymrerna räknas också till den här gruppen.¹³⁹

Magog

Hamilton menar att för Magog, som kopplas samman med Gog i Hesekiel 38–39, är den naturligaste kopplingen till Gyges, Lydiens kung. Han kallas Gugu i assyriska texter. Laato noterar att Magog kan komma från kombinationen *mat Gugu* som betyder Gugs land. En mycket vanlig uppfattning är i vilket fall att Magog associeras till ett område inom det moderna Turkiet.¹⁴⁰

Wenham noterar att kopplingen till Gyges endast är spekulation. Gyges territorium inkluderade inte östra Anatolien.¹⁴¹ Josefus identifierade Magog med Skyterna. Wenham konstaterar även att Germanica som fanns i södra Anatolien finns som förslag.¹⁴²

Cassuto noterar att i området som beboddes av israelerna var kännedomen om Kimmerier och Skyter från ett mycket tidigare datum än man tidigare ansett.¹⁴³

Madai

Madai är det ord som i GT används för att ange mederna.¹⁴⁴ Mederna bodde öster om Assyrien i området mellan övre Tigris och det Kaspiska havet. De omnämns ofta i GT och var motståndare till Assyrien under 800–700 talet f.Kr. De nämns i assyriska texter från 836 f.Kr. under Shalmaneser III:s regeringsperiod. Tillsammans med babylonierna erövrade de Nineve 612 f.Kr. Senare under 500-talet f.Kr. samarbetade mederna med perserna.¹⁴⁵

Men medernas historia börjar inte det första årtusendet f.Kr. Enligt *Encyklopedia Britannica* är mederna ett indoeuropeiskt folk som kom till det som idag är de nordöstra delarna av Iran under 1600-talet f.Kr.¹⁴⁶ Men även senare datum anges. Wenham nämner årtal som 1000 f.Kr. eller 1300 f.Kr.¹⁴⁷

Cassuto noterar att mederna nämns i autentiska källor mycket tidigare än så. Under det akkadiska imperiet 2400–2200 f.Kr. omnämns mediska soldater under namnet *Umman Manda*. Deras vanliga namn i assyriska dokument är *Madaya* som korresponderar mycket nära till den hebreiska beteckningen. Den urgamla beteckningen *Umman Manda* dyker upp igen i inskriptioner från slutet av 600-talet f.Kr. som beskriver Nineves fall i babyloniernas och medernas händer.¹⁴⁸

¹³⁹ Keil & Delitzsch (2001, 103) noterar Kymrerna (Cymrierna). Boice 2008, 404.

¹⁴⁰ Hamilton 1990, 332; Laato 2017, 187.

¹⁴¹ Anatolien är den asiatiska sidan av det moderna Turkiet.

¹⁴² Wenham 1987, 217; Laato 2017, 187.

¹⁴³ Cassuto 1992, 190–191. Cassuto håller med om att de bör hänföras till Skytiska folk, någon närmare identifikation anser han synnerligen osäker.

¹⁴⁴ De omnämns bl.a. i 2 Kung 17:6; 18:11; Jes 13:17; 21:2.

¹⁴⁵ Sarna 1989, 70; Hamilton 1990, 332; Westermann 1994, 505; Mathews 1996, 440; Laato 2017, 187.

¹⁴⁶ *17th century*. <https://www.britannica.com/topic/Mede>.

¹⁴⁷ Wenham 1987, 217.

¹⁴⁸ Nineve föll 612.f.Kr. Cassuto 1992, 191.

Man kan i det här sammanhanget notera att dateringarna som nämns av olika forskare är drastiskt olika. Tidigaste datum som nämns är såväl 2400 f.Kr. som 836 f.Kr. I det här fallet verkar 2400 f.Kr. vara det korrekta. I den ganska omfattande litteratur jag läst är det endast Cassuto som noterar detta, vilket är anmärkningsvärt.

Javan

Javan hör ihop med den hellenistiska stammen Ionia som knyts an till Anatoliens västra kust.¹⁴⁹ Senare under den hellenistiska perioden betecknar Javan hela Grekland. Josefus anger Javan som alla grekers anfader. Benämningen Javan som beteckning för Grekland och grekerna förekommer rikligt i kilskriftkällor från den assyriske kung Sargons II:s tid under 700-talet f.Kr.¹⁵⁰ Laato noterar att *Javana* används som beteckning på Grekland även på sanskrit, det gamla indiska språket.¹⁵¹

Tubal

Tubal kan knytas an till Tabali i östra Anatolien norr om Kilikien. Kilikien finns norr om det nordöstra hörnet av Medelhavet.¹⁵² Tubal och följande son Meshech nämns alltid tillsammans då de nämns i Hesekiel, dock inte så i Ps 120:5.¹⁵³ De nämns även tillsammans i kilskriftskällor, med namnen Tabal och Mushki. Mushki placeras i centrala Anatolien i närheten av Eufrats övre lopp. Dessa folk nämns även i Herodotus verk där han benämner dem Tibarenoi och Moskhai.¹⁵⁴ Assyriska inskriptioner beskriver dem som militärt starka folk som var motståndare till dem. Westermann nämner att de tvingades att flytta till bergsområdet sydost om Svarta havet p.g.a. Kimmerierna. Herodotos nämner att under Persertiden utgjorde Tubal och Mesek den nittonde satrapen i det persiska riket.¹⁵⁵

Meshech

Meshech tillskrivs enligt Hamilton ett liknande geografiskt område som Tubal. Meshech associeras till en konfederation ca 1200–900 f.Kr. som assyriska källor benämner Mushki. De nämns först ca 1100 f.Kr. när de kämpar med Tiglat-Pileser I vid övre Tigris. De bebodde de nordliga delarna av Eufrat. Deras huvudstad var Mazaca, det moderna Kayseri. I övrigt se vad jag skrev ovan om Tubal.¹⁵⁶

Under 700-talet f.Kr. stred Mushki och Tabal tillsammans mot Assyrien. År 709 f.Kr. blev dock den berömde kung Midas allierad till Assyrien i avsikt att slå tillbaka invasionen från Kimmerierna som jag nämnde i samband med Tubal. Under det persiska riket inkorporerades resterna av Mushki och Tabal i den nittonde satrapen i nordöstra Anatolien.¹⁵⁷

¹⁴⁹ Anatolien är den asiatiska delen av det moderna Turkiet. Området benämns även Mindre Asien.

¹⁵⁰ Sargon II regerade 722–705 f.Kr. Han var son till Tiglat-pileser III. https://en.wikipedia.org/wiki/Sargon_II.

¹⁵¹ Wenham 1987, 217; Sama 1989, 70; Hamilton 1990, 332; Cassuto 1992, 191; Westermann 1994, 505; Mathews 1996, 441; Laato 2017, 187. <https://en.wikipedia.org/wiki/Javan>.

¹⁵² Wenham 1987, 217; Hamilton 1990, 332; Westermann 1994, 505. På engelska *Cilicia*. Anatolien är den del av dagens Turkiet som finns i Asien.

¹⁵³ Hes 27:13; 32:26; 38:2–3.; 39:1. Ve mig, som måste bo i Meshek och leva bland Kedars tält. (Ps 120:5 S00).

¹⁵⁴ 3.94; 7.78.

¹⁵⁵ Cassuto 1992, 191; Westermann 1994, 505; Mathews 1996, 441; Laato 2017, 188. Kimmerierna eller *the Cimmerians* kopplas ihop med Gomer. Se ovan.

¹⁵⁶ Hamilton 1990, 332; Cassuto 1992, 191; Westermann 1994, 505; Mathews 1996, 441.

<https://www.britannica.com/place/Phrygia#ref11158>.

¹⁵⁷ Wenham 1987, 217.

En del av de här folken tog sig enligt Boice norrut mot dagens Ryssland. Han ser namnen på floderna och städerna Moskva och Tobolsk som spår av de här folkens härstamning till Tubal och Meshech.¹⁵⁸

Tiras

Tiras nämns inte någon annanstans i GT förutom i 1 Krön 1:5 som presenterar samma lista av folk. Man har inte identifierat någon klar motsvarighet i kilskriftstexter. I egyptiska inskriptioner från Faraon Merenptah, som regerade 1213–1203 f.Kr, nämns dock Tw-rw-s. Bokstaven ”w” uttalas som ett ”o” alltså kallas folket Turus eller Turusha. De attackerade Egypten mot slutet av 1200-talet f.Kr. En av Ramses III:s fångar hörde till det här folket, som räknades som ett av havsfolken. Tiras kan enligt flera forskare knytas till detta folk.¹⁵⁹

Tiras associeras även till etruskerna, som benämns *tyrrhenier eller tyrsener* av Herodotos.¹⁶⁰ Dessa var väl etablerade i Italien under 700-talet. De sägs härstamma från Lydien i Mindre Asien, men Wenham noterar att detta är osäkert. Det var etruskerna som romarna lärde sig mycket av och senare besegrade. Wenham noterar att översikten av nationerna placerar Tiras i Mindre Asien. Det kan i så fall vara den situation som rådde innan de kördes i väg därifrån, kanske av Kimmerierna, och bosatte sig i dagens norra Italien.¹⁶¹

2.1.5 Gomers söner: Ashkenaz, Rifat, Togarma

I det här kapitlet presenterar jag Gomers tre söner.

Ashkenaz

Detta är ett folk och ett område som relateras till det övre Eufrat i Armenien. Samma namn används när Jeremia kallar på Ararats och Minnis kungariket att resa sig upp mot Babylon i Jer 51:27. Detta är det enda tillfälle som detta namn nämns i GT utöver översikten av nationerna.¹⁶²

Namnet finns bevarat i *Lake Ascanius* och som folket *Askaeni* som nämns av Homer. En del av det här folket migrerade senare till Tyskland vilket är orsaken till att judar fr.o.m. medeltiden kallar tyska judar ashkenazi.¹⁶³

Forskare associerar Ashkenaz med Ashkuza som allierad till Minni¹⁶⁴ kämpade mot assyrierna under Esarhaddons tid, 680–669 f.Kr. Ashkuza nämns i assyriska texter. Flera forskare kopplar ihop Ashkenaz med Skyterna. En detalj som stöder den tanken är att Manna

¹⁵⁸ Boice 2008, 405.

¹⁵⁹ Wenham 1987, 217; Sarna 1989, 70; Hamilton 1990, 332; Cassuto 1992, 192; Westermann 1994, 505; Laato 2017, 188.

¹⁶⁰ 1.57, 94, 163, 166; 6.22.

¹⁶¹ Wenham 1987, 217; Sarna 1989, 70; Cassuto 1992, 191–192; Boice 2008, 406; Laato 2017, 188.

¹⁶² Hög ett fälttecken på jorden, stöt i horn bland folken, invig dem till strid mot Babylon, båda upp riken mot henne — Ararat, Minni och Ashkenas — utse en fältherre mot henne, låt hästarna rycka fram likt svärmar av borstiga gräshoppor. Jer 51:27 S00. Wenham 1987, 217; Cassuto 1992, 192; Westermann 1994, 506; Mathews 1996, 441; Boice 2008, 404; Laato 2017, 188.

¹⁶³ Sarna 1989, 70; Boice 2008, 404.

¹⁶⁴ Minni används i Jeremia 51:27: Res ett baner på jorden, blås i horn bland hednafolken, förbered hednafolk till strid mot det, båda upp riken mot det, Ararat, Minni och Ashkenas. Folket är också känt som *Mannaeans* på engelska. De var bosatta i Nordöstra Iran vid Urmiasjön kring 1000–700 f.Kr. Efter det försvann de som folk någon gång mellan 700 och 600 f.Kr. <https://en.wikipedia.org/wiki/Mannaeans>.

och Ashkuza nämns tillsammans i samband med Esarhaddon precis som Minni och Ashkenaz nämns tillsammans i Jer 51:27.¹⁶⁵

Precis som Gomer och Achkenaz hör ihop i 1 Mos 10 hör Gimirrai och Ashkuza ihop i assyriska inskriptioner.¹⁶⁶

Ashkenazi var ett indoeuropeiskt folk som först bebodde södra Ryssland, norr om Svarta havet. De körde senare i väg Kimmerierna och bosatte sig kring Urmiasjön som idag finns i nordvästra Iran. Forskare som Wenham och Laato lyfter fram möjligheten att det är därför som de kallas Gomers söner p.g.a. de körde i väg Gomer och övertog hans område.¹⁶⁷

Först låg de i krig med Assyrien, men senare rådde mer vänliga relationer. De deltog i erövringen av Nineve 612 f.Kr. Skyterna kom att dominera den norra delen av Mellanöstern som tidigare hade behärskats av Kimmerierna. Huruvida Skyterna verkligen kan kopplas ihop med Askenaz är dock inte säkerställt. Wenham noterar att bokstaven ”n” i Askenaz är svårt att förklara om det är Askuzu som avses.¹⁶⁸

Wenham noterar att Skyterna slutligen kan ha slagit sig ner i Medien under 600-talet.¹⁶⁹

Rifat

Rifat är ett mysterium. Namnet förekommer inte på nytt i GT förutom i 1 Krön 1:6 då det i den masoretiska texten stavas Difat.¹⁷⁰ Rifat förekommer inte heller i något kilskriftfynd man känner till. På basis av i vilket område hans bröder slagit sig ner är Anatolien ett område som kunde knytas till honom. Josefus menar att Rifat kan knytas till Paflagonien, ett område söder om Svarta havet i Anatolien. Laato konstaterar att noteringen är intressant, men man vet inte på vilken grund Josefus gör kopplingen.¹⁷¹

Togarma

I Hesekiel exporterar Togarma hästar till Tyrus tillsammans med Javan, Tubal och Meshech.¹⁷² Togarma finns också i Gogs armé.¹⁷³ Togarma associeras av forskare som Hamilton och Laato till *Tagarama* i hittitiska texter och till *Til-garimmu* i assyriska texter. Deras område låg vid Eufrats övre lopp i Mindre Asien, inte i Armenien som man tidigare trott. Boice menar att man kan härleda benämningen Turkiet från Togarma. Sarna noterar att kilskriftskällor från 1800-talet f.Kr. ofta omnämner såväl staden som distriktet *Tagarama*¹⁷⁴. Bland annat från källor från den hittitiska kung Mursilis II från 1300-talet f.Kr. verkar det som om distriktet är norr om vägen mellan Haran och Karkemish i gränstrakten av den

¹⁶⁵ Wenham 1987, 217; Sarna 1989, 70; Hamilton 1990, 332; Cassuto 1992, 192; Westermann 1994, 506; Laato 2017, 188.

¹⁶⁶ Wenham 1987, 217; Cassuto 1992, 192; Westermann 1994, 506.

¹⁶⁷ Wenham 1987, 217–218; Westermann 1994, 506; Mathews 1996, 441; Laato 2017, 188.

¹⁶⁸ Wenham 1987, 217–218; Westermann 1994, 506.

¹⁶⁹ Wenham 1987, 217–218. Medien låg i det sin idag är nordvästra Iran. Folken som bodde i det här området var av indoeuropeisk härkomst. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Medien>.

¹⁷⁰ Bokstäverna r och d är snarlika i hebreiskan. Skillnaden i stavning kan bero på ett misstag av en skrivare, eller alternativt trodde man att det var ett ”d” som avsågs eftersom man inte hade någon aning om vilket folket kunde ha varit om det stavas med r. I så fall var det ett medvetet val att byta bokstav.

¹⁷¹ Wenham 1987, 21; Cassuto 1992, 192; Westermann 1994, 506; Mathews 1996, 441; Laato 2017, 188.

¹⁷² Hes 27:13–14; 38:3–6. Arbetshästar, stridshästar och mulsnor fick du som betalning från Togarmas land. Hes 27:14 SFB.

¹⁷³ Gomer och alla dess härskaror, Togarmas folk från den yttersta norden och alla dess härar, ja, många folk har du med dig. Hes 38:6 SFB.

¹⁷⁴ Alternativt *Tegarema*.

sydöstra delen av dagens Turkiet. Detta utgjorde en viktig handelsrutt som gick från Assyrien till Kappadokien i Mindre Asien.¹⁷⁵

2.1.6 Javans söner: Elisha, Tarshish, kittéerna, dodanéerna

I det här kapitlet presenterar jag Javans fyra söner.

Elisha

Elisha nämns i Hesekiel 27:7:

Av mönstrat egyptiskt linne var ditt segel sytt. Det blev ditt kännetecken. Av tyg från Elishas kuster, violett och purpurrött, var ditt soltak gjort. (S00)

Det som ovan översatts ”kuster” är egentligen ”öar” i den hebreiska texten. Laato noterar därför att Elisha kan kopplas till flera öar, åtminstone på Hesekiels tid.¹⁷⁶

Numera menar många forskare att detta ska associeras till Alashiya, kilskriftsnamnet på Cypern i egyptiska, akkadiska och hittitiska inskriptioner från 1000-talet f.Kr.¹⁷⁷

En grekisk, alltså mykensk, koloni etablerades på Cypern redan i trakten av 1500 f.Kr. och detta kunde förklara varför Cypern, eller en del av Cypern, kopplas ihop med Javan.¹⁷⁸

Cypern var en viktig producent av koppar och namnet Cypern tror man kommer från koppar. Koppar från Alashiya nämns i en text redan från 1750 f.Kr tillsammans med koppar från Dilmun.¹⁷⁹ Senare under 1300-talet f.Kr. skriver Alashiyas kung till Farao i Amarnabreven EA 34–40 och även där nämns koppar i flera av breven. Alashiya nämns även i andra texter från Mari, Nuzi och Ugarit. En ugaritisk text nämner Alashiya tillsammans med Yam(w)an, alltså Javan, vilket korresponderar väl med att Elisha anges som en son till Javan här i översikten av nationerna och att bägge områden ligger i närheten av varandra.¹⁸⁰

Det finns också forskare som motsätter sig den här tolkningen. Westermann nämner J. Simons som menar att detta inte kan vara Cypern eftersom det nämns senare när kittéerna nämns, vilket utan tvekan är Cypern. Simons föreslår Kreta som annars saknas i översikten av nationerna. Simons beskriver alla andra förslag enbart som gissningar.¹⁸¹

Wenham noterar även detta och nämner att det finns forskare som anser att Elisha var en stad i södra Kreta vars ruiner återfunnits. Genom att ange att Elisha avser Kreta undviker man

¹⁷⁵ Sarna 1989, 71; Hamilton 1990, 333; Cassuto 1992, 192; Westermann 1994, 506; Mathews 1996, 44; Boice 2008, 404; Laato 2017, 188. Mathews nämner staden Gurun i mindre Asien på basis av hittitiska och assyriska texter.:

¹⁷⁶ Laato 2017, 188. Hesekiel var aktiv på 500-talet f.Kr.

¹⁷⁷ Wenham 1987, 21; Sarna 1989, 71; Hamilton 1990, 333; Cassuto 1992, 192–193; Moran 1992, 105–113; Westermann 1994, 507; Mathews 1996, 441; Na’aman 2005, 18; Na’aman 2005¹, 112; Na’aman 2005², 158–159; Potts 1995, 1454; Laato 2017, 188. 1000-talet f.Kr innebär 2000–1000 f.Kr.

¹⁷⁸ Wenham 1987, 218; Cassuto 1992, 193.

¹⁷⁹ Potts 1995, 1454.

¹⁸⁰ Hamilton 1990, 333; Moran 1992, 105–113; Westermann 1994, 507; Muhly 1995, 1502; Van de Mieroop 2007, 161, 192; Laato 2017, 188.

¹⁸¹ Westermann 1994, 507.

problemet med att Kittim och Kittéerna senare nämns vilket alla är ense om att syftar på Cypern.¹⁸²

Tarshish

Tarshish har orsakat problem eftersom det är ett namn som förekommer ofta i GT. I GT är Tarshish associerat med en avlägsen hamn varifrån silver, järn, tenn, bly, elfenben, apor och påfåglar importerades.¹⁸³ I den här översikten kunde Tarshish enligt Hamilton vara en hamn i Medelhavet eftersom Tarshish är en av Javans söner. I Jona bok befann sig Tarshish i väst.¹⁸⁴ När det under Salomos tid talas om Tarshish-skepp avses större skepp som kunde segla på havet. Hemmahamnen för dessa var Röda havet, Ezion-Geber, och den naturliga ruten vore ut genom Röda havet och ut på Indiska oceanen.¹⁸⁵ Tarshish är således en plats som kan nås via Medelhavet eller via Indiska oceanen, i bägge fall nås platsen med skepp. Det kan givetvis finnas flera platser med samma namn. I det här fallet är det mycket troligt att den fjärran hamn som Salomos skepp seglar till inte är samma hamn som Jona tänker fly till och som nämns i den här översikten.¹⁸⁶

Flera forskare identifierar Tarshish med Tartessus i Spanien nära mynningen av floden Guadalquivir. Det är en by som idkat gruvdrift. Hamilton påpekar att C.H. Gordon menar att Tarshish kan ligga vid Atlankusten, kanske t.o.m. finnas i Mexiko.¹⁸⁷

Bland annat Laato noterar ett intressant alternativ när han knyter an Tarsis till det akkadiska verbet *rashashu* som betyder ”smälta” eller ”hetta upp” vilket kan associeras till att smälta järn. På basis av detta kan man förstå att det som beskrivs i 1 Kung 22:49 då Josafats Tarshish-flotta går under beskriver havsgående skepp som var kapabla att transportera tunga metaller som järn. Tarshish kan således eventuellt även avse öppet hav och beteckna skepp som är ämnade att segla på det öppna havet.¹⁸⁸

Det råder således ingen enighet om vilket Tarshish som avses. Den enda kilskriftsinskriftion man känner till som nämner Tarshish är från kung Esarhaddon:

All kings who live in the midst of the sea, from Cyprus and Javan as far as Tarshish, submit to my feet.

Det här är antagligen ett uttryck som ska beskriva hela medelhavsområdet. Westermann noterar att en plats i Spanien troligtvis inte avses här. Westermann frågar sig också om

¹⁸² Wenham 1987, 218.

¹⁸³ Kungen hade Tarshish-skepp som seglade tillsammans med Hiram's skepp, och en gång vart tredje år kom de hem, lastade med guld, silver och elfenben samt apor och påfåglar. 1 Kung 10:22 S00. hamrat silver, skeppat från Tarshish. Jer 10:9 S00.

Tarshish drev handel med dig, lockat av ditt rika utbud. De bytte till sig dina varor mot silver, järn, tenn och bly. Hes 27:12 S00.

¹⁸⁴ Och Jona gav sig i väg, men för att fly till Tarshish, bort från Herren. Han vandrade ner till Jafo och fann där ett skepp som skulle till Tarshish. Han betalade för resan och gick ombord för att följa med till Tarshish, bort från Herren. Jona 1:3 S00.

¹⁸⁵ Kungen hade skepp som seglade på Tarshish med Hiram's män ombord, och en gång vart tredje år kom de hem, lastade med guld, silver och elfenben samt apor och påfåglar. 2 Krön 9:21 S00. Joshafat byggde Tarshish-skepp som skulle segla till Ofir efter guld, men någon färd blev aldrig av, ty skeppen förläste vid Esjon-Geber. 1 Kung 22:49 S00.

¹⁸⁶ Wenham 1987, 218; Sarna 1989, 71; Hamilton 1990, 333; Westermann 1994, 507; Mathews 1996, 441–442; Laato 2017, 188.

¹⁸⁷ Gordon 1971, 137; Sarna 1989, 71; Hamilton 1990, 333; Cassuto 1992, 193; Westermann 1994, 507.

¹⁸⁸ Laato 2017, 188.

författaren, som annars uppvisar så stor geografisk kunskap, verkligen skulle ange en känd fenicisk koloni som en son till Javan. Bland andra förslag finns en plats i Sardinien.¹⁸⁹

Vad gäller tidsperspektivet noterar Cassuto att i takt med att man fått mer kunskap vet man idag att etableringen av feniciska kolonier på Medelhavsöarna inleddes mycket tidigare än man tidigare trott.¹⁹⁰

Jag noterar att det som översikten av nationerna beskriver är en son, eller en ättling till Jafet. Det forskarna spekulerar om är ortnamn som bär samma namn, eller alternativt betydelsen av akkadiska ord som liknar Tarshish.

Kittéerna

Kittéerna, eller Kittim på hebreiska, är ett folk som alltså beskrivs som ättlingar till Javan. De sätts i samband med Kition som är en fenicisk stad på den sydöstra kusten av Cypern.

Fenicierna kallade staden Kitt eller Kitti. Kition var en framstående bas redan på 900-talet f.Kr och är idag det moderna Larnaka.¹⁹¹ I GT kan Kittim relatera till ett land, men även till öar.¹⁹² Jeremia använder Kittim som en västlig punkt och Balaams profetior, som rapporteras från Mose tid, visar att Kittim är ett land som associeras med skepp.¹⁹³

Innan Fenicierna koloniserade Cypern under 800-talet f.Kr. beboddes den av minoer och efter dem av mycenéer som tog över ön under den andra halvan av 1000-talet f.Kr.¹⁹⁴ Under 1100-talet var största delen av ön bebodd av greker. Sarna noterar att eftersom kittéerna beskrivs som ättlingar till Jafet är det en situation under det andra årtusendet f.Kr. som beskrivs här, inte en situation som råder under 800-talet framåt då fenicierna tog över.¹⁹⁵

I GT beskrivs inte Kittim som en stad utan det är alltid ett folk eller ett område som avses. Flera forskare menar att staden småningom gav namn åt hela området.¹⁹⁶

Bland forskare som menar att Elisha även avser Cypern hävdar de att Elisha avser hela ön, medan Kittim är staden. Wenham konstaterar att hela problematiken försvinner om Elisha avser Kreta.¹⁹⁷

Dodanéerna

Liksom kittéerna är dodanéerna ett folk. I den masoretiska texten står det dodanim. Dodanim har av Krönikebokens författare liksom författarna till den samaritanska Pentateuken och Septuaginta ändrats till rodanim.¹⁹⁸ De flesta hebreiska handskrifter stöder dock dodanim.

¹⁸⁹ Sarna 1989, 71; Westermann 1994, 507–508; Laato 2017, 188.

¹⁹⁰ Cassuto 1992, 193.

¹⁹¹ 9th century. Sarna 1989, 71; Cassuto 1992, 193.

¹⁹² Budskap om Tyros. Klaga, Tarshish-skepp, er trygga hamn ligger öde! När de kom åter från kittéernas land fick de veta vad som hänt. (Jes 23:1 S00)

Av ekar från Bashan gjordes dina åror. Din bordläggning timrade de av cedrar från kittéernas kuster. (Hes 27:6 S00)

¹⁹³ Wenham 1987, 218; Hamilton 1990, 333–334; Mathews 1996, 442; Laato 2017, 190. Far bort till kittéernas kuster och se, sänd någon till Kedar att undersöka om något sådant har skett. Jer 2:10 S00.

Skepp skall komma från kittéernas kust, de skall kuva Assur och kuva Eber. 4 Mos 24:24 SFB.

¹⁹⁴ Alltså ca 1500 f.Kr.

¹⁹⁵ Sarna 1989, 71.

¹⁹⁶ Wenham 1987, 21; Westermann 1994, 508; Laato 2017, 190. Kittim nämns i 4 Mos 24:24; Jes 23:1, 12; Jer 2:10; Hes 27:6; Dan 11:30.

¹⁹⁷ Wenham 1987, 218; Laato 2017, 190.

¹⁹⁸ Så gör även Westermann 1994, 508.

Bokstäverna r och d liknar varandra mycket i hebreiskan och man har tänkt att författaren avsett rodanim och då har man associerat dem till Rhodos.¹⁹⁹ Det som den här manövern åtminstone avslöjar, intressant nog, är att man några hundra år före vår tideräknings början inte kände till ett folk som kallades dodanéer.²⁰⁰

Tendensen att harmonisera och att avlägsna ord eller passager som var svåra att förstå när den samaritanska Pentateuken och Septuaginta skrevs de sista århundradena innan Jesu födelse är tydlig.²⁰¹ Wenham nämner principen *lectio difficilior potior* som man vanligen följer i all textkritik. Uttrycket är latin och betyder "den svårare läsningen är den starkare". Med det avser man att den mer svårförståeliga eller ovanliga varianten är den ursprungliga. Skrivare har senare gjort förändringar för att harmonisera eller avlägsna svårförståeliga passager eller ord.²⁰²

Tack vare Amarna breven från 1300-talet f.Kr. finns nu ett förslag till identifiering. I EA 151:49–51 nämns nämligen landet Danuna som ligger norr om Tyrus.²⁰³ Ramses III nämner också ett folk Dnn bland de invaderande havsfolken. Homer nämner ett av de folk som belägrade Troja Danaéer²⁰⁴. Sargon II från 700-talet f.Kr. nämner Yadanana som är grekisktalande invånare på Cypern.²⁰⁵

Vad gäller alla dessa förslag är stavningen ändå ett problem, den hebreiska stavningen, som ju endast använder konsonanter, är ddn, inte dnn. Ett annat förslag som stavningen passar väl är Dodanéerna, invånarna av Dodona. Dodona har varit bebott sedan tidig bronsålder och finns i Epirus som är ett område som delas mellan Grekland och Albanien.²⁰⁶ Det var där det äldsta grekiska oraklet fanns och platsen nämns bland annat av Herodotos.²⁰⁷

2.1.7 Kolofonen

Enheten avslutas med en kolofon som klargör att de namn som presenterats endast är ett urval.

מֵאַלֶּה נִפְרְדוּ אֵיזֵי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֵתָם אִישׁ לְלִשְׁנוֹ לְמִשְׁפָּחָתָם בְּגוֹיֵהֶם:

Från dessa har utbredds²⁰⁸ kustregionernas folk i sina områden²⁰⁹. Var och en enligt sitt språk, enligt sina familjer, bland sina folk

Kolofonen återkommer två gånger till med variation efter att ättlingarna till Noachs två andra söner presenterats. Det avslutande "från dessa har utbredds" avser alla Jafets söner, inte endast Javans.²¹⁰ Jag återkommer till en analys av alla kolofoner i kapitel 2.9.

¹⁹⁹ Cassuto 1992, 193; Mathews 1996, 442.

²⁰⁰ Wenham 1987, 219; Laato 2017, 190.

²⁰¹ Så har man gjort t.ex. i skapelseberättelsen samt i släktlistorna i urhistorien. Goliath har även krympt i Septuaginta. Jungerstam 2013; 2017.

²⁰² Wenham 1987, 219. https://sv.wikipedia.org/wiki/Lectio_difficilior_potior.

²⁰³ Noteras av Na'aman 2005¹, 116. Moran 1992, 238.

²⁰⁴ Danaeans.

²⁰⁵ Wenham 1987, 219; Laato 2017, 190.

²⁰⁶ Tidig bronsålder innebär 3300–2100 f.Kr. https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Near_East#Periodization.

²⁰⁷ Wenham 1987, 219; Laato 2017, 190.

²⁰⁸ Nifal perfekt. Samma verb parad används också i Moses sång i 5 Mos 32:8: När den Högste gav arvslotter åt folken, när han **spred ut** människors barn, då utstakade han gränserna för folken efter antalet av Israels barn. (SFB)

²⁰⁹ Eretz kan också översättas "länder".

²¹⁰ Cassuto 1992, 195.

2.1.8 Avslutande kommentar över Jafets ättlingar

Man kan konstatera att listan innehåller såväl enskilda individer som folkgrupper. Många av dem har maritim anknytning och de befinner sig mestadels i anslutning till Medelhavets norra och västliga delar.²¹¹ Men man bör notera att även moderna härstammar från Jafet enligt den här listan, moderna fanns i delar av dagens Iran åtminstone sedan 1600-talet f.Kr.

Av de 14 namn som förekommer så kan de flesta identifieras, vilket Westermann påpekar är anmärkningsvärt.²¹²

Boice gör en intressant iakttagelse vad gäller att Jafet är anfader till de indoeuropeiska folken. Beteckningen indoeuropeisk för samman Indien och de länder som finns österom mellanöstern och Europa, vilket är något överraskande. I vanliga fall tänker man sig inte att Indien och andra östliga folk har särdeles mycket gemensamt med de europeiska folken. Men det indiska språket och de europeiska språken har ett gemensamt ursprung. Det här är något man blev medveten om i Europa först under 1800-talet. På grund av det gemensamma ursprunget kan seriösa lingvister resa till Indien för att studera sanskrit. Detta eftersom man anser att sanskrit är det språk som ligger närmast det som ursprungligen utgjorde ett gemensamt språk för det som senare har utvecklats till den indoeuropeiska språkfamiljen.²¹³

Boice noterar ytterligare att enligt *Webster's New Collegiate Dictionary* är den indoeuropeiska språkfamiljen den mest betydelsefulla språkfamiljen. Den omfattar huvuddelen av de europeiska språken tillsammans med de indisk-iranska och andra asiatiska språkgrupper. Gruppen kan delas in i östliga språk, till exempel indiska och persiska och västliga språk, till exempel engelska, tyska och grekiska. Den här förbindelsen mellan öst och väst var ganska obekant fram till 1800-talet och de lingvistiska upptäckter som gjordes då. Intressant nog är det just en sådan spridning av Jafets ättlingar som beskrivs i översikten av nationerna. Detta är ett tecken på att listan inte är en fantasiprodukt utan kan bygga på mycket gamla källor.²¹⁴

2.2 Chams ättlingar. 1 Mos 10:6–20

Avdelningen med Chams ättlingar är den mest omfattande vad gäller antal, men framför allt hur mycket av intresse det finns att kommentera. Här ingår Egyptens anfader Mitsraim till vars ättlingar filistéerna hör. Här dyker även Kanaan upp med ett rekordantal ättlingar. Men av alla namn har kanske Kushs ättling Nimrod väckt mest intresse bland forskarna.

Jag inleder med en allmän översikt varefter jag presenterar min översättning av avsnittet som en helhet. Sedan följer en genomgång av alla namn som nämns i kapitel 2.3–2.7. Jag följer texten så att jag inleder med att presentera söner till Cham och avslutar med Kanaans alla ättlingar. Den intressanta gränsangivelsen till Kanaans land samt kolofonen som avslutar Chams ättlingar behandlar jag i kapitel 2.7.11–2.7.12. Sist jämför jag den förteckning över Kanaans ättlingar som ges i översikten av nationerna med andra motsvarande listor i Pentateuken och Josua i kapitel 2.7.13.

²¹¹ Wenham 1987, 219; Westermann 1994, 509.

²¹² Westermann 1994, 509.

²¹³ Boice 2008, 403.

²¹⁴ Boice 2008, 403.

2.2.1 Allmän översikt

Cham behandlas betydligt mer utförligt än Jafet. Listan inkluderar 14 namn på enskilda personer och 16 namn på folk.²¹⁵ Cham presenteras med fyra söner i det första släktledet och 26 ättlingar utöver det. Totalt redovisas således 30 ättlingar till Cham, vilket är fler än vad som är fallet med de andra bröderna. I Chams avdelning finns också den intressanta beskrivningen av Nimrod. Forskare som Wenham och Mathews menar att omfattningen av Chams ättlingar kan förklaras med den närhet och täta kontakt många av dessa folk senare har med Israel.²¹⁶

Laato hävdar att praktiskt taget alla Israels fiender genom historien har varit Chams ättlingar. Det är inte korrekt. Det stämmer i huvudsak under den tidigaste perioden av Israels historia då Israel tågade ut ur Egypten och mestadels stred mot de kanaanitiska folken. Men även då fanns undantag. Man får det semitiska Moab som fiende redan i 4 Mos 22–25 och det semitiska Ammon är en fiende i Domarboken 11. Även David strider mot ammoniterna samt det semitiska Aram i 2 Sam 10. Senare, från och med det delade rikets tid, var fienderna i huvudsak semitiska. Aram, Assyrien och Babylonien var alla semitiska riken liksom de tidigare nämnda nära grannfolken som tidvis var Israels fiender: Edom, Ammon och Moab. Inte heller det senare Persien var av Chams härkomst utan kan hänföras till Jafet.²¹⁷

Sarna menar att de tre första sönerna ska relateras till Afrika, men den fjärde, Kanaan, till det som kommer att benämnas Kanaans land. Det här är inte så självklart som det kanske verkar vid första anblicken. Detta eftersom Kush i urhistorien snarare bör anknytas till Mesopotamien än till Afrika. Det är först senare, under de sista århundradena före vår tideräknings början, som Kush alltmer entydigt associeras till Afrika.²¹⁸

2.2.2 Översättning av hela avsnittet med Chams ättlingar

וּבְנֵי חָם פּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפּוּט וּכְנַעַן: וּבְנֵי כּוּשׁ סֹבָא וְחַוִּילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתָּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׂבָא וְדָדָן:

וְכוּשׁ יָלַד אֶת נִמְרֹד הוּא הַחַל לְהִיּוֹת גִּבּוֹר בְּאֶרֶץ:

הוּא הָיָה גִבּוֹר צִיד לְפָנָיו יְהוּהָ עַל כֵּן יֵאמָר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צִיד לְפָנָיו יְהוּהָ:

וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בְּכָל אֶרֶץ נַאֲפֹד וּכְלָנָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר:

מִן הָאֶרֶץ הַהוּא יֵצֵא אֲשׁוּר

וַיִּבְנוּ אֶת גִּינְוֵה וְאֶת רְחֹבֶת עִיר וְאֶת כְּלַח:

וְאֶת רֶסֶן בֵּין גִּינְוֵה וּבֵין כְּלַח הוּא הָעִיר הַגְּדֹלָה:

וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת לִוְיִים וְאֶת עֲנָמִים וְאֶת לֵהֲבִים וְאֶת נַפְתָּחִים:

וְאֶת פְּתָרְסִים וְאֶת כְּסִלְחִים אֲשֶׁר יֵצֵאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת כְּפַתְרִים:

וּכְנַעַן יָלַד אֶת צִידֹן בְּכָרוֹ וְאֶת חֵת: וְאֶת הִבּוּסִי וְאֶת הָאֶמְרִי וְאֶת הַגְּרִגְשִׁי: וְאֶת חֲחֹוִי וְאֶת הָעֶרְקִי וְאֶת הַסִּינִי: וְאֶת

הָאֶרְנָדִי וְאֶת הַצְּמֵרִי וְאֶת הַחֲמָתִי

וְאֶת חֲפָצוֹ מִשְׁפָּחוֹת הַכְּנַעֲנִי: וַיְהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בְּאֶבְרָה גְרָרָה עַד-עֵינָה בְּאֶבְרָה סְדֵמָה וְעַמְרָה וְאֶדְמָה וְצִבְיִים עַד-

לְשֵׁע:

אֵלֶּה בְנֵי-חָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנָתָם בְּאֶרֶצְתָּם בְּגוֹיָהֶם:

²¹⁵ Det finns forskare som tolkar en del av personnamnen som folk. Man kan också notera att Tsidon är en son till Kanaan. Tsidon är ju även en känd stad som vanligtvis stavas Sidon på svenska.

²¹⁶ Wenham 1987, 219; Mathews 1996, 443.

²¹⁷ Meder och Perser kopplas ofta ihop. Mederna var Jafets ättlingar. Se t.ex. Daniel 5:28.

²¹⁸ Sarna 1989, 72; Jungerstam 2015, 32–33.

*Och söner till Cham: Kush och Mitsraim och Put och Kanaan
Och söner till Kush: Seva och Chavila och Savtah och Raama och Savtecha
Och söner till Raama: Sheba och Dedan*

*Och Kush hade gett upphov till Nimrod
Han hade börjat bli mäktig i området
Han hade blivit en mäktig jägare inför HERREN, därför brukade man
säga: "Som Nimrod, en mäktig jägare inför HERREN"*

*Och det förnämsta i hans rike var Babel och Erech och Akkad och Kalne i
Shinars land*

*Från det området hade han farit ut till Ashur²¹⁹
Och han byggde Nineve och Rechovot-Ir och Calach
och Resen mellan Nineve och mellan Calach. Det är den stora staden*

*Och Mitsraim hade gett upphov till ludéerna och anaméerna och lehavéerna och
naftuchéerna och patruséerna och kasluchéerna, som är varifrån har utgått filistéerna,
och kaftoréerna*

*Och Kanaan hade gett upphov till Tsidon, sin förstfödde, och Chet samt jevusiter och
amoriter och girkashiter och chiviter och arkiter och siniter och arvaditer och
tsemariter och chatatiter*

*Och därefter har spritts ut kanaaniternas familjer
Och blev kanaaniternas gräns från Tsidon mot Gerar fram till Gaza och vidare
mot Sodom och Gomorra och Adma fram till Tsevoim, och vidare till Lasha*

*Dessa är Chams ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, bland sina
folk*

2.3 Chams fyra söner: Kush, Mitsraim, Put och Kanaan

I det här kapitlet presenterar jag alla söner till Cham. Chams söner är också namnet på flera kända nationer i Israels närhet. En vanlig uppfattning är att författaren avser beskriva att dessa nationer har fått sina namn efter deras anfäder som var ättlingar till Cham. Av Chams fyra söner är Put den ende vars ättlingar inte presenteras.

וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפּוּט וְכַנְעַן:

Och söner till Cham: Kush och Mitsraim och Put och Kanaan

2.3.1 Kush

Om Kush finns olika åsikter bland forskarna. I GT innebär Kush ofta ett område i nordöstra Afrika som betecknas Nubien.²²⁰ I Septuaginta översätts ofta Kush med Etiopien. Det som gör

²¹⁹ Verbet "gå" är i perfekt. Det här är en tolkning utifrån sammanhanget. Följer man grammatiken strikt borde man översätta: Från det här området för Ashur ut. Jag diskuterar detta i kapitel 2.5.5 och 2.5.8.

²²⁰ Yamauchi 2004, 38–66.

Kush intressant är att forskare som Sarna anser att Kush i urhistorien bör sättas i anknytning till den kassitiska dynastin i Mesopotamien. Kassiterna var ett folk som regerade över Babylonien i ungefär fyra århundraden 1595 f.Kr. framåt. Deras huvudgud var Kashshu.²²¹

Om det är så stöder det uppfattningen att översikten av nationerna är verkligt gammal. Några hundra år före vår tideräknings början innebar Kush alltid ett område Afrika, men under det andra årtusendet f.Kr. var det alltså inte så. Jag anser att det är intressant att Kush även nämns i samband med Edens floder. Även där blir de geografiska angivelserna oförståeliga om Kush innebär Nubien. Men om man inser att det är ett område i Mesopotamien som avses blir texten förståelig.²²² Kassiterna försvann alltså från världsscenen ca 1100 f.Kr och översättningen i Septuaginta tyder på att man inte längre var medveten om Kassiterna de sista århundradena innan Jesu födelse.²²³

Sarna går ännu längre tillbaka i tiden då han lyfter fram möjligheten att man ska associera Kush till den kungliga staden Kish där, enligt mesopotamisk tradition, kungadömet återupptogs efter floden.²²⁴ De första härskarna där inledde den första historiska perioden i mesopotamisk historia som benämns ”den tidiga dynastiska perioden” som varade ungefär 2800–2400 f.Kr.²²⁵ Den kungliga staden Kish var länge den ledande i området och fungerade som en enande kraft i Mesopotamien.²²⁶

Titeln ”Konung över Kish” innebar så mycket prestige att även efter att staden upphört att vara en kunglig huvudstad använde mesopotamiska kungar epitetet för att ange hegemoni över Sumer och Akkad och som en symbol för att de styrde ett imperium.²²⁷

Cassuto lyfter fram ytterligare en möjlighet. Han noterar väst-semitiska stammar som kallas kwshw²²⁸ i egyptiska förbannelsetexter som är från 1800-talet f.Kr. Dessa fanns söder om Israel och dagens Jordanien och assimilerades småningom med midjaniterna.²²⁹

I 4 Mos 12:1 står det att Mose tagit sig en kvinna från Kush till hustru.²³⁰ SFB översätter med nubisk, de associerar alltså henne till Etiopien i enlighet med förståelsen de sista århundradena f.Kr.²³¹ Ordet på hebreiska är *Kush*. En kvinna från det mesopotamiska Kush är inte heller så trolig med tanke på var Mose befann sig. Men en kvinna från Midjan, det område där Mose levte i 40 år och hans fru Sippora var, vore mer naturligt.²³²

²²¹ Sarna 1989, 73; Bourke 2008, 122–123. Zagros bergen ligger i västra Iran.

²²² Se analys med referenser i Jungerstam 2015, 32–36.

²²³ Forskare som trots kunskapen om kassiterna hävdar att Kush ska associeras med Etiopien är: Wenham 1987, 221; Westermann 1994, 510. Mathews (1996, 444–445). Laato (2017, 190) lyfter fram alla möjligheter, även ett Kush i nordvästra Arabien. Laato nämner en möjlighet att här beskrivs alla mörkhyade människor. Han hänvisar till Jer 13:23.

²²⁴ Jag diskuterar möjligheten att förstå Kush som (staden) Kish i kapitel 2.5.2.

²²⁵ Enligt (Bourke 2008, 74) ungefär 2900–2300 f.Kr.

²²⁶ Sarna 1989, 73.

²²⁷ Sarna 1989, 73.

²²⁸ W uttalas som o.

²²⁹ Cassuto noterar omnämmandet av den

²³⁰ ”...började Mirjam och Aron att klandra Mose för hans kushitiska hustru; han hade nämligen tagit sig en hustru från Kush (S00). ותדבר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל־אֶזְנוֹת הָאִשָּׁה הַכּוּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי־אִשָּׁה כּוּשִׁית לָקַח

²³¹ Så översätts texten även i den grekiska översättningen Septuaginta från ca 200 f.Kr. Även det latinska Vulgata är ett exempel på den här förståelsen.

²³² Cassuto 1992, 198.

Cassuto noterar även Hab 3:7. Där finns Midjan och Kush i en parallellism. I en parallellism uttrycks samma sak på två olika sätt.²³³

Jag ser ofärden drabba Kushans tält, och Midjans hyddor skakas (S00)

”Kushans tält” och ”Midjans hyddor” avser alltså samma sak. Dessa två exempel stöder ett Kush söder om Israel, medan Kush övrigt i urhistorien kan associeras till staden Kish eller de senare kassiterna i Mesopotamien. Den nubiska eller etiopiska associationen är av senare datum. Jag tolkar detta som ett tecken på att översikten av nationerna bygger på verkligt gamla källor.

2.3.2 Mitsraim

Mitsraim presenteras som en son till Cham. Mitsraim är även det hebreiska ordet för landet Egypten. Namnet är en dual form.²³⁴ Det finns även andra namn där dualformen används, till exempel Shacharaim i 1 Krön 8:8. En vanlig uppfattning är att namnet kan härledas från Egyptens indelning i två delar, övre- och nedre Egypten, men detta är givetvis endast spekulation.²³⁵ Egyptens övre och nedre del förenades i slutet av det fjärde årtusendet f.Kr. Egypten kallas även för ”Chams land” i Psaltaren.²³⁶ Namnet kan förstås som den ättling till Cham som gav namn åt Egypten.

2.3.3 Put

Put är den enda son till Cham som inte presenteras med egna ättlingar. Cassuto menar att Put är omöjlig att identifiera.²³⁷ Jeremia nämner Kush och Put tillsammans, liksom Hesekiel.²³⁸ Många forskare anser att Put motsvarar Libyen.²³⁹ Septuaginta översätter nästan alltid Put med Libyen förutom i Hesekiel 38:5 där Put placeras tillsammans med Persien och Kush. Så är det även i Hes 27:10.²⁴⁰ Även Josefus har denna syn. Som jag nämnde tidigare kan Kush avse såväl Nubien i norra Afrika, kassiternas område i Mesopotamien, staden Kish, liksom Midjans område söder om Israel. Detta gör att slutsatsen inte är entydig. Om Put, Persien och Kush paras ihop är en plats i Mesopotamien ett naturligt val på grund av associationen till Persien. Översättningen i Septuaginta får mindre betydelse eftersom det är tydligt att dess översättare inte var medvetna om eller beaktade de mesopotamiska eller midjanitiska

²³³ Cassuto 1992, 198. När man översätter parallellismer är det bättre att översätta med ”ja” istället för ”och”. Det vore alltså bättre att översätta så här: Jag ser ofärden drabba Kushans tält, ja Midjans hyddor skakas.

²³⁴ Kännetecknet är det avslutande -aim.

²³⁵ I Jes 11:11 och i Jer 44:15 används det för att endast beteckna nedre Egypten.

²³⁶ Wenham 1987, 221; Hamilton 1990, 336; Westermann 1994, 510; Mathews 1996, 445; Laato 2017, 190. Ps 78:51; 105:23, 27; 106:21, 22.

²³⁷ Cassuto 1992, 199.

²³⁸ Framåt, hästar! Vagnar, storma fram! Ryck fram, hjältar, män från Kush och Put med era sköldar, ludeer med spända bågar! Jer 46:9 S00. Män från Kush och Put och Lud, legoknektar från alla håll, även män från förbundets land, skall falla med dem för svärdet. Hes 30:5 S00. I de här verserna översätter SFB med nubier i stället för Kush, vilket jag tror är ett misstag.

²³⁹ T.ex. Sarna 1989, 72.

²⁴⁰ Wenham 1987, 221; Hamilton 1990, 336; Mathews 1996, 445. Även folk från Persien, från Kush och Put kommer med, alla rustade i sköld och hjälm (Hes 38:5 S00).

alternativen. Laato nämner ytterligare en möjlighet, nämligen att Put ska associeras till ett område söder om Egypten, Punt, som troligtvis ligger inom det som idag är Somalia.²⁴¹

Jag konstaterar att Put associeras med Libyen av många forskare. Men den slutsatsen kan vara felaktig eftersom den utgår från att Kush alltid avser Nubien. Så är inte fallet i urhistorien, inte heller under det andra årtusendet f.Kr. De två verserna i Hesekiel 27:10 och 38:5 som associerar Put till Persien gör att tillfällena som nämner endast Kush och Put utan Persien även de kanske ska associeras med Mesopotamien. Åtminstone bör man vara öppen för möjligheten. Man bör inte heller glömma att i detta kapitel presenteras Put som en son till Cham, alltså en person. Denne Put kan alltså tolkas som en förfader som kom att ge namn till åtminstone ett folk och ett område, kanske flera. Det är inte heller en nödvändighet att det är han som har gett namn åt områden som senare bar samma namn.

2.3.4 Kanaan

Mathews konstaterar att Kanaan använts på många olika sätt i källor från den antika främre orienten. Ibland avses folk och ibland avses ett geografiskt område. Geografiskt avser Kanaan området väster om Jordan samt det moderna Libanon och delar av Syrien.²⁴²

Kanaan var en välkänd geografisk enhet redan i kilskriftstexter från Mari från ca 1750 f.Kr. Hur mycket äldre beteckningen är går inte att fastställa. Folket benämns kanaaniter och de bodde söder om kungariket Qatna vilket innebar att de redan då bodde i det område som senare är känt som Kanaan.²⁴³ Kanaan och kanaaniter nämns även i egyptiska och mesopotamiska texter från 1400-talet f.Kr. som en väldefinierad geografisk enhet respektive ett specifikt folk. Vad gäller egyptiska texter är de äldsta texterna från Faraon Amenhotep II som regerade 1427–1401 f.Kr.²⁴⁴ Totalt 16 egyptiska texter nämner Kanaan från den tiden framåt. Na'aman konstaterar att man inte vet varifrån namnet kommer. Det stämmer givetvis endast om man inte tar den förklaring som ges i urhistorien i beaktande.²⁴⁵

Flera kommentatorer noterar det som överraskande att Kanaan presenteras som en son till Cham eftersom kanaaniterna talade ett semitiskt språk. Hamilton konstaterar dock att det är i harmoni med det som berättas i slutet av Noachs toledot.²⁴⁶ Att Kanaan är nära sammanknutet med Cham harmonierar även väl med att Egypten och Kanaan hörde nära ihop då det distrikt som i Egypten kallades Kanaan var under egyptisk kontroll mellan 1457 f.Kr. fram till ca 1200 f.Kr. då de tappade sitt grepp och bland annat Israel trädde in på världsarenan. Under Amarna-perioden på 1300-talet f.Kr. var Kanaan ett administrativt distrikt i Egypten. Westermann noterar att denna tradition som placerar Kanaan som en ättling till Cham måste vara en mycket gammal tradition.²⁴⁷

²⁴¹ Yamauchi 2004, 49 fotnot 74; Potts 1995, 1459–1460; Laato 2017, 190–191. Se min diskussion gällande Kush ovan.

²⁴² Mathews 1996, 445; Na'aman 2005¹, 120–130.

²⁴³ En karta var Qatna är placerad hittas t.ex. här: https://en.wikipedia.org/wiki/Qatna#/media/File:Third_Mari.png.

²⁴⁴ Kallas ibland Amenophis II.

²⁴⁵ Millard 1973, 32; Mathews 1996, 445; Na'aman 2005¹, 112–123. Kanaan nämns första gången i 1 Mos 9:22–27.

²⁴⁶ Hamilton 1990, 336. 1 Mos 9:18–27.

²⁴⁷ Westermann 1994, 511; Mathews 1996, 445; Na'aman 2005, 15–16.

Laato lyfter fram möjligheten att Kanaan anges som en son till Cham p.g.a. den historiska realiteten under det andra årtusendet f.Kr. Det som gör den tanken mindre trolig är att innan 1457 f.Kr. visade Egypten föga intresse för området söder om dagens Libanon. Med Byblos, som låg 40 km norr om dagens Beirut, hade man handelsrelationer redan innan 2500 f.Kr. Perioden då huvuddelen av Kanaan var under egyptisk kontroll var drygt 200 år. Det är en lång tid, men ändå en kortare parentes om man beaktar den normala situationen under 1000-talet.²⁴⁸

Cassuto menar att dessa söner ska förstås som folk som utgått från Cham. Han menar att Kanaan här betecknar alla folk som bebodde Kanaan.²⁴⁹ Mathews konstaterar att bruket varierar i GT. Kanaaniter används ibland specifikt om det folk som bebodde Jordandalen och trakten vid havet.²⁵⁰ Men kanaanit kan också fungera som en övergripande beskrivning av människor från olika grupper som bodde i området. Som exempel kan ges Esaus hustrur vilka beskrivs som kanaanitiska kvinnor. Men mer specifikt var det fråga om en ättling till Chet, en chivé och en ismaelit. Chet och chiviterna är ättlingar till Kanaan, medan Ismaels dotter är en ättling till Abraham om det är Hagars son Ismael som är grunden för uttrycket ”ismaelit”.²⁵¹

2.4 Kushs söner: Seva, Chavila, Savtah, Raama och Savtecha

I det här kapitlet presenterar jag Kushs fem söner. Kushs ättling Nimrod behandlar jag i sin helhet i nästa kapitel.

וּבְנֵי כוּשׁ סֶבַא וְחַוִּילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתָּכָא

Och söner till Kush: Seva och Chavila och Savtah och Raama²⁵² och Savtecha

Fem av Kushs söner presenteras och utöver det två av hans söner Raamas söner. Kushs ättling Nimrod får en längre presentation efter att alla andra ättlingar till Kush presenterats. Förutom omnämmandet av Nimrod är det alltså sju ättlingar till Kush som presenteras.

Man kan inte med säkerhet identifiera var dessa namn ska placeras geografiskt, men forskare som Wenham och Hamilton menar att namnen kan associeras till arabiska stammar eller platser i Arabien eller i Afrika. Man placerar ofta in dessa namn i trakten av Röda havet eller de södra delarna av Arabien. En del av namnen omnämns även i andra delar av GT, speciellt i Hesekiel.²⁵³

²⁴⁸ Na'aman 2005, 13–19; Laato 2017, 191.

²⁴⁹ Cassuto 1992, 199.

²⁵⁰ 1 Mos 15:21; 34:30; 2 Mos 3:17; 4 Mos 13:29; 5 Mos 1:7; Jos 11:1–3.

²⁵¹ 1 Mos 36:2–3.

²⁵² Kan också skrivas Ragma. Bokstaven ayin ׀ ska i vanliga fall inte uttalas, men i gamla texter och ord kan det uttalas som ett mjukt ”g”.

Den inledande bokstaven i staden Gaza är samma bokstav: ׀.

²⁵³ Wenham 1987, 221; Hamilton 1990, 336; Cassuto 1992, 199; Mathews 1996, 446; Laato 2017, 191.

Seva

Sevas placering är osäker.²⁵⁴ Josefus och Herodotos associerar Seva till Etiopiens urgamla huvudstad som den persiske storkonungen Kambyses senare gav namnet Meroe.²⁵⁵ Den staden ligger i området mellan vita och blå Nilen, men det är oklart om det är korrekt identifiering. I Jesaja 43:3 och 45:14 kopplas i vilket fall Seva ihop med Egypten och Nubien. Seva i det här sammanhanget var ett rikt handelscentrum. Huruvida de här platsnamnen kan härledas till det som presenteras som Kushs son Seva är inget som kan fastslås med säkerhet. Men det visar att Seva som namn passar väl in i tiden och de geografiska realiteterna.²⁵⁶

Chavila

Chavila omnämns redan i Edenberättelsen som en plats som associeras med guld.²⁵⁷ Chavila associeras även till området där Ismael bosatte sig.²⁵⁸ Även amalekiternas område associeras till Chavila.²⁵⁹ Allt detta ökar sannolikheten för att området borde finnas i Arabien. Grundbetydelsen av ordet kan kopplas till det hebreiska ordet för sand. Man vet dock inte om det är samma plats som åsyftas varje gång Chavila nämns. Namnet Chavila förekommer två gånger i översikten av nationerna. Det är även namnet på en av Juktans söner.²⁶⁰ Forskare som Wenham och Mathews anser att det antagligen inte är samma plats som avses vid varje tillfälle. Jag instämmer i deras bedömning.²⁶¹

Savta och Savteka

Savta och Savteka kan enligt Hamilton vara två namn som inte ska associeras till arabiska folk. Men en vanlig uppfattning är att associera Savta till arabiska kommersiella center som staden Sabotah i Hadramaut. Det området utgör en del av dagens Jemen och är känt för det träslag som ger den bästa rökelsen. Sarna noterar att det som talar emot associationen med Hadramaut är att den regionen i övrigt beskrivs som semitisk i 1 Mos 10:26. Savteka är inte känt i andra källor och det nämns inte fler gånger i GT. Det finns flera namn i Arabien som påminner om Savteka, men alla associationer är osäkra. Sarna noterar en nubisk prins som kallades Shebteko som levde ca 700 f.Kr. vars namn kan reflektera en plats med samma namn.²⁶²

Raama

Raama kanske ska uttalas Ragma. Bokstaven ajin, ׀, ska i vanliga fall inte uttalas, men i gamla texter och ord kan det uttalas som ett mjukt ”g”.²⁶³ Den inledande bokstaven i staden Gaza är samma bokstav ajin. I Hesekiel 27:22 är Raama ett handelscenter som associeras med Sheba. Sabeiska och mineiska inskriptioner nämner Ragma i sydvästra Arabien, i den norra

²⁵⁴ Flera forskare och översättare likställer namnen Seva och Sheva. Men det är nog inte korrekt. Det är olika namn med olika stavning. I Ps 72:10 nämns de två folken tillsammans.

²⁵⁵ Kambyses regerade på 500-talet f.Kr. och erövrade delar av Egypten. https://sv.wikipedia.org/wiki/Kambyses_II

²⁵⁶ Wenham 1987, 221; Westermann 1994, 511; Mathews 1996, 447; Laato 2017, 191; Herodotus vii. 70; Josefus Ant. 2, 249.

²⁵⁷ Den första heter Pishon, den flyter kring Havila, ett land där det finns guld. 1 Mos 2:11 S00.

²⁵⁸ De hade sina boplatser från Havila fram till Shur, öster om Egypten. 1 Mos 25:18 S00.

²⁵⁹ Saul slog amalekiterna och förföljde dem från Havila ända fram till Shur, öster om Egypten. 1Sa 15:7 S00.

²⁶⁰ 1 Mos 10:28–29.

²⁶¹ Wenham 1987, 221; Hamilton 1990, 336; Westermann 1994, 511; Mathews 1996, 447; Laato 2017, 191.

²⁶² Wenham 1987, 221; Sarna 1989, 72–73; Hamilton 1990, 336–337; Westermann 1994, 511; Mathews 1996, 447; Potts 1995, 1460; Laato 2017, 192.

²⁶³ Bokstaven ajin, som skrivs ayin på engelska, innebär ett kort stopp i luftströmmen när man talar.

delen av dagens Jemen. Wenham menar dock att det är ovanligt att den hebreiska bokstaven ajin ך blir ett g på arabiska. Identifieringen är alltså osäker.²⁶⁴

2.4.1 Raamas söner Sheba och Dedan

I det här kapitlet presenterar jag Kushs son Raamas två söner.

יְבִי רְעֵמָה שְׁבָא וְדָדָן:

Och söner till Raama: Sheva och Dedan

Sheva

Raamas son Sheba associeras av många forskare till det sydvästra hörnet av Arabien och är kanske det moderna Yemen. Men man bör notera att även Shems ättling Joktan har en son med samma namn. Jag anser att det är mer troligt att det är Shems ättling som ska kopplas till kungariket Sheba, därför behandlar jag det man vet om Sheba i samband med Shems son Joktan i kapitel 2.8.9.

Om inte Raamas son kopplas till kungariket Saba vet man inte desto mer om Raamas son Sheba. På basis av sammanhanget tror man att det var en arabisk stam.

Dedan

Dedan är en arabisk stam. Dedans territorium kom att ligga i de norra delarna av den arabiska halvön på gränsen till Edom. I Jesaja 21:13 talas det om karavaner från Dedan och Hesekiel 27:15, 20 nämner handel med Dedan. Dedan nämns vid tre tillfällen tillsammans med Edom och andra arabiska stammar. Dedan nämns i kilskriftstexter redan under Ur III perioden 2113–2006 f.Kr. och var redan då ett viktigt handelscentrum. Sarna och Laato menar att Dedan kan associeras till oasen Al-Ula, 110 km sydväst om Tema, i norra Arabien på basis av en inskription man funnit på platsen.²⁶⁵ Platsen var ett centrum för handel med kryddor och en viktig del av en internationell handelsrutt.²⁶⁶

2.5 Kushs ättling: Nimrod

Det här kapitlet ägnar jag i sin helhet åt Nimrod. Nimrod är nog det mest hemlighetsfulla och intressanta namnet bland Kushs ättlingar. Detta inte minst för att det finns så många spekulationer om vem denne Nimrod är. Nimrod presenteras med annorlunda grammatik då perfekt-formen används till skillnad från de övriga av Kushs söner. På basis av att perfekt-formen används kan man dra slutsatsen att det kan röra sig om en mer avlägsen ättling

²⁶⁴ Wenham 1987, 221–222; Hamilton 1990, 337; Westermann 1994, 511; Mathews 1996, 448; Laato 2017, 191–192.

²⁶⁵ Alternativt: Al-Alula.

²⁶⁶ Wenham 1987, 222; Sarna 1989, 73; Hamilton 1990, 337; Cassuto 1992, 199; Westermann 1994, 512; Mathews 1996, 448; Kitchen 2006, 437; Laato 2017, 192. Jer 25:23; 49:8; Hes 25:13.

till Kush.²⁶⁷ Åtminstone använder författaren även grammatiken för att uttrycka att det är något speciellt med denne ättling till Kush.

Om Nimrod har författaren också valt att berätta mera. Vad som berättas om Nimrod skiljer sig från det som berättas om Chams alla andra söner och ättlingar. Frågorna kring Nimrod är många, men framför allt: vem är han?

2.5.1 Översättning av helheten om Nimrod

De här fem verserna som berättar om Nimrods storhet innehåller många utmaningar vad gäller tolkning och översättning. Jag kommenterar mina val av översättning och hur man kan förstå texten i de kapitel som följer, notera även fotnoterna. Utmaningarna att förstå texten är i sig ett tecken på att texten om Nimrod är mycket gammal.

וכּוּשׁ יָלַד אֶת נִמְרוֹד
הוּא הַחַל לְהִיּוֹת גִּבּוֹר בְּאַרְצָא:
הוּא הָיָה גִבּוֹר צִיד לְפָנָי יְהוָה עַל כֵּן יֵאמֶר כְּנִמְרוֹד גִּבּוֹר צִיד לְפָנָי יְהוָה:
וַתְּהִי רְאִשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בְּכָל אֶרֶץ אַפְּרָיִם וְכַלְנֵה בְּאַרְצָא שְׁנַעֲרָ:
מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת יֵצֵא אֲשׁוּר
וַיְבֹרֵךְ אֶת נִינְוֵה וְאֶת רְחַבְתַּת עִיר וְאֶת כְּלָח: וְאֶת רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כְּלָח הוּא הָעִיר הַגְּדֹלָה:

*Och Kush hade gett upphov till Nimrod*²⁶⁸

*Han hade börjat*²⁶⁹ *bli mäktig i området*²⁷⁰

*Han hade blivit*²⁷¹ *en mäktig jägare inför HERREN*²⁷², *därför brukade man säga:*²⁷³ *”Som Nimrod, en mäktig jägare inför HERREN”*²⁷⁴

*Och det förnämsta*²⁷⁵ *i hans rike var Babel och Erech och Akkad och Kalne i Shinars land*

*Från det området hade han farit ut till Ashur*²⁷⁶

²⁶⁷ Att använda perfektformen betyder inte på något sätt att det utesluter att författaren avser att Nimrod var Kushs biologiske son i första generation, men förändringen i grammatiken, och att perfektformen kan användas för att ge bakgrundsinformation om något som kan ha hänt långt tillbaka i tiden, gör att jag anser att den mest troliga tolkningen att författaren avser meddela att Nimrod nog var en ättling till Kush, men han var inte hans biologiske son i första generation. Se kapitel 1.6.1 om perfektformens användning.

²⁶⁸ Man kunde också översätta ”avlat”. ”Hade blivit far till” fungerar också, men då låter det för passivt eftersom den aktiva qal-formen används. Det är inte heller berättarformen imperfekt konsekutiv som används utan verbet är i perfekt. Perfekt används ofta för att ge bakgrundsinformation.

²⁶⁹ Översätts ofta som att Nimrod ”var den förste”. Ordet betyder dock inte den förste, men av sammanhanget kan den översättningen ibland försvaras. Ordet står i perfekt. Se min kommentar som följer.

²⁷⁰ אֶרֶץ, *eretz*, kan översättas såväl med område, region, land och jord beroende på sammanhang. Ofta har man översatt att Nimrod blev mäktig på ”jorden”. Samma ord förekom även ovan då jag översätter det med område: *Från dessa har utbredds kustregionernas folk i sina områden*. Jag väljer att översätta med ”område” även här bl.a. för att man ska kunna förstå att samma ord används. Att använda ”jorden” har sina fördelar, men författarens avsikt är knappast att ge bilden av att Nimrod hade ett imperium som omfattade hela jorden. Det finns tyvärr inget svenskt ord som har samma spännvidd som det hebreiska *eretz*.

²⁷¹ Perfekt.

²⁷² Uttrycket kan förstås som ett superlativ. Waltke 2001, 169.

²⁷³ Yiqtol/imperfekt. Nifal är passiv. Joüon-Muraoka noterar att yiqtol-formen ibland används för att uttrycka ”vad man brukar göra”. Formen används så t.ex. i 2 Sam 13:18. Joüon & Muraoka 2011, 337 (§ 113a).

²⁷⁴ Ordspråket kan förstås som ett superlativ. Wenham 1987, 223; Mathews 1996, 450.

²⁷⁵ Reshit kan betyda det första av någonting men även det förnämsta. Waltke 2001, 169.

²⁷⁶ Verbet ”gå” är i perfekt. Det här är en tolkning utifrån sammanhanget. Följer man grammatiken borde man översätta: *Från det här området for Ashur ut*. Se min diskussion i kapitel 2.5.5 och 2.5.8.

*Och han byggde²⁷⁷ Nineve och Rechovot-Ir och Calach
och Resen mellan Nineve och mellan Calach. Det är den stora
staden*

2.5.2 Kommentar över det första stycket

וְכֹשׁ יָלַד אֶת נִמְרוֹד
הוּא הָחֵל לְהִיזֵת גְּבֵר בְּאֶרֶץ:
הוּא הָיָה גְּבֵר צֵיד לְפָנָי יְהוָה
עַל כֵּן יֵאמָר כְּנִמְרוֹד גְּבוּר צֵיד לְפָנָי יְהוָה:

Och Kush hade gett upphov till Nimrod

*Han hade börjat bli mäktig i området
Han hade blivit en mäktig jägare inför HERREN,
därför brukade man säga: ”Som Nimrod, en mäktig jägare inför
HERREN”*

Det första stycket innehåller många olika tolkningsmöjligheter. Det att Kush hade gett upphov till Nimrod betyder inte att han måste vara Kush son. Han kan även vara en mer avlägsen ättling många generationer framåt. Kushs andra söner och även barnbarn nämns tidigare i 1 Mos 10:6–7.

Uttrycket ”hade gett upphov till” är en ny variant bland födelseformlerna, det är verbet *jalad* i formen perfekt som används. Cassuto menar att det som beskrivs som Kushs söner ovan beskriver folk som Kush gett upphov till medan Nimrod är en person. Därför menar Cassuto att Kush inte räknades upp som en av Kushs söner utan dyker upp först nu som ett tillägg då en enskild person beskrivs. Jag ser ingen orsak till att de som först presenteras som Kushs söner skulle vara folk. Författaren presenterar först ett antal söner och sedan belyser han en av dem på ett speciellt sätt och den personen är Nimrod. Det som växlingen till *jalad* gör är att den öppnar upp för förståelsen att det här är en av Kushs ättlingar ett okänt antal generationer framåt.²⁷⁸

Det finns också forskare som i stället för Kush vill läsa (staden) Kish. Från början skrevs antagligen bägge orden likadant med endast med två konsonanter. I så fall skulle texten förstås som att det var staden Kish som gav upphov till Nimrod på samma sätt som någon idag kan beskrivas som ”stadens son”. Den här tolkningen är möjlig, men jag anser den mindre trolig. Enligt masoreternas tolkning som kommer till uttryck i den masoretiska text vi har idag står det entydigt Kush och inte Kish. Om det skulle vara Kish och inte Kush som avses har alltså masoreterna misstagit sig.

Det jag översätter med att ”han hade börjat bli mäktig” översätts i moderna svenska översättningar som ”den förste”.²⁷⁹ Men ordet som används, *hechel*, betyder inte ”den förste”. Ordet betyder ”började”. Samma ord används bland annat i 1 Mos 6:1:

²⁷⁷ Berättarformen imperfekt konsekutiv.

²⁷⁸ Cassuto 1992, 200. Se kapitel 1.6.1 där jag diskuterar perfektformen och hur man kan tolka den.

²⁷⁹ Så gör även bl.a. Cassuto 1992, 201. Flera andra forskare stöder samma tolkning, t.ex. Laato 2017, 193. Bland engelska översättningar är det många som delar min tolkning, t.ex. KJV, NIV och NAS.

När människorna nu började bli talrika på jorden och döttrar föddes åt dem (1 Mos 6:1 S00).

Den betydelsen har ordet *hechel* även alla andra gånger det förekommer i GT.²⁸⁰ Ordet betyder aldrig ”första”. Många engelska översättningar översätter enligt min förståelse, till exempel NIV:

Cush was the father of Nimrod, who grew to be a mighty warrior on the earth

Vad gjorde då denna Nimrod? Läser man andra svenska översättningar får man flera förslag:

*Kush blev far till Nimrod, som var den **förste härskaren** på jorden (S00)*

*Men Kush födde Nimrod; han var **den förste som upprättade ett välde** på jorden (1917)*

*Kush blev far till Nimrod, som var **den förste som fick stor makt** på jorden (SFB)*

Ingen av dessa översättningar översätter så att den följer den hebreiska texten. Ordet som används, *gibbor*, kan översättas som väldig, framstående osv. Det kan användas om skickliga krigare, men även om soldater i en hel arme. Det kan även användas om vanliga människor i ledande position, också om dörrvaktare i templet.²⁸¹ Ordet betyder inte härskare, välde eller makt, men mäktig kan det nog betyda.²⁸²

Ordet jag översätter område, *eretz*, kan översättas såväl med område, region, land och jord beroende på sammanhanget. Ofta har man översatt att Nimrod blev mäktig på ”jorden”. Samma ord förekom även ovan då jag också översätter det med område:

Från dessa har utbretts kustregionernas folk i sina områden. (1 Mos 10:5)

I det här fallet kan man översätta med alla nämnda alternativ. Förståelsen blir nog ändå densamma.

Vad menas då med uttrycket:

Han hade blivit en mäktig jägare inför HERREN, därför brukade man säga: ”Som Nimrod, en mäktig jägare inför HERREN”

En uppfattning som till exempel Waltke nämner är att man ska förstå uttrycket ”inför HERREN” som ett superlativ. Laato instämmer till viss del genom att han menar att uttrycket betonar Nimrods skicklighet i jakt. Laato noterar att samma uttryck finns i 1 Mos 6:11 även

²⁸⁰ I betydelsen början används det i 1 Mos 4:26; 6:1; 44:12; 4 Mos 17:11–12; 5 Mos 2:24; 2:31; Jos 20:39; 2 Kung 10:32; 15:37; 1 Krön 27:24; 2 Krön 29:27; 2 Krön 31:21; 34: 3. I 1 Sam 14:35 kan det även förstås som att det var det första altaret Saul byggde, men i hebreiskan kan inte ordet förstås som första, endast som att han då ”började bygga” altaren åt HERREN. Om Saul då började bygga altaren, så var det också givetvis det första han byggde. Betydelsen är ändå började. Ordet kan dock även ha en helt annan betydelse: att vanhelga. Men den förståelsen är inte aktuell här.

²⁸¹ 1 Krön 7:40; 9:26; 11:10–11. I 1 Krön 11–12 används ordet genomgående om Davids speciellt tappra krigare, hans hjältar. När David fick reda på detta sände han ut Joav med hela sin här, alla kämparna. (S00) Översättningen i NIV följer ännu bättre den hebreiska texten. De översätter så här: “On hearing this, David sent Joab out with the entire army of fighting men.” I hebreiskan uttrycks hela skaran av “gibborim”, de utgjorde alltså alla som Joav sände ut: וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת-יְיֹאָב וְאֶת-כָּל-צְבָא הַגִּבּוֹרִים.

²⁸² Det används även i 1 Mos 6:4: Detta var forntidens *väldiga* män som var så ryktbara. (1 Mos 6:4 SFB15).

om appellativet Gud används där i stället för personnamnet JHVH. Man bör dock notera att ”ansikte” saknas i passagen om Nimrod.²⁸³

Men fördärvad var jorden inför Guds ansikte

Laato menar att uttrycket kan användas för att beskriva att vad som än sker så sker det inför HERRENS ansikte. På samma sätt som generationen innan floden levde i ogudaktighet inför Gud så sker Nimrods upproriskhet och stolthet inför HERRENS ansikte.²⁸⁴

Det finns översättningar som väljer att tolka uttrycket som ”en jägare av Guds nåd”, till exempel den nya officiella finska översättningen KR92. Den översättningen ses som problematisk av Laato eftersom Nimrod i tolkningstraditionen associeras med uppror mot Gud.²⁸⁵

Jag noterar att det är intressant att HERREN, alltså Guds personnamn JHVH, används i samband med Nimrod liksom i berättelsen om Babels torn, medan uttrycket i samband med Noach använder Gud. Genom att författaren använder HERREN i samband med dessa två berättelser säkerställer han att man inte kan missförstå vilken Gud som avses. Babylonien hade ingen brist på gudar. Och nämns ”gud” i ett mesopotamiskt sammanhang finns det många att välja på. Men tack vare valet av personnamnet just i dessa två sekvenser säkerställer författaren en rätt förståelse av vilken Gud som avses. Det är inför HERRENS ansikte Nimrod är en väldig jägare, inte till exempel inför Marduks ansikte.²⁸⁶

2.5.3 De fyra städerna i Shinars land: Babylon, Erech, Akkad och Kalne

Jag behandlar dessa fyra städer och deras historia ganska utförligt. I det här kapitlet behandlar jag dock inte Akkad. Den staden och det imperiet behandlar jag i nästa kapitel. En kännedom om städerna och deras historia är nödvändigt för att kunna dra välgrundade slutsatser vad gäller Nimrods identitet och den tidsperiod inom vilken man ska söka den.

וַתְּהִי רִאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בְּכָל אֶרֶץ וְאֶפְדִּי וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר:

Och det förnämsta i hans rike var Babel och Erech och Akkad och Kalne i Shinars land

Beskrivningen vad gäller de fyra städerna kan endera förstås som att de var de första eller de förnämsta.²⁸⁷ Det hebreiska ordet är *reshit*. Jag har alltså valt att översätta med betydelsen ”de förnämsta”. I den betydelsen används *reshit* även i följande fall:

Han utsåg den bästa delen åt sig, ett land som anstår en härskare. (5 Mos 33:21 S00)

²⁸³ Wenham 1987, 223; Mathews 1996, 450; Waltke 2001, 169; Laato 2017, 193. Jag skriver HERREN när JHVH används i den hebreiska texten.

²⁸⁴ Laato 2017, 193.

²⁸⁵ Laato 2017, 193.

²⁸⁶ Marduk var den gud som blev ledande i Babylon. Marduks väg till makten beskrivs i det babyloniska eposet Enuma Elish som missvisande nog ofta kallas ett skapelseepos. Se min analys av eposet i Jungerstam 2013.

²⁸⁷ Noteras även av: Mathews 1996, 450; Waltke 2001, 169. Så översätter även t.ex. JPS.

*Ve de säkra på Sion, de trygga på Samarias berg, gräddan av **det främsta folket**, dessa som israeliterna tyr sig till! (Amos 6:1 S00)*

*Så säger Herren Sebaot: Jag bryter sönder Elams båge, dess **främsta** vapen. (Jer 49:35 S00)*

*Ni dricker ert vin ur offerskålar och smörjer er med **finaste** olja, men Josefs undergång bekymrar er inte. (Amos 6:6 S00)*

*Varför göder ni er med de **bästa bitarna** av allt som mitt folk Israel offrar? (1 Sam 2:29 S00)*

*Av bytet tog folket får och kor, **det bästa** av det som skulle vigas åt förintelse, för att offra det åt Herren, din Gud, i Gilgal.” (1 Sam 15:21 S00)*

*Vishet är **viktigast**, förvärva vishet, ge allt du äger för att förvärva insikt. (Ords 4:7 S00)*

De här exemplen gör det klart att *reshit* kan användas i betydelsen främsta, bästa osv. Skulle författaren bara ha nämnt *en* enda stad skulle förståelsen ”den första” vara mer naturlig. Men när det är en grupp städer blir det märkligt om det första Nimrod gör är att bygga fyra städer. Däremot passar ”förmästa” mycket bra. Alternativt fungerar också ”centrala” eller ”de viktigaste”. Man bör notera att detta innebär att texten i så fall inte hävdar att Nimrod byggde eller grundade dessa städer.²⁸⁸

Området Shinar inkluderar åtminstone den region i Babylonien som omfattades av Sumer och Akkad. Beteckningen Shinar återkommer i samband med berättelsen om Babels torn. Vad gäller de städer som nämns är de tre första städerna välkända, medan identifieringen av Kalne är ett frågetecken. Jag går nu över till att presentera det man idag vet om de fyra städerna.²⁸⁹

Babylon

Babylon är en urgammal stad i Mesopotamien som låg vid en gren av Eufrat. Staden låg 80 km sydväst om dagens Bagdad. Man vet inte hur gammal staden är. De tidigaste faserna av Babylons historia är utom räckhåll för arkeologerna eftersom de ligger under vatten. Många städer i Babylonien går tillbaka till det fjärde eller tredje millenniet f.Kr. I den antika främre orienten betraktades Babylon allmänt som den första staden i världen. Van de Mieroop menar dock att staden kanske bara var 400 år gammal när Hammurabi besteg tronen. I så fall grundades den så sent som på 2200-talet f.Kr. Foster och Gelb noterar att Naram-Sins efterträdare i det akkadiska imperiet Sharkalisharri, som regerade ca 2217–2193 f.Kr, nämner Babylon.²⁹⁰ Han grundade inte staden utan utförde stora byggnadsarbeten på bland annat stadens Ishtar-tempel. Foster menar att det kanske var under den här perioden som Babylon blev en viktig centralort i området. Det äldsta sumeriska namnet för staden var ka-dingir-ra som man förstod som ”Guds port”. Det översattes till akkadiska som Bab-ilu, eller Bab-ilim.

²⁸⁸ Noteras även av Skinner 2012, 210. En bibelöversättning som ger uttryck för samma förståelse är NJB.

²⁸⁹ Mathews 1996, 450–451.

²⁹⁰ Det är också enligt Gelb (1994, 267) det tidigaste omnämnandet av staden då det omnämns att Sharkalisharri lägger grunden till ett tempel i staden. Foster 2016, 23. Enligt Gelb (1994, 267) regerade Sharkalisharri ungefär 2224–2199 f.Kr.

Dock menar Gelb att den äldsta akkadiska formen av stadens namn inte är Bab-ilim. Bab-ilim är en direkt översättning av det sumeriska Ka-dingirra – gudarnas port. Gelb menar att den äldsta akkadiska formen är Babil, det namnet används i Ur III texter.²⁹¹

Det är också värt att notera att i en omen-text från det första årtusendet hävdas att när Sargon av Akkad erövrade Babylonien grundade han staden Babylon mitt emot Akkad. Texten är dock inte entydig och det finns en annan tolkning som uttrycker att Sargon grundade en kopia av Babylon, inte det verkliga Babylon. Jag återkommer till detta senare.²⁹²

Omen of Sargon, to whom, under this omen, the dominion of Babylon came, he took earth from the courtyard² of the ...-gate () and built a city (op)posite Agade (=Akkad) and called its name (Babylon) and settled () within it.²⁹³

Huruvida man kan sätta tilltro till de historiska uppgifterna som finns i de här omentexterna är omdebatterat. I vilket fall visar de att man ca 1500 år efter att den akkadiska dynastin gått under ännu refererade till den och dess kungar.²⁹⁴

Foster diskuterar även andra texter som innehåller samma information, bland annat ett kungligt brev som kungen av Isin riktar till kungen av Larsa.²⁹⁵ Där finns samma svårtolkade information att Sargon tar jord från Akkad och grundar en stad nära intill som han kallar Babylon. Läsningen av texten som den föreligger ger vid handen att Babylon grundas av Sargon och är alltså i så fall yngre än Akkad. I så fall är Van de Mieroops tidsangivelse korrekt.²⁹⁶ Under det första millenniet var en vanlig uppfattning att Babylon var den äldsta av alla städer. Foster menar att det kan vara orsaken till att man under det första millenniet börjar göra tolkningen att det är en kopia av Babylon som Sargon grundar, inte det riktiga Babylon.²⁹⁷

I vilket fall dröjer det innan Babylon förvandlas från en viktig stad till centrum för ett imperium. Babylons första storhetsperiod, som kallas den gammalbabyloniska perioden, infaller 1894–1595 f.Kr. Man vet inte mycket om de första fem kungarna som regerade de första 100 åren. De var mest sysselsatta med att bygga tempel och gräva kanaler. Men de företog nog också militära expeditioner. Bland annat plundrades Kish strax norr om Babylon av Sumulael som regerade 1880–1845 f.Kr. Men det var först under Hammurabis tid 1792–1750 f.Kr som staden förvandlades från en stad utan större betydelse till den dominerande staden i ett imperium.²⁹⁸

Man bör notera att Hammurabi inte var semit utan amorit. Amoriterna var Kanaans ättlingar vilket innebär att Hammurabi var en chamit som regerade över ett semitiskt rike. Namnet Hammurabi kan vara en kombination av akkadiska och amoritiska. I så fall kombineras det

²⁹¹ Det äldsta utombibliska namnet på Babel är ká-dingir-ki, vanligen skrivet ká-dingir-ra, som betyder ”gudarnas port”. Det här namnet reflekteras i den senare babyloniska bab-ili(m). Detta kan vara en folklig etymologi bakom stadens namn. Denna etymologi skiljer sig mycket från den som ges i berättelsen om Babels torn. Hamilton 1990, 357. Gelb (1994, 268) påpekar att Bab-ilim antagligen är en senare variant av stadens namn. Han påvisar att i tidiga Ur III texter används formen Babil.

²⁹² Foster 2016, 254–257, 263–264.

²⁹³ Parenteserna anger var det finns luckor i texten.

²⁹⁴ Foster 2016, 252–254.

²⁹⁵ Brevet är kanske författat betydligt senare. Foster 2016, 263.

²⁹⁶ Van de Mieroop menar att Babylon grundades på 2200-talet f.Kr. I så fall skedde det i början av seklet, innan 2279 f.Kr. Van de Mieroop 2007, 24–29, 41–47.

²⁹⁷ Foster 2016, 262–265.

²⁹⁸ Van de Mieroop 2007, 111, 118–119, 306; Bourke 2008, 114.

amoritiska ordet för familj ”hammu” med det akkadiska adjektivet stor ”rabi”.²⁹⁹ Amoriterna var ett nomadiskt folk som hade rört sig söderut in i Mesopotamien under den senare delen av det tredje årtusendet f.Kr. Efter att Urs tredje dynasti hade fallit ca 2000 f.Kr. övertogs tronen i många städer av amoriter. Under Hammurabis tid fanns det därför amoritiska regenter även i flera andra stadsstater i regionen, till exempel Uruk. Amoriterna accepterade de urgamla sederna i städerna som de blev regenter över. De använde inte amoritiska utan skrev på akkadiska och de anpassade sitt styre såväl vad gäller administration som kult till det som rådde innan de övertog makten.³⁰⁰

Inledningsvis fokuserar Hammurabi på sin berömda lagsamling, men i sitt trettionde regeringsår 1763 f.Kr. lyckas han förena hela södra Mesopotamien i ett imperium på samma sätt som Sargon av Akkad hade gjort 600 år tidigare och Urs tredje dynasti 400 år tidigare. Hammurabi började också använda titeln ”Kung av Sumer och Akkad” som ledarna i de tidigare imperierna hade gjort. Efter detta fortsatte Hammurabi att expandera imperiet norrut och västerut. I norr försvagades det assyriska riket när staden Eshnunna erövrades. I väster riktade Hammurabi in sig på bland annat kungariket Mari i Syrien som intogs och införlivades i imperiet. Det var endast de syriska kustrikena Aleppo och Qatna som lyckade förbli självständiga långt i väster.³⁰¹

I och med Babylons nyvunna ställning som dominerande stad i Babylonien ändrades också stadens religiösa fokus. Hammurabi gynnade guden Marduk som först kom att bli Babylons och senare hela Babyloniens främsta gud. Marduks väg från att ha varit en relativt okänd gud till att bli den mest upphöjde beskrivs i eposet Enuma Elish. Enuma Elish brukar ofta beskrivas som ett skapelseepos. Men eposet handlar inte om skapelse utan den berättar mycket färgstarkt om hur Marduk blir den högste guden i Babylon. Det säger också skrivaren själv på den sista tavlan i eposet. De episoder av skapelse som ingår finns där för att demonstrera Marduks nyvunna status som gudarnas ledare efter hans seger över den fruktade gudinnan Tiamat och hennes gelikar.³⁰²

Det forskarna idag vet om Hammurabi och hans regeringstid kommer inte från staden Babylon. De delar av Babylon som härstammar från Hammurabis tid är under vatten idag och utom räckhåll för forskarna. Den information som finns att tillgå är från korrespondens med andra härskare i närheten och den hittas i arkiv i andra städer än Babylon.³⁰³

Efter Hammurabis tid regerade fem efterträdare i totalt 155 år. Men inom några decennier har kungariket Mari deklarerat sig självständigt och snart har Babylon återgått till att vara en mindre stadsstat. Slutet för den första dynastin i Babylon kommer 1595 f.Kr. då hittiternas kung Mursili leder sin armé ner längs Eufkrat utan att möta mycket motstånd. Han intar Babylon och lämnar staden i ruiner. Därmed är den gammalbabyloniska perioden slut och regionen står utan en klar ledare.³⁰⁴

Efter Babylons fall kommer Babylon att styras av det folk jag redan tidigare har nämnt: kassiterna. I den babyloniska kungalistan A från det första årtusendet f.Kr. placeras de

²⁹⁹ Hammurabi kan också läsas enbart på amoritiska som Ammurapi. I så fall är betydelsen ”släktingen läker”. Van de Mieroop 2005, 2–3.

³⁰⁰ Van de Mieroop 2005, 2; Bourke 2008, 114.

³⁰¹ Bourke 2008, 114–115.

³⁰² Van de Mieroop 2007, 111, 118–119, 306; Bourke 2008, 114. Se min analys av Enuma Elish i Jungerstam 2013. Hela eposet i svensk översättning: Wikander 2005.

³⁰³ Bourke 2008, 115.

³⁰⁴ MacQueen 1995, 1089; Van de Mieroop 2007, 118–119, 306; Bourke 2008, 115. Centrum för det hittitiska imperiet låg i den östra delen av dagens Turkiet.

kassitiska härskarna bland de dynastier som regerade i Babylon från 1595 f.Kr. tills att den nybabyloniska dynastin tar vid 626 f.Kr. Under den här tiden anges 36 kungar regera 576 år och nio månader under den kassitiska dynastin fram till 1155 f.Kr. Det finns alltså en överlappning på 136 år i listan. Det menar forskare som Van de Mieroop att förklaras av att de sista kungarna i den gammalbabyloniska dynastin skulle ha varit av kassitisk börd. En annan möjlighet är att de första kassitiska kungarna inte regerade över Babylon utan över någon annan stad. Räknar man bort dessa överlappande år regerade kassiterna 440 år över Babylon, vilket även det är en mycket lång tid i jämförelse med alla andra kända dynastier under den här perioden.³⁰⁵

Kassiterna var i vilket fall nykomlingar i Babylonien med en annan bakgrund än den tidigare befolkningen. Man vet inte med säkerhet varifrån de kom, men en möjlighet som nämns är att de kom till Mesopotamien från de kurdiska bergsområdena norr om Syrien någon gång innan 1800 f.Kr. Då nämns de i kilskriftskällor i samband med strider mellan lokala monarker och kassiterna. Sarna menar att de kom från Zagros-bergen i västra Iran. De talade ett språk som inte hör till någon annan känd språkgrupp. Fram till 1200-talet f.Kr. använde alla kungar kassitiska namn och även senare var det endast ett fåtal som tog ett akkadiskt namn. Trots detta hade det kassitiska språket inget känt inflytande på den babyloniska kulturen. Inga kompletta texter på kassitiska har blivit funna och endast ett fåtal ord på kassitiska finns i andra texter. Man har dock återfunnit ordlistor för akkadiska och kassitiska så språket användes nog, men i okänd omfattning. Kassiterna hade också sina egna gudar, men de vördade också de babyloniska gudarna. Ett anmärkningsvärt faktum är att det är under den kassitiska perioden som många forskare menar att Babyloniens litterära korpus kom att redigeras och sammanställas på akkadiska till vad som kan kallas Babylons litterära kanon. Gilgamesheposet och eposet Enuma Elish som handlar om guden Marduks väg till makten är de mest kända babyloniska litterära verken.³⁰⁶ De kassitiska härskarna gav sitt fulla stöd och uppmuntran till skrivarnas viktiga arbete vad gäller detta. Även det urgamla sumeriska språket upprätthölls i kulturen och kulten under det långa kassitiska styret.³⁰⁷

Det finns assyriska källor som benämner de babyloniska härskarna ”kassiternas kung”. Det här reflekterar den politiska verkligheten och dubbelheten i det babyloniska riket. Kassiterna hade makten i Babylon, men de förblev en distinkt grupp även för utomstående betraktare. Det att kassiterna saknade rötter i en specifik stad menar Van de Mieroop är en delorsak till att idén om landet Babylonien uppstod. Babylonien bestod inte endast av staden Babylon. Detta blev en väletablerad uppfattning just under den kassitiska perioden. Åtminstone från 1300-talet f.Kr. hade kassiterna kontroll över hela Babylonien och även områden utöver detta. De kontrollerade Diyala regionen och Dilmun, det moderna Bahrain, hade en kassitisk guvernör.³⁰⁸

Efter den kassitiska perioden, vars undergång påbörjas av Ashurs kung Tukulti-Ninurta I som regerade 1242–1235 f.Kr. och slutligen verkställs av attacker från Elam, går Babylon 1155 f.Kr. in i en period på 400 år av nedgång fram till att den nybabyloniska dynastin tar vid 626 f.Kr. Den dynastin inleds med Nabopolassar som slutligt gör slut på Ashurs välde och

³⁰⁵ Van de Mieroop 2007, 172–179; Bourke 2008, 122.

³⁰⁶ Enuma Elish kallas ofta ett skapelseepos. Den beteckningen är missvisande med avseende på eposets innehåll och uppbyggnad. Se min analys av eposet i Jungerstam 2013.

³⁰⁷ Sarna 1989, 73; Van de Mieroop 2007, 172–179; Bourke 2008, 122–123.

För en presentation och analys av Enuma Elish respektive Gilgamesheposet se Jungerstam 2013 och Jungerstam 2018¹. Foster (2016, 208) påpekar att forskare som Diakonoff menar att Gilgamesheposet kan dateras tillbaka till den akkadiska perioden under Naram-Sins regeringstid 2254–2218 f.Kr.

³⁰⁸ Van de Mieroop 2007, 173–174.

följs därefter av dess mest kända härskare Nebukadnessar. Babylons sista storhetsperiod tar slut 539 f.Kr. då Kores intar Babylon och han proklamerar att judarna får återvända till sitt hemland och återuppbygga templet.³⁰⁹

Erech - Uruk

Erech är den urgamla staden som Babyionierna kallade Uruk och som är det moderna Warka. Jag använder det mer kända namnet Uruk i fortsättningen av arbetet. Uruk blev den första stora stadsstaten i Mesopotamien och den största av alla sumeriska stadsstater. Van de Mieroop kallar Uruk den första staden i världshistorien.³¹⁰

I den sumeriska kungalistan anges Uruk som sätet för den andra dynastin av kungar efter floden.³¹¹ Enligt Gilgamesheposet var det Gilgamesh som grundade staden och var dess första regent. Han gjorde muren av bränt tegel. Enligt den sumeriska kungalistan var han den tredje som regerade där efter floden. Gilgamesh är alltså huvudpersonen i Gilgamesheposet där även en flodberättelse finns.³¹²

Uruk var en sumerisk stad. Staden hade en god placering där den låg invid Euftrat. Den låg 90 km nordväst om Ur och drygt 200 km sydost om det moderna Bagdad. Staden låg i den sydligaste delen av Mesopotamien nära den norra spetsen av Persiska viken. Uruk började existera redan ca 5000 f.Kr. under den så kallade Ubaid perioden som pågick 5300–4000 f.Kr. Senast under den perioden menar man att stora kanalbyggen började komma i gång som möjliggjorde odlingen av stora fält även i torrare områden.³¹³

Uruks period av dominans började först efter Ubaid-perioden. Uruk kom att dominera följande fas så att staden har gett namn åt följande period som därför kallas Uruk-perioden. Den perioden omfattar 4000–3200 f.Kr. Under Uruk-perioden fyrdubblade Uruk sin storlek jämfört med Ubaid-perioden.³¹⁴

Under Uruk-perioden blev städerna socialt stratifierade med en styrande överklass. Det var också under den här perioden som man hittar de äldsta bevarade texterna och därför brukar man säga att skrivkonsten uppstod under Uruk-perioden. Städerna i Mesopotamien var ekonomiskt välorganiserade. De tidigaste fynden av skrift har att göra med att hålla ordning på produkter och handelsvaror.³¹⁵

Det var under den här perioden städernas roll vad gäller att samla in och vidare distribuera jordbrukets överskott växte fram. Det uppstod också en specialiserad hantverkarklass som behärskade tillverkningen av textilier, metallföremål, keramik med mera. Uppfinningar som härrör från den här perioden är ett förbättrat drejningshjul, användningen av hjulet på fordon, plögen och keramikugnen.³¹⁶

Det sumeriska inflytandet var vidsträckt och sträckte sig västerut till bland annat städerna Mari och Ebla i Syrien.

³⁰⁹ Van de Mieroop 2007, 176–177, 270–285, 313; Bourke 2008, 123. 2 Krön 36:22–23.

³¹⁰ Mazar 1995, 1524; Van de Mieroop 2007, 23–24; Bourke 2008, 62, 76.

³¹¹ För en presentation av den sumeriska kungalistan se Jungerstam 2017, 94–100. Staden är känd som Unu(g) av Sumererna. Wenham 1987, 223; Cassuto 1992, 202.

³¹² Bourke 2008, 76. För en presentation och analys av Gilgamesheposet se Jungerstam 2018¹, 20–45.

³¹³ Van de Mieroop 2007, 23–24; Bourke 2008, 51, 54. Det finns dock spår av kanalbyggen så tidigt som 6000 f.Kr. Bourke 2008, 60.

³¹⁴ Van de Mieroop 2007, 23–24; Bourke 2008, 62–65, 76.

³¹⁵ Van de Mieroop 2007, 23–24; Bourke 2008, 62–65.

³¹⁶ Bourke 2008, 62–63.

Under den tidiga Uruk perioden 4000–3500 f.Kr. dominerade Uruk den södra delen av Mesopotamien och staden omfattade redan då 70 hektar. Under den sena Urukperioden som startar 3500 f.Kr. växer staden så att dess försvarsmur enligt Mazar är 9,5 km lång och omfattar 550 hektar vilket är en enorm storlek för en stad den här tidsperioden. Jag påminner om att världens minsta nation idag, Vatikanstaten, omfattar 44 hektar. Längs med muren fanns 900 halvcirkelformade torn för att förbättra stadens försvar. Man satsade alltså enorma resurser på försvaret. Staden var i sin tur omgiven av en mängd mindre bosättningar. Husen var mestadels gjorda av lera i vilken man hade blandat halm. Templen var åtminstone delvis byggda av vit kalksten som man hade importerat. På grund av stenens vita färg kallas därför ett tempel man funnit för ”det vita templet”. Eftersom man endast hittat grunden till templet är det dock möjligt att det var endast grunden till templet som bestod av sten.³¹⁷

Andra byggnader byggdes stegvis kring det vita templet. Även ett annat tempel byggdes till Anu, himmelens gud. Anu templet fanns redan under Ubaid-perioden, men det byggdes regelbundet om under en period av 500 år. Slutresultatet var en byggnad som beräknas ha varit ca 15 meter hög.³¹⁸

Vid arkeologiska utgrävningar i Uruk har man funnit konstföremål utförda med den största hantverkarskicklighet som tyder på att det är professionella hantverkare som tillverkat dem. Som exempel kan ges konstfärdigt utformade cylindersigill samt reliefer och annan monumentalkonst.³¹⁹

Under den sena Uruk-perioden 3500 f.Kr. och framåt blev templen de viktigaste monumentala byggnaderna i staden. Det fanns två tempelkomplex i staden. Det ena var kanske en ziggurat, ett s.k. tempeltorn. Men det var Eanna komplexet som var det mest utvecklade med flera enorma byggnader som existerade samtidigt. Byggnaderna kunde ha en storlek på 4000 m², 50 m x 80 m, och de var synnerligen vackert dekorerade med geometriska mönster. Dessa mönster skapades av olikfärgade koner av lera eller sten som var infällda i väggarna. Bland annat finns en massiv kolonnad samt ett helt tempel gjord med den här tekniken. Det är världens första kända komplexa polykrom-mosaik. Dessa höga och mäktiga byggnader gjorde säkert ett imponerande intryck i det annars helt platta landskapet i södra Mesopotamien. Utöver detta restes också skulpturer i staden. Dessa är de tidigaste kända officiella skulpturer som uppförts i någon stad. Man kan också notera att på en stele som dateras till ca 4000 f.Kr. avbildas en av Uruks kungar som en jägare som jagar lejon med båge och pil.³²⁰

För att administrera städer av den här storleken behövdes skrift och de tidigaste skrifter som har återfunnits kommer från Uruk och de har hittats i Eanna komplexet. Det handlar om administrativa uppgifter som har med handel att göra.³²¹

Van de Mieroop lyfter fram möjligheten att Uruk även influerat Egypten då det under den senare delen av det fjärde millenniet dyker upp typiska dekorationer och byggnadsteknik från Uruk i centrala Egypten. Van de Mieroop menar att den kontakten skötts via Persiska viken och röda havet snarare än via landvägen över Syrien.³²²

³¹⁷ Mazar 1995, 1524; Van de Mieroop 2007, 23–24; Bourke 2008, 54–55, 76. Van de Mieroop anger 100 hektar medan Bourke anger 600 hektar som Uruks största storlek. Min tolkning är att Bourke även räknar in den av det kringliggande området. Van de Mieroop noterar att Uruk var omgivet av mindre bosättningar.

³¹⁸ Bourke 2008, 76. Bourke anger höjden anges som ”en fem våningars byggnad”.

³¹⁹ Van de Mieroop 2007, 23–24; Bourke 2008, 54–55, 76.

³²⁰ Van de Mieroop 2007, 24–29; Bourke 2008, 67, 76–77. En stele är en rest sten med inskriptioner och ibland avbildningar.

³²¹ Van de Mieroop 2007, 24–29; Bourke 2008, 67, 76–77.

³²² Van de Mieroop 2007, 38.

Under den sena Uruk perioden 3500–3100 f.Kr. sker också en expansion då Uruks inflytande i övrigt är mycket vittomfattande. Österut finns inflytande från Uruk attesterat i staden Susa i sydvästra Iran och därifrån vidare österut ännu 1000 km. Västerut sträckte sig inflytandet ända fram till staden Ebla nära Medelhavskusten. Man grundade nya städer, till exempel Habuba Kabira vid floden Euftrat, på orörd mark som man byggde upp enligt Uruks kultur. Man flyttade också i stora grupper in i befintliga städer och kom att påverka städernas kultur som medborgare i städerna.³²³

Men kring 3100 f.Kr. händer någonting. Uruks storhetstid är förbi. Habuba Kabira upphör att existera av okänd anledning. Städer som influerats av Uruks kultur återgår till gamla vanor. Staden Susa verkar ha tagits över av nya immigranter från Zagros bergen. I Susa utvecklas nu en ny skrift som är distinkt från Uruks skrift, man kan kalla den proto-elamitiska och den börjar användas inom en radie av 1200 km från Susa. I och med denna förändring i Susa klipps det mesopotamiska inflytandet av österut. I Uruk själv jämnas Eanna komplexet med marken. Nya byggnader byggs nog upp på samma plats och Uruk fortsätter att vara en stor stad. Men kontakterna tusentals kilometer bort är nu brutna och Uruk blir endast en stad bland flera andra i området. Direktkontakt med Persiska viken verkar dock bestå.³²⁴

Under Uruk-perioden sker en tillväxt såväl vad gäller antal bosättningar som deras storlek. Mot slutet av perioden var flera städer befästa på ett sådant sätt att militära aktiviteter måste ha varit en del av verkligheten. Det finns skäl att tro att en imperialism började växa fram redan under den här perioden. Med det menar jag att det inte endast var enskilda stadsstater som fungerade självständigt. Även den förändring som sker efter den här perioden då regionen åter fragmenteras stöder tanken på att det fanns ett ”imperium” i sin linda så att det fanns flera städer som hörde ihop och fungerade som en enhet. Under Ubaid-perioden tyder de arkeologiska spåren på att det var Uruk som var den dominerande staden i detta ”rike”. Det var inte ett imperium av det slag som uppstår under Sargon av Akkad 2334 f.Kr. framåt, men ändå ett rike som bestod av mer än en stad. Andra forskare menar dock att städerna förblev självständiga även om Uruk var den dominerande staden i området såväl administrativt som i kultiskt hänseende.

Uruk kom sedan att erövrats av Hammurabi på 1700-talet f.Kr. Det finns referenser till belägringen av Uruk i den sumeriska berättelsen Lugalbanda och Enmerkar.³²⁵

Jag konstaterar avslutningsvis att Uruks storhetstid varade åtminstone från ca 4000–3100 f.Kr. Efter 3100 f.Kr. återfick staden aldrig sin dominerande ställning.

Kalne

Kalne är en stad man inte har kunnat identifiera. Amos nämner om en stad med ett sådant namn tillsammans med Karkemish, Hamat och Arpad.³²⁶ Dessa städer blev erövrade av assyrierna och pekar därför mot ett område i norra Syrien. Forskare som Hamilton, Sarna, Laato och Cassuto påpekar dock att det är svårt att tro att detta är den stad som åsyftas i översikten av nationerna eftersom det specifikt anges att staden finns i Shinar, vilket innebär de södra delarna av området. Hamilton lyfter fram möjligheten att det nordliga Kalne kan vara

³²³ Van de Mierop 2007, 37–39; Bourke 2008, 81.

³²⁴ Astour 1995, 1403; Van de Mierop 2007, 39–40.

³²⁵ Sarna 1989, 74; Hamilton 1990, 339; Cassuto 1992, 202; Westermann 1994, 517; Mathews 1996, 451; Laato 2017, 193.

³²⁶ Far bort till Kalne och betrakta dess öde, fortsatt till Stora Hamat, far ner till Gat i Filisteer: är ni bättre än dessa riken, är ert område större än deras? Amos 6:2 S00. Laato (2017, 194) menar att detta är det moderna Kullán Koy.

en handelskoloni som tagit sitt namn från den sydliga moderstaden. I den kilskriftslitteratur man funnit finns staden inte omnämnd.³²⁷

Dessa frågetecken har lett till att man har försökt förändra den masoretiska texten så att den skulle betyda ”alla dessa” i stället för namnet på en stad. Så gör redan den samaritanska Pentateuken. Sarna stöder tanken på denna omskrivning bland annat för att det då blir sju namngivna babyloniska städer i listan. Idén avvisas av Westermann. Han påpekar att det inte finns något exempel på en sådan konstruktion någon annanstans. Jag noterar att detta visar att man de sista århundradena f.Kr. inte hade någon kännedom om en stad som hette Kalne. Jag tolkar det som ett tecken på att källan bakom den här uppgiften är mycket gammal.³²⁸

Beteckningen Shinar är intressant. Det används för att beteckna Babylonien och omfattar enligt Sarna såväl Sumer som Akkad, andra forskare menar att det endast betecknar den södra delen, alltså Sumer.³²⁹ Beteckningen Shinar används flera gånger i Första Mosebok. Shinar nämns i berättelsen om Babels torn samt i det intressanta kapitlet i 1 Mos 14 där bland annat en kung från Shinar är på krigståg i Kanaans land och kommer i kontakt med Abraham. Utöver det nämns Shinar i samband med ett krigsbyte i Josua 7:21 samt i Daniel och Sakarja.³³⁰ Shinar används inte vad man känner till i mesopotamiska dokument. Men förutom i GT används beteckningen frekvent i egyptiska, hittitiska och mitanniska dokument samt i Amarna breven från 1300-talet f.Kr.³³¹ På egyptiska används Sangar, på hittitiska Shanhar. Wenham menar att namnet kanske kan härledas från ett mycket gammalt uttal av Sumer medan Laato ser det som en möjlighet att benämningen kommer från en kassitisk stam.³³² Utgående från det utombibliska materialet kan man säga att Shinar är en mycket gammal beteckning som i de utombibliska texterna används för att beskriva det Kassitiska riket i Babylonien 1595–1160 f.Kr.³³³

2.5.4 Akkad och det akkadiska imperiet

Staden Akkad nämns *en enda* gång i GT. Det är alltså här i 1 Mos 10:10 då Akkad räknas upp som en av de fyra viktigaste städerna i Nimrods rike.

Akkad är namnet på såväl en stad som ett rike. Det finns ingen känd tradition som berättar varifrån det akkadiska folket kommer. På basis av deras språk var akkaderna den östligaste gruppen av semitisk-talande folk i den antika främre orienten. De semitiska folken hade en distinkt fonologi, morfologi och grammatik.³³⁴

Semitisk-talande folk kan ha funnits i området länge innan den akkadiska perioden. Det tidigaste centret för politisk makt var staden Kish ca 100 km söder om Akkad. Kish var ett centrum redan tiden innan floden och Kish utgjorde sätet för den första kungen som regerade

³²⁷ Sarna 1989, 74; Hamilton 1990, 339; Cassuto 1992, 202–203; Laato 2017, 194.

³²⁸ Wenham 1987, 223; Sarna 1989, 74; Hamilton 1990, 339; Cassuto 1992, 202–203; Westermann 1994, 517; Mathews 1996, 451.

³²⁹ T.ex. Hamilton (1990, 339) menar att Shinar betecknar endast Sumer medan t.ex. Westermann (1994, 517) och Sarna (1989, 74) menar att det betecknar hela Babylonien, såväl Sumer som Akkad.

³³⁰ 1 Mos 10:10; 11:2; 14:1, 9; Jos 7:21; Dan 1:2; Sak 5:11.

³³¹ EA 24:4, 95; 35:49. Mitanni var ett forntida rike i nuvarande norra Syrien cirka 1500–1300 f.Kr. Na’aman 2005, 18; Charpin 1995, 819–820; Aharoni et al. 2011, 32.

³³² Wenham 1987, 223; Cassuto 1992, 203; Laato 2017, 194.

³³³ Sarna 1989, 74; Wenham 1987, 223; Laato 2017, 194.

³³⁴ Foster 2016, 31.

efter floden: Etana.³³⁵ Kish var framstående redan från den tidiga delen av det tredje årtusendet f.Kr. och staden styrde över ett stort område i Sumer och Babylonien.³³⁶

Foster presenterar även en uppfattning att de semitiska akkaderna, som alltså är släkt med hebréerna, var inkräktare i området. Den ursprungliga befolkningen var då inte semiter och de talade en helt annan typ av språk, ett så kallat agglutinerande språk. Exempel på sådana språk är sumeriska, turkiska och finska. I sådana språk sammanfogas, glutineras, olika affix, alltså morfem, till ett ord för att ändra betydelsen. Ett exempel är finskans ”taloissansakin” där ”i”, ”ssa”, ”nsa” och ”kin” är affix som sammanfogas med det egentliga ordet ”talo” så att betydelsen blir ”också i sina hus”. Denna ”urbefolkning” var ursprungligen uppdelad i två grupper: de som bodde på slätten i Shinar/Sumer samt akkadierna³³⁷ som bodde på ”högländet”. Dessa akkadier hade kommit ner från Elams bergsbygd i ett senare skede än slättens sumerer. I något skede under det tredje årtusendet f.Kr. hade den semitiska befolkningen som gränsade till Babylonien i väster och som sedan länge hade bott i staden Ur erövrat Sumer, Shinars land. De ursprungliga akkaderna bevarade sin självständighet längre, men småningom blev också de erövrade av semitiska kungar. Urbefolkningen absorberades med tiden och språket försvann. Språket var borta, åtminstone från den utbildade befolkningen redan under Sargons tid. Denna syn, att semiterna var inkräktare, är vanlig, men det finns också många forskare som inte håller med utan hävdar att semiterna utgjorde den ursprungliga befolkningen och att det var sumererna som var inkräktarna. Det finns också flera andra varianter, till exempel att semiter i söder anammat det sumeriska språket och att kungarna i Lagash var semiter som talade och skrev sumeriska.³³⁸

Akkad är först nämnt några generationer innan Sargon av Akkad. Enligt historiska krönikor grundade Sargon staden men den fanns antagligen tidigare även om den då inte hade samma dominerande position som huvudstad. Att Akkad inte är mycket äldre än det akkadiska imperiet får stöd av att namnet inte skrivs med för-akkadiska skrivtecken som till exempel de urgamla städerna Uruk och Kish.³³⁹

I den sumeriska kungalistan anges det att Uruk blev besegrat och kungadömet förflyttades till Akkad. På sumeriska kallades staden *Agade*. Akkads placering är ett mysterium. En del forskare menar att Akkad låg vid Eufrat i norra Babylonien men Foster menar att den kanske fanns strax norr om Tigris i närheten av Diyala floden. Man har anmärkningsvärt nog inte lyckats hitta något spår av den berömda staden. Detta faktum kan fungera som en påminnelse om giltigheten i uttrycket *absence of evidence is not evidence of absence*. Ingen betvivlar Akkads historicitet. Läget i stort var i vilket fall optimalt för att kunna dominera såväl Babylonien söderut som området norrut mot Syrien och medelhavskusten till.³⁴⁰

Att Akkad nämns som en av de viktigaste städerna är mycket intressant av den anledningen att staden var framstående under en så kort period, nämligen endast under det akkadiska imperiets tid 2334–2193 f.Kr. Då var den huvudstad i det akkadiska imperiet som grundades av Sargon av Akkad. Efter det förlorar Akkad sin dominerande ställning och staden är mer

³³⁵ I den mesopotamiska traditionen betraktas floden som ett historiskt faktum som avbröt den civilisation som fanns innan floden. Efter floden började civilisationen på nytt. Se mina analyser och kommentarer i Jungerstam 2017 och 2018¹.

³³⁶ Foster 2016, 31, 57–58. Kish hegemoni sträckte sig till Nippur söderut och Assur norrut.

³³⁷ Jag använder stavningen ”akkadier” för att särskilja dem från de senare akkaderna.

³³⁸ Edzard 1995, 2107; Foster 2016, 60, 290–311. Foster presenterar en gedigen översikt över olika teorier som funnits alltsedan 1860-talet fram till nutid.

³³⁹ Van de Mieroop 2007, 64; Foster 2016, 30–32, 262. Laato (2017, 193) hävdar i likhet med den historiska krönikan som återges i Foster (2016, 262) att Sargon grundade staden.

³⁴⁰ Sarna 1989, 74; Hamilton 1990, 339; Westermann 1994, 517; Mathews 1996, 451; Franke 1995, 832; Van de Mieroop 2007, 64; Bourke 2008, 86; Foster 2016, 30–31, 53.

eller mindre övergiven redan det sista århundradet av det tredje millenniet f.Kr. Den återfår aldrig sin dominerande ställning.³⁴¹

Under Hammurabis tid 500 år senare existerar Akkad som en stad man ändå känner till som en knutpunkt i området. Han nämner också Akkad i sin berömda stele med sina lagar. De hittitiska kungarna från samma period såg Sargon som sitt föredöme för framgång. Ytterligare 1000 år senare får Akkad på nytt synlighet först i och med att den assyriske kungen Sargon II (765–705 f.Kr.) återupplivar Sargons namn. Utgående från urgamla källor sammanställdes en presentation, en avhandling, som kallades *The Sargon Geography* där bland annat den geografiska omfattningen av Sargons imperium framställdes. Ett halvt sekel senare, ca 650 f.Kr, återuppbygger den assyriske kung Esarhaddon Ishtar-templet i Akkad och 100 år senare hävdar Babylonien sista kung Nabonidus (555–539 f.Kr.) att han återfunnit grunden till det ursprungliga Ishtar-templet, Eulmash, från den akkadiska perioden 1700 år tidigare. Även Nebukadnessar hade försökt hitta det ursprungliga templet, men misslyckats. Nabonidus skriver att han i tre år grävde i samma område som Nebukadnessars expedition hade gjort innan han slutligen finner ruinerna han letat efter.³⁴²

När Nabonidus gör reparationer vid Shamash-templet i staden Sippar skriver han att han bygger på den grund som Naram-Sin gjort och att han följer den akkadiska planen exakt. Nabonidus skriver också att han sätter sin inskription bredvid den inskription som Naram-Sin hade gjort när han lade grunden för templet 1700 år tidigare! I Sippar fann han också en staty av Sargon som han restaurerade och satte upp i det nya templet.³⁴³

Intressant är också att notera att även om det idag inte finns några spår av det akkadiska palatset, som enligt Foster var en imperial version av palats av den typ man hittar i Ashur, fanns ruiner av palatset kvar att beskåda ännu under 500-talet f.Kr. när Babylonien sista kung Nabonidus gjorde utgrävningar i staden. Det var även under hans regering en skrivare fann en inskription i ruinerna av Naram-Sins palats i Akkad. Skrivaren gjorde en kopia av inskriptionen i lera.³⁴⁴

Att den akkadiska perioden var så väl känd och hade så hög status ännu under medlet av det första millenniet f.Kr. är anmärkningsvärt. Staden förblev bebodd under den persiska perioden varefter den försvinner för gott från historien.³⁴⁵

Innan jag presenterar Sargon av Akkad som grundade det akkadiska imperiet vill jag notera att det innan Sargon fanns en annan sumerisk regent som faktiskt hade enat Sumer. Det var Lugalzagesi, kung av staden Umma. Han regerade 2375–2350 f.Kr. Han erövrade alla andra viktiga sumeriska städer. Enligt en inskription hade han ingen opponent under himmelen. Hans imperium bestod dock endast i 24 år. Endast en kort tid efter detta grundar Sargon sitt kända imperium.³⁴⁶

Akkad blev alltså huvudstad i det akkadiska imperiet under Sargon av Akkad, som regerade 2334–2279 f.Kr.³⁴⁷ Under den här perioden nådde det babyloniska inflytandet i den antika främre orienten en klimax. Enligt den sumeriska kungalistan regerade fem kungar i det

³⁴¹ *Largely abandoned by the end of the third millennium.* Foster 2016, 32. Alltså redan fr.o.m. 2100 f.Kr.

³⁴² Franke 1995, 831; Foster 2016, 271, 277. Three years I dug in the trench of Nebuchadnezzar.

³⁴³ Foster 2016, 270–272.

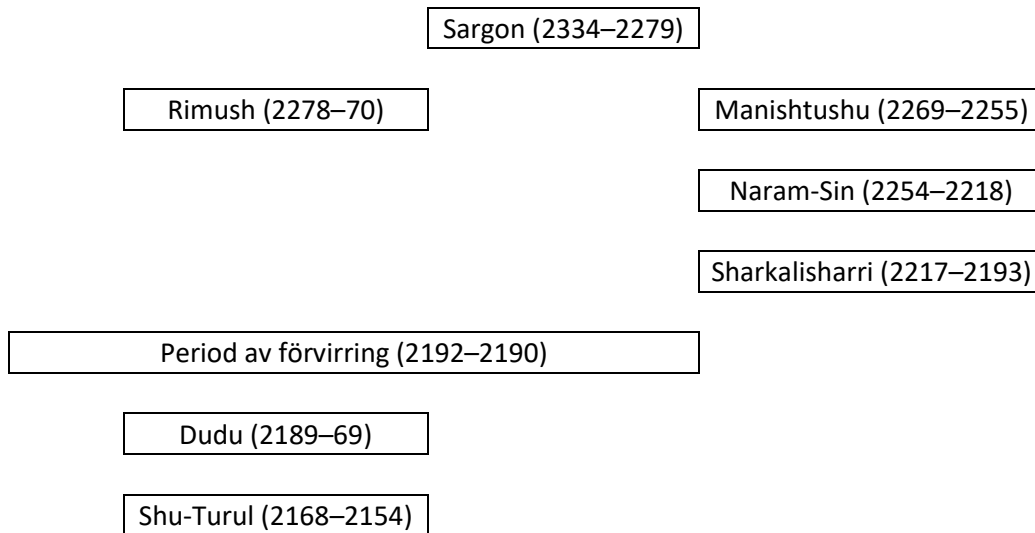
³⁴⁴ Foster 2016, 206, 272. Lerkopian finns att beskåda i Foster (2016, 251).

³⁴⁵ Foster 2016, 206, 270–272. Den persiska perioden avslutas i och med Alexander den Stores seger över perserna 333 f.Kr.

³⁴⁶ Bourke 2008, 75.

³⁴⁷ Enligt medelkronologin. Se kapitel 1.7.

akkadiska imperiet. Sargon regerade i 56 år, därefter efterträddes han av hans son Rimush. Rimush efterträddes av sin bror Manishtushu. Han efterträddes av Naram-Sin som regerade i 26 år. Den siste regenten i imperiet är Sharkalisharri. Efter honom är imperiet ett minne blott och Akkad återfår aldrig sin forna glans, även om ett par kungar till noteras efter en tid av förvirring. De överlägset mest framgångsrika regenterna är Sargon och Naram-Sin. Jag presenterar kungarna i det akkadiska imperiet i tabellform som följer.³⁴⁸

Sargon, som inte var av kunglig börd, hade enligt den sumeriska kungalistan börjat sin karriär som munskänk åt kungen i Kish. Sargons börd är alltså inte klarlagd i de historiska källorna. Kish låg i den nordligaste delen av Sumer och var en av de första städerna som styrdes av regenter som talade semitiska språk. Sargon hävdar att han utförde byggnadsprojekt i Kish och förenade staden till en enhet i stället för att staden tidigare var delad i två delar. Många menar att Akkad låg ca 100 km norr om Kish. Där grep Sargon makten och tog tronnamnet *Sharru-kin*, som betyder ”den legitime kungen”. Han bar även namnet ”Kung av Kish”, liksom hans två efterträdare. Den här titeln hade även innebörden ”hela världens kung” utgående från den likhet som uttrycket ”hela den bebodda världen” hade på akkadiska: *kishshatum*.³⁴⁹

I inskriptioner beskrivs hur Sargon besegrade Lugalzagesi som kontrollerade Uruk, Umma och andra viktiga städer sydost om Kish. Det här innebar att Sargon tog över kontrollen över hela regionen söder om Akkad. Österut sträckte sig de militära kampanjerna till bland annat Elam och staden Susa som han erövrade. Men han fortsatte ännu längre österut till staten Marhashi i dagens östra Iran. Norrut, i dagens Syrien, förstördes de viktiga städerna Mari och Ebla. Man gjorde även expeditioner ännu längre västerut och norrut. I krönikorna nämns Libanons skogar samt källorna till Tigris och Eufrat i Taurus bergen i det centrala Anatolien, alltså den asiatiska delen av Turkiet. Man gjorde även expeditioner väster om Persiska viken och förde hem ädelstenar och andra värdefulla stenar, till exempel diorit, från Magan. Magan är det moderna Oman. Magan var också känd för sina rika kopparfyndigheter och området kallades ibland ”koppars hem”. Det här behöver inte betyda att Sargon kontrollerade hela

³⁴⁸ Van de Mieroop 2007, 64–73, 302; Bourke 2008, 86–87.

³⁴⁹ Speiser 1964, 67; Sama 1989, 74; Hamilton 1990, 339; Westermann 1994, 517; Mathews 1996, 451; Franke 1995, 832, 836–837; Van de Mieroop 2007, 64, 68; Foster 2016, 58; Laato 2017, 193. I Franke (2006, 836–837) kan man läsa legender om hur det gick till när Sargon grep makten. En del av legenderna om Sargon menar Franke att kan ha författats 1500 år efter hans död i hovet till den assyriske kung Sargon II (765–705 f.Kr.).

området, men han ville säkerställa full tillgång till handelsrutterna. I krönikor beskrivs hur skepp från Dilmun (Bahrain), Magan (Oman) och Melukkha (ett rike vid Indus dalen) låg förtöjda i Akkads hamn.³⁵⁰

Så här beskrivs Sargons bedrifter i en känd skrift:³⁵¹

Sargon, the king of Kish, was victorious in thirtyfour battles and destroyed walls as far as the edges of the sea. He had ships from Melukkha, Magan and Dilmun moor at the piers of Akkad. In the city of Tuttul, Sargon, the king of Kish, fell prostrate before the god Dagan and prayed. He gave him the Upper Land, Mari, Yarmuti, and Ebla, as far as the Cedar Forest and the metal mines. Sargon, the king of Kish: Enlil has given him no equal. 5400 men daily eat in his presence.

Det som Sargon inte är lika känd för är att han var en beskyddare av kunskap. Han grundade ett berömt bibliotek i Agané. Han hade också sett till att ett väldigt verk om astronomi och astrologi blev sammanställt. Verket som kallades *The illumination of Bel* omfattade 72 böcker och utgjorde ett standardverk inom området i 1700 år fram till slutet för det assyriska imperiet vid slutet av 600-talet f.Kr. En orsak till Sargons insatser var att han ville bevara kunskapen som var skrivet på ett språk som inte längre användes.³⁵²

Förutom Sargon är Naram-Sin den andra verkligt intressanta regenten under det akkadiska imperiets tid. Han expanderade imperiet såväl norrut i Anatolien, där han nådde så gott som fram till Tigris källor, som österut mot Elam och söderut mot Magan. Han grundade också nya handelsrutter. Naram-Sin ville betona sin förmåga som jägare, hur han klarade av att jaga i närmast ogenomtränglig terräng. Naram-Sin satte upp minnesstenar, stelar, runt om i imperiet, bland annat i fjärran platser som Anatolien och Assyrien. Han gjorde även reliefer på klippor som inte gick att nå eller beskåda!³⁵³ Han glorifierade sig själv ännu mera än vad Sargon hade gjort. Han introducerade en ny titel: *king of the four corners (of the universe)*. Efter att Naram-Sin, mot alla odds, krossade ett uppror mot Akkad som kom från hela Babylonien gjorde han något man inte känner till att någon annan tidigare hade gjort i Mesopotamien: han upphöjde sig själv till gud. Han betraktade sig som gudinnan Ishtars gemål, det finns också inskriptioner där Naram-Sin ersätter Enlil, kungen bland gudarna. En inskription man har funnit i norra Irak, som inte nödvändigtvis är från Naram-Sins tid, hävdar att Naram-Sin av befolkningen ombads att göra sig själv till gud. Så blev det och de byggde sedan ett tempel åt honom i Akkads mitt. Senare kungar i Ur III perioden liksom de gammalbabyloniska kungarna offrade till statyerna av inte bara Naram-Sin utan även Sargon. Sargon förklarades dock som gud först efter sin egen död.³⁵⁴

Naram-Sins förgudligande syns även i kilskriftstexter som följer denna händelse. Hans namn börjar föregås av en stjärna som indikerar att det namn som följde var en gud. Tidigare kungar hade mottagit kultisk tillbedjan först när de var döda, men Naram-Sin lät sig bli föremål för en kult redan under sin livstid. Naram-Sins glorifiering syns även i konsten. På hans seger stele, som är en två meter hög sten, avbildas Naram-Sin när han majestätiskt leder sina

³⁵⁰ Astour 1995, 1407; Franke 1995, 832; Potts 1995, 1454–1458; Van de Mieroop 2007, 64–69; Bourke 2008, 84, 86–87, 90; Foster 2016, 76, 78, 179, 209.

³⁵¹ Franke 1995, 832.

³⁵² Foster 2016, 290.

³⁵³ De gick alltså inte att nå utan hjälpkonstruktioner som avlägsnades efter att reliefen var kvar.

³⁵⁴ Astour 1995, 1407; Franke 1995, 833–834, 836; Potts 1995, 1455; Van de Mieroop 2007, 68; Bourke 2008, 86–87.

trupper i ett slag på bergen.³⁵⁵ Naram-Sin dominerar scenen fullständigt och är mycket större än alla andra runtomkring honom. Förutom kungliga insignier som båge, pil och stridsyx är han också krönt med symbolen för gudomlighet, en hjälm med horn. Även i övrigt visar de arkeologiska fynd man har gjort att det konstnärliga artisteriet nådde sin höjdpunkt under Naram-Sins tid. Bland annat skulpturerna förfinades och man använde sig nu av en gjutteknik som kallas ”förlorat vax”.³⁵⁶ Tidigare trodde man att grekerna var de som började använda den specifika tekniken, men det har alltså visat sig vara helt fel. Man har hittat mindre föremål som blivit producerade med den här tekniken redan under den sena Urukperioden ca 3500 f.Kr och framåt. Man vet inte var eller när tekniken först började användas. Det nya under den akkadiska perioden var storleken på de gjutna skulpturerna. I stället för endast små föremål kunde nu massiva skulpturer som vägde 400 kg eller mer produceras. Den akkadiska perioden, speciellt under Naram-Sin, kännetecknas även i övrigt av stor konstnärlig skicklighet med fokus på detaljer och stor artistisk precision. Det är även under den akkadiska perioden som man börjar hitta vackra föremål gjorda av glas och fajans. Produktionen av dessa konstföremål krävde stor artistisk skicklighet och avancerad teknik, inte minst vad gäller att uppnå tillräckligt höga temperaturer.³⁵⁷

Det är faktiskt tack vare den elamitiska kungen Shutruk-Nakkhunte som gjorde räder i Mesopotamien på 1100-talet f.Kr. som vi har tillgång till många ursprungliga monument och inskriptioner från Sargons och Naram-Sins tid. Han tog nämligen med sig monument han tyckte var intressanta till sin egen huvudstad, det bibliska Susan. Där har nu vår tids arkeologer kunnat finna dem. Den akkadiska perioden var alltså så attraktiv, känd och omtalad att Shutruk-Nakkhunte gjorde sig besväret att ta med sig tunga monument till sin egen huvudstad 1000 år senare.³⁵⁸

Sargon betraktades som en oantastlig hjältekrigare ända fram till medlet av det första årtusendet f.Kr. då anklagelser om arrogans dyker upp. Naram-Sin anklagas för sin del redan i slutet av det tredje årtusendet f.Kr. för övermodiga handlingar. I texten *The Curse of Akkad* som författades endera under Ur III perioden eller lite senare under den gammalbabyloniska perioden beskrivs Naram-Sin mycket negativt.³⁵⁹ Han anklagas framför allt för att ha förstört Enlil-templet i staden Nippur. För detta straffas han enligt inskriptionerna senare genom att imperiet går under.³⁶⁰

Akkads framträdande roll upprätthölls genom dess militära makt. Som exempel på vad de akkadiska kungarna säger sig ha åstadkommit kan nämnas att 5400 män dagligen åt vid Sargons bord, antagligen var många av dem militärer. Rimush hävdar att han dödat eller tillfångatagit tiotusentals män från städer som gjort uppror längre söderut. En stele från

³⁵⁵ Foster 2016, 10–11. En stele är en upprest sten där det finns inskriptioner eller avbildningar av viktiga händelser. Ibland finns såväl inskriptioner som avbildningar. För bilder av Naram-Sins seger stele, sök t.ex. på ”stela Naram-Sin”.

³⁵⁶ En vaxmodell av det önskade föremålet gjuts in i lera eller gips. När formen stelnat hettas den upp så att vaxet smälter och rinner ut, leran hårdnar till keramik eller gipsen hårdnar. Vaxet lämnar efter sig en håligheter som förses med en mynningsträtt. Därefter hålls metallsmältan i formens håligheter. När metallen svalnat slår man sönder gjutformen, som alltså inte går att återanvända.

https://sv.wikipedia.org/wiki/Cire_perdue.

³⁵⁷ Franke 1995, 835; Muhly 1995, 1504–1505; Van de Mieroop 2007, 69–70; Bourke 2008, 86–87; Foster 2016, 117–118, 188–206. Fajans, *faience* på engelska, är ett slags keramik. Det är lergods överdraget med tennglasyr, ett slags porslin. I Europa började man använda den här tekniken först 3000 år senare, ca 1000 e.Kr. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Fajans>.

³⁵⁸ Franke 1995, 831.

³⁵⁹ Ca 2100–1600 f.Kr.

³⁶⁰ Franke 1995, 833, 838; Van de Mieroop 2007, 72–73.

Naram-Sins tid talar om hur han besegrade en gutisk armé på 360 000 soldater ledda av kung Gula'an. Naram-Sin skall själv ha förlorat 90 000 man i striden.³⁶¹

För att synliggöra imperiets storhet nämner jag även något om byggnaderna man hittat. Även om Akkad fortfarande är försvunnet har man hittat andra byggnader från den här perioden. Man har bland annat funnit en palatsliknande byggnad i staden Tutub som ligger vid floden Diyala som rinner ut i Tigris. Byggnaden är drygt 6300 m² stor och dess hörn är placerade enligt de fyra väderstrecken.³⁶² Byggnadens väggar är 4–5 meter tjocka. En ännu större administrativ byggnad kan dateras till den akkadiska perioden tack vare inskriptioner av Naram-Sin återfanns i staden Nagar i nordöstra Syrien. Byggnaden liknade en fästning och dess yttre väggar var 10 meter tjocka (!), 15 meter höga och de inneslöt en yta på mer än 10 000 m².³⁶³

Akkad var även centrum för handel och staden hade vida handelskontakter. Dessa sträckte sig från Indien i öster, Persiska viken i söder, Egypten och öarna i medelhavet i väster samt Anatolien och Kaukasus i norr. Det fanns handelsmän från Akkad stationerade i kolonier i Anatolien redan under Sargons tid. Som handelsvaror kan nämnas koppar, tenn, silver, guld, elfenben, lapis lazuli och andra värdefulla stenarter som diorit. Av diorit gjordes mycket naturalistiska och detaljrika skulpturer i helfigur av de akkadiska härskarna. Bland matvaror som ingick i handeln fanns till exempel fisk. I en leverans fanns 60 000 fiskar. Gäss och ankor såldes i stora kvantiteter. Man tror att hönsen kom från Indien först efter den akkadiska perioden, men strutsägg levererades till Naram-Sins hov regelbundet. Från den akkadiska perioden finns elefanter, noshörningar och krokodiler avbildade på sigill. Även vattenbuffeln från Indus dalen dyker upp på avbildningar under samma period liksom gepard eller tiger. Apor har förekommit även innan den akkadiska perioden.³⁶⁴

Ett sätt att frakta handelsvaror var längs de stora vattenlederna Eufkrat och Tigris där man drog stora pråmar fulla med last uppströms till Akkad. Det fanns kanaler som sammanförde Tigris och Eufkrat redan under den akkadiska perioden. En typisk pråm kunde vara 5–7 m bred och 12–15 meter lång. Den kunde bära en last på 30–40 ton. En viktig handelsvara som ofta kom med dessa pråmar var säd från Sumer. En skrivare noterar att han övervakat lastandet av 120 m³ på en pråm. En annan båtlast innehöll späck, olja, lädersäckar för vatten, hinkar, korgar med bryggeriprodukter, grönsaker, kryddor, fisk, mjöl och boskap. I dikten *The Curse of Agade* beskrivs hur hamnen gnlade förnöjt när båtarna hade anlänt fullastade till Akkads hamn och nu låg förtöjda sida vid sida.³⁶⁵

“... its harbor, where ships tied up, hummed cheerfully”

³⁶¹ Franke 1995, 832, Van de Mieroop 2007, 64–69. I Fosters grundliga presentation av det akkadiska imperiet finns många fler exempel på liknande uppgifter om stora kvantiteter av såväl manskap, land, matransoner osv: Foster 2016, 6, 13, 58, 62–63, 69, 71–74, 96–99, 102–103, 111, 113, 125, 166, 168, 170–171, 209, 216, 253, 257, 327–328. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Guti>.

³⁶² Ett stort modernt stort egnahemshus kan vara 250 m². Det rymmer 25 sådana hus på 6300 m².

³⁶³ Foster 2016, 53–55, 78–79. De exakta måtten för den mindre byggnaden är 79 m x 80 m = 6320 m² och för den större 111 m x 93 m = 10 323 m². Inom den större byggnaden rymmer 41 stora moderna egnahemshus på 250 m².

³⁶⁴ Foster 2016, 74–75, 98–100, 119, 129, 178–184, 268. Anatolien utgör den asiatiska sidan av det moderna Turkiet.

³⁶⁵ Foster 2016, 97–98.

Jag vill ännu ge ett par exempel på hur viktig och omfattande handeln via floderna och kanalerna var. Under Ur III perioden, drygt hundra år efter den akkadiska perioden, får kungen i Ur, Ibbi-Sin, en begäran om 600 farkoster för att transportera säd från staden Isin. Under den gammalbabyloniska perioden finns kilskriftstavlur som beskriver transporter av boskap, fisk, mjölk, grönsaker, olja, frukt, ylle, sten, tegelsten, läder och människor på kanalerna och floderna.³⁶⁶ Man har även funnit kartor gjorda på lera över kanalsystemen. Skepp användes också i krigföring. Kungen i Kish hotas vid ett tillfälle från samma period av en fiendeflotta på hela 240 skepp.³⁶⁷

Jakt var också viktigt. Rådjur och hjortar jagades, men också lejon och gasell. Att jaga vilda tjurar var en kunglig sport och Naram-Sin deklarerar att han själv dödade en vildtjur på en av sina jakter i Syrien. Lejonet hade en speciell status i akkadisk konst och sättet man avbildade det ståtliga kattjuret med dess kraftfulla kropp, man och gap kom att stå modell för senare avbildningar. Naram-Sin jämfördes med ett lejon i senare diktning som prisade hans bedrifter där han satt på lejontroner tillsammans med Ishtar och red ut till strid på lejon. Det finns även sigill där hjältar avbildas när de besestrar lejon eller vattenbufflar.³⁶⁸

Man kan också notera att de akkadiska kungarna inte bara beskrivs som jägare av djur. De avbildas också i monumentala avbildningar som jägare av människor. Sargon är avbildad när han har fångat människor i fångstnät och avlivar dem. De akkadiska kungarna skryter också om hur många fångar eller invånare de slaktat i sina kampanjer.³⁶⁹

De akkadiska kungarna var kanske de första i Mesopotamien att samla på exotiska djur som ett tecken på deras "världsvida" dominans. I den sumeriska dikten *The Curse of Agade* nämns de exotiska djuren som ett tecken på Akkads status. Här är ett kort utdrag av dikten:³⁷⁰

*That its populace dine on the best of food,
That its populace draw the best of drinks,
That a person fresh washed make merry in the courtyard
...
That monkey, monstrous elephant, buffalo, beasts of exotic climes,
Rub shoulders in the broad streets with dogs and lions
Mountain ibex and shaggy sheep
...*

Det finns således inget tvivel om att Akkad var ett verkligt imperium. Förutom det jag nämnt ovan nämner Foster även andra administrativa åtgärder. Man standardiserade vikt och måttsystemet i hela imperiet. Man reformerade såväl skriftsystemet som skrivtecknen. Bilder och skulpturer av regenten spreds utöver riket från centrala verkstäder. Det akkadiska språket och sättet att bokföra spreds ut över det väldiga imperiet ända till Sumer, Iran och norra

³⁶⁶ Den gammalbabyloniska perioden omfattar ca 2000–1600 f.Kr.

³⁶⁷ Bass 1995, 1421.

³⁶⁸ Foster 2016, 99–101, 204, 325.

³⁶⁹ Se avbildningar i Foster (2016, 3, 6–7, 11, 196–197, 201.

³⁷⁰ Foster 2016, 32, 101.

Syrien. Den väldiga administrativa byggnaden i Nagar i norra Syrien visar tydligt att direkt akkadiskt styre tillämpades fjärran från imperiets centrum.³⁷¹

Under hela imperiets tid var det dock under ständig attack. Under Naram-Sins son Sharkalisharri kom hoten från flera håll. I öster hade staten Marhashi, som låg öster om Susa, tagit över kontrollen av Elam. Tillsammans stred de nu mot Akkad i trakten av området där Diyala- och Tigrisfloden förenas. Floderna förenas nära huvudstaden Akkad, en bit sydost om det moderna Bagdad. Ett ännu mer allvarligt hot kom från gutierna vars hemland var i Zagrosbergen i dagens Iran. De kom nu främst som immigranter i stort antal, men det förekom även militära konfrontationer.³⁷²

Som en kombination av interna och externa konflikter kom det akkadiska imperiet att falla under Sharkalisharris regering då de olika stadsstaterna återtog sitt oberoende. En del av städerna hade nu tagits över av nya befolkningsgrupper, till exempel gutierna. Gutierna var nu den starkaste enskilda gruppen i regionen. De presenterade sig till och med som arvtagare till den akkadiska dynastin. Men de övertog inte imperiet. Andra starka stadsstater existerade vid sidan om dem, den mest kända var Lagash. I staden Akkad fortsatte en lokal dynasti att regera. Efter imperiets fall var situationen så förvirrad att i den sumeriska kungalistan ställs frågan: Vem var kung? Vem var inte kung?³⁷³

Tiden för det akkadiska imperiet och staden Akkads dominans var relativt kort, ca 140 år. Men det var en period som inte glömdes bort. Minnet av framför allt kungarna Sargon och Naram-Sin bevarades i dikter och krönikor långt in i det första årtusendet, åtminstone fram till den persiska tiden under 400-talet f.Kr. Från Amarna-perioden, 1300-talet f.Kr, har man hittat en text i Tell al-Amarna i Egypten som beskriver hur Sargon svarade på en bön om hjälp som kom från handelsmän i en stad i Anatolien. Uppgiften var närmast hopplös, men Sargon gick segrande ur utmaningen. Den här texten användes för att lära egyptiska skrivare Mesopotamiens kultur och språk. Fjärran i det nordliga Anatolien i den gamla hittitiska huvudstaden Hattusa har man även hittat texter om den akkadiska perioden, bland annat *The Great Revolt* som handlar om det uppror som Naram-Sin krossade. Även här ingick texterna om det akkadiska imperiet i den träning de lokala, i det här fallet hittitiska, skrivarna fick. Franke menar att de här texterna nådde Anatolien via hurritiska mellanhänder, endera direkt eller via det hurritiska riket Mitanni i Syrien. En del av legenderna om Sargon menar Franke kan ha författats 1500 år efter hans död i hovet till den assyriske kung Sargon II (765–705 f.Kr. Han är alltså den förste kung som återupptar Sargons namn. Sargon av Akkad finns även omnämnd i den assyriske kung Assurbanipals bibliotek från 600-talet f.Kr. Den persiske kungen Kores nämner Akkad tillsammans med Nineve och Ashur i sin cylinderinskrift som beskriver erövringen av Babylon 539 f.Kr. Vid slutet av 500-talet f.Kr fanns Sargons staty fortfarande att beskåda i Shamash tempel i staden Sippar och den tillbads fortsättningsvis. Ännu under den hellenistiska tiden 300-talet framåt nämns Akkad i en klagan över stadens förstörelse av gutierna.³⁷⁴

³⁷¹ Franke 1995, 834; Foster 2016, 80–83.

³⁷² Van de Mieroop 2007, 70–72; Bourke 2008, 85, 86–87. Foster 2016, 23, 33, 264. Även Sargon nämner gutierna. Han listar dem bland folk vars territorier han erövrat.

³⁷³ Van de Mieroop 2007, 70–72; Foster 2016, 23.

³⁷⁴ Franke 1995, 837–840; Van de Mieroop 2007, 72; Foster 2016, 208, 245–273, 278, 288.

Under det akkadiska imperiets tid var det första gången som arméer gjorde expeditioner på ett så vidsträckt geografiskt område som omfattade Anatolien i norr, Indusfloden i öster, den arabiska halvön i söder och Medelhavets kust i väster. I det folkliga minnet var Sargon och Naram-Sin de största kungarna som någonsin hade regerat. De kom att utgöra paradigmet för en mäktig regent och de utgjorde centrum för många detaljerade berättelser som skapades och bevarades i nästan 2000 år.³⁷⁵

I samband med detta kan man nämna ett annat exempel på hur länge texter kunde bevaras och föras vidare i den antika främre orienten. Det finns en text som är känd från för-akkadiska källor, en samling visdomsord av en sumerisk vis man, en *sage*, som kallas *The instructions of Shuruppak*. Den här sumeriska texten översattes till akkadiska och senare även till hurritiska. Den användes i skolor, kopierades och användes ännu den senare delen av det första millenniet f.Kr. Detta innebär att texten bevarades och användes aktivt i mer än 2000 år. Texten innehåller de äldsta bevarade visdomsorden om människan. Till sin form påminner de om innehållet i ordspråksboken i Bibeln. Jag ger två exempel på dessa gamla visdomsord och konstaterar att människan nog inte förändrats alltför mycket de senaste 4500 åren.³⁷⁶

*Don't steal anything lest you do yourself in,
Don't break into a house, don't demand the money box,
The robber's a lion till he's caught, then he's a slave.*

...

*Don't flirt with a girl who is married
My son, don't sit in a chamber with another man's wife.
they will say bad things about you.*

Småningom kom Akkad att beteckna hela norra Babylonien medan Sumer utgjorde den södra delen av området. Staden Akkad kom även att ge namn åt akkadiskan, det semitiska språket som talades i norra Babylonien och som kom att fungera som ett *lingua franca* i Mesopotamien ända fram till att arameiskan tog över från medlet av det första årtusendet f.Kr. Det finns kilskriftstexter på akkadiska redan från 2600-talet f.Kr. Regenterna i den första dynastin i Kish hade akkadiska namn. Den semitiska stadsstaten Mari kan vara en av de tidigaste staterna som använde akkadiskan som administrativt språk. Mari blir senare associerat med amoriterna. Akkadiskan tog över den sumeriska kilskriften även om sumeriska hör till en helt annan språkfamilj. Därför måste nya tecken tillkomma, men i grunden är det samma system.³⁷⁷

I och med den korta dynasti som Sargon startade blev det ett avbrott i situationen med många självständiga stadsstater i området. De införlivades nu för en tid på ca 140 år i det akkadiska imperiet. I minnet av det akkadiska imperiet var denna period, trots den ibland grava kritik som förekom mot Naram-Sin, huvudsakligen en ideal tid i mesopotamiernas ögon. För första gången i historien var Mesopotamien enat under en regent och det var en period av fred och välstånd för de stadsstater som blev en del av imperiet. Men trots detta välstånd utbröt ett

³⁷⁵ Van de Mierop 2007, 72; Foster 2016, 208, 245–273.

³⁷⁶ Foster 2016, 210–212.

³⁷⁷ Sarna 1989, 74; Hamilton 1990, 339; Westermann 1994, 517; Mathews 1996, 451; Van de Mierop 2007, 64–65; Bourke 2008, 86, 87–88.

vidsträckt uppror under Naram-Sins tid, så alldeles harmonisk var nog inte situationen i verkligheten.³⁷⁸

Man bör notera att uppgiften om Akkad som en av de viktigaste städerna tyder på att det som beskrivs harmonierar med tiden innan 2196 f.Kr. men inte senare. Situationen innan Sargon gjorde staden till sin huvudstad ca 2334 f.Kr. är okänd. Antagligen fanns staden där, men dess position och ställning vet man ingenting om.

Efter Akkads fall är det antagligen endast en kort period på ca 40 år innan Babylonien igen förenas under en stark statsstat. Det är då Urs tredje dynasti som tar form och som dominerar Babylonien från ca 2100–2000 f.Kr. Den utsträckning som Akkads imperium hade, speciellt norrut, når dock aldrig Urs dynasti.³⁷⁹

2.5.5 Hur ska man förstå notisen om Ashur?

Vad gäller Ashur finns det två möjligheter att förstå texten. Endera är det Nimrod som far ut till Ashur eller så är det personen Ashur som lämnar Babylon för att bygga städer i Assyrien. Översättarna av Bibel 2000 och Folkbibeln gör samma tolkning som jag har stannat vid nämligen att det är Nimrod som beger sig till Assyrien och bygger städerna.³⁸⁰ Med ”han” avses alltså Nimrod.

Från detta land kom han till Assyrien och byggde Nineve, Rechovot Ir, Kelach... (S00)

Från det landet drog han sedan ut till Assyrien och byggde Nineve, Rehobot-Ir, Kela... (SFB15)

Men en översättning av den masoretiska texten där man tolkar grammatiken på vanligt sätt lyder snarare så här:

Från det området hade Ashur gått ut

Och han byggde Nineve och Rechovot-Ir och Calach...

Den hebreiska texten ser ut så här.

Från landet detta hade gått ut Ashur

מִן הָאָרֶץ הַזֶּה יָצָא אֲשׁוּר

Ashur har inte en riktningsgivande ändelse, bokstaven ”h”, ה. Skulle ett avslutande h finnas efter Ashur skulle den ändelsen ange att man ska förstå Ashur som ”i riktning mot (staden eller området) Ashur”. Ashur kan förutom personen Ashur även ange nationen eller området

³⁷⁸ Speiser 1964, 67; Sarna 1989, 74; Hamilton 1990, 339; Westermann 1994, 517; Mathews 1996, 451; Franke 1995, 840; Van de Mieroop 2007, 64; Laato 2017, 193.

³⁷⁹ Van de Mieroop 2007, 73–84.

³⁸⁰ Likaså NIV och NAS. KJV och JPS översätter som att det är Ashur som far ut liksom forskarna Von Rad (1972, 146), Hamilton (1990, 335) och Alter (1996, 43). Mathews (1996, 451) noterar att texten nog hävdar att det är Ashur som far ut, men han menar att tolkningen som innebär att det trots allt är Nimrod som avses ändå kan försvaras på basis av sammanhanget. Sarna (1989, 74) menar att bägge förståelserna kan försvaras men föredrar själv tolkningen att det var Nimrod som gick ut och grundade Ashur.

Assyrien liksom dess gamla huvudstad Ashur.³⁸¹ Sarna noterar att det var staden Ashur som gav namn åt hela regionen. Staden Ashur är således en äldre företeelse än riket Ashur.³⁸²

Uttrycket ”hade gått ut” skulle alltså entydigt syfta på Nimrod om det hade stått ”*Ashurah*”, med en avslutande bokstav ”h”. Men utan den bokstaven verkar texten säga att personen Ashur hade gått ut från Nimrods område, inte att Nimrod drog ut mot området Ashur. Även översättningar som KJV och Septuaginta gör tolkningen att det är Ashur som är personen i fråga liksom forskarna Hamilton och Wenham.³⁸³

Det innebär i så fall att författaren vill säga att från de sydligare delarna, som var Nimrods kärnområde, drog Shems ättling Ashur ut och byggde dessa städer och han blev även assyriernas förfader. Notera att ”bygga” kan betyda allt från att han grundlade en stad till att han utför viktiga byggnadsverk i den eller förstör den. Arkeologin har bekräftat att de babyloniska städerna kom före de assyriska. Civilisationen spreds från söder, Sumer, norrut till det som kom att bli Assyrien.³⁸⁴

Det här har betydelse för sökandet efter Nimrods identitet. Om den här förståelsen är korrekt säger texten inte att Nimrods välde omfattade både Babylonien och Assyrien. Han blev endast en mäktig härskare i Babylonien.

Eftersom det endast är *en* bokstav som avgör förståelsen går det inte att utesluta att den kan ha fallit bort i något skede när texten kopierades. Men eftersom förståelsen av sekvensen ändras beroende på om bokstaven h finns i slutet eller inte borde ett sådant misstag upptäckas. Något som talar mot tolkningen att det är personen Ashur som avses är att Ashur, i egenskap av en ättling till Shem, inte ännu har presenterats i översikten. Det vore märkligt att inflika en ättling till Shem här, helt utan presentation, med tanke på hur systematiskt författaren behandlar ättlingarna till Noachs tre söner. Det är svårt att förstå varför inte författaren infogat den korta upplysningen efter att Ashur presenterats i samband med Shems söner i stället för i samband med Nimrod och Chams ättlingar om det är personen Ashur som han avser.

Är det så att den korrekta förståelsen ändå är att Nimrod for ut och byggde på städerna kan problemet eventuellt bero på att källan bakom den här traditionen är mycket gammal. När den först berättades och skrevs ner var det knappast på hebreiska, åtminstone inte på hebreiska från det första årtusendet. Kanske skrevs de korta upplysningarna ner innan tekniken med ett riktningsgivande h började användas? Ett riktningsgivande h användes dock redan i det semitiska Ugarit under 1200-talet f.Kr. Ugaritiska är inte hebreiska, men språken är nära besläktade.³⁸⁵

Som texten är bevarad stöder sammanhanget kraftigt att det är Nimrod som for ut medan grammatiken pekar på att personen är Ashur. Att de hebreiska översättarna av texten till

³⁸¹ I hebreiskan står det Ashur oberoende om det är stad, person eller område.

³⁸² Sarna 1989, 74; Hamilton 1990, 339–340; Foster 2016, 63; Laato 2017, 194.

³⁸³ Wenham 1987, 224; Hamilton 1990, 339–340; Westermann 1994, 517. Tolkningen att författaren ändå, på basis av att man förväntar sig att höra om vad Nimrod gjort, menar att det är Nimrod som är subjektet stöds av: Speiser 1964, 67–68; Blenkinsopp 1992, 89; Cassuto 1992, 203.

³⁸⁴ Wenham 1987, 224; Sarna 1989, 74; Hamilton 1990, 339–340; Westermann 1994, 517; Mathews 1996, 451; Skinner 2012, 211; Laato 2017, 194.

³⁸⁵ Jöüon & Muraoka 2011, 256–257 (§93 c–d).

grekiska på 200-talet f.Kr. tolkar det som att det är Ashur och inte Nimrod som for ut bekräftar att grammatiken är klar och entydig på det sätt som hebreiskan skrevs och tolkades ett par hundra år f.Kr.³⁸⁶

Jag noterar ännu att i min analys av grammatiken som används i samband med Kanaans gränser i kapitel 2.7.11 nedan konstaterar jag att i samband med det hebreiska *boachah* så verkar det följas av ett riktningsgivande h som sätts till Ortsnamnet endast om det är riktningen som anges, men om orten ska inkluderas sätts inget h till Ortsnamnet. Här används inget *boachah*, men inte desto mindre kunde det vara ett indicium på att grammatiken kan användas så att ett riktningsgivande h används om riktningen ska anges, men om man ska förstå det som att Nimrod begav sig till ända fram till Ashur, området och/eller staden, används inget riktningsgivande h. Tillfällena är för få och inget *boachah* används här, men det kan ändå vara värt att notera. Den här tanken kan få ett visst stöd av Joüon & Muraoka som påpekar att h anger en rörelse mot ett mål, inte att man har nått och är framme vid ett mål. I så fall kunde man tänka att den korta texten berättar att efter att han tagit kontroll över Babylon drog han ut och blev herre även över Ashur. När h saknas betonas inte rörelsen dit. Men det här är nog endast ett spekulativt förslag på vad orsaken kunde vara. Kanske framtiden med nya textfynd eller annan ny kunskap kan klargöra saken.³⁸⁷

Under mitt arbete med översikten av nationerna har jag alltså ändrat åsikt i den här frågan. En lång tid tolkade jag strikt enligt vad den normala grammatiken anger. Men jag ansluter mig nu till den grupp forskare som menar att sammanhanget så kraftigt stöder att det måste vara Nimrod som far ut till Ashur att det väger tyngre än den vanliga förståelsen av grammatiken i den aktuella meningen.

Har jag fel beskrivs Nimrod som en regent som endast behärskade Babylonien, inte Assyrien. Om Ashur anges i så fall att han ursprungligen var född och uppvuxen i Babylonien innan han grundade eller byggde vidare på städerna i Assyrien. Jag återkommer till ytterligare argument för min tolkning i kapitel 2.5.8.

De städer som nämns är även de intressanta.

Och han byggde Nineve och Rehovot-Ir och Calach

och Resen mellan Nineve och mellan Calach. Det är den stora staden

“Byggde” kan, som jag tidigare nämnde, förutom att bygga upp en stad även betyda att lägga grunden till, att bygga vidare på eller att återuppbygga.³⁸⁸ Vid sidan av Ashur var det just Nineve och Calach som var de viktigaste städerna i Assyrien. Nineve, vars namn kanske har sumeriskt ursprung, är en av de äldsta och mest inflytelserika städerna i området. Den fanns på den östra sidan av Tigris, 400 km nordväst om Babylon. Efter Ashur var det den viktigaste staden i det assyriska imperiet.³⁸⁹ Wenham menar att den grundlades så tidigt som 4500 f.Kr.

³⁸⁶ Den grekiska översättningen är Septuaginta

³⁸⁷ Joüon & Muraoka 2011, 256–257 (§93 c–d).

³⁸⁸ Cassuto 1992, 203.

³⁸⁹ Cassuto 1992, 203; Mathews 1996, 451.

Laato menar att staden har varit bebodd sedan förhistorisk tid, men dess kända historia börjar ca 2400 f.Kr. då den var under akkadiskt styre. Akkads kung Manishtushu som regerade ca 2269–2255 f.Kr. byggde ett tempel åt Ishtar i staden. Senare är Nineve känt som ett centrum för tillbedjan av Ishtar. Akkads kungar, inklusive Sargon I, byggde vidare på staden. Stadens lämningar ligger nu som två kullar mittemot staden Mosul på motsatta sidan av Tigris. Den ena kullen kallas intressant nog *Nebi Yunus* som betyder “profeten Jona”. Nineves verkliga storhetstid inföll först en bit in i det första årtusendet f.Kr. då den växte till en jättestor stad med ca 200 000 invånare. Kung Sennacherib gjorde staden till sin residensstad och till huvudstad under 700-talet f.Kr. Arkeologiska utgrävningar har kunnat bekräfta de antika källornas uppgifter om stadens storhet.³⁹⁰

Rehovot-Ir har inte kunnat identifieras. På hebreiska betyder *rechovot* en öppen plats, som kan tolkas som torg, medan *ir* betyder stad.³⁹¹ Hamilton noterar att liknande uttryck finns på assyriska då uttrycket anger öppna eller obebodda områden i städer, till exempel i Nineve. Det finns alltså en möjlighet att uttrycket *rechovot-ir* kunde ange områden i Nineve och inte en specifik stad. Men som den hebreiska texten är utformad måste det alternativet ändå förkastas. Författaren avser tre specifika städer, det framgår inte minst av objektsmarkören *et, תא*, framför varje stad, likaså finns ett *och, ו*, före de två senare städerna. Vill man hävda annat än att tre olika städer avses måste man manipulera den masoretiska texten. Cassuto och Sarna menar att Rechovot-Ir kan vara en av förroterna till Nineve. Det som texten ordagrant säger är detta:³⁹²

וַיִּבְנוּ אֶת נִינְוָה וְאֶת רְחוֹבֹת עִיר וְאֶת כַּלַּח

Och byggde han Nineve och Rechovot-ir och Calach.³⁹³

Calach ligger vid Tigris västra strand, 36 km söder om Nineve. Den assyriske kungen Shalmaneser I, som regerade 1265–1235 f.Kr, återuppbyggde Calach och gjorde det till huvudstad efter att han övergett Ashur.³⁹⁴ Calach var huvudstad i Assyrien innan Nineve. Calach är det moderna Nimrud. I det moderna namnet finns alltså Nimrods namn bevarat. Även detta är ett litet indicium för att det verkligen var Nimrod som for ut och byggde på Calach, inte Ashur. Staden var grundad redan omkring 3000 f. Kr, men nämns inte i historiska dokument innan 1250 f.Kr. Intressant nog är det den staden som beskrivs som den stora staden och inte Nineve. Det har föranlett många forskare att anse att detta måste vara fel. Nineve är ju den stad som beskrivs som den stora staden i Jona.³⁹⁵ Om översikten av nationerna vore författad utgående från situationen under det första årtusendet f.Kr. skulle det vara så. Men om texten är äldre än så är det korrekt att ange Calach som den stora staden, inte Nineve. Detta stämmer väl med situationen innan det första årtusendet f.Kr. Calach var huvudstad fram till en bit in på det första årtusendet f.Kr. När Nineve blev huvudstad i Assyrien är något omtvistat. Wenham menar att det skedde på 800-talet f.Kr, medan andra

³⁹⁰ Wenham 1987; 224; Sarna 1989, 74; Westermann 1994, 518; Laato 2017, 194; <https://sv.wikipedia.org/wiki/Nineve>.

³⁹¹ Laato 2017, 195.

³⁹² Sarna 1989, 74; Cassuto 1992, 203; Mathews 1996, 452.

³⁹³ תא är objektsmarkören.

³⁹⁴ Laato (2017, 195) skriver att staden grundades av Shalmaneser I ca 1300 f.Kr.

³⁹⁵ Jona 1:2; 3:2; 4:11.

hävdar att det skedde först under kung Sennacherib, som regerade 704–681 f.Kr.³⁹⁶

Åtminstone är det klart att det var under Sennacherib som Nineve nådde sin största glans. Han förnyade den gamla staden med nya byggnadsverk och han förstörde Nineve till att omfatta 750 hektar. Staden omslöts nu med en 12 km lång stadsmur. Jag påminner än en gång om den moderna Vatikanstaten som omfattar 44 hektar. Staden var således enormt stor under Sennacheribs tid.³⁹⁷

Forskare som tänker sig att översikten av nationerna sammanställts kring 500-talet f.Kr. ser ett problem i att det är Calach och inte Nineve som beskrivs som den stora staden.³⁹⁸ Om man menar att sammanställningen är äldre än det första årtusendet f.Kr. finns dock inget problem i texten. Noteringen ett således ett tecken på att det är en autentisk text som avspeglar situationen innan det första årtusendet f.Kr.

Resen anges ligga mellan Nineve och Calach, men man har inte kunnat identifiera platsen. Laato nämner att man har föreslagit att namnet kommer från det akkadiska ordet *Ris-ini* som betyder "källa" och skulle syfta på någon källa som fanns i närheten av Nineve och Calach. Det finns platser i assyriska dokument med det namnet. Men det är ingen källa som anges i 1 Mos 10:12 utan en stor stad. Staden Resen är endast känd från det här omnämmandet i översikten av nationerna. Jag noterar detta som ytterligare ett indicium på att texten går tillbaka till gamla källor. Man har bevarat omnämmandet av staden även om ingen längre visste något om den. Staden är inte heller omnämnd i andra kända källor.³⁹⁹

2.5.6 Översikt av Assyriens historia

Innan jag i nästa kapitel presenterar de alternativ jag noterat i forskningen gällande Nimrods identitet anser jag det nödvändigt att presentera en kort översikt av Assyriens historia. Detta p.g.a. att en del av alternativen till Nimrods identitet är assyriska härskare.

Assyrierna själva presenterar sin historia som en lång följd av kungar som regerade över Assyrien. Tiden sträcker sig långt tillbaka in i förhistorien fram till medlet av 600-talet f.Kr. Assyriernas tidigaste anfäder bodde i tält enligt den egna traditionen. Hur långt tillbaka i tiden de första kungarna i Assyrien regerade är oklart. Men man kan dela in Assyriens historia i fyra perioder:⁴⁰⁰

1. Den tidiga perioden (2600–2025 f.Kr.)
2. Gammalassyriska perioden (2025–1393 f.Kr.)
3. Mellanassyriska perioden (1392–934 f.Kr.)
4. Neoassyriska perioden (911–609 f.Kr.)

³⁹⁶ Wenham 1987, 224; Westermann 1994, 518; Mathews 1996, 451; Walton 2009, 101; Laato 2017, 195.

³⁹⁷ Van de Mieroop 2007, 234.

³⁹⁸ T.ex: Blenkinsopp 1992, 89; Westermann 1994, 514.

³⁹⁹ Hamilton 1990, 340; Cassuto 1992, 203; Westermann 1994, 518; Laato 2017, 195.

⁴⁰⁰ Foster 2016, 31. https://en.wikipedia.org/wiki/Old_Assyrian_Empire. Man kan också dela in tiden i tre delar som Van de Mieroop (2007, 179) gör. Mellanperioden utgör då den andra halvan av det andra millenniet f.Kr. medan den gamla perioden infaller innan och den neoassyriska perioden infaller senare. På engelska är begreppen *early*, *old*, *middle* and *neo*.

Sargon av Akkad är den tionde kungen som regerade över Ashur enligt förteckningen Van de Mieroop ger. Sargon regerade över Ashur 2334–2279 f.Kr. Ashur var länge främst staden Ashur med omkringliggande mindre städer. Ashur är en av de äldsta städerna i norra Mesopotamien. Enligt Astour är staden grundad i trakten av 3000 f.Kr. eller lite senare. Staden ligger på den västra stranden av Tigris och hade ett strategiskt läge som knutpunkt i såväl nord-sydlig som öst-västlig riktning. Man har hittat fundamentet till en monumental byggnad i Ashur som man menar är från den akkadiska perioden som är hela 11 000 m² stor. Det är mycket möjligt att det var under den akkadiska perioden 2300–2100 f.Kr. som Ashur blev en stad av större betydelse.⁴⁰¹

Vid tiden för Urs tredje dynasti, ca 2100–2000 f.Kr. var Ashur en provins i det riket. Men efter Urs fall blev Ashur på nytt en självständig stat. År 1808 f.Kr. intar Shamsi-Adad I Ashur och han regerar över staden i 33 år fram till 1776 f.Kr.⁴⁰² Shamsi-Adad har amoritiskt påbrå liksom den samtida Hammurabi.⁴⁰³ Området han erövrade sträckte sig över hela norra Mesopotamien och norrut ända fram till de turkiska bergen. Det fanns väletablerade handelsruttor som knöt samman Babylonien i söder, Elam i öster och Anatolien, ända till Svarta havets kust, i norr.⁴⁰⁴ Det fanns till och med en stor stad, Kanesh, i centrala Anatolien som utgjorde en assyrisk koloni av handelsmän redan från ca 2000 f.Kr. I staden har man hittat omfattande arkiv med framför allt affärsbrev och juridiska dokument. Man har hittat ett 70-tal arkiv med totalt ca 20 000 dokument. Bland handelsvarorna kan nämnas guld, silver koppar och ylle från Anatolien, tenn från centrala Afghanistan via handelsmän från Elam och textilier från Babylonien. En handelsresa med åsnekaravan mellan Ashur och Kanesh tog ungefär sex veckor. Längs handelsrutterna fanns ett tätt nätverk av mer än 30 handelsstationer som bland annat möjliggjorde en god kommunikation med hjälp av brev eller budbärare områdena emellan.⁴⁰⁵

Shamsi-Adad grundar en ny huvudstad som han kallar Shubat-Enlil. Han ville knyta an till det akkadiska imperiet och byggde till och med tempel till Manishtushu, en av Sargons söner. Han tog sig även titeln ”Universums kung” liksom Akkads legendariska kungar. Man bör notera att det inte är Ashur som är huvudstad i Shamsi-Adads mäktiga rike.⁴⁰⁶

Efter Shamsi-Adads död går Assyrien in i en svaghetsperiod på nästan 400 år då man domineras endera av Babylonien österifrån eller av det hurritiska riket Mitanni som låg i väster och hade sitt center i Syrien. Mitannis befolkning var främst hurriter, men rikets regenter använde indo-europeiska namn och den styrande klassen var kanske indo-europeer. Det är också nu som indo-europeiska lånord börjar användas även om hurritiska består som det talade språket. Mitanni var som mäktigast under 1400-talet f.Kr. under kung Parattarna då Mitanni dominerade området.⁴⁰⁷ Hurritiska talades nu i hoven i Syrien och även i Kanaans

⁴⁰¹ Van de Mieroop 2005, 5; Astour 1995, 1406; Foster 2016, 63.

⁴⁰² Inga årtal från den här perioden är exakta, men jag återger de årtal Van de Mieroop anger. Van de Mieroop 2005, 5; Van de Mieroop 2007, 179–181, 315.

⁴⁰³ Van de Mieroop 2005, 4–5.

⁴⁰⁴ Elam fanns i det som idag är sydvästra Iran och Anatolien är den asiatiska sidan av dagens Turkiet.

⁴⁰⁵ Van de Mieroop 2005, 5; Astour 1995, 1408; Muhly 1995, 1507–1508; Veenhof 1995, 861–864; Van de Mieroop 2007, 179–181, 315; Bourke 2008, 110–111.

⁴⁰⁶ Van de Mieroop 2005, 5; Van de Mieroop 2007, 179–181, 315; Bourke 2008, 110–111.

⁴⁰⁷ Alternativ stavning Barattarna.

land. Den här perioden betecknar egyptiska källor Syrien och delar av Kanaan som *Hurri*. Samma tid var Ashur troligen endast en vasallstat under Mitanni. Det var först under den mellanassyriska perioden 1392 f.Kr. framåt som Assyrien på nytt blev ett imperium.⁴⁰⁸

Kring 1420 f.Kr. börjar kungliga inskriptioner igen hittas av arkeologerna. Ashurs murar var då återuppbyggda och Ashur och Assyrien hade börjat resa sig igen. Den första härskaren av betydelse under den perioden var Ashur-uballit I (1363–1328 f.Kr.). Vid hans trontillträde försökte Assyrien igen återta sin position som en autonom stat. När hittiterna attackerade Mitanni från väster lyckades Ashur-uballit ta kontroll över den västra delen av det område som Mitanni kontrollerat. Ashur-uballit lade ett stort område under sin kontroll. Han kontrollerade dels det centrala assyriska området som utgjordes av Tigris-dalen och slätterna österut, från staden Ashur till Taurus bergen i norr.⁴⁰⁹ I två av Amarnabreven som han sände till Egypten hävdar han att han var en like till åtminstone Mitannis regent. Babylon protesterade, men Assyrien hade nu intagit scenen som en makt att räkna med. Det fick Babylon känna på när Ashur-uballit invaderade Babylon och placerade en egen representant, Kurigalzu II, på Babylons tron.⁴¹⁰

Efter Ashur-uballits död 1328 f.Kr. följer ett par mindre kända kungar, men från och med 1305 f.Kr. regerade tre mycket starka regenter Ashur under en period av knappt 100 år:⁴¹¹

- Adad-nirari I (1305–1274)
- Shalmaneser I (1273–1244)
- Tukulti-Ninurta I (1243–1207)

De regerade alla i ungefär tre decennier och under de här tre kungarnas tid blev Ashur ett verkligt imperium.

Fokus för Adad-niraris militära aktivitet låg inledningsvis i väster där han stred mot arvtagaren till det mitanniska riket: Hanigalbat. Adad-nirari förvandlade hela området fram till Eufrat till en del av Ashur. Tidigare var området alltså en del av det hurritiska riket Mitanni.⁴¹² Väster om Eufrat kontrollerade det hittitiska riket området. Söderut lyckades Adad-nirari säkra den södra gränsen mot det av kassiterna styrda Babylonien till Diyala-floden och Zagros bergen. Trots att Assyrien nu hade övertaget mot Babylon var Babylonien kulturella inflytande stort. Man började använda standard babylonisk skrift i stället för den assyriska varianten av akkadiska. Babylonien fick också en dominerande position.

Under Shalmanesers tid utökades Assyriens välde ytterligare västerut och även norrut. Shalmaneser riktade in sig på Urartu som bebodde området kring Van sjön nära Ararats bergsområde i Anatolien. Shalmaneser hävdar även att han tagit kontroll över den hittitiska

⁴⁰⁸ Charpin 1995, 819–820; Wilhem 2006, 1247; Van de Mieroop 2007, 179–181, 315; Bourke 2008, 110–111, 138. Charpin anger att Barattarna regerade i slutet av det sextonde århundradet f.Kr, övriga källor anger att han regerade under det femtonde århundradet f.Kr.

⁴⁰⁹ Taurus bergen ligger i dagens södra Turkiet och sträcker från området norr om Cypern österut. Assyrien låg alltså norr och nordväst om Babylonien.

⁴¹⁰ Charpin 1995, 819–820; Van de Mieroop 2007, 179–181; Bourke 2008, 138–139; Aharoni et al. 2011, 12. Profeten Nahum i GT profeterar om Assyriens undergång.

⁴¹¹ Van de Mieroop 2007, 181; Bourke 2008, 138–143.

⁴¹² Riket Mitanni fanns ca 1500–1300 f.Kr. När det stod på höjden av sin makt var det lika mäktigt som Egypten och Babylon. Na'aman 2005, 18; Charpin 1995, 819–820. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Mitanni>.

staden Karkemish nära det sydöstra hörnet av Medelhavet. Han tog även över kontrollen av Kappadokien i sydöstra Anatolien.⁴¹³

Tukulti-Ninurta fortsatte attackerna mot det hittitiska väldet i Anatolien och han blev en delorsak, tillsammans med havsfolkens attack och andra oroligheter, till att det hittitiska väldet gick under.⁴¹⁴

Under Tukulti-Ninurtas tid kom även Babylonien under Ashurs kontroll. Det att Babylon besegrades, dess murar bröts ner och dess kung fördes bort i kedjor betraktas som höjdpunkten i Tukulti-Ninurtas regering. Han plundrade staden, även på litterära verk, och förde bort statyn av Marduk till Assyrien där den förblev i ett sekel. Han deporterade även en mängd kassiter och infödda babylonier till Assyrien. För första gången insattes en assyrisk administratör som skulle regera Babylon direkt.⁴¹⁵

Efter den segern grundade Tukulti-Ninurta en ny huvudstad på andra sidan Tigrisfloden. Den låg endast några kilometer norrut från den tidigare huvudstaden Ashur och han kallade den Kar-Tukulti-Ninurta. Den nya huvudstaden var stor och den täckte ett område på åtminstone 240 hektar.⁴¹⁶ I dess mitt byggdes en massiv innerstad med ett tempel till guden Ashur och två stora palats. Skriftliga källor anger att det var arbetare från erövrade delar av Syrien som utgjorde en stor del av arbetskraften för stadsbygget. Staden blev dock kortlivad som huvudstad. Efter Tukulti-Ninurtas tid blev stadens status sekundär.⁴¹⁷

Slutet av Tukulti-Ninurtas regeringstid blir allt annat än framgångsrik. Han behöll kontrollen över Babylon i endast sju år. Han blev sedan utsatt för en statskupp ledd av hans son Ashurnasirpal där han först fångslades och sedan dödades. Inom en generation efter Tukulti-Ninurtas död kontrollerades Assyrien igen en gång av Babylon.⁴¹⁸

Under 1200-talet hade alltså Assyrien på nytt blivit ett mäktigt imperium. Men den glansperioden blev kort och imperiet föll igen i bitar och endast Ashurs centrala område förblev kvar efter Tukulti-Ninurtas död.⁴¹⁹

Efter en svaghetsperiod på ungefär 100 år kom näste framgångsrike regent i Assyrien: Tiglat-Pileser I. Tiglat-Pileser, som regerade 1114–1076 f.Kr, genomförde framgångsrika kampanjer västerut och han nådde till och med Medelhavet. Norrut nådde hans expeditioner Van-sjön i dagens Turkiet nära Ararats bergsområde. Där reste han segerinskriftioner där han hävdar att han besegrat 60 kungar i ”Nairis länder”. Efter det beger han sig västerut till den feniciska kusten där han besegrar städerna Byblos och Sidon på den syriska Medelhavskusten. Tiglat-Pileser stred också mot araméerna som rörde sig österut. Han säger sig ha korsat Eufrat 28 gånger för att genomföra kampanjer mot dem. Han lyckades åtminstone såtillvida att han

⁴¹³ Anatolien är den asiatiska sidan av det moderna Turkiet.

⁴¹⁴ Bourke 2008, 142. Se även kapitel 2.6.3 om kasluchéerna och filistéernas ursprung där jag skriver om havsfolkens attacker.

⁴¹⁵ Bourke 2008, 142.

⁴¹⁶ Världens minsta moderna stat, Vatikanstaten, täcker 44 hektar.

⁴¹⁷ Van de Mierop 2007, 181–183; Bourke 2008, 138–143.

⁴¹⁸ Bourke 2008, 143.

⁴¹⁹ Van de Mierop 2007, 182.

hindrade araméerna från att få fäste öster om Euftrat. I söder stred han mot Babylon och han lyckades också plundra Babylon, men han försökte inte behålla kontrollen över staden.⁴²⁰

Tiglat-Pileser var också intresserad av kultur. Han sammanställde assyriska lagar och ett stort bibliotek blev konstruerat i Ashur. Utöver det var han mycket intresserad av jakt. I annalerna hävdas bland annat att han dödat totalt 920 lejon 10 elefanter och fyra vilda tjurar.⁴²¹

De sista åren av hans regering finns endast fragmentariskt beskrivna, men det som finns tyder på att Assyrien plågades av arameiska attacker samt att Nineve kan ha blivit erövrat av fiender. Igen blir Ashur reducerat till sitt kärnområde endast ett par decennier efter hans död.⁴²²

Assyriens sista storhetsperiod är under det första millenniet f.Kr. Från medlet av 800-talet f.Kr. fram till att imperiet krossas i och med att Babyloniens kung Nabopolassar intar och förstör Nineve 612.f.Kr. är det Assyrien som är den mest dominerande makten i den antika främre orienten. Det är också nu som Israel för första gången blir mål för Assyriens expansionsplaner. Vid slaget vid Qarqar 853 f.Kr. omnämns Israels kung Ahab som en av de mäktigaste motståndarna i en koalition som med framgång möter Assyriens armé.⁴²³

2.5.7 Alternativ för Nimrods identitet

Efter denna bakgrundsinformation presenterar jag i det här kapitlet de alternativ för Nimrods identitet jag noterat bland forskarna.

Sarna menar att man inte vet vilken historisk person Nimrod är. Flera förslag har lyfts fram av olika forskare, både historiska personer och mytologiska gudar. Forskare som Westermann menar att man inte ska söka en historisk person bakom Nimrod. Enligt honom är Nimrod endast en legend. Wenham, som även han har svårt att hitta en historisk person som passar in på Nimrod, menar att man bör se Nimrod som arketyper för ett idealiskt mesopotamiskt kungadöme. Cassuto menar att det var en berömd hjälte från forna tider. Enligt många inskriptioner var mesopotamiska härskare stolta över såväl sina byggnadsprojekt som sina krigs- och jaktbedrifter. Mathews, Walton och Speiser lyfter fram hur historiskt skildrad urhistorien är och de menar att det inte är troligt att det handlar om någon avmytologiserad form av någon sagohjälte. De menar att Nimrod verkligen var en historisk person.⁴²⁴

Jag håller med om att Nimrod beskrivs som en fullt mänsklig hjälte och inte som någon gud eller halvgud. Den judiska traditionen liksom flera forskare anger Nimrod som den som byggde Babels torn. Jag instämmer med Walton som menar att den uppfattningen inte har stöd i texten.⁴²⁵

⁴²⁰ Bourke 2008, 144.

⁴²¹ Bourke 2008, 144–145.

⁴²² Van de Mierop 2007, 182; Bourke 2008, 145.

⁴²³ För en presentation av utvecklingen under det första millenniet f.Kr. se Van de Mierop 2007, 229–269.

⁴²⁴ Speiser 1964, 72; Wenham 1987, 222; Sarna 1989, 73; Hamilton 1990, 337–338; Cassuto 1992, 200–201; Westermann 1994, 515–516; Mathews 1996, 449; Walton 2001, 369.

⁴²⁵ Walton 2001, 369.

Det är anmärkningsvärt att Nimrods anfader är Cham. Assyrierna och babylonerna var ju semiter. I Mika 5:6 kallas Assyrien för Nimrods land, vilket stöder att Nimrods land verkligen var det område som beskrivs i översikten av nationerna. Det stöder också tolkningen att det var verkligen var Nimrod som begav sig till Ashur och inte Ashur som for ut från Babylonien.⁴²⁶

Etymologin är också omtvistad. I det babyloniska Talmud härleds Nimrod från det hebreiska verbet *marad* som betyder att göra uppror.⁴²⁷ I så fall betyder namnet ”vi skall göra uppror”.⁴²⁸

Så vem var då denne Nimrod? Walton menar att fyra kriterier måste uppfyllas:

1. Namnet Nimrod måste kunna motiveras endera som ett personnamn eller som en titel
2. Epitetet ”en mäktig jägare” behöver kunna förklaras
3. Beskrivningen av hans rikets framväxt och omfattning behöver vara i harmoni med textens beskrivning
4. Nimrods anknytning till Cham och Kush behöver förklaras

Jag presenterar nu åtta förslag på Nimrods identitet som jag noterat i forskningen. De två första är mytologiska och de senare är historiska personer. Därefter diskuterar jag trovärdigheten för de olika alternativen.⁴²⁹

1. Ninurta. Det är en babylonisk krigsgud och jaktens gud som också kallas ”pilen, den mäktiga hjälten”
2. Marduk, Babylons viktigaste gud.⁴³⁰
3. Gilgamesh. Det är hjälten i det berömda eposet som inkluderar berättelsen om en flod. Han var från början en historisk kung i Uruk⁴³¹
4. Den egyptiske faraon Amenhotep III som regerade 1416–1379 f.Kr. Amarna-breven kallar honom Nimmuri. Han regerade från Egypten till Euftrat och byggde de berömda templen i Karnak och Luxor
5. Den assyriske kungen Tukulti-Ninurta I som regerade 1243–1207 f.Kr. Han var den första assyriske kung som regerade över både Babylonien och Assyrien och han var berömd för sina byggnationer. Den här tolkningen utgår från att Kush avser Kassiterna i Mesopotamien och inte nubierna i Afrika⁴³²
6. Sargon av Akkad som regerade över det akkadiska imperiet 2334–2279 f.Kr.
7. Naram-Sin som var kung i Akkad och sonson till Sargon av Akkad. Han dominerade en stor del av området under ungefär 50 år. Han var den förste som använde titeln ”*King of the Four Quarters of the World*”⁴³³
8. Hammurabi som regerade över Babylon 1792–1750 f.Kr

⁴²⁶ Se diskussionen i kapitel 2.5.5.

⁴²⁷ b.*Hag.* 13a; b.*Pes.* 94b.

⁴²⁸ Wenham 1987, 222, 243; Brueggemann 2010, 92; Laato 2017, 192.

⁴²⁹ Hamilton 1990, 337–338; Walton 2001, 369. Listan är inte nästan fullständig. De förslag jag lämnat bort hittas i Westermann 1994, 515.

⁴³⁰ Westermann noterar att så anser Wellhausen. Westermann 1994, 515.

⁴³¹ För en presentation av Gilgamesheposet se Jungerstam 2018¹.

⁴³² Noteras bl.a. av Bourke 2008, 142. Se beskrivningen i föregående kapitel.

⁴³³ Sarna 1989, 73.

Det två första alternativen är helt mytologiska och kan förkastas. Ninurta harmonierar endast med Waltons andra kriterium att han kan kallas en mäktig jägare. Marduk harmonierar inte med ett enda av Waltons kriterier.⁴³⁴

Gilgamesh var en historisk kung i Uruk som senare blev mytologiserad. I den sumeriska kungalistan anges Uruk som sätet för den andra dynastin av kungar efter floden. Enligt Gilgamesheposet var det Gilgamesh som grundade staden och var dess första regent. Så det finns en verklig koppling till en av Nimrods viktiga städer, men ingenting annat harmonierar vilket gör att även Gilgamesh kan förkastas.⁴³⁵

Följande förslag att Nimrod skulle vara en egyptisk Faraos hör ihop med uppfattningen att Kush skulle vara i Afrika, vilket inte är korrekt i det här fallet. Laato noterar dock att Amenhotep kallas Nimmuri i Amarna-breven, vilket kan föra tankarna till Nimrod. Namnet är dock inte det samma som eller verkligt nära Nimrod. Om man ytterligare beaktar att Amenhoteps välde inte sträckte sig förbi Eufkrat in i det område som texten anger som kärnområde kan även det här förslaget förkastas.⁴³⁶

Vad gäller Tukulti-Ninurta I, som speciellt Speiser lyfter fram, konstaterar Mathews att översikten av nationerna beskriver en mycket äldre tid än 1200-talet f.Kr. Mathews konstaterar vidare att progressionen från de sydliga babyloniska städerna till de nordliga städerna i Assyrien stämmer väl med den arkeologiska kunskapen, men det stämmer inte vad gäller Tukulti-Ninurtas karriär. Walton konstaterar att det egentligen endast är det andra kriteriet, beskrivningen som en mäktig jägare, som uppfylls. Därför måste även det här alternativet förkastas.⁴³⁷

Sargon av Akkad och Naram-Sin är bägge intressanta alternativ som jag diskuterar i nästa kapitel.

Det åttonde förslaget Hammurabi lyfts fram av Walton. De amoritiska folken hade regerat området runt Eufkrat och Tigris under en stor del av tiden 2000–1500 f.Kr. 1 Mos 10:10 hävdar att Nimrods rike startade i Babylonien. Under det andra årtusendet f.Kr. är det bara två riken man kan hävda att har startat i Babylonien. Det är det gammalbabyloniska och det Kassitiska imperiet. Det senare inkluderade aldrig Assyrien. Om man, som Walton menar, skall sätta tidsperspektivet för Nimrod till 1000-talet är det bästa alternativet den amoritiska kungen Hammurabi som regerade under 1700-talet f.Kr. Jag kan dock inte se att det andra årtusendet f.Kr. är rätt tidsperiod för vad som beskrivs i översikten av nationerna.⁴³⁸

Den Hammurabiska dynastin utgjordes inte av infödda babylonier utan av amoriter. I akkadiska texter kallas de Mardu. I 1 Mos 10:16 anges amoriterna som ättlingar till Kanaan, inte till Kanaans bror Kush. Intressant är att i texter från den antika främre orienten görs en distinktion mellan det akkadiska *amurru* och det sumeriska *MAR.DU*. Bägge översätts amoriter, men de betecknar olika folk. Den tidigare beteckningen används om kungadömet

⁴³⁴ Marduk var först en betydelselös gud, men han blev senare Babylons viktigaste gud. Hans väg till makten beskrivs i det babyloniska eposet *Enuma Elish*. För en analys och sammanfattning av eposet se Jungerstam 2013. Hamilton (1990, 337) hänvisar till en artikel Albright skrivit tillsammans med S. Mowinckel: "The Babylonian Matter in the Predeuteronomiac Primeval History (*JE*) in Gen 1–11." *JBL* 58 (1939) 99.

⁴³⁵ För en presentation av den sumeriska kungalistan se Jungerstam 2017, 94–100. Staden är känd som Unu(g) av Sumererna. För en presentation av Gilgamesheposet se Jungerstam 2018¹, 20–45. Wenham 1987, 223; Cassuto 1992, 202; Bourke 2008, 76.

⁴³⁶ Laato 2017, 192.

⁴³⁷ Speiser 1994, 270–277; Mathews 1996, 450; Walton 2001, 369–370. Se min översikt av Assyriens historia i föregående kapitel.

⁴³⁸ Walton 2001, 369–370.

Amurru i Syrien under Amarna-perioden⁴³⁹ och gäller ett av de kanaanitiska folken. Det senare refererar till folket som kontrollerade Eufrat-Tigris dalen 1800–1500 talet f.Kr. Ursprunget till MAR.DU är okänt, men man antar att det ligger väster om Mesopotamien. I texter från Ur III perioden beskrivs de som ett nomadiskt folk från ökenområdet. Det är därför möjligt att associera dem till chamitiska folk.⁴⁴⁰

Med avseende på kriterierna anser Walton att kriterium tre med imperiets omfattning möts samt att det är möjligt att associera Hammurabi till Cham och Kush. Vad gäller jägare inför HERREN är detta inget känt epitet för Hammurabi, men i reliefer och statyer avbildas ofta kungar i Mesopotamien som jägare. Dock finns ingen känd relief eller staty som avbildar Hammurabi på detta sätt.⁴⁴¹

Vad gäller namnet menar Walton att Nimrod kan ses som en titel. Walton nämner olika möjligheter varifrån Nimrod kan härledas. Han nämner det amoritiska MAR.DU. Han kallas också amoriternas kung LUGAL MARDU i en del inskriptioner. Walton noterar att ett annat ord för kung är EN och en titel som EN.MARDU erbjuder alla nödvändiga konsonanter för en hebraiserad form Nimrod. EN.MARDU är dock ingen form man funnit i inskriptioner.⁴⁴²

Walton konstaterar att hans argumentation inte bevisar att det är Hammurabi som avses med Nimrod. Han menar dock att Hammurabi passar bättre än de andra alternativen som framförts. Walton konstaterar vidare att Nimrod var väl känd för de som ursprungligen står bakom de här upplysningarna om honom.⁴⁴³

Jag konstaterar att vad gäller Hammurabi och de fyra kriterier som Walton ställt upp uppfylls kriteriet med kopplingen till Cham, dock inte till Kush. Amoriterna var ättlingar till Chams son Kanaan. Förklaringen till benämningen Nimrod har åtminstone en hypotetisk förklaring även om inga bevis finns. Det som Hammurabi faller på är kriterium två och tre. Som Walton själv konstaterar är Hammurabi känd som laggivaren, inte jägaren. Men det största problemet är rikets centrala delar och tidsepoken. En av de fyra centrala städerna i Nimrods rike var Akkad. Den upplysningen stämmer inte överhuvudtaget under Hammurabis tid. På Van de Mieroops karta över den antika främre orienten under just Hammurabis tid finns inte Akkad med överhuvudtaget och kartan omfattar ett trettio-tal städer i Babylonien.⁴⁴⁴ Även tidsepoken är fel om det är tänkt att Nimrod ska vara en tidig härskare med ett imperium i Babylonien. Då är Hammurabi åtminstone ett halvt millennium för sent ute. Jag återkommer till detta i följande kapitel.

2.5.8 Min slutsats gällande Nimrods identitet

Efter denna genomgång vill jag ännu sammanfatta och presentera min syn på frågan om vem Nimrod var och vilken tidsperiod som beskrivs. Jag behandlar först tidsperspektivet och sedan identiteten på Nimrod.

⁴³⁹ Amarna perioden infaller ca 1353–1336 f.Kr. https://www.ancient.eu/Amarna_Period_of_Egypt/.

⁴⁴⁰ Walton 2001, 370. Med Ur III perioden avses ca 2200–2000 f.Kr.

⁴⁴¹ Walton 2001, 370; Laato 2017, 193.

⁴⁴² Walton 2001, 370–371.

⁴⁴³ Walton 2001, 371.

⁴⁴⁴ Van de Mieroop 2005, ix.

Det finns flera indicier om vilken tidsperiod som avses. Jag listar de ledtrådar jag identifierat.⁴⁴⁵

1. En ättling till Cham blev mäktig på det område som sedan ca 2400 f.Kr. varit semitiska riken
2. Om Kush associeras till den kungliga staden Kish kan man notera att den tidiga dynastiska perioden varade 2800–2500 f.Kr. Men staden var viktig ännu det första årtusendet f.Kr.
3. Avses den kassitiska dynastin handlar det om ca 1595–1200 f.Kr
4. Babylon grundades senast på Sargons tid på kring 2300 f.Kr. Omen-texter anger att det var Sargon som grundade Babylon. En del forskare menar att staden grundades avsevärt tidigare
5. Uruk verkliga storhetstid var innan 3100 f.Kr. Men den förblev en viktig stad fram till det första årtusendet
6. Staden Akkad var framstående under det akkadiska imperiets tid 2335–2154 f.Kr. då den fungerade som imperiets huvudstad
7. Nineve grundades kanske så tidigt som 4500 f.Kr. Sargon regerade över och byggde vidare på staden.
8. Sargon regerade över Ashur 2334–2279 f.Kr. Man har hittat fundamentet till en monumental byggnad i Ashur som man menar är från den akkadiska perioden som är hela 11 000 m² stor. Det är mycket möjligt att det var under den akkadiska perioden som Ashur blev en stad av större betydelse
9. Calach grundades ca 3000 f.Kr och var den ”stora staden” fram till det första årtusendet då Nineve blev den dominerande staden. Det moderna Calach kallas Nimrud. Den har således bevarat Nimrods minne i sitt namn

Gör man en samlad bedömning av dessa fakta är det uppenbart att en situation under det första årtusendet f.Kr. direkt kan uteslutas. Mer förvånande är att även det andra årtusendet f.Kr. bör uteslutas. Den enda tidsperioden då allt sammanfaller är i slutet av det tredje årtusendet f.Kr. under eller omkring det akkadiska imperiets tid 2335–2154 f.Kr. Det som är avgörande för den slutsatsen är staden Akkads historia som är mycket kort som en stad av betydelse. Akkad var en framträdande stad endast under det akkadiska imperiets tid. Alla andra städer som nämns existerade då.⁴⁴⁶

Finns det då någon historisk person som passar in på det som sägs om Nimrod?

Jag vill återge texten som finns i översikten av nationerna innan jag går vidare.

Och Kush hade gett upphov till Nimrod

Han hade börjat bli mäktig i området

Han hade blivit en mäktig jägare inför HERREN, därför brukade man säga: ”Som Nimrod, en mäktig jägare inför HERREN”

⁴⁴⁵ Se kapitel 2.3.1; 2.5.1–2.5.6.

⁴⁴⁶ Det kan alltså inte handla om det kassitiska riket, punkt 4, eftersom den tidsperioden inte passar in med allt annat.

Och det förnämsta i hans rike var Babel och Erech och Akkad och Kalne i Shinars land

*Från det området hade han farit ut till Ashur
Och han byggde Nineve och Rechovot-Ir och Calach
och Resen mellan Nineve och mellan Calach. Det är den stora
staden*

Som jag noterade tidigare finns det forskare som noterar att Kush och Kish stavas på samma sätt med enbart konsonantskrift. En möjlig förståelse är således att det inte är personen Kush utan staden Kish som gav upphov till Nimrod. Det en möjlig tolkning, om man menar att masoreterna tolkat texten fel, men det som talar mot den tolkningen är att det övrigt i översikten av nationerna handlar om män som ger upphov till avkomma, inte städer eller områden. Men tolkningen kan inte uteslutas och den passar i så fall in på Sargon av Akkad som var munskänk hos kungen i Kish innan han själv blev regent.⁴⁴⁷

Jag noterar vidare att texten inte säger att Nimrod var den första som blev mäktig i området. Den slår inte heller fast att han grundade det första imperiet även om texten inte heller motsäger en sådan tolkning. Det som sägs om de fyra städerna är inte att han grundade dem alla utan att de var viktiga, de förnämsta städerna, i hans rike.

Den enda period då Akkad var en viktig central stad var under det akkadiska imperiets tid ca 2334–2193 f.Kr. Uruks verkliga storhetstid var under det fjärde årtusendet f.Kr. men staden förblev stor och mäktig under en lång period efter detta. Staden existerade ända fram till de sista århundradena f.Kr. Enligt omen-texter från det första årtusendet var det Sargon som grundade Babylon. Hur det än är med den saken existerade Babylon på Sargons tid. Kalne vet man inget om.

Om det som sedan sägs handlar om personen Ashur så tillför det inget för att man ska kunna avgöra Nimrods identitet. Handlar det däremot om att Nimrod for norrut mot Ashur konstaterar jag att Sargon av Akkad är den tionde kungen som regerade över Ashur 2334–2279 f.Kr. Man har hittat fundamentet till en monumental byggnad i Ashur som man menar är från den akkadiska perioden som är hela 11 000 m² stor. Det är mycket möjligt att det var under den akkadiska perioden som Ashur blev en stad av större betydelse. Källorna säger också att Sargon gjorde stora byggnationer i Nineve.⁴⁴⁸ Calach var grundad redan ca 3000 f.Kr. och förblev den stora staden fram till det första årtusendet f.Kr. Dess moderna namn är Nimrud. Att han ”byggde” städerna behöver ju inte betyda att han grundade dem. Det kan betyda att han uppförde viktiga byggnadsverk i städerna. Det gjorde Sargon.⁴⁴⁹

Jag rekapitulerar de åtta förslag som getts i forskningen:

⁴⁴⁷ Den här tolkningen bygger på uppfattningen att när texten vokaliserades tolkades texten fel. Ursprungligen skrevs texten enbart med konsonanter. När man läser den masoretiska texten så står det entydigt Kush och inte Kish och dessa kan inte längre förväxlas. Det finns forskare som menar att det är fler namn som ska uppfattas som städer, t.ex. Tsidon.

⁴⁴⁸ Se kapitel 2.5.6.

⁴⁴⁹ Van de Mieroop 2005, 5; Astour 1995, 1406; Foster 2016, 63.

1. Ninurta. Det är en babylonisk krigsgud och jaktens gud som också kallas ”pilen, den mäktiga hjälten”
2. Marduk, Babylons viktigaste gud.
3. Gilgamesh. Det är hjälten i det berömda eposet som inkluderar berättelsen om en flod. Han var från början en historisk kung i Uruk
4. Den egyptiske faraon Amenhotep III som regerade 1416–1379 f.Kr. Amarna-breven kallar honom Nimmuri. Han regerade från Egypten till Euftrat och byggde de berömda templen i Karnak och Luxor
5. Den assyriske kungen Tukulti-Ninurta I som regerade 1243–1207 f.Kr. Han var den första assyriske kung som regerade över både Babylonien och Assyrien och han var berömd för sina byggnationer. Den här tolkningen utgår från att Kush avser Kassiterna i Mesopotamien och inte nubierna i Afrika
6. Sargon av Akkad som regerade över det akkadiska imperiet 2334–2279 f.Kr.
7. Naram-Sin som var kung i Akkad och sonson till Sargon av Akkad. Han dominerade en stor del av området under ungefär 50 år. Han var den förste som använde titeln ”*King of the Four Quarters of the World*”
8. Hammurabi som regerade över Babylon 1792–1750 f.Kr

Endast två av förslagen är möjliga bland annat på grund av den korta period som Akkad var en viktig stad: de akkadiska kungarna Sargon och Naram-Sin.

Det man idag vet om Sargon av Akkad harmonierar med allt som sägs om Nimrod i översikten av nationerna. Hans härkomst är okänd, han var inte son till någon kung utan presenteras som munskänk hos kungen i Kish innan han själv grep kungamakten. Det finns många exempel på att kungen hör till ett annat folk än det folk som han är kung över. Det finns till exempel många amoritiska kungar som var ättlingar till den chamitiska Kanaan men regerade över semitiska riken. Hammurabi är den mest kände av dem.⁴⁵⁰ Vad gäller jägarepitet var jakt något de akkadiska kungarna skröt med. De beskrev sig som krigare och jägare – både av djur och människor. Det finns segermonument som synliggör hur Sargon har kastat ett fångstnät över sina motståndare och han slår deras huvuden med en stridsklubba, som djur som fångats i ett nät. Att jaga vildtjurar betraktades som en kunglig sport och Naram-Sin skryter bland annat med att han dödat en vildtjur som han gjorde en avbildning av och presenterade till guden Enlil.⁴⁵¹

Naram-Sin passar inte in på beskrivningen lika bra som Nimrod. Han var stor redan då han tillträdde. Han hade ett färdigt imperium som kom under en våldsam attack efter hans trontillträde. Den kampen kom han dock segrande ur. Efter sin regeringstid kom Naram-Sin att betraktas i negativt ljus av eftervärlden. Han gjorde sig själv till gud redan under sin livstid och betraktades som högmodig, man menar att han hade vanärat gudarna. Han ges också skulden för det akkadiska imperiets sammanbrott, även om det sker efter hans egen livstid.

⁴⁵⁰ Ett annat exempel är de kassitiska kungarna som regerade över Babylonien under ca 400 år.

⁴⁵¹ Foster 2016, 10, 17, 196, 325.

Jag rekapitulerar ännu de fyra kriterier som enligt Walton borde uppfyllas på den som är Nimrod:

1. Namnet Nimrod måste kunna motiveras endera som ett personnamn eller som en titel
2. Epitetet ”en mäktig jägare” behöver kunna förklaras
3. Beskrivningen av hans rikets framväxt och omfattning behöver vara i harmoni med textens beskrivning
4. Nimrods anknytning till Cham och Kush behöver förklaras

Det första kriteriet anser jag inte är nödvändigt att uppfylla. Det hävdar jag bland annat därför att Nimrod har en betydelse av att ”göra uppror”. Nimrod behöver därför inte vara det ursprungliga namnet eller fungera som en titel. Kungar kunde också ha helt olika namn i olika områden. Ett belysande exempel är att kung Tiglat-Pileser III allmänt kallades Pul i Babylon liksom i 2 Kung 15:19. Att dessa två namn avser samma kung är omöjligt att påvisa på språklig grund. Det finns också exempel från den akkadiska tiden på att kungar använde olika namn beroende på vilken del av riket de befann sig i. Kungen kunde använda ett namn då han befann sig i Elam och ett annat namn då han befann sig i Akkad. Till exempel Kutik-Inshushinak och Puzur-Inshushinak var samma person. Kutik användes i Elam och Puzur i Akkad. Det finns inget sätt att veta att Kutik-Inshushinak och Puzur-Inshushinak är samma person om man inte har tillgång till skrivna krönikor som upplyser om detta.⁴⁵²

Uttrycket ”en mäktig jägare inför HERREN” kan förstås på flera sätt. Vad gäller jägare så uppfylls det för både Sargon och Naram-Sin som i inskriptioner och monument beskrevs som stora jägare av såväl människor som djur. I skriftliga inskriptioner som bevarats och man känner till är det bara Naram-Sin som ordagrant skryter med djur han fångat. Men enligt Foster gäller detta alla de akkadiska kungarna. De ville ses inte bara som mäktiga krigare, utan även som mäktiga jägare.⁴⁵³

Uttrycket ”Inför HERREN” vet man inte hur man ska förstå. Som jag noterade i kapitel 2.5.2 är ett sätt att förstå uttrycket att det Nimrod gjorde skedde inför HERREN, som allt annat som sker på jorden. Så även om Nimrod menade sig tjäna andra gudar skedde allt inför HERRENS ansikte.⁴⁵⁴

Vad gäller rikets framväxt harmonierar det väl med Sargon eftersom det startar i Babylonien i söder varefter han beger sig norrut och blir även Ashurs kung. Är det Ashur som farit ut från området så har det ingen relevans för vem Nimrod var. Spridningen av riket stämmer inte längre med Naram-Sin eftersom han från första början regerade över såväl Akkad som Ashur.

Den fjärde punkten handlar om anknytningen till Cham och Kush är inte ett problem. Som jag konstaterat tidigare nämns det inte av vilken börd Sargon var och som framkommit tidigare var det inget ovanligt att kungen var av annan börd, annan kultur och annat språk än det folk han styrde över. I regel anpassade en kung från ett annat folk sig så att han använde folkets

⁴⁵² Foster 2016, 274.

⁴⁵³ Foster 2016, 10, 17.

⁴⁵⁴ HERREN ersätter ju Guds personliga namn: JHVH.

språk och kultur i sitt styre. Det är således inget märkligt om Nimrod som ättling till den chamitiska Kush styrde över det semitiska akkadiska imperiet.⁴⁵⁵

Min slutsats är således att tidsperioden som texten verkar beskriva är perioden under det akkadiska imperiet 2335–2193 f.Kr. Sargon av Akkad är den ende som till alla delar harmonierar med beskrivningen 1 Mos 10:8–12.

Jag konstaterar också att Sargons bedrifter var välkända och omskrivna i hela den antika främre orienten långt in i det första årtusendet f.Kr.⁴⁵⁶

Hur är det då om man förstår texten så att det var personen Ashur som for ut från Babylonien. I så fall skulle Nimrod vara en mäktig regent som regerade över ett rike där de mest framstående städerna var Babel, Uruk, Akkad och Kalne. Problemet är åter en gång Akkad. Om det är så att arkeologerna och historikerna har rätt om att Akkad var en viktig stad endast under eller i en tid nära det akkadiska imperiets tid så passar endast de akkadiska kungarna in. Problemet som då uppstår är att beskrivningen är haltande eftersom deras imperium även omfattade just Ashur med Nineve som Sargon byggde i osv. Allt detta är ett vägande argument för att det verkligen är Nimrod som beger sig mot Ashur och det är ett imperium som omfattar såväl Babylonien som Assyrien som beskrivs. Det börjar i Babylonien och Nimrod införlivar därefter Ashur och de Assyriska städerna. Den enda som den beskrivningen passar in på är alltså Sargon av Akkad. Beskrivningen passar dessutom utomordentligt väl.

Helt säker kan man förstås inte vara när man talar om en tidsperiod som ligger mer än 4000 år tillbaka och man ska kombinera knapphändiga uppgifter i bibeltexten med knapphändiga uppgifter från arkeologin. Skulle det inte vara Sargon som avses är det en okänd person och då har Walton rätt:

*Nimrod var väl känd för de som ursprungligen står bakom de här upplysningarna om honom. Idag kan man inte längre vara säker på vem han var om inte arkeologin kommer att kunna bidra med mer information som gör att hans identitet kan säkerställas.*⁴⁵⁷

På basis av den litteratur jag läst om den samlade information arkeologerna idag har om perioden och området är jag ändå beredd att påstå att arkeologin antagligen redan har lyckats med uppgiften.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Exemplena är många. Det gäller t.ex. alla amoritiska kungar som styrde över semitiska städer och områden. Det gäller också kassiterna som styrde över Babylonien i 400 år.

⁴⁵⁶ Foster 2016, 206, 208, 245, 254, 257, 259, 261–262, 270–272, 277–278, 290.

⁴⁵⁷ Walton 2001, 371.

⁴⁵⁸ Jag konstaterar att Walton 2001 inte kunde ha tillgång till bland annat Fosters gedigna bok om Akkad som kom ut 2016.

2.6 Mitsraims ättlingar: ludéerna, anaméerna, lehavéerna, naftuchéerna, patruséerna, kasluchéerna, filistéerna och kaftoréerna

I det här kapitlet presenterar jag de åtta folkslag som anges som Mitsraims ättlingar. Jag inleder med att översätta passagen samt ge en kort allmän kommentar i kapitel 2.6.1. Därefter behandlar jag alla ättlingar förutom kasluchéerna i kapitel 2.6.2 varefter jag ägnar ett eget kapitel åt kasluchéerna. Det gör jag inte för kasluchéernas skull. Jag gör det på grund av att författaren hävdar att filistéerna har utgått från dem. Det är således filistéerna och deras bakgrund jag fokuserar på i kapitel 2.6.3.

2.6.1 Översättning och kommentar

וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת לְוִדִים וְאֶת עֲנָמִים וְאֶת לְהָבִים וְאֶת נַפְתָּחִים:
וְאֶת פְּתֻרְסִים וְאֶת כְּסֻלְחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת כְּפֻתְרִים:

Och Mitsraim hade gett upphov till ludéerna och anaméerna och lehavéerna och naftuchéerna och patruséerna och kasluchéerna, som⁴⁵⁹ är varifrån har utgått filistéerna, och kaftoréerna

För Mitsraims ättlingar används samma verb, *jalad*, som användes om Kush. Formen är också likadan, perfekt.⁴⁶⁰ Liksom för Nimrod är en naturlig tolkning att de här folken kan spåra sin härstamning från anfadern, som i det här fallet är Mitsraim. Folken är alltså ättlingar ett okänt antal generationer från anfadern. Även för Mitsraim anges sju ättlingar om man inte räknar med den parentetiska upplysningen om filistéernas bakgrund.⁴⁶¹

Mitsraims ättlingar ska alla uppfattas som folkgrupper. De har alla ändelsen *-im* på hebreiska som indikerar att de ska uppfattas som etniska grupper. Folkgruppernas identitet är i flera fall svår eller omöjlig att fastställa med någon säkerhet. Cassuto hör till dem som menar att även Mitsraim ska förstås som Egypten och inte som en människa. Enligt Cassuto avser författaren meddela att det egyptiska folket gett upphov till de andra folkgrupperna, eller åtminstone att de kan härleda sin härkomst från dem.⁴⁶² Notera att det kortaste namnet, på hebreiska, listas först och de längre därefter precis som med Shem, Cham och Jafet där Jafet nämns sist även om han är äldst.⁴⁶³

2.6.2 Mitsraims ättlingar förutom kasluchéerna och filistéerna

I det här kapitlet kommenterar jag alla ättlingar till Mitsraim förutom det mest intressanta om filistéernas ursprung från kasluchéerna.

⁴⁵⁹ Notera att *asher*, som, används här. Det kan vara tecken på en senare komplettering av redaktören.

⁴⁶⁰ Om hur man kan tolka perfektformen, se kapitel 1.6.1–1.6.2.

⁴⁶¹ Sailhamer 1992, 132; Mathews 1996, 452.

⁴⁶² Cassuto 1992, 204.

⁴⁶³ Wenham 1987, 224; Hamilton 1990, 340; Cassuto 1992, 164–165, 205; Westermann 1994, 519; Mathews 1996, 452; Jungerstam 2018, 81.

Ludéerna

Man bör notera att Lud är en son till Shem enligt 1 Mos 10:22.⁴⁶⁴ Ludéerna associeras med afrikanska folk i Jer 46:9 och Hes 30:5:

Framåt, hästar! Vagnar, storma fram! Ryck fram, hjältar, män från Kush och Put med era sköldar, ludéer med spända bågar! (Jer 46:9 S00)

Wenham konstaterar att ludéerna inte kan identifieras, men troligtvis levde de i närheten av Egypten under Jeremias tid.⁴⁶⁵

Mathews och Sarna menar att Shems ättling Lud och folket ludéerna som härstammar från Mitsraim inte ska förstås som samma folk. Mitsraims ättlingar bosatte sig i Afrika medan Shems ättling Lud av många associeras till Mindre Asien. I Jes 66:19 nämns antagligen den Lud som var Shems ättling i samband med folk norr om Medelhavet.⁴⁶⁶

Jag skall sätta ett tecken ibland dem. Några av dem som blir räddade skall jag sända som budbärare till hednafolken, till Tarsis, till Pul och Lud, bågskyttefolken, till Tubal och Javan, till kustländerna i fjärran, som inte har hört talas om mig eller sett min härlighet (SFB)⁴⁶⁷

Forskare som inte noterar någon skillnad mellan Lud och ludéerna sätter även ludéerna i anknytning till det lydiska folket.⁴⁶⁸

Anaméerna

Anaméerna är oidentifierade. Hamilton noterar dock ett folk från Cyrene, A-na-mi, som nämns i ett kilskriftsdokument från tiden då den assyriske kung Sargon II regerade under 700-talet f.Kr.⁴⁶⁹

Lehavéerna

Lehavéerna har ibland kopplats ihop med Libyerna, men Hamilton konstaterar att den identifikationen är mycket osäker.⁴⁷⁰

Naftuchéerna

Naftuchéerna är okända. Hamilton noterar dock att detta kan vara en hebreisk stavning av egyptiska Ptahiter vilket innebär folket i Memphis i det centrala Egypten. Mathews konstaterar att det faktum att naftuchéerna nämns i samband med lehavéerna och patruséerna stöder en placering i Egypten. Förutom i närheten av Memphis kan även det nordliga delat vara ett område som kunde associeras till naftuchéerna.⁴⁷¹

⁴⁶⁴ Se kapitel 2.8.6

⁴⁶⁵ Wenham 1987, 224; Cassuto 1992, 205; Mathews 1996, 452.

⁴⁶⁶ Sarna 1989, 75; Mathews 1996, 452.

⁴⁶⁷ I Bibel 2000 skriver man av någon orsak "Put" istället för "Pul" som det står i den masoretiska texten.

⁴⁶⁸ Hamilton 1990, 340.

⁴⁶⁹ 8th century. Hamilton 1990, 340. Även Mathews (1996, 452–453) för fram ett par möjligheter. Laato (2017, 195) nämner att de kanske är folk som bor i Egypten.

⁴⁷⁰ Wenham 1987, 224; Sarna 1989, 75; Hamilton 1990, 340; Cassuto 1992, 205; Westermann 1994, 519; Mathews 1996, 453; Laato 2017, 195.

⁴⁷¹ Hamilton 1990, 340; Mathews 1996, 453. Wenham (1987, 22) och Cassuto (1992, 205) noterar även andra möjligheter i Egypten.

Patruséerna

Många forskare anser att patruséerna refererar till invånarna av Patros i det övre, alltså södra, Egypten. Patros knyts till Egypten av profeter som Jesaja, Jeremia och Hesekiel. Assyriens kung Esarhaddon som regerade 681–669 f.Kr. kallade sig själv Kung av Mitsraim, Patros och Kush.⁴⁷²

Kaftoréerna⁴⁷³

Kaftor anses vara Kreta, kaftoréerna bodde i så fall på Kreta.⁴⁷⁴ En del av dem slog sig ner i sydvästra Kanaan vilket omnämns i 5 Mos 2:23:⁴⁷⁵

Samma sak drabbade avvéerna, som bodde i byar ända bort mot Gaza. Kaftoréerna, som hade kommit från Kaftor, utplånade dem och övertog deras land (S00).

Cassuto nämner att det kan vara så att dessa kaftoréer fungerade som en militärkoloni i Egyptens tjänst redan under Hyksos-eran eller lite senare under 1500-talet f.Kr.⁴⁷⁶

2.6.3 Kasluchéerna – och filistéernas ursprung

Filistéer omnämns 279 gånger i GT från översikten av nationerna till de sena profeterna, området filistéen eller deras kultur omnämns nio gånger.⁴⁷⁷ Oftast omnämns de i samband med händelser perioden 1200–950 f.Kr. Den bild som ges av filistéerna 1200 f.Kr. framåt med deras framgångar och motgångar med avseende på Israel är i full harmoni med de arkeologiska spåren.⁴⁷⁸ Det finns inga bevarade filisteiska skrifter, det enda mer omfattande materialet som är skrivet om filistéerna finns i GT.⁴⁷⁹

I de här kapitlet fokuserar jag på filistéernas ursprung från kasluchéerna. Först ger jag översättningen av hela sekvensen varefter jag diskuterar olika möjligheter att tolka texten.

Översättning

וּמִצְרַיִם יָלְדָה אֶת לְוִיִּים וְאֶת עֲנָמִים וְאֶת לְהַבִּים וְאֶת נַפְתָּחִים:
וְאֶת פְּתָרְסִים וְאֶת כְּסֻלְחִים אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת כְּפָתְרִים:

Och Mitsraim hade gett upphov till ludéerna och anaméerna och lehavéerna och naftuchéerna och patruséerna och kasluchéerna, som är varifrån har utgått filistéerna, och kaftoréerna

⁴⁷² Wenham 1987, 224; Sarna 1989, 75; Hamilton 1990, 340; Cassuto 1992, 205; Westermann 1994, 519; Laato 2017, 195. Patros nämns i Jes 11:11; Jer 44:1, 15; Hes 29:14; 30:14.

⁴⁷³ Egentligen kommer omnämmandet om kaftoréerna sist, men eftersom jag behandlar filistéernas ursprung från kasluchéerna utförligt i nästa kapitel så kommenterar jag kaftoréerna nu.

⁴⁷⁴ Kaftor motsvaras av kaptaru i akkadiska texter, *kptr* i ugaritiska texter och antagligen även *keftiui* i egyptiska texter. Sarna 1989, 75.

⁴⁷⁵ Wenham 1987, 225.

⁴⁷⁶ Cassuto 1992, 209.

⁴⁷⁷ Räknat enligt hur många gånger orden nämns. Enligt mina källor i följande fotnot är antalet 250 respektive 288. När jag själv kontrollräknade kom jag fram till 279 gånger. Mina källor nämner åtta gånger för området/kulturen, jag räknade till nio.

⁴⁷⁸ I huvudsak i domarboken och i Samuelsböckerna.

⁴⁷⁹ Howard 1994, 231; Dothan 1995, 1269; Dever 2017.

Hur ska man tolka filistéernas ursprung från kasluchéerna?

Kasluchéerna är ett mysterium enligt Hamilton. På basis av identifieringen av folkgrupperna innan kan kasluchéerna ha varit bosatta i delaregionen i norra Egypten. Enligt Mathews och Hamilton råder det konsensus om att Kaftor är Kreta och att kulturen i Egypten och Kreta hör nära samman. Kreta kallas *Kaptara* i kilskriftkällor och i egyptiska källor *Keftiu*. Dessa folk avbildas i gravkapell och visar stora likheter med hur människor från Mykene i Grekland och den minoiska kulturen på Kreta avbildas.⁴⁸⁰

Omnämmandet av filistéerna är intressant. Framför allt det faktum att författaren hävdar att de har gått ut från just kasluchéerna och inte från kaftoréerna. Kaftor, alltså Kreta, är varifrån folket som var kända som filistéerna under Davids tid kom när de attackerade den sydvästra delen av Kanaan ca 1200 f.Kr.⁴⁸¹ Det hävdar utombibliska källor och även profeter som Amos och Jeremia.⁴⁸²

Är ni inte i mina ögon som nubierna, ni Israels barn? säger HERREN. Förde jag inte Israel upp ur Egyptens land, filistéerna från Kaftor och araméerna från Kir? (Amos 9:7 SFB)

Ty dagen är inne då filistéerna skall förintas, då alla som kunde bistå Tyros och Sidon skall utrotas till sista man. Herren skall förintat filistéerna, kvarlevan från Kaftors ö. (Jer 47:4 S00)

På grund av detta ändrar forskare som Westermann och Speiser ordningen i den masoretiska texten så att filistéerna anges komma från kaftoréerna. Forskare som Hamilton och Wenham konstaterar däremot att det inte är nödvändigt att ändra på ordningen.⁴⁸³

Det finns flera möjliga lösningar på detta enligt forskare som Wenham och Mathews. Kanske författaren hade tillgång till autentiska källor om filistéernas härkomst som senare föll i glömska? Kanske de ursprungligen bodde i norra Egypten varefter de drevs därifrån. Eller kanske de frivilligt, direkt eller indirekt, först flyttade till bland annat Kreta varifrån de sedan på 1200-talet f.Kr. attackerade den östra delen av medelhavskusten?⁴⁸⁴

Mathews lyfter fram att det finns utombibliska källor som stöder att det fanns en migration från områden i Egypten in till södra Kanaan redan under perioden 3000–2800 f.Kr. Han hänvisar till Harrison som menar att kasluchéerna utgjorde åtminstone en del av den här flyttrörelsen. Dessa bosatte sig i närheten av Beer-Sheva och det var deras ättlingar Abraham och hans söner hade kontakt med under patriarktiden ca 1800 f.Kr.⁴⁸⁵

⁴⁸⁰ Kitchen 1973, 54; Hamilton 1990, 340–341; Mathews 1996, 453. Wenham (1987, 225) noterar även andra förslag som lyfts fram av andra forskare, t.ex. ett område i Mindre Asien eller ett av havsfolken.

⁴⁸¹ Detta är kanske bara delvis sant, se min vidare diskussion i det här kapitlet.

⁴⁸² Howard 1994, 232; Westermann 1994, 519; Mathews 1996, 453; Waltke 2001, 170; Dothan 1995, 1267; Laato 2017, 195. Filistéerna knyts också till Kreta i Hes 25:15–16 och Sef 2:4–5. "Keretéerna" syftar på Kreta.

⁴⁸³ Wenham 1987, 225; Hamilton 1990, 341; Westermann 1994, 519.

⁴⁸⁴ Wenham 1987, 225; Mathews 1996, 453. Med "direkt eller indirekt" menar jag att de först kan ha flyttat t.ex. till Grekland och senare till Kreta.

⁴⁸⁵ Mathews 1996, 454.

Men för att återgå till tiden kring 1200 f.Kr. var det en tid av stora förändringar och folkrörelser i medelhavsområdet. Stora imperier, till exempel det hittitiska väldet och Egypten, vacklade och var under attack.⁴⁸⁶ Filistéerna var endast en av flera folkgrupper från den grekiska övärlden som var i rörelse vid tiden kring 1200 f.Kr. Filistéerna var *ett* av de så kallade "havsfolken". Filistéerna som man känner dem från domartiden framåt, alltså som ett aggressivt folk som erövrade ett område i sydvästra Kanaan och som kom att bilda ett pentapolis, sätter tydliga spår i regionen från ca 1200 f.Kr.⁴⁸⁷ Åtminstone är det den uppfattning jag noterar bland de flesta av forskarna. Det är dock en uppfattning som behöver förtydligas och på basis av all fakta i viss mån justeras. Jag återkommer till det senare.⁴⁸⁸

Havsfolkens attack är mest känd från beskrivningar från templet vid Medinet Habu som härstammar från farao Ramses III:s tid. Ramses III regerade 1184–1153 f.Kr.⁴⁸⁹ Han slog framgångsrikt tillbaka en koalition av havsfolk 1176 f.Kr. i ett slag som utkämpades till havs i Nilens deltaområde. Betraktar man avbildningen av slaget i templet vid Medinet Habu kan man se skepp och soldater som uppvisar typiska grekiska, mykenska, drag. Man kan också se kvinnor och barn som reser över land i stora mängder. Flera olika folk nämns: Skikalayu, Sherden, Denyen, Tjekker, Weshesh samt Peleset.⁴⁹⁰ Det är det sista folket, Peleset, som man vanligen menar att är de filistéer som erövrade det sydvästra hörnet av Kanaan. Forskare som Van de Mieroop och Howard påpekar dock att man inte kan vara säker på att de som i GT betecknas filistéer är synonymt med de Peleset som nämns i de egyptiska texterna. Det som ökar osäkerheten är att folket i egyptiska texter kallas *prst*. På hebreiska är bokstäverna för filistéerna *plst*. Det finns alltså en stor likhet, men namnen är inte likadana.⁴⁹¹

Dessa havsfolk hade sin bakgrund i Grekland, Kreta och Cypern. De hade framgångsrikt attackerat den nordöstra och östra kusten av medelhavet i trakten av 1200 f.Kr. och nu hotade de Egypten.⁴⁹² Det var inga små bedrifter de hade utfört. De var åtminstone medskyldiga till att störta hittiternas rike i Mindre Asien.⁴⁹³ De hade utplånat inflytelserika städer vid den syriska kusten som Alalakh och Ugarit.⁴⁹⁴ Dessa städer har aldrig återuppbyggts till sin forna glans efter detta.⁴⁹⁵ Man har funnit brev skrivna med kilskrift som Ugarits kung Ammurapi skrev till Cyperns kung där han konstaterar att medan hans trupper var långt borta i hittiternas

⁴⁸⁶ Det hittitiska väldet hade sitt centrum i Mindre Asien. Med andra ord Anatolien, den del av dagens Turkiet som ligger på den asiatiska sidan.

⁴⁸⁷ De fem städerna var: Ashdod, Ashkelon, Gaza, Gat och Ekron. Alla städer utom Gaza har man idag identifierat arkeologiskt. Det gamla Gaza ligger antagligen begravt under det moderna Gaza och är därför utom räckhåll för arkeologerna. Dever 2017, 94–95.

⁴⁸⁸ Howard 1994, 233–237; Dothan 1995, 1267; Van de Mieroop 2007, 190–206; Bourke 2008, 146–147; Dever 2017, 90–92.

⁴⁸⁹ Enligt en alternativ kronologi regerade Ramses III 1195–1164.

⁴⁹⁰ En del av de andra folken erövrade områden längre norrut längs medelhavskusten, t.ex. tjekkerna i Dor som ligger söder om Karmelberget vid Medelhavskusten och Sherden i Acco som ligger norr om Karmelberget. Knapp menar att Sherden också eventuellt kan kopplas till Sardinien. Howard 1994, 234, 238; Knapp 1995, 1444.

⁴⁹¹ Howard (1994, 232) för fram liknande tankar speciellt vad gäller att filistéerna från Kreta inte var samma folk som filistéerna från kasluchéerna. Howard 1994, 233–237; Dothan 1995, 1267; Van de Mieroop 2007, 168, 193–196, 204; Bourke 2008, 146–147; Dever 2017, 90–92.

⁴⁹² De hade tidigare försökt angripa Egypten västerifrån under Faraos Merenptahs (Memeptahs) tid. Dever 2017, 90.

⁴⁹³ Alltså i dagens Anatolien, den asiatiska delen av det moderna Turkiet. Det hittitiska imperiets fall berodde av många faktorer. Havsfolkens invasion var en av dem. Van de Mieroop 2007, 192–193.

⁴⁹⁴ Ugarits fall har daterats till ca 1230 f.Kr. Kitchen 1973, 59.

⁴⁹⁵ Ugarit förblev obefolkat i närmare 1000 år. Det var först under den hellenistiska tiden, 300-talet f.Kr. och framåt, som det igen byggdes hur i Ugarit. Men då var man omedveten om dess forra namn och man kallade staden Vita hamnen, *Leukos Limēn* på grekiska. Wilhelm 1995, 1265; Van de Mieroop 2007, 195.

territorium för att slå tillbaka angriparna hade dessa istället attackerat honom via havet och orsakat stor skada. Han kallar inkräktarna ”Shikalayu, som lever i skepp”.⁴⁹⁶

Havsfolken hade invaderat Cypern en generation tidigare för att använda ön som plattform för senare attacker. Havsfolkens attacker vid tiden kring 1200 f.Kr. kom alltså i flera omgångar. De höll åtminstone på i flera decennier, kanske ännu betydligt längre än så. Jag återkommer till detta senare. Howard uppmärksammar det faktum att filistéerna, till skillnad från de andra ”havsfolken”, inte associeras specifikt med övärlden eller betecknas som ett sjöfarande folk.⁴⁹⁷

Som jag noterat tidigare tyder mycket på att filistéerna kom i flera omgångar vitt åtskilda i tid.⁴⁹⁸ Patriarkerna rapporteras vid några tillfällen interagera med filistéer.⁴⁹⁹ Idag vet man att det fanns kontakter mellan den grekiska världen och Kanaan åtminstone redan från det tredje årtusendet f.Kr. Det finns många fynd med grekisk anknytning i det kanaanitiska Hasor från den tiden, till exempel cylindersigill. Att det fanns kontakter mellan den grekiska världen och Kanaan redan då är idag oomtvistat enligt Ben-Tor. Från det andra årtusendet f.Kr. finns omnämnt i Mari breven från 1800–1750 f.Kr. hur kungen i Hasor sänder gåvor till *Kaptara*, alltså Kreta. I Hasor har man också funnit keramik från den minoiska kulturen på Kreta som gick under ca 1500 f.Kr.⁵⁰⁰

Man behöver notera att dessa filistéer som patriarkerna möter visar få likheter med de som kom ca 1200 f.Kr. De filistéer som beskrivs under patriarkernas tid levde inte i ett pentapolis.⁵⁰¹ Gerars kung var kung endast över *en* stad.⁵⁰² De hade hjordar och herdar och de levde relativt fredligt sida vid sida med andra folk i området. Se till exempel 1 Mos 21:34:⁵⁰³

Sedan bodde Abraham som främling i filistéernas land en lång tid. (SFB)

En tidig flytt rörelse kan ha utgjorts av de filistéer som härstammade från kasluchéerna och som slog sig ner i området kring Negev. Dessa är i så fall de filistéer som nämns och beskrivs i patriarkberättelsen. Den andra vågen bestod av kaftoréer som kom från Kaftor, alltså Kreta, och som bosatte sig söder om Gaza. Den tredje vågen var de som kom från Kreta under Ramses III tid i trakten av 1200 f.Kr. och som etablerade ett pentapolis som styrdes av fem furstar.⁵⁰⁴ Det ord som används i GT om de filisteiska furstarna, *seren*, som översätts som hövding eller furste är ett ord lånat av filistéerna. Bokstaven s, samech, som inleder ordet i hebreiskan uttalades i gamla tider med ett svagt inledande t-ljud.⁵⁰⁵ Ordet uttalades således tseren och därifrån kommer det svenska ordet tyrann. I GT används det endast om dessa fem

⁴⁹⁶ Howard 1994, 233–237; Dothan 1995, 1269; Wilhelm 1995, 1265; Van de Mieroop 2007, 168, 193–196, 204; Bourke 2008, 146–147; Dever 2017, 90–92.

⁴⁹⁷ Howard 1994, 233–237; Van de Mieroop 2007, 168, 193–196, 204; Bourke 2008, 146–147; Dever 2017, 90–92.

⁴⁹⁸ Den möjligheten noteras även och får understöd av Wenham 1987, 225; Cassuto 1992, 208 och Mathews 1996, 453.

⁴⁹⁹ 1 Mos 21: 32, 34; 26:1, 8, 14–18.

⁵⁰⁰ Ben-Tor 2016, 193–200.

⁵⁰¹ De fem städerna som utgjorde filistéernas pentapolis var: Ashdod, Ashkelon, Gaza, Gat och Ekron. Alla städer utom Gaza har man idag identifierat arkeologiskt. Det gamla Gaza ligger antagligen begravt under det moderna Gaza och är därför utom räckhåll för arkeologerna. Dever 2017, 94–95.

⁵⁰² 1 Mos 20:2; 26:1.

⁵⁰³ Kitchen 1973, 56–57; Howard 1994, 237.

⁵⁰⁴ Cassuto 1992, 206–208; Mathews 1996, 454; Waltke 2001, 170.

⁵⁰⁵ Dever 2017, 94.

furstar och inte i något annat sammanhang.⁵⁰⁶ Det är också det enda filisteiska lånord som finns i GT. Detta pentapolis med sina furstar omnämns för första gången i Josua 13:3:

Filistéernas fem furstar i Gaza, Asdod, Askelon, Gat och Ekron (SFB)

Kitchen noterar 5 Mos 2:23 som ju är från Mose tid, alltså innan 1200 f.Kr:

Även aveerna som bodde i byar ända fram till Gaza blev förgjorda av kaftoreerna, som drog ut från Kaftor och sedan bodde i deras land (SFB15)

Den här versen kan vittna om två saker. Det kan handla om en våg av kaftoréer, alltså folk från Kreta, som hade tagit kontroll över åtminstone delar av det som senare blev en del av det filisteiska pentapolis. I så fall vittnar den här versen om att erövringen inleddes betydligt tidigare än 1176 f.Kr. Kitchen lyfter fram möjligheten att författaren som färdigställer texten i Första Mosebok applicerar beteckningen filistéer på de folk från den grekiska övärlden som fanns i området redan under patriarktiden.⁵⁰⁷

Det finns också andra tydliga tecken på att filistéer hade etablerat sig i Kanaan innan 1200 f.Kr. I Deir 'Alla, som ligger öster om Jordanfloden, i höjd med det moderna Netanya, har man hittat skrift som dateras till det trettonde århundradet f.Kr. Skriften liknar den skrift som användes på Kreta, s.k. linear A och linear B. Linear A var i bruk 2000–1450 f.Kr. och linear B från 1450–1200 f.Kr. Forskarna har ännu inte lärt sig att förstå och läsa skriften. Tavlorna anses skrivna av havsfolken, mest troligt av filistéerna. I så fall var de etablerade i Kanaan redan under det trettonde århundradet, alltså 1300–1200 f.Kr.⁵⁰⁸

Det finns många fler tecken på att olika havsfolk hade etablerat sig i regionen redan under perioden 1350–1200 f.Kr. En del kom via Kreta och en del kom som slavtrupper eller nybyggare i de delar av Kanaan som dominerades av Egypten. I slutet av perioden tog havsfolken, som jag tidigare noterat, över Cypern och attackerade de nordliga delarna av Syrien med städerna Ugarit och Alalakh. Därefter bidrog havsfolken till att göra slut på det hittitiska imperiet i Mindre Asien varifrån en del av befolkningen fördrevs till norra Syrien. Grupper av havsfolken som redan fanns i Syrien migrerade söderut mot Egypten. Medan en flotta 1176 f.Kr. begav sig mot Egypten kom civila män, kvinnor och barn samtidigt över land i kärror med två hjul som var dragna av fyra oxar, vilket avbildningarna i Medinet Habu visar. Detta visar att intentionen var att kolonisera besegrade områden. När havsfolken sedan besegrades i sjöslaget stannade en del av folken i området, till exempel Tjekkerna och filistéerna, medan andra seglade tillbaka västerut där spår av folken finns i Sicilien, Sardinien och kanske som en del av det etruskiska folket ännu senare.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Se BDB. Dessa furstar omnämns i: Jos 13:3; Dom 3:3; 16:5, 8, 18, 27; 1 Sam 5:8, 11; 6:4, 16; 7:7; 29:7; 1 Krön 12:19 (I den masoretiska texten 1 Krön 12:20).

⁵⁰⁷ Kitchen 1973, 56.

⁵⁰⁸ Kitchen 1973, 59; https://en.wikipedia.org/wiki/Linear_A.

⁵⁰⁹ Kitchen 1973, 60; Dothan 1995, 1267–1268; Wilhelm 1995, 1264–1265.

Man har funnit kompletterande information i två dokument som kommer från tiden för havsfolkens attack. Dokumenten är Papyrus Harris I och Onomasticon of Amenemope.⁵¹⁰ Ett utdrag ur det första låter så här:⁵¹¹

... I slew the Denyen in their islands, while the Tjekker and the Philistines were made ashes. The Sherden and the Weshesh of the Sea were made nonexistent, captured altogether and brought in captivity to Egypt like the sands of the shore. I settled them in strongholds, bound in my name. Their military classes were as numerous as hundred-thousands. I assigned portions for them all with clothing and provisions from the treasuries and granaries every year.

Man kan notera liknande överdrifter som i den berömda Merenptah-stelen där Faraos hävdar att han tillintetgjorde Israel fullständigt.

I det andra dokumentet, Onomasticon of Amenemope nämns tre havsfolk som blev kvar i Kanaans land: Sherden, Tjekker och Filistéer. Ashkelon, Ashdod och Gaza var tre städer som togs över av filistéerna. Havsfolken skulle enligt Faraos fungera som ett egyptiskt försvar och filistéerna hävdas vara under egyptiskt herravälde.⁵¹²

Kitchen gör ytterligare iakttagelser gällande beskrivningen av attacken 1176 f.Kr. För det första nämns filistéerna aldrig ensamma. De nämns alltid tillsammans med folkgrupper som Tjekker, Lukka och Akaiwasha under Faraos Merenptahs tid som regerade 1213–1204 f.Kr.⁵¹³ Vid slaget 1176 f.Kr. och avbildningen vid Medinet Habu avbildas filistéerna likadant som Tjekker och Danuna med något som ser ut som en fjäderbeklädd huvudbonad och tofsar nertill på deras stridsdräkter. Två andra grupper som deltar i striden avbildas helt annorlunda. Sherden har horn på sina hjälmar och Tursha har runda huvudbonader utan vare sig något fjäderliknande eller horn. Trots att flera av de här distinkta grupperna bosätter sig i olika delar av Kanaans land används endast en term om dessa folk i GT: filistéer. På basis av detta kan man dra slutsatsen att GT:s författare inte använde begreppet ”filisté” för att strikt beskriva enbart den grupp som egyptiska källor identifierar som filistéer utan ”filisté” används för att beskriva alla dessa grupper som direkt eller indirekt härrör från den grekiska världen.⁵¹⁴

Kitchen noterar också en annan intressant detalj när han jämför med folkgruppen Lukka. Inte heller Lukka dyker upp i Kanaan först i trakten av 1200 f.Kr. De omnämns redan i Amarna breven som en grupp som gör räder i området ca 1370 f.Kr. De nämns även som en grupp allierad med hittiterna mot faraos Ramses II 1286 f.Kr. vid det berömda slaget vid Kadesh.⁵¹⁵ Ett annat av havsfolken, Danuna, finns i ett område norr om Ugarit i Amarna breven. Även Sherden dyker upp i Amarna breven ca 1370 f.Kr. När dessa folk är med i slaget under Ramses III tid 1176 f.Kr. har de således funnits i området i mer än 150 år.⁵¹⁶ Sherden levde

⁵¹⁰ Ett fotografi av Onomasticon of Amenemope hittas här: https://www.britishmuseum.org/collection/object/Y_EA10474-4 och av Papyrus Harris I: https://en.wikipedia.org/wiki/Papyrus_Harris_I

⁵¹¹ Dothan 1995, 1269; Knapp 1995, 1444. Onomasticon of Amenemope är från ca 1100 f.Kr.

⁵¹² Dothan 1995, 1269. Knapp (2006, 1443–1444) menar att Sherden också kan associeras till Sardinien, även om kopplingen är osäker.

⁵¹³ Kitchen 1982, 215–216.

⁵¹⁴ Kitchen 1973, 57; Dothan 1995, 1268.

⁵¹⁵ För en beskrivning av slaget vid Kadesh se Kitchen 1982, 53–64.

⁵¹⁶ Åtminstone en del av folken, inte nödvändigtvis alla.

som pirater tills Ramses II lyckas besegra dem och införliva dem som slavtrupper i hans armé. Sherden deltar i slaget i Kadesh i Ramses II:s led. Sherden är en folkgrupp som bytte sida flera gånger visavi Egypten, vissa perioder stred de för Faraos armé, andra perioder var de allierade med Egyptens motståndare. Dessa Sherden användes som slavtrupper i Kanaan upp till Kadesh. Josua 13:2 kan reflektera den här situationen med havsfolk i sydvästra Kanaan under hans tid.⁵¹⁷ De fanns i garnisonerna liksom de är väl attesterade i administrativa center i Gaza.⁵¹⁸

Detta är vad som återstår av landet: filisteernas alla områden och hela geshureernas land. (Jos 13:2 SFB15)

Speiser noterar det anmärkningsvärda i att filistéerna inte någonstans räknas upp bland de nationer som fanns i Kanaan under patriarkernas tid.⁵¹⁹ Inte heller finns de som ett folk som bor i Kanaan i översikten av nationerna. En notering som skulle ange att filistéerna kom från Kreta skulle vara ett tecken på att den uppgiften härstammar från trakten kring 1200 f.Kr. eller senare. Under det första årtusendet f.Kr. visste ”alla” att filistéerna var en del av havsfolken som attackerade medelhavskusten ca 1200 f.Kr och att dessa filistéer kom från Kreta. Uppgiften att filistéerna härstammar från Kasluchéerna är ett tecken på att källan bakom den här uppgiften är betydligt äldre än havsfolkens attack 1176 f.Kr.

Kan då upplysningen om filistéernas härkomst vara ett senare tillägg som inte ursprungligen fanns i den här förteckningen över Noachs söner? Det är en möjlighet som inte kan uteslutas. Det hebreiska ordet som används, *asher*, är nämligen ett av de ord som kan användas för att skjuta in korta förklaringar i en text.⁵²⁰ Det är möjligt att den ursprungliga källan till den här uppräkningslistan av Mitsraims ättlingar inte innehöll någon notis om filistéerna. Den upplysningen kunde i så fall vara ett senare tillägg från en tid då filistéerna var av intresse för israelerna. Denna instuckna information innehåller i så fall en upplysning om filistéernas härkomst som inte längre var vanlig kunskap under det första årtusendet f.Kr. De hade ursprungligen utgått från ett folk som kallades kasluchéer, ett folk som man idag inte vet någonting om. Kasluchéerna nämns aldrig mer i GT förutom i 1 Krön 1:12 där författaren upprepar upplysningen om deras härkomst. Man bör notera att upplysningen om filistéerna passar utmärkt också inför patriarkberättelsen då filistéer nämns flera gånger. Om upplysningen är ett senare tillägg behöver ”senare” alltså inte betyda från 1200-talet eller senare då filistéerna var etablerade i sitt Pentapolis. Jag anser att det är mera troligt att det kan vara en instucken förklaring inför patriarkberättelsen. I så fall finns det goda skäl att anta att patriarktidens filistéer härstammade från just kasluchéerna. Kanske även de filistéer som kom i trakten kring 1200 f.Kr. härstammade från kasluchéerna, men det behöver de inte göra. De kulturella dragen kopplar primärt ihop dessa filistéer med Grekland och de folk som härrör från Jafet.⁵²¹ Man bör hålla i minnet att översikten av nationerna ges i ett sammanhang i

⁵¹⁷ Kitchen följer den yngre dateringen av exodus och placerar därför Josua under 1200-talet f.Kr.

⁵¹⁸ Kitchen 1973, 57–58; Dothan 1995, 1267–1268; Knapp 1995, 1444; Bourke 2008, 146–147.

⁵¹⁹ Speiser 1964, 69. Se t.ex. 1 Mos 15:19 ff.

⁵²⁰ T.ex. 1 Mos 22:14; 25:18;

⁵²¹ Gällande filistéernas anknytning till den grekiska världen se Dever 2017, 140–149.

Pentateuken som föregår patriarktiden, inte Israels intåg i Kanaan. Tiden mellan den tidiga patriarktiden och domartiden är ca 600 år.

Det finns i vilket fall skäl att lyfta fram Amos 9:7 än en gång:

Är ni inte i mina ögon som nubierna, ni Israels barn? säger HERREN. Förde jag inte Israel upp ur Egyptens land, filistéerna från Kaftor och araméerna från Kir? (SFB)

Amos säger att Israel kom från Egyptens land. Det är sant, men det är inte där de hade sitt ursprung. Israels barns ursprung är i Mesopotamien, eller alternativt Aram, varifrån Abraham kallades till Kanaans land. På samma sätt kan det vara så att filistéerna nog kom från Kaftor på 1200-talet f.Kr, men från början var de inte kaftoréer från Kreta utan de var kasluchéer som senare flyttade till Kreta. Detta kanske efter att ha bott i Grekland (Mykene) en lång period. Exakt var kasluchéerna ursprungligen fanns geografiskt kan inte fastställas men, som tidigare noterat, är ett område i Egypten troligt.⁵²²

Detta kan förklara varför filistéerna, även de som kom från Kreta, skulle härstamma från kasluchéerna. Mathews nämner Rendsburg som har visat att det skedde en flyttrörelse från Egypten till Kreta och vidare till Kanaan under bronsåldern.⁵²³

Men det kan alltså vara så att de filistéer som omnämns i patriarkberättelserna och som anges härstamma från kasluchéerna inte är samma folk som de som kom med havsfolken. Den tanken stöder Howard. Han menar att bevisen tyder på att det handlar om olika folk från olika tidsperioder. Det går inte att få klarhet i frågan med den kunskap som finns i dag. Det som är klart är att filistéer kom i olika omgångar till Kanaans land. Det är också möjligt att de filistéer som deltog i havsfolkens attack 1176 f.Kr. fanns på plats i området betydligt tidigare varifrån de anslöt sig till havsfolkens attack. Det finns åtminstone tre fakta som stöder den uppfattningen. För det första blev staden Ashdod förstörd redan under det trettonde århundradet f.Kr.⁵²⁴ De tidigare kanaanitiska invånarna ersätts redan då av en befolkning som har lämnat arkeologiska spår som visar tydliga grekiska drag. För det andra nämns havsfolken som grupp, i vilken filistéerna är ett av folken, redan 1208 f.Kr. då de är allierade med Libyer som attackerar Egypten västerifrån under Faraos Merenptahs tid. För det tredje omvittnas även att andra havsfolk är på plats i det östra medelhavsområdet betydligt tidigare än 1200 f.Kr. I ugaritiska texter nämns Shekelesh som handelsmän på skepp som var allierade med Ugarit betydligt tidigare. I Amarnabreven, som är från 1360–1332 f.Kr. nämns Sherden och andra folk som även de beskrivs som handelsmän i Kanaan. Detta är således nästan 200 år innan folken nämns i samband med havsfolkens attack under Ramses III:s tid. Att använda 1176 f.Kr. som ett datum före vilken inte havsfolken, bland dem filistéerna, fanns i området har således inte stöd av den helhet av fakta man känner till idag. Kanske arkeologin förmår ge ännu tydligare svar på de här frågorna småningom.⁵²⁵

⁵²² Kitchen 1973, 53; Howard 1994, 232; Mathews 1996, 454.

⁵²³ Mathews 1996, 454. Rendsburg ”Gen 10:13-14: An authentic Hebrew Tradition”, 89–96. Bronsåldern inleds 3300 f.Kr. och varar till 1200 f.Kr.

⁵²⁴ 1300–1200 f.Kr.

⁵²⁵ Howard 1994, 236–238; Na’aman 2005, 12; Dothan 1995, 1267; Van de Mieroop 2007, 195; Bourke 2008, 146–147; Dever 2017, 94, 97.

Till sist vill jag lyfta fram ännu en möjlig förståelse. Området i södra och sydvästra Kanaan var redan länge innan 1200 f.Kr. känt som filistéernas område.⁵²⁶ När sedan ett av havsfolken attackerade området känt som filistéernas område och intog bland annat Ashdod, åtminstone en eller två generationer innan attacken 1176 f.Kr, började man kalla dessa inflyttare filistéer. Detta utgående från att de bosatte sig i det som var känt som filistéernas område. Som en modern jämförelse kallas jag finländare även om jag egentligen härstammar från Sverige och inte hör till den egentliga finska kulturen, varken genetiskt eller kulturellt. Som jag noterat tidigare har dessa nya inflyttare väldigt lite gemensamt med de filistéer som patriarkerna kom i kontakt med. Ny forskning har också stärkt bilden av att de filistéer som tar över området ca 1200 f.Kr. har sin kulturella bakgrund i Mykene i Grekland.⁵²⁷

Sammanfattning och avslutande kommentar

Jag har avhandlat filistéerna utförligt eftersom noteringen om deras härkomst från kasluchéerna är så uppmärksam i forskningen. Det är vanligt att forskare menar att här finns en felaktighet i texten eftersom filistéerna anlände från Kreta.

Jag sammanfattar först det jag anfört ovan varefter jag ger en avslutande kommentar.

1. Man vet inte med säkerhet var kasluchéerna bodde. Det sammanhang i vilket de presenteras gör dock Egypten och speciellt deltaområdet som en trolig placering
2. Man vet att Kanaan och den grekiska övärlden hade kontakt och utbyte redan det tredje årtusendet före Kristus
3. Upplysningen om filistéernas härkomst ges i ett sammanhang som föregår patriarkberättelsen där filistéer nämns upprepade gånger. Det är en tid som föregår domartidens filistéer med ca 600 år
4. Man vet inte om de som kallas filistéer i patriarkberättelsen överhuvudtaget är samma folk som de filistéer som grundar det filisteiska pentapolis ca 1200 f.Kr.
 - a. De filistéer som är kända från domartiden framåt har en kultur som har stora likheter med den som fanns i Grekland och Mykene och som därifrån spred sig till Kreta osv
 - b. De filistéer som patriarkerna möter och de som är kända fr.o.m. domartiden visar få likheter sinsemellan
5. Tiden kring 1200 f.Kr. var en tid av stora folkrörelser i medelhavsområdet och mäktiga imperier som det hittitiska och det egyptiska var under attack. Det hittitiska väldet störtades delvis på grund av havsfolkens attack
 - a. En del av havsfolken kan ha varit lokala folk, åtminstone vid tiden för slaget 1176 f.Kr.
 - b. Filistéerna nämns aldrig ensamma i de egyptiska texterna, de nämns alltid tillsammans med andra folk. I GT nämns dock endast ”filistéerna”. Det här tyder på att beteckningen ”filisté” kan ha använts i en mer vid bemärkelse

⁵²⁶ Filistéernas område nämns i 1 Mos 21:32, 34; 1 Mos 26:1, 8; 2 Mos 13:17; 2 Mos 23:31. I Josua 13:13 nämns för första gången filistéernas fem städer.

⁵²⁷ Dever 2017, 140–149.

- c. Den egyptiska beteckningen för ett av havsfolken: ”Prst” liknar, men är inte samma som det hebreiska ”Plst” – filisté
- 6. Uppfattningen att havsfolken anlände till regionen först i trakten av 1200-talet eller först i och med slagen 1176 f.Kr. stämmer inte
 - a. Man vet att flera av havsfolken var etablerade i regionen redan före 1300 f.Kr.
 - b. Ashdod, som kom att bli en del av filistéernas pentapolis, erövrades redan innan 1200 f.Kr. av filistéerna
- 7. Det är möjligt att benämningen filisté används om det folk som bildar det filisteiska pentapolis ca 1200 f.Kr. p.g.a. att de bosätter sig i ett område som tidigare var känt som filistéen. Dessa var i så fall de ”nya” filistéerna och som i tidens gång blev de enda kända filistéerna fram till att arkeologin i våra dagar på nytt fått fram information om situationen som föregår tiden kring 1200 f.Kr.

Jag konstaterar att kunskapen och kännedomen om filistéernas ursprung och identitet är långt ifrån självklar och entydig. Jag anser att det mest intressanta gällande kasluchéerna och deras anknytning till filistéerna är att det, åter en gång, visar sig att något som vid första anblicken verkar som en iögonenfallande felaktighet i själva verket är ett tecken på att översikten av nationerna bygger på väldigt gamla källor. Det mest troliga, enligt min bedömning, är att texten ger en beskrivning av filistéernas ursprung under eller före patriarktiden. Upplysningen om dessa filistéers ursprung är ett exempel på fakta som inte längre var något som var allmänt känt under det första årtusendet f.Kr. Då var kännedomen om de filistéer som kom från Kreta på 1200-talet det som var allmän kunskap som med självklarhet uttrycks i bibliska och andra källor från 1200 f.Kr. framåt. Om man menar att översikten av nationerna skulle vara författad någon gång under det första årtusendet f.Kr. är informationen om filistéerna fullständigt osannolik, antagligen felaktig och befängd. Men om listan i stället avser tiden innan patriarkernas tid och har sina källor mer än 600 år innan händelserna kring havsfolkens invasion 1200 f.Kr. blir informationen logisk även om man inte idag inte känner till alla detaljer i folkens rörelser och historia. Informationen om filistéerna stöder således att översikten av nationerna, åtminstone vad gäller filistéernas ursprung, går tillbaka till källor som är äldre än tiden för havsfolkens invasion.

2.7 Kanaans ättlingar: Tsidon, Chet, jevusiter, amoriter, girgashiter, chiviter, arkiter, siniter, arvaditer, tsemariter och chamatiter

Avsnittet med Kanaans ättlingar innehåller mycket av intresse. Jag inleder med att ge en introduktion till avsnittet. Sedan presenterar jag min översättning i kapitel 2.7.2 varefter jag kommenterar alla personnamn som förekommer i kapitel 2.7.3–2.7.10. Den mycket intressanta beskrivningen av Kanaans södra gräns behandlar jag sedan i kapitel 2.7.11 varefter jag i kapitel 2.7.12 analyserar kolofonen med dess variationer. I det sista kapitlet om Kanaans ättlingar gör jag sedan en jämförande analys med andra listor som ges på folkslagen i Kanaan.

2.7.1 Introduktion till avsnittet om Kanaans ättlingar

Formen *jalad* används då Kanaans ättlingar presenteras. Första gången användes *jalad* när Kushs ättling Nimrod presenterades och andra gången då Mitsraims ättlingar presenterades.

Sin vana trogen erbjuder författaren mycket variationsrikedom även i det som verkar vara en monoton lista. Han varierar till exempel den grammatiska formen för folken. Vad gäller de nio sista folken används suffixet -i som anger etnicitet. För folken bland Mitsraims ättlingar används det plurala suffixet -im. Skulle källkritikerna vara konsekventa borde de tillskriva Kanaans ättlingar en annan källa än Mitsraims ättlingar.⁵²⁸ Det finns dock inget behov av. Som mina analyser av urhistorien med all tydlighet visar är variation regel, inte undantag, till och med i släktlistorna i urhistorien.⁵²⁹ Tyvärr noterar inte de moderna svenska översättningarna Folkbibeln och Bibel 2000 den här variationen, i stället har de harmoniserat grammatiken. För att synliggöra den variation som finns i den hebreiska texten väljer jag att översätta de här folken med ett avslutande ”-iter”, medan jag översatte folkslagen som är Mitsraims ättlingar med ett avslutande ”-éer”.

Elva av Kanaans ättlingar nämns. Som jag noterade tidigare är det endast Shems ättling Joktan som presenteras med fler ättlingar. De två första av Kanaans ättlingar kan förstås som individer, Tsidon och Chet, medan de nio som följer därefter är folk.⁵³⁰

Uppräkningen av Kanaans ättlingar avslutas genom att författaren anger gränserna för Kanaans område. Några specifika gränser för olika folkgrupper har inte getts tidigare och förutom för Kanaans ättlingar är det bara bosättningsområdet för Juktans söner som anges i översikten av nationerna.⁵³¹ Som jag tidigare nämnt är det många forskare som menar att det är p.g.a. att israelerna senare hade så mycket kontakt med Kanaans ättlingar som just Kanaan ges så mycket uppmärksamhet.⁵³²

Motivet för att ange gränserna för Kanaans land kan vara att det är dit som Abraham beger sig redan i inledningen av Terachs fortsatta historia i 1 Mos 11:31, alltså i det kapitel som följer direkt efter översikten av nationerna. Kanaan är det område där patriarkerna lever sina liv och som utlovas som arv till Abrahams ättlingar. Därför är det välmotiverat att ange Kanaans gränser redan här i översikten av nationerna.

De städer som anges som gräns är synnerligen intressanta. De tyder på att källan bakom beskrivningen av Kanaans gräns är *mycket* gammal. Den härstammar från tiden då slättens städer, bland annat Sodom och Gomorra, ännu stod kvar. Jag återkommer till detta senare.

Cassuto menar, vilket han gör genomgående, att man inte ska förstå den här listan som biologiska söner till Kanaan, alltså inte heller Tsidon och Chet. Enligt honom indikerar listan endast de folk som bebodde Kanaan.⁵³³

Den här passagen avslutas, liksom efter Jafets söner, med en avslutande kolofon. Man bör lägga märke till att kolofonen är varierad. Nu används också för första gången det verb som är

⁵²⁸ Med ”källkritiker” menar jag forskare som omfattar dokumenthypotesens uppdelning av texten i källor man kallar J, E, P, D. Se kapitel fyra där jag analyserar hur översikten av nationerna harmonierar med dokumenthypotesen.

⁵²⁹ Jungerstam 2013, 57–60; Jungerstam 2016, 50–51, 63–65; Jungerstam 2017, 24–28, 37–45; Jungerstam 2018, 41–47, 60, 67–72.

⁵³⁰ Tsidon stavar i regel försvenskat som Sidon.

⁵³¹ Se kapitel 2.8.10.

⁵³² Så gör t.ex. Wenham (1987, 225).

⁵³³ Cassuto 1992, 209.

ett nyckelord i den berättelse som följer översikten av nationerna, berättelsen om Babels torn, nämligen נַפְצוּ - *nafotsu*. *Nafotsu* är nifal perfekt av det ord som betyder sprida ut, *nafats*. Nifalformen ska i regel förstås som passiv, därför översätter jag ”spritts ut”.⁵³⁴

2.7.2 Översättning

וּכְנַעַן יָלַד אֶת צִידֹן בְּכַרוֹ וְאֶת חֵת:
וְאֶת הַיְבוּסִי וְאֶת הָאֲמֹרִי וְאֶת הַגְּרִגְשִׁי:
וְאֶת הַחִוִּי וְאֶת הָעַרְקִי וְאֶת הַסִּינִי:
וְאֶת הָאֲרֹנִי וְאֶת הַצְּמָרִי וְאֶת הַחֲמָתִי
וְאֶת־נַפְצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי:
וְיָהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בְּאֶקֶה גְרָרָה עַד־עֵינָה בְּאֶלְכָה סְדֹמָה וְעֵמֶקְרָה וְאֲדָמָה וְצָבִים עַד־לָשֶׁע:

אֵלֶּה בְּנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחוֹתָם לְלִשְׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם:

*Och Kanaan hade gett upphov till Tsidon, sin förstfödde, och Chet samt jevuser och amoriter⁵³⁵ och girgashiter och chiviter och arkiter och siniter och arvaditer och tsemariter och chamatiter
Och därefter har spritts ut kanaaniternas familjer
Och blev⁵³⁶ kanaaniternas gräns från Tsidon mot Gerar fram till Gaza och vidare mot Sodom och Gomorra och Adma fram till Tsevoim, och vidare till Lasha*

Dessa är Chams ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, bland sina folk

2.7.3 Tsidon

Tsidon, som i vanliga fall skrivs Sidon på svenska, är en välkänd fenicisk stad vid den östra medelhavskusten ca 40 km söder om Beirut. Med Fenicien avses kustregionen från floden Orontes i norr till berget Karmel i söder. Fenicierna själva, liksom kartagerna, betraktade sig som kanaaniter. Det här området drabbades inte av havsfolkens förstörelse kring 1200 f.Kr. så den syro-kanaaneiska civilisationen från den sena bronsåldern kunde överleva här.⁵³⁷ Det är intressant att det är Tsidon som nämns medan Tyrus förbigås med tystnad. Under det första årtusendet f.Kr. blev Tyrus, som ligger 35 km söder om Tsidon, den dominerande staden. Men under hela det andra årtusendet f.Kr. var det Tsidon som var den ledande feniciska staden. I egyptiska inskriptioner från Thutmose III:s fälttåg i Kanaan på i medlet av 1400-talet f.Kr. lyfts likaså Tsidon fram medan Tyrus inte nämns överhuvudtaget.⁵³⁸

På grund av Tsidons tidiga dominerande ställning kom Tsidon att beteckna även hela Fenicien. Beteckningen Fenicien gavs området i själva verket först senare under det första

⁵³⁴ Wenham 1987, 226; Hamilton 1990, 341.

⁵³⁵ I den masoretiska texten står det ”emoriter”. Av någon anledning översätter man istället med ”amoriter” i alla översättningar jag har granskat. Eftersom ”amoriter” är en så välkänd grupp väljer jag att översätta på samma sätt som i andra översättningar. Det finns inte heller någon risk för att man ska blanda ihop ”amoriter” med någon annan folkgrupp.

⁵³⁶ Wajehi. Det ordet används ofta som en markör för att en ny sekvens inleds eller en sekvens avslutas. Ordet står i berättarformen imperfekt konsekutiv. Den formen har inte använts sedan ”Och han byggde Nineve”.

⁵³⁷ Om havsfolkens invasion, se kapitel 2.6.3. Den sena bronsåldern innebär perioden 1550–1200 f.Kr.

⁵³⁸ Wenham 1987, 225; Sarna 1989, 75–76; Hamilton 1990, 341; Cassuto 1992, 209; Westermann 1994, 521; Mathews 1996, 455; Lipinski 1995, 1321–1322; Wilhelm 1995, 1248; Laato 2017, 195. Thutmose III regerade ca 1490–1436 f.Kr. och fälttåget i Kanaan inleddes 1458 f.Kr. Samma situation är det gällande Tiglat-pileasers fälttåg. Han regerade 1109–1088 f.Kr.

årtusendet f.Kr. av grekerna. Beteckningen ”tsidonier” används även i 5 Mos 3:9 och Josua 13:4, 6. Ännu under Salomos tid under 900-talet f.Kr. används ”tsidonier” för att beskriva invånarna i det som senare kallas Fenicien. Att inte beteckningen Fenicien eller fenicier används är således en indikator på att texterna är gamla.⁵³⁹

Befall nu att man hugger cedrar på Libanon åt mig. Mina tjänare ska arbeta tillsammans med dina, och jag ska betala dig allt du begär för dina tjänares arbete. Du vet ju att det inte finns någon hos oss som kan hugga virke som sidonierna. (1 Kung 5:6 SFB)

Översättarna av Bibel 2000 har valt att ersätta ”sidonierna” med ”fenikierna” i 5 Mos 3:9 och 1 Kung 5:6 och lyckas därmed skapa en konstgjord anakronism.⁵⁴⁰

Man har även funnit mynt från Tsidon som har den intressanta texten: Tsidon – moderstaden till Kartago ... och Tyrus. Detta vittnar även om Tsidons dominerande ställning.⁵⁴¹

Det var så sent som i trakten av år 1000 f.Kr. som Tyrus tog över den ledande rollen grannstäderna emellan. Tyrus ligger knappa 40 km söder om Tsidon. Bland annat Sarna och Mathews noterar att det här reflekterar den verklighet som fanns innan det första årtusendet vilket således ger stöd åt uppfattningen att källorna bakom översikten av nationerna är äldre än det första årtusendet.⁵⁴²

Man bör notera att det är personen Tsidon som anges, inte det folk eller den stad som kom att bära hans namn. Sarna menar att man ska förstå personnamnen som eponymer, således som den förfader som har gett namn åt staden.⁵⁴³

2.7.4 Chet och det hittitiska imperiet

Chet associeras felaktigt till det hittitiska imperiet i dagens Turkiet av en del forskare.⁵⁴⁴ Det missförståndet underlättas om man inte gör någon åtskillnad mellan ”Het” och ”Chet”. Det är två olika bokstäver och olika ljud på hebreiska och det är därför olyckligt att man inte gör någon åtskillnad mellan dessa namn i svenska- och många andra moderna översättningar. Även om jag anser att Chet inte har något med hittiterna att göra ger jag en presentation av det

⁵³⁹ Wenham 1987, 225; Sarna 1989, 75–76; Hamilton 1990, 341; Cassuto 1992, 209; Westermann 1994, 521; Mathews 1996, 455. Lipinski 1995, 1321; Laato (2017, 195) noterar att Tyrus kung kallas ”sidoniernas kung” i 1 Kung 16:31 (SFB). Översättarna av Bibel 2000 väljer även här att ersätta ”sidoniernas” med ”fenikiernas”. På så sätt skapar de en anakronism. Den hebreiska texten säger sidoniernas kung – melech tsidonim: מֶלֶךְ צִדוֹןִים.

⁵⁴⁰ Hermon kallas Sirjon av fenikierna (5 Mos 3:9 S00). Ge nu order om att man skall fälla cedrar åt mig på Libanon. Mina män skall arbeta tillsammans med dina, och jag skall ge dig vad du begär för dina mäns arbete. Du vet att det bland oss inte finns så duktiga timmerhuggare som bland fenikierna. (1 Kung 5:6 S00) I den hebreiska texten används genomgående צִדוֹןִים, *tsidonim*.

⁵⁴¹ Wenham 1987, 225; Sarna 1989, 75–76; Hamilton 1990, 341; Cassuto 1992, 209; Westermann 1994, 521; Mathews 1996, 455. Lipinski 1995, 1321.

⁵⁴² Wenham 1987, 225; Sarna 1989, 75–76; Hamilton 1990, 341; Cassuto 1992, 209; Westermann 1994, 521; Mathews 1996, 455; Laato 2017, 195.

⁵⁴³ Sarna 1989, 75; Keil & Delitzsch 2001, 107; Boice 2008, 409.

⁵⁴⁴ Så gör t.ex: Sarna 1989, 76; Westermann 1994, 521–522. Laato (2017, 196) menar även han att det är hittiterna som avses. Laato påpekar dock att det inte är det hittitiska imperiet som gick under på 1100-talet f.Kr. som avses utan det som avses är de hittitiska mindre rikena i dagens Syrien som var senare lämningar efter det hittitiska imperiet.

hittitiska väldet som ändå är av betydelse i regionen, kanske framför allt vad gäller frågan om havsfolkens attack kring år 1200 f.Kr. och frågan om filistéernas ursprung.⁵⁴⁵

Det hittitiska riket

Det finns inga säkra uppgifter om hittiternas bakgrund, men hittiterna var ett indo-europeiskt folk som slog sig ner i Anatolien, alltså den asiatiska sidan av dagens Turkiet, kanske ca 2000 f.Kr. Det finns dock inga säkra källor man kan stöda sig på vad gäller hur länge de funnits i Anatolien, vilket Van de Mieroop påpekar. En vanlig uppfattning är att man tog sitt namn från de tidigare invånarna: "hatti". Hatti var inte hittiter eller ens proto-hittiter. Deras språk verkar inte ha varit vare sig indo-europeiskt eller semitiskt. Men hittiterna tog sitt namn från dem och det som var kvar av Hatti smälte samman med de senare hittiterna. Den hittitiska staten existerade under en period på 600 år ca 1800–1200 f.Kr. Riket kan delas in i två olika perioder: det gamla och det nya kungadömet. Det gamla kungadömetets första kända kung var Hattusili som regerade 1650–1620 f.Kr. Hans regering räknas som startpunkt för det gammalhittitiska kungadömet. Han erövrade också staden Hattusa i centrala Anatolien som han gjorde till sin huvudstad. Under imperiets senare glansfyllda dagar växte staden så att den täckte imponerande 160 hektar med murar som var över sex meter höga och sju meter tjocka.⁵⁴⁶ Van de Mieroop lyfter fram möjligheten att Hattusili ändrade sitt namn så att det skulle passa huvudstaden. Kärnlandet i Hattusilis hittitiska rike låg ändå inte i Anatolien utan i Syrien. Hattusilis sonson Mursili efterträdde honom. Han regerade 1620–1590 f.Kr. och är mest känd som den som ledde sina trupper söderut mot Babylon och förstörde staden och därmed gjorde slut på 150 år av det gammalbabyloniska rikets dominans i området.⁵⁴⁷

Det hittitiska riket kunde dock inte dra nytta av Mursilis framgångar. Han blev mördad och efter honom sjönk riket ner i inbördes maktkamp och det hittitiska väldet förblev svagt i mer än 200 år innan det på nytt började få styrka i och med att Tudhaliya III besteg tronen 1360 f.Kr. Han regerade fram till 1344 f.Kr. Han är den första kända regenten i det som kallas det nya kungadömet. Hans efterträdare Suppiluliuma I som regerade 1344–1322 f.Kr. var den som förvandlade det hittitiska väldet till en verklig stormakt. Han besegrade det mäktiga Mitanni och andra riken i Syrien och utvidgade således det hittitiska väldet långt in i Syrien. Suppiluliuma lyckades bland annat erövra Karkemish. Det hittitiska riket hade kontroll så långt österut som Damaskus under den senare delen av 1300-talet f.Kr. Från den tiden fram till att riket slutgiltigt slogs i spillror kring 1200 f.Kr. i samband med havsfolkens invasion utgjorde det hittitiska imperiet en jämbördig medtävlare till Egypten vad gäller kontroll över Kanaans nordliga område. Det mest berömda slaget mellan Egypten och det hittitiska väldet utkämpades i Kadesh ca 1275 f.Kr. Hittiterna under kung Muwatalli II som regerade 1295–1272 f.Kr. hade erövrat den tidigare vasallstaten Kadesh vilket föranledde farao Ramses II att företa en expedition för att återta området. Slaget är omskrivet men det blev inte avgörande.

⁵⁴⁵ Se kapitel 2.6.3 och avsnittet om kasluchéerna och filistéernas ursprung.

⁵⁴⁶ Världens idag minsta stat, Vatikanstaten, omfattar 40 hektar.

⁵⁴⁷ Sarna 1989, 76; Mathews 1996, 455; MacQueen 1995, 1090, 1099; Van de Mieroop 2007, 120–121, 156–159, 307–308; Bourke 2008, 81, 118–119, 124–129.

Senare under Ramses II regering sluts ett fredsfördrag och en hittitisk prinsessa gifter sig med Ramses II. Det här sker under Hattusili III som regerade 1267–1237 f.Kr.⁵⁴⁸

Man tror alltså att imperiet slutligen föll för havsfolkens attacker men det hittitiska riket hade samtidigt attackerats österifrån av den assyriska kung Tukulti-Ninurta I.⁵⁴⁹ Utöver det gjorde andra folk samtidigt uppror i Anatolien. Forskarna spekulerar också i vilken betydelse en eventuell hungersnöd eller naturkatastrofer kan ha haft. Det man vet är att Hattusa erövrades och förstördes och det hittitiska riket återuppstod aldrig i sin forna glans. Vem som egentligen är huvudansvarig för imperiets fall kan inte sägas med säkerhet. Det var antagligen en kombination av olika yttre och inre faktorer som ledde till rikets sammanbrott. Beteckningen hittiter fortsatte länge att användas för att beteckna området som imperiet omfattat eller invånarna som hade bebott det tidigare imperiet. Imperiet omfattade även många stadsstater i Syrien. Efter imperiets fall fanns det ännu kvar mindre neo-hittitiska riken i Syrien. En sådan stad var Karkemish där en gren av den hittitiska kungliga familjen fortsatte att betrakta sig själva som ”väldiga kungar”, *great kings*. Det neo-hittitiska området sträckte sig från södra Anatolien och nordvästra Syrien vidare till den övre Eufratdalen och sedan västerut till Medelhavet. I assyriska källor kallas det här området ”*hatti*” som visar anknytningen till det forna imperiet under det andra årtusendet f.Kr. Anknytningen märks också genom att de använder så kallade ”hittitiska hieroglyfer” som sin skrift. Språket är luviska, det språk som var ”hittitiska” under det andra årtusendet. Man kallar även språket ”hieroglyf-luviska”.⁵⁵⁰

Chets ättlingar - chetiterna

De chetiter som nämns i översikten av nationerna och som förekommer i patriarkberättelsen i övrigt bodde i Kanaan långt innan patriarkernas inträde i området.⁵⁵¹ De fanns således på plats länge innan det hittitiska imperiet såg dagens ljus.

Chet, denna ättling till Cham och Kanaan, har alltså ingenting gemensamt med det indo-europeiska folket hittiterna och det hittitiska imperiet. Chetiter bodde i det centrala bergsområdet och speciellt området kring Hebron under patriarkernas tid och även senare.⁵⁵²

Liksom med Tsidon bör man, som bland annat Sarna betonar, notera att författaren beskriver en person, inte ett folk. Den personen är anfader till Chets barn, med andra ord Chets ättlingar, det folk som associeras till hans namn. Chets barn omnämns i samband med att Abraham köper en gravplats åt sig och Sara. I det sammanhanget talas det alltså om personen Chets barn, hans ättlingar. Man kan jämföra med Israels barn. Det betyder ju uttryckligen ättlingar till personen Israel, som ju är patriarken Jakob. Chets barn är alltså ättlingar till personen Chet, som enligt detta kapitel är en av Kanaans söner. Översättarna av såväl Bibel 2000 som Folkbibeln har tyvärr valt att översätta Chets barn med ”hettiterna”.⁵⁵³ Förutom att det osynliggör att författaren använder det konkreta uttrycket ”Chets barn” ökar

⁵⁴⁸ Kitchen 1982, 50–64, 68–70, 73–96; Sarna 1989, 76; Mathews 1996, 455; Van de Mieroop 2007, 120–121, 156–159, 307–308; Bourke 2008, 81, 118–119, 124–126, 136–137.

⁵⁴⁹ Se kapitel 2.5.5 där jag ger en översikt av Assyriens historia.

⁵⁵⁰ Sarna 1989, 76; Mathews 1996, 455. Van de Mieroop 2007, 160, 192–194, 218; Bourke 2008, 150–151, 163; Laato 2017, 196. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Luviska>.

⁵⁵¹ 1 Mos 15:18–21.

⁵⁵² Wenham 1987, 225; Cassuto 1992, 209; Mathews 1996, 455.

⁵⁵³ Man har alltså försvenskat Chet till Het. I hebreiskan står det Chets barn.

översättningen ”hettiterna” risken för att felaktigt associera till det hittitiska riket och dess folk. I 1917 års översättning har man glädjande nog bevarat uttrycket Hets barn:

*Därefter stod Abraham upp och gick bort ifrån den döda och talade så till **Hets barn**:
(1 Mos 23:3 S17)*

*Då svarade **Hets barn** Abraham och sade till honom: (1 Mos 23:5 S17)*

*Men Abraham stod upp och bugade sig för landets folk, **Hets barn**; (1 Mos 23:7 S17)*

*Men Efron satt där bland **Hets barn**. Och Efron, hetiten, svarade Abraham i närvaro av **Hets barn**, alla som bodde inom hans stadsport; han sade: (1 Mos 23:10 S17)⁵⁵⁴*

*Och Abraham förstod Efron och vägde upp åt honom den summa som Efron hade uppgivit i närvaro av **Hets barn**, fyra hundra siklar silver, sådant silver som var gångbart i handel. (1 Mos 23:16 S17)*

*inför **Hets barns** ögon, inför alla som bodde inom hans stadsport. (1 Mos 23:18 S17)*

*Åkern med grottan som fanns där blev så av **Hets barn** överlåten åt Abraham till egen grav. (1 Mos 23:20 S17)*

*den åker som Abraham hade köpt av **Hets barn**; där blev Abraham begravnen, såväl som hans hustru Sara. (1 Mos 25:10 S17)*

*på den åkern som jämte grottan där köptes av **Hets barn**." (1 Mos 49:32 S17)*

En generation senare är det Rebecka som klagar över Chets döttrar. Även här har Bibel 2000 och Folkbibeln valt att översätta så att detta döljs genom att översätta Chets döttrar med ”hettitiskorna” eller ”hettitiska”. I 1917 års översättning har man även här bevarat en mer texttrogen översättning av uttrycket:

*Och Rebecka sade till Isak: "Jag är led vid livet för **Hets döttrars** skull. Om Jakob tager hustru bland **Hets döttrar**, en sådan som dessa, någon bland landets döttrar, varför skulle jag då leva?" (1 Mos 27:46 S17)*

Efter dessa tio tillfällen i Första Mosebok varav nio handlar om Abrahams gravköp förekommer inte personnamnet Chet eller uttrycken Chets barn eller Chets döttrar fler gånger i GT. Även detta är värt att noteras.

Chet förekommer nog även senare men då uttryckt som ett folk ”chetiter”, חֵתִי. Den stavning Bibel 2000 använder är hettiter och Folkbibeln gör i praktiken likadant: hetiter. Nackdelen med den här stavningen är att den åter en gång underlättar för att felaktigt associera till

⁵⁵⁴ וְעִפְרוֹן יָשָׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עִפְרוֹן הַחֵתִי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנוֹ בְּנֵי־חֵת לְכָל בְּאֵי שְׁעָרֵי־עֵירוֹ לֵאמֹר

hittiterna i Anatolien. Chetiter förekommer 11 gånger och då alltid i samband med en uppräkningslista av de folk som bebodde Kanaans land:⁵⁵⁵

Min ängel skall gå framför dig och föra dig till amoreerna, hettiterna, perisseerna, kanaaneerna, hiveerna och jevuseerna, och jag skall utplåna dem. (2 Mos 23:23 S00)

I Negev bor amalekiterna, i bergsbygden hettiterna, jevuseerna och amoreerna, och längs kusten och vid Jordan bor kanaaneerna. (4 Mos 13:30 S00)

... till kanaaneerna i öster och i väster, till amoreerna, hettiterna, perisseerna och jevuseerna i bergsbygden och till hiveerna vid foten av Hermon i trakten kring Mispá. (Jos 11:3 S00)

Uppgiften Mose och Josua gavs var att fördriva dessa hettiter, men det lyckades inte helt och under Salomos tid fanns de kvar:

Alla som var kvar av amoreerna, hettiterna, perisseerna, hiveerna och jevuseerna, dessa som inte var israeliter (1 Kung 9:20 S00)

Sista gången hettiterna nämns är i Esras bok:

När detta var avslutat kom ledarna till mig och sade: "Israels folk, prästerna och leviterna har inte avskilt sig från folken i landet och deras avskryvda seder, från kanaaneerna, hettiterna, perisseerna, jevuseerna, ammoniterna, moabiterna, egypterna och amoreerna. (Esra 9:1 S00)

På basis av hur Chets ättlingar och folket chetiterna beskrivs är det enligt min tolkning uppenbart att detta inte är de hittiter som utgjorde stormakten med centrum i dagens Turkiet, inte heller de neo-hittitiska rikena som senare fanns i dagens Syrien. De chetiter som beskrivs i GT är en förisraelisk folkgrupp som bebodde bergsområdet i dagens Israel. Jag konstaterar att de Chets barn som Abraham förhandlade med levde i en tid som föregår inledningen av hittiternas stormaktstid med åtminstone 100 år, antagligen mer. Men inte heller under Mose och Josuas tid, som sammanfaller med hittiternas glansperiod, passar beskrivningen in på den hittitiska stormakten. Det finns mycket lite, förutom en försvenskad stavning av namnen, som kopplar ihop de chetiter som bodde i Israels bergsområde med de hittiter som styrde över en stormakt i Anatolien eller deras senare ättlingar som bebodde de neo-hittitiska rikena.

2.7.5 Jevusiter

Jevusiter, som ofta stavas jebusiter, nämns många gånger bland de folk som bodde i Kanaans land innan Israels erövring av landet.⁵⁵⁶ De bodde i Jerusalem under Davids tid fram till att

⁵⁵⁵ Utöver dessa exempel nämns hettiterna i 2 Mos 23:28; 33:2; 34:11; 5 Mos 7:1; 20:17; 2 Krön 8:7. I de svenska översättningarna Bibel 2000 och SFB förekommer uttrycket oftare eftersom man inte gör åtskillnad mellan de två hebreiska uttrycken "Chets barn" och "Chetiter".

⁵⁵⁶ T.ex. 2 Mos 3:8, 17; 23:23; 33:2; 34:11; 4 Mos 13:30; 5 Mos 7:1; 20:17; Jos 11:3; 15:63; Dom 1:21; 2 Sam 5:6, 8; 1 Kung 9:20; 1 Krön 1:14; 11:4-5; 2 Krön 8:7; Esra 9:1; Sak 9:7. I den masoretiska texten står det jevusiter, inte jebusiter. Jag väljer att följa den masoretiska texten.

David lyckades erövra staden.⁵⁵⁷ Jevusiterna är enligt Laato kända endast från GT. Det gäller kanske vad gäller texter, men arkeologiskt finns det imponerande spår av deras verksamhet i Jerusalem långt innan David erövrade staden. Na'aman menar att de hade migrerat till Kanaan norrifrån via Jordandalen vid trakten av 1600 f.Kr.⁵⁵⁸

Intressant nog benämns Jerusalem Jevus i domarboken:⁵⁵⁹

Men mannen ville inte stanna över natten utan bröt upp. Han kom till en plats i höjd med Jevus, dvs. Jerusalem. De befann sig nära Jevus, och det började bli sent. Då sade tjänaren till sin husbonde: Låt oss stanna i jevuseerstaderna här och övernatta. (Dom 19:10–11 S00)

Det här är ett tecken på att texten i Domarboken är mycket gammal. Förklaringen som översätts "det vill säga" använder pronominet *hi* som betydelsen "det" i det här sammanhanget. Det är ett typiskt sätt att inflika en förklaring till uppgifter i en gammal text som läsaren inte längre förväntas förstå.⁵⁶⁰

En motsvarande förklaring som associerar Jerusalem med jevusiterna finns i 1 Krön 11:4.

David och hela Israel tågade nu mot Jerusalem, alltså Jevus, där jevuseerna bodde (S00)

Man kan även notera att David köpte platsen för templet av jevusiten Araunas.⁵⁶¹

Mathews noterar att de flesta forskare är överens om att jevusiterna var ett icke-semitiskt folk. Den bedömningen görs bland annat på basis av de namn som finns bevarade. Detta passar bra med beskrivningen i det här kapitlet där jevusiterna presenteras som ättlingar till Cham.⁵⁶²

2.7.6 Amoriter

Det är endast två folk, jevusiterna och amoriterna, som omnämns varje gång folkslagen i Kanaan räknas upp. Geografiskt associeras amoriter till området väst- och nordväst om Babylonien. Amoriter omnämns ofta i utombibliska texter och kallas Amurru. Amurru kallade babylonierna hela det område som täcks av Israel och delar av Syrien. Så gör till exempel Sargon av Akkad som regerade 2334–2279 f.Kr. I Amarna breven från 1300-talet f.Kr. används Amurru för att beskriva Libanons område. Staden Mari som låg vid floden Euftrat var en av amoriternas viktigaste städer. Dessa amoriter talade ett västsemitiskt språk som var nära släkt med kanaanitiska.⁵⁶³

⁵⁵⁷ 2 Sam 5:6–8.

⁵⁵⁸ Sarna 1989, 76; Cassuto 1992, 210; Westermann 1994, 522; Na'aman 2005, 12; Laato 2017, 196. Vad gäller Jerusalem under Jevusiterna se t.ex. Reich 2011.

⁵⁵⁹ I hebreiskan står det Jevus, men på svenska brukar man ofta skriva Jebus. B och v är samma bokstav på hebreiska, men ska det uttalas "b" och inte "v" ska det finnas en punkt inne i bokstaven, en s.k. dagesh, vilket inte finns här.

⁵⁶⁰ T.ex. 1 Mos 14:2–3, 7–8, 17; 23:2, 19; 35:6, 19, 27; 48:7; 4 Mos 33:36; 5 Mos 4:48; Jos 15:10, 13, 25, 49 samt många fler.

⁵⁶¹ 2 Sam 24:18–25.

⁵⁶² Wenham 1987, 225; Mathews 1996, 455–456; Laato 2017, 196. På basis av jevusitiska namn menar Laato att det kanske ursprungligen är ett hurritiskt folk.

⁵⁶³ Wenham 1987, 225; Hamilton 1990, 341; Mathews 1996, 456; Laato 2017, 196.

Man bör notera att beteckningen ”amurru” har förståtts olika genom historien. Na’aman menar att alla forskare är eniga om att ursprungligen var Amurru en liten rural stat inom Kanaans gränser. Under den egyptiska tiden 1457 f.Kr. framåt var området styrt av Egypten. Perioden 1400–1350 f.Kr. konsolideras området till en mer väldefinierad geografisk enhet och under Amarna perioden, 1353–1336 f.Kr, erövrar Amurru kungar stora områden som delvis låg norr om Kanaans område. Följden var att Amurru därefter dominerade områden såväl inom som ytterom Kanaan. Därav finns en förklaring till varför Amurru eller amoriter kan beteckna olika entiteter.⁵⁶⁴

I GT associeras amoriter ofta till bergsområdet mellan Jordan och Medelhavskusten samt området nordväst om Gennesaret. Även i GT kan beteckningen amoriter användas om hela befolkningen som bodde i Kanaan eller Transjordanien. Som exempel kan ges kungarna Og och Sihon som regerade öster om Jordan. De kallas för amoriter i 5 Mos 3:8.⁵⁶⁵

Flera av de mest kända dynastierna i Babylon, Mari och Ashur var amoritiska. Den mest kända regenten var Hammurabi.⁵⁶⁶ Han var amorit. Men det fanns också ett amoritiskt kungadöme norr om Kanaans gräns.⁵⁶⁷

Amoriter slog sig ner i Kanaans land under det andra årtusendet f.Kr. I 1 Mos 14:1–7 berättas om den konfederation av kungar från Mesopotamien som även attackerar amoriter som bor i Kanaans land. Mamre som nämns i samband med detta i 1 Mos 14:13 var en amorit.⁵⁶⁸

Men en som lyckats fly kom och berättade detta för Abram, hebrean. Han bodde vid den terebintlund som tillhörde amoreen Mamre, Eskols och Aners bror, och de var i förbund med Abram. (SFB)

Abraham levde således inte bara i fred med amoriterna, utan även i förbund med amoriten Mamre.

Vilka var då dessa amoriter. En del av dem talade semitiska språk, men i den här listan anges de som ättlingar till Cham och Kanaan. Innebär detta ett problem? Som jag noterat tidigare har begreppet amorit en varierande och vid användning i den antika främre orienten. Beteckningen amorit används om allt från en specifik folkgrupp till att beskriva ett väldigt landområde befolkat av många olika folkgrupper. Mathews konstaterar att etnisk tillhörighet inte heller med säkerhet kan fastställas på basis av språk. Vilket språk ett folk använde kunde ändras om folkgruppen flyttade till ett annat område. Till exempel kom de filistéer som erövrade sydvästra Kanaan ca 1200 f.Kr. och man menar har grekisk bakgrund att använda skrift som är mycket nära den hebreiska. Ett stort antal fynd av ostraca med inskriptioner som man har funnit i staden Ashkelon visar att de här filistéerna kommunicerade med en väst-semitisk dialekt mycket nära hebreiskan, så nära att Cross anser att man bör kalla språket

⁵⁶⁴ Na’aman 2005¹, 115–116.

⁵⁶⁵ Wenham 1987, 225; Cassuto 1992, 210; Westermann 1994, 522; Laato 2017, 196. Amoriter nämns i: 1 Mos 15:16, 21; 48:22; 4 Mos 13:29; 5 Mos 1:7, 19–20, 44; 7:1; Jos 3:10; 10:5; 10:12; 11:3; 24:11; Amos 2:9f.

⁵⁶⁶ Hammurabi regerade ca 1792–1750 f.Kr.

⁵⁶⁷ Wenham 1987, 225; Mathews 1996, 456; Van de Mieroop 2007, 2–3; Bourke 2008, 83.

⁵⁶⁸ Hamilton 1990, 341; Mathews 1996, 456.

Hebreo-Philistine.⁵⁶⁹ Det som beskrivs i översikten av nationerna är en grupp människor som bor i Kanaans land och som har sitt ursprung i Cham. Alla folk som senare kom att få beteckningen amorit i den antika främre orienten var inte ättlingar till Cham. Beteckningen ”amurru” som användes i Mesopotamien om *alla folk* som bodde väst och nordväst om Mesopotamien har inte mycket gemensamt med den specifika grupp av människor som nämns i översikten av nationerna och som bebodde specifika delar av Kanaans land.⁵⁷⁰

2.7.7 Girgashiter

Girgashiter är en annan grupp som bodde i Kanaan innan Israels intåg. I GT nämns girgashiter endast i sådana listor som räknar upp de olika folkgrupperna som bodde i landet. Efter Josua nämns de aldrig igen förutom i Nehemja då Gud påminns om hans löfte att ge bland annat girgashiternas land till Israels barn.⁵⁷¹

Även detta är ett indicium för att inte bara översikten av nationerna utan även Pentateuken och Josua går tillbaka till autentiska gamla källor. Om inte orsaken till att man har bevarat namn på specifika folk som sedan länge har upphört att existera är att de har funnits i gamla autentiska källor, vilken är då orsaken till att man upprepade gånger nämner dessa folk som ingen längre känner till? Så var det med girgashiterna under det första årtusendets senare del.

Girgashiter förekommer även i feniciska inskriptioner. I Ugarit var de kända som grgsh samt bn grgsh. Det senare betyder i Girgashs barn, vilket motsvarar Israels barn, alltså Israels ättlingar som är Israels folk. En inskription från Faraos Ramses II nämner Qarqisha bland folken som följde en Hittitisk kung.⁵⁷² Hittitiska källor nämner Karkisa. Eventuellt kan även detta vara samma namn. Det finns inget geografiskt område som man med säkerhet kan associera girgashiterna till.⁵⁷³

Men det finns en rabbinisk tradition som sätter girgashiterna i samband med den feniciska kolonin Kartago. Detta kan vara endast en legend, men det finns inskriptioner i Kartago som specifikt nämner girgashiter.⁵⁷⁴

Na’aman menar att girgashiterna hade migrerat till Kanaan norrifrån längs den stora sänkan som är mest känd som ”The Great rift valley” vilken tar sin början norr om Gennesarets sjö och sträcker sig söderut långt ner i Afrika. Åtminstone fanns girgashiterna på plats i Kanaan vid trakten av 1600 f.Kr. De kom i så fall till Kanaan enligt samma rutt som till exempel jevusiterna.⁵⁷⁵

Girgashiter är ett folk som inte längre omnämns under det första årtusendet f.Kr. De förekommer dock såväl i bibliska som utombibliska texter från det andra årtusendet f.Kr.

⁵⁶⁹ Stager 2015 384–385; Dever 2017, 146.

⁵⁷⁰ Sarna 1989, 76; Mathews 1996, 456.

⁵⁷¹ Wenham 1987, 226; Hamilton 1990, 341; Laato 2017, 196. 1 Mos 15:21; 5 Mos 7:1; Jos 3:10; 24:11; Neh 9:8.

⁵⁷² Ramses II regerade under 1200-talet f.Kr. Han kan eventuellt ha varit den Faraos som regerade när Israel tågade ut ur Egypten.

⁵⁷³ Wenham 1987, 226; Sarna 1989, 76; Hamilton 1990, 341; Laato 2017, 196.

⁵⁷⁴ Cassuto 1992, 210–211.

⁵⁷⁵ Na’aman 2005, 12.

Detta är alltså ytterligare ett tecken på att översikten av nationerna går tillbaka till källor som är äldre än det första årtusendet f.Kr.

2.7.8 Chiviter

Chiviter, som vanligen skrivs som hiviter eller hivéer, omnämns 15 gånger i GT. Efter översikten av nationerna nämns de första gången i 1 Mos 34:2:

Shekem, som var son till hivén Hamor, hövdingen i landet, fick syn på henne, och han överföll och våldtog henne (S00)

Chiviter nämns huvudsakligen i uppräknningar av folk som bodde i Kanaans land.⁵⁷⁶ Deras huvudsakliga center låg enligt Wenham och Laato norrut. Närmare bestämt i Libanon, vid Hermons berg, och i Syrien. Wenham motiverar den placeringen med att de fyra folk som följer i översikten av nationerna associeras med den feniciska kusten och det femte folket, Chamatiter, placeras längre in i landet. Det finns även tre ställen i GT som gör den här associationen vad gäller chiviternas bosättningsområde. Det är i Josua, Domarboken och Andra Samuelsboken.⁵⁷⁷

vidare till kananeerna österut och västerut, amoreerna, hetiterna, perisseerna och jebusiterna i Bergsbygden, likaså till hiveerna, nedanför Hermon i Mispalandet. (Jos 11:3 SFB15)

filisteernas fem furstar och alla kananeer och sidonier samt hiveerna som bodde i Libanons bergsbygd, från berget Baal-Hermon ända till vägen mot Hamat. (Dom 3:3 SFB15)

Därefter kom de till Tyrus befästningar och till hiveernas och kananeernas alla städer. (2 Sam 24:7 SFB15)

Men chiviter omnämns även i samband med Sikem och Gibeon som finns i det centrala höglandet.⁵⁷⁸ Även Westermann associerar namnet till folk som bodde i centrala Israel.⁵⁷⁹ Esau hade tagit sig en hustru som var sondotter till en chivit vilket tyder på att det åtminstone under Esaus tid fanns chiviter även i de södra delarna av Kanaans land.⁵⁸⁰ På basis av var chiviter omnämns i GT verkar det åtminstone tidvis ha funnits grupper av chiviter i hela Kanaan, såväl i det centrala bergsområdet som norr och söder om det. Så sent som under Salomos tid konstateras att det ännu fanns kvar chiviter i området.⁵⁸¹

På grund av att man inte har kunnat säkerställa chiviternas identitet förekommer ett antal spekulationer om vilka de egentligen var. Flera forskare menar att det kan röra sig om en alternativ stavning till horiterna som i sin tur kan vara relaterade till hurriterna som var en

⁵⁷⁶ 2 Mos 23:23, 28; 33:2; 5 Mos 20:17; Jos 3:10; 9:1; 12:8; 24:11; 1 Krön 1:15.

⁵⁷⁷ Wenham 1987, 226; Laato 2017, 196–197.

⁵⁷⁸ Laato 2017, 197. 1 Mos 34:2; Jos 9:1, 7; 11:19.

⁵⁷⁹ 1 Mos 34:2; Jos 9:7; 11:19. Westermann 1994, 522.

⁵⁸⁰ 1 Mos 36:2.

⁵⁸¹ 1 Kung 9:20.

viktig grupp i de övre delarna av Mesopotamien under det andra årtusendet f.Kr. Även Septuaginta skriver horiter i stället för chiviter i 1 Mos 34:2 och Jos 9:7.⁵⁸²

Hurriternas ursprung är okänt, men på basis av lingvistiska kriterier bodde de i det anatoliska, armeniska eller kaukasiska bergsområdet redan i medlet av det tredje årtusendet f.Kr. Deras språk är inte släkt med varken den semitiska akkadiskan eller med sumeriska. Däremot är det släkt med det språk som talades i Urartu.⁵⁸³

Hurriternas mest kända rike kallades Mitanni och det hade sitt centrum i Syrien.⁵⁸⁴ Skriftliga källor informerar om att det fanns mindre hurritiska stadsstater i nordvästra Mesopotamien redan 2200 f.Kr. Kring år 2000 var det hurritiska prinsar som styrde över Nineve. Shulgi, en av de mest kända härskarna över Ur, stred mot de hurritiska stadsstaterna i de norra delarna av hans rike. I Kanaans land fanns hurriterna senast ca 1700 f.Kr, då deras närvaro bekräftas av kilskriftsfynd. Hurritiska har då också gjort ett stort intrång i Kanaan vid sidan om kanaanitiska. Laato noterar att under 1500–1400-talet f.Kr. delade det hurritiska riket Mitanni och Egypten kontrollen över Kanaans land. Efter 1400 f.Kr. tar hittiterna över det område hurriterna kontrollerat i Kanaan.⁵⁸⁵

Även Westermann noterar möjligheten att det är hurriterna som avses men hänvisar till J. Simons som ser det som en mycket osäker tolkning. Även Wenham och Mathews ser den här tolkningen som mycket spekulativ.⁵⁸⁶

Jag delar de sistnämndas bedömning. Att Septuaginta skriver horit i stället för chivit är ytterligare ett tecken på att man vid tiden för den grekiska översättningen, ca 200 f.Kr, inte hade någon verklig kunskap om vare sig chiviter eller horiter och hur dessa folk förhöll sig till varandra. Jag anser det som mest troligt att chiviter och horiter var olika folk som man inte längre hade någon kännedom om mot slutet av det första årtusendet.

2.7.9 Arkiter och siniter

Bägge dessa folk omnämns endast här i hela GT förutom i 1 Krön 1:15–16 som är en upprepning av uppgifterna i översikten av nationerna. Arkiterna associeras ibland till platsnamnet Arqat/Irqata i Amarnabreven från 1300-talet f.Kr.⁵⁸⁷ Det är en stad som finns på feniciskt territorium drygt 15 km norr om det moderna Tripoli i Libanon. Staden uppvisar arkeologiska fynd från tidig bronsålder.⁵⁸⁸ Staden finns omnämnd i utombibliska källor såväl

⁵⁸² Hamilton 1990, 342; Westermann 1994, 522; Na'aman 2005, 3–24; Laato 2017, 197. Även Mathews (1996, 456) noterar möjligheten även om han är tveksam.

⁵⁸³ Wilhelm 1995, 1244; Foster 2016, 34.

⁵⁸⁴ Enligt Wilhelm (2006, 1246) är den korrekta stavningen är egentligen Mittani, men trots att den stavningen är korrekt används i regel den traditionella stavningen, Mitanni. Så gör även Wilhelm och därför även jag i den här skriften.

⁵⁸⁵ Hamilton 1990, 342; Mathews 1996, 456; Na'aman 2005, 3–4, 18; Charpin 1995, 819–820; Wilhelm 1995, 1244–1246; Bourke 2008, 120; Laato 2017, 197.

⁵⁸⁶ Wenham 1987, 226; Westermann 1994, 522; Mathews 1996, 456.

⁵⁸⁷ Även Cassuto (1992, 211) associerar arkiterna till staden Arqa i Libanon.

⁵⁸⁸ 3300–2000 f.Kr.

under det första som det andra årtusendet f.Kr. Redan under 1900-talet f.Kr. nämns arkiter i egyptiska förbannelsetexter.⁵⁸⁹

Siniterna är ett annat folk som bebodde de nordliga delarna av Kanaan. Flera forskare sätter dem i förbindelse med den nordliga feniciska stadsstaten som i ugaritiska och assyriska källor kallades Siannu.⁵⁹⁰ Enligt Hieronymus fanns staden i närheten av Arqat vid gränsen till Ugarits område men man har inte kunnat identifiera platsen med säkerhet. Siniterna var i regel inte självständiga. De kontrollerades i perioder av Ugarit, av det hittitiska väldet och av Assyrien.⁵⁹¹

Boice nämner möjligheten att koppla anfadern Sin till det som långt senare blev Kina. Studier om Kina benämns sinologi. Förutom Boice nämner inte andra forskare jag känner till den här möjligheten som jag nog betecknar som högst spekulativ.⁵⁹²

2.7.10 Arvaditer, Tsemariter och chatatiter

Arvaditerna associeras till Arvad och det moderna Ruads invånare. Arvad är en stad i Fenicien som associeras med Tyrus av Hesekiel.⁵⁹³ Arvad finns knappa 150 km norr om Beirut och är den nordligaste av de viktiga feniciska städerna. Liksom Tyrus var det en stad belägen på en ö som är belägen ca 3 km utanför kusten. Det var ett blomstrande och välkänt handelscenter såväl under det första som det andra årtusendet f.Kr. Staden omnämns i Amarnabreven som *Arwada* och i assyriska texter som *Aruada*. Staden omnämns även i hittitiska inskriptioner samt babyloniska dokument.⁵⁹⁴

Tsemariterna är okända, men en stad söder om Arvad heter Tsimirra på akkadiska. I Amarnabreven nämns Tsumur som då var en egyptisk garnisonsstad. Den assyriske kungen Tiglat-Pileser I som regerade 1114–1076 f.Kr. lokaliserar staden ”tre dubbeltimmar” söder om Arvad.⁵⁹⁵ Sträckan är ungefär 20 kilometer och platsen är halvvägs mellan Arvad och det Tripoli som ligger i Libanon. Lipinski menar att staden i något skede var huvudstad i riket Amurru. De flesta forskare menar att man inte har kunnat identifiera stadens exakta plats. Mathews nämner dock att det kan vara det moderna Sumra som ligger vid medelhavskusten mellan Tripoli och Arvad, åtminstone kan namnet bevara minnet av den gamla staden.⁵⁹⁶

Chatatiterna kan associeras till staden Hamats invånare. Hamat är beläget invid floden Orontes ca 200 km norr om Damaskus och 80 km nordnordost om Arvad. Staden är mycket gammal och har funnits sedan 4000 f.Kr. Hamat nämns många gånger och anges som en

⁵⁸⁹ Wenham 1987, 226; Sarna 1989, 76; Hamilton 1990, 342; Westermann 1994, 522; Mathews 1996, 457; Laato 2017, 197. Egyptiska förbannelsetexter användes för att förbanna folk som kunde utgöra ett hot mot Egypten. En annan stad som nämns i egyptiska förbannelsetexter från samma period är Jerusalem!

⁵⁹⁰ Alternativa stavningar är Siyanu, Sianna eller Siannus. Sarna 1989, 76; Mathews 1996, 457; Laato 2017, 197.

⁵⁹¹ Wenham 1987, 226; Sarna 1989, 76; Hamilton 1990, 342; Cassuto 1992, 211; Westermann 1994, 522; Mathews 1996, 457.

⁵⁹² Boice 2008, 410.

⁵⁹³ Hes 27:8, 11.

⁵⁹⁴ Sarna 1989, 76; Hamilton 1990, 342; Cassuto 1992, 211; Westermann 1994, 523; Mathews 1996, 457; Lipinski 1995, 1321; Laato 2017, 197. Amarnabreven är från 1300-talet f.Kr.

⁵⁹⁵ Dubbel timme är en direkt översättning av ett akkadiskt uttryck, *bēru*, som angav en sträcka som det tog ca 2 timmar att avverka. Astour 1995, 1402.

⁵⁹⁶ Wenham 1987, 226; Sarna 1989, 76; Hamilton 1990, 342; Cassuto 1992, 211; Westermann 1994, 523; Mathews 1996, 457; Lipinski 1995, 1321; Laato 2017, 197. https://en.wikipedia.org/wiki/Tiglath-Pileser_I. Lipinski (2006, 1321) föreslår att platsen ligger vid Tell Kazel.

nordlig gräns till Kanaans land i GT.⁵⁹⁷ Staden ligger vid en av de viktigaste handelsrutterna. Under en tid lydde staden under David och Salomo och senare återerövrades staden av Jerobeam II som regerade över nordriket Israel ca 787–747 f.Kr. Staden omnämns även senare i Jesaja och Amos. Då är staden erövrade av assyrierna.⁵⁹⁸

2.7.11 Gränsen för kanaaniternas bosättning

Nu är presentationen av Kanaans söner slut, men ännu följer en kort beskrivning av den södra gränsen för kanaaniternas bosättningsområde. Forskare som Wenham, Sarna, Cassuto och Sailhamer menar att motivet för att ange en sådan gräns för kanaaniternas område har att göra med det som följer senare i Första Mosebok när Abraham mottar löftet om att få arva just Kanaans land.⁵⁹⁹

Texten som anger gränsen för kanaaniternas bosättningsområde är synnerligen intressant. Jag återger först hela avsnittet om Kanaans ättlingar för att man ska kunna få en korrekt uppfattning om textens struktur:

וּכְנַעַן יָלַד אֶת צִידֹן בְּכַרוֹ וְאֶת חֵת:
וְאֶת הַיְבוּסִי וְאֶת הָאֲמֹרִי וְאֶת הַגִּרְגָּשִׁי:
וְאֶת הַחִוִּי וְאֶת הָעַרְקִי וְאֶת הַסִּינִי:
וְאֶת הָאֲרֹנִי וְאֶת הַצְּמָרִי וְאֶת הַחֲמָתִי
וְאֶת־נַכְצוֹ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי:
וְיָהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בְּאֶקֶה גְּרָרָה עַד־עֵגָה בְּאֶלְכָה סְדֹמָה וְעֹמְרָה וְאֲדָמָה וְצָבִים עַד־לָשֶׁע:

*Och Kanaan hade gett upphov till Tsidon, sin förstfödde, och Chet samt jevusiter och amoriter och girgashiter och chiviter och arkiter och siniten och arvaditer och tsemariter och chatititer
Och därefter har spritts ut kanaaniternas familjer
Och blev kanaaniternas gräns från Tsidon mot Gerar fram till Gaza och vidare mot Sodom och Gomorra och Adma och Tsevoim fram till Lasha*

Avsnittet kan delas in i tre delar. Först räknas 11 ättlingar till Kanaan upp. Därefter konstaterar författaren att ”därefter” har familjerna spritts ut. Ordet för därefter är *achar*. Det kan användas om tid såväl som plats. Handlar det om en plats är förståelsen ”bakom”. I det här fallet avses nog tid. Författaren säger alltså att med tiden har kanaaniterna spritts ut från dessa ättlingar. Sedan kommer en mening som startar med *wajehi*.⁶⁰⁰ *Wajehi* används för att inleda eller avsluta en textsekvens. Följer man strukturen i den hebreiska texten är det således

⁵⁹⁷ 4 Mos 34:8; Jos 13:5. Den omnämns även i 4 Mos 13:21; 1 Kung 8:65 m.fl. Staden nämns ca 50 gånger i GT men i hela Pentateuken endast två gånger till i 4 Mos 13:21; 34:8.

⁵⁹⁸ Wenham 1987, 226; Sarna 1989, 76; Hamilton 1990, 342; Cassuto 1992, 211; Westermann 1994, 523; Mathews 1996, 457; Laato 2017, 197. 2 Sam 8:9–10; 2 Krön 8:4; 2 Kung 14:28; Jes 10:9; 36:19; 37:13; Amos 6:2.

⁵⁹⁹ Wenham 1987; 226–227; Sarna 1989, 77; Cassuto 1992, 211; Sailhamer 1992, 133.

⁶⁰⁰ Jag översätter *wajehi* som ”och blev”. Det är alltså meningen ”Och blev kanaaniternas gräns...” jag avser.

inte korrekt att sammanföra de avslutande meningarna så att översättningen blir som i till exempel Bibel 2000:⁶⁰¹

Sedan utbredde sig de kanaaneiska stammarna, så att deras område sträckte sig från Sidon fram till Gerar...

Inte desto mindre är ju förståelsen densamma. Familjerna spred sig och småningom fanns ättlingar till Kanaan på hela det område som beskrivs.

I den avslutande beskrivningen av kanaaniternas södra gräns finns en del utmaningar i hur man ska förstå den hebreiska texten. Det finns två olika ord som används när gränsen beskrivs. Det är *boachah* och *ad* och tolkningen av dessa varierar. Jag kommer nu att granska hur de här två orden används i GT för att om möjligt säkerställa en korrekt förståelse.

Hur ska man förstå "boachah"?

Hur man ska tolka ordet *boachah* finns det olika åsikter om. Den första frågan är om man ska tolka *boachah* enbart som en riktningangivelse eller om *boachah* även anger den geografiska omfattningen. Med andra ord ska man tolka till exempel *boachah* Jerusalem så att endast riktningen anges eller ska man tolka uttrycket så att området sträcker sig ända fram till Jerusalem? Den andra frågan är huruvida den ort som anges ska inkluderas utifall att *boachah* även anger den geografiska omfattningen. Alternativen för översättningen är således "fram till" eller "i riktning mot". En sekundär fråga är huruvida "fram till" inkluderar orten som anges eller ej.

Cassuto menar att *boachah* inte bara anger riktningen utan även anger den geografiska omfattningen. Han anser att man dessutom ska inkludera orten som anges som slutmål.⁶⁰² *Boachah* förekommer endast sex gånger i GT varav två tillfällen är i den aktuella versen och ytterligare en gång förekommer *boachah* i översikten av nationerna.⁶⁰³ *Boachah* används således endast tre gånger utanför översikten av nationerna. Utöver den aktuella versen används *boachah* vid följande tillfällen: 1 Mos 10:30; 13:10; 25:18 samt 1 Kung 18:46. Jag går igenom dem en och en för att försöka nå klarhet i hur man ska förstå *boachah*.

Tillfälle ett: 1 Mos 10:30

Det finns två möjligheter för hur man kan förstå *boachah* här. Endera så att *boachah* anger endast riktningen, eller så att det även anger omfattningen. Jag presenterar bägge varianterna:

וַיְהִי מוֹשֶׁבְּכֶם מִמִּשְׁאָא בְּאַכָּה סְפָרָה הָרַק הַקָּדָם:

⁶⁰¹ Även Folkbibeln översätter på samma sätt: Senare utbredde sig kanaaneernas släkter ytterligare 19 så att deras område sträckte sig från Sidon mot Gerar ända till Gaza och mot Sodom, Gomorra, Adma och Sebojim ända till Lasha. (SFB15)

⁶⁰² Cassuto 1992, 213.

⁶⁰³ Utöver de tillfällen jag granskar nämner Cassuto (1992, 213) ytterligare ett tillfälle då det snarlika *ad boacha*, עַד-בּוֹאָחָא används: Dom 6:4. Men stavningen är annorlunda och uttrycket kan tolkas som "tills du kommer till". Den avslutande bokstaven kan tolkas som att det anger andra person singular, alltså "du". Jag väljer därför att inte ta med det exemplet. Om det är samma uttryck som *ad boachah*, alltså att det endast stavningen som är alternativ, är tolkningen densamma som i tillfälle fyra nedan.

Och blev deras bosättningsområden från Mesha fram till Sefar, berget i öster⁶⁰⁴

Och blev deras bosättningsområden från Mesha i riktning mot Sefar, berget i öster

Bägge tolkningarna förekommer i olika översättningar.⁶⁰⁵ Det skulle vara lättare att välja om man med säkerhet skulle veta var berget Sefar finns.⁶⁰⁶ Det som är gemensamt för bägge tolkningar är att området inte behöver inkludera berget. Det anger endast endera en gräns eller så endast riktningen. Jag återkommer till den här versen i samband med min avslutande slutsats då jag även väljer mellan de båda alternativen.

Tillfälle två: 1 Mos 13:10

וַיִּשְׂאֵלֹוט אֶת־עֵינָיו
וַיִּרְא אֶת־כָּל־כַּפְר הַיַּרְדֵּן כִּי כָלָה מִשְׁקָה
לִפְנֵי וְשַׁחַת יְהִי אֶת־סֹדֶם וְאֶת־עַמֹּרָה כְּגַוְיָהוּנָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ צָעַר

Och lyfte Lot sina ögon

Och han betraktade hela slätten som hör till Jordan.⁶⁰⁷ Sannerligen,⁶⁰⁸ hela den – vattenrik!

Innan HERREN fördärvade Sodom och Gomorra, som en HERRENS trädgård, som Egyptens land⁶⁰⁹ - ända till Tsoar

Tsoar fanns vid Döda havets södra spets.⁶¹⁰ Den naturliga förståelsen är att det vattenrika området sträckte sig hela vägen ner mot vad som idag är Döda havets sydligaste del. Det är således inte enbart riktningen som anges utan även utsträckningen. Men staden behöver inte inkluderas i det som utgör en vattenrik slätt. Tsoar anger endast en ungefärlig gräns för det geografiska område som beskrivs.

Tillfälle tre: 1 Mos 25:18

Den här versen är extra intressant eftersom såväl *ad* som *boachah* förekommer. Uttrycket ”på ansiktet av”, *al pnei* - עַל־פְּנֵי, används också på ett sätt som inte är så vanligt.

וַיִּשְׁכְּנוּ מִחוּיָלָה עַד־שׁוּר אֲשׁוּר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ אֲשׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפְל

Och de bosatte sig från Chavila till (*ad*) Shur, som är nära (*al pnei*) Egypten i riktning mot (*boachah*) Ashur, nära (*al pnei*) alla sina bröder slog han sig ner

Uttrycket *al pnei* som alltså betyder ”på ansiktet av” och ofta används i betydelsen ”på ytan av” kan också ha innebörden ”inför någons ansikte”, alltså i närheten av någon eller något. Det är den förståelsen som är den mest naturliga i det här fallet. I den här versen är nog den enda naturliga slutsatsen att *boachah* endast anger riktningen. Ashur är ju mycket långt borta i

⁶⁰⁴ I texten står det bara ”berg”, *har*. Många översättningar väljer ändå att översätta *har* med bergsområde.

⁶⁰⁵ NIV, KJV och SFB15 tolkar *boachah* som endast riktningangivare, medan NAB, NJB och Bibel 2000 förstår uttrycket som att området sträcker sig ända till berget. Bibel 2000 och Folkbibeln har således valt varsin tolkning: De hade sina boplatser från Mesha fram till Sefar, bergsområdet i öster (S00). De hade sina boplatser från Mesha mot Sefar, mot bergsområdet i öster (SFB15).

⁶⁰⁶ Jämför tillfälle tre då ”Ashur” gör valet självklart. Kanske är Sefar ett berg som finns på den sydvästra delen av den arabiska halvön. <https://www.biblicaleyclopedia.com/S/sephar.html>.

⁶⁰⁷ Ordagrant står det ”hela slätt Jordan”.

⁶⁰⁸ Ordet *ki* har en emfatisk, betonande, innebörd om det inte används för att förklara det som föregår i texten och då kan översättas ”ty”.

⁶⁰⁹ Slätten var alltså som en HERRENS trädgård, som Egyptens väl bevattnade land.

⁶¹⁰ Aharoni et al. 2011, 19. Den försvenskade formen som används i de flesta översättningar är Soar.

Mesopotamien, bosättningen sträckte sig nog inte ända dit. Alternativt är det ett annat okänt Ashur som avses här.

Tillfälle fyra: 1 Kung 18:46

Det här fjärde tillfället används inte endast *boachah* utan en kombination av *ad* och *boachah*.

וַנְדַיְהוּהָ הַיְתֵהּ אֶל־אֱלֹהֵיוּ וַיִּשְׁמַע מִתְנַיִו וַיֵּרֶץ לִפְנֵי אַחֲזָב עַד־בְּאֲכָהּ יִרְעָאֵלָהּ:

Men HERRENS hand hade kommit över Elia

Och han fäste upp sina kläder

Och han sprang framför Ahab ända fram till (ad-boachah) Jisreel

Här är nog innebörden den att Elia sprang på ända fram till att han kom fram till Jisreels slätt.

Slutsats

På basis av de här fyra exemplen konstaterar jag för det första att *boachah* ska förstås så att orten som anges i regel inte behöver inkluderas. För det andra är det klart att *boachah* alltid anger riktningen, men *boachah* kan även ange utsträckningen så att platsen som nämns är en gräns för området. Jag konstaterar att:

- *boachah* kan tolkas på två sätt tillfälle ett
- *boachah* anger såväl riktning som utsträckning tillfälle två
- *boachah* anger endast riktning tillfälle tre
- *boachah* anger såväl riktning som utsträckning tillfälle fyra. Platsen är också inkluderad. Men man bör notera att uttrycket här är *ad-boachah*. Platsen är inte heller en ”punkt”, utan en vidsträckt slätt

Det sista tillfället skiljer således ur genom att det inte är endast *boachah* som används. Därför lämnar jag det exemplet därhän. Men vad gäller de tre första tillfällena finns det en annan liten detalj som man bör notera. I hebreiskan kan man ange riktning genom att addera bokstaven ”h”, ה, till ett Ortsnamn. Ett sådant riktgivande ”h” används tillfälle ett och tillfälle tre, men inte tillfälle två.⁶¹¹ På basis av detta anser jag att följande tolkning är möjlig: Om *boachah* följs av ett Ortsnamn som avslutas med den riktningsgivande bokstaven ”h” ska man förstå *boachah* som enbart riktningsgivande, men om orten saknar ”h” ska man förstå att även den geografiska utsträckningen anges. Det finns dock alltför få tillfällen som *boachah* används för att kunna hävda detta med säkerhet.

Om jag ändå tillämpar den här tolkningen innebär det att *boachah* ska förstås som enbart riktningsgivande tillfälle ett. I så fall är det här den översättning som är att föredra:

Och blev deras bosättningsområden från Mesha i riktning mot Sefar, berget i öster

⁶¹¹ Tillfälle ett: בְּאֲכָהּ סָפָר, tillfälle tre: בְּאֲכָהּ אֲשִׁירָה, tillfälle två: בְּאֲכָהּ צֶעַר.

Jag anser att det är värt att notera att *boachah* förekommer ensamt endast fem gånger i hela GT. Tre gånger sker det i urhistorien, en gång i berättelsen om Abraham och en gång i Ismaels släktavla. Alla gånger förutom en används *boachah* i gränsangivelser i samband med släktlistor. Alla gånger *boachah* används ensamt är det i Första Mosebok.

Efter denna genomgång går jag nu över till att granska hur *ad* används i GT och hur man ska förstå innebörden.

Hur ska man förstå "ad"?

Det finns två frågor av betydelse vad gäller hur man ska förstå *ad*. Den första är huruvida orten som följer ska inkluderas eller inte. Den andra frågan är om även *ad* används endast för att ange riktning. *Ad* förekommer många gånger i hela GT till skillnad från *boachah* och jag redovisar endast det som förekommer i Första Mosebok eftersom jag anser att man får en klar bild redan på basis av det. Det var lätt att hitta exempel på när orten ska inkluderas, så jag börjar med dem.

Ad används så att orten ska inkluderas i följande fall:

וַיָּבֹאוּ עַד־חֲרֹן נַיִשְׁבוּ שָׁם

Men när de kom till Harran bosatte de sig där. (1 Mos 11:31 SFB15)

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְצָא עַד מְקוֹם שְׁכֹם עַד אֵלֶיךָ מוֹרָה

Fortsatte Abram in i landet ända till Shekems område, till Mores terebint. (1 Mos 12:6 SFB15)

וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלוֹ בְּתַחֲלֵהּ בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעַי

Han färdades från lägerplats till lägerplats, från Negev ända till Betel, platsen där hans tält hade stått förut mellan Betel och Ai (1 Mos 13:3 SFB15)

וַיָּבֹאוּ עַד־גִּזְרֹן הָאֵטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד

När de kom till Goren-Haatad på andra sidan Jordan höll de där en mycket stor och högtidlig dödsklagan (1 Mos 50:10 SFB15)

Det är tydligt att orten ska inkluderas i alla dessa fall. Det är inte lika lätt att hitta exempel där orten inte ska inkluderas. I Första Mosebok hittar jag egentligen endast ett tillfälle där två floder anges som gräns och sedan ett tillfälle då Lot drar med sina tält mot Sodom.

I följande fall ska orten kanske inte inkluderas:

אַבְרָם יָשָׁב בְּאַרְצֵ־כְנָעַן וְלוֹט יָשָׁב בְּעַרְי הַכְּפֹר וַיֵּאֱהֶל עַד־סֹדֶם

Abram bodde kvar i Kanaans land, och Lot bodde i städerna på slätten och drog med sina tält ända bort mot Sodom (1 Mos 13:12 SFB15)

לְזַרְעוֹ נְתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת

Åt dina efterkommande ska jag ge detta land, från Egyptens flod ända till den stora floden, floden Eufrat: (1 Mos 15:18 SFB15)

Jag konstaterar att det första tillfället är tveksamt. Lot bodde ju i Sodom, även om han då inte bodde i tält. En stad hade alltid utmarker som hörde till staden och det är en tolkningsfråga huruvida Lot hade sina tält fram till gränsen för Sodom eller om han hade sina tält inom Sodoms område. Jag menar att det senare alternativet är mera troligt.

Det andra tillfället är också speciellt när det är två gränsfloder som anges. Här är dock den mest naturliga tolkningen att gränsen går fram till floden, men själva floden är inte en del av området.

Slutsats om betydelsens av *ad*

Jag konstaterar att *ad* vanligen ska förstås så att orten som följer *ad* ska inkluderas. I Första Moseboken används aldrig *ad* så att det enbart anger riktningen. Om inte sammanhanget tydligt anger annat är en korrekt översättning ”fram till” eller ”till”, med förståelsen att orten som sedan nämns ska inkluderas.

Hur ska man då förstå gränsangivelsen

Efter den här klargörande analysen av hur *boachah* och *ad* ska förstås presenterar jag översättningen på nytt där jag även skriver in var *boachah* och *ad* används. Jag anger även var det riktningsgivande -h används.

וַיְהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידוֹן בְּאַכָּה גְרָרָה עַד עֵזָה בְּאַכָּה סְדֹמָה וְעֵמֶרְהָ וְאַדְמָה וְצָבִים עַד לְשֵׁעַ:
אֵלֶּה בְּנֵי חָם לְמִשְׁפַּחְתָּם לְלִשְׁנָתָם בְּאַרְצֵתָם בְּגוּיָהֶם:

Och blev kanaaniternas gräns från Tsidon i riktning mot (boachah) Gerar(-h) fram till (ad) Gaza, vidare i riktning mot (boachah) Sodom(-h) och Gomorra (-h) och Adma (-h) fram till Tsevoim, och vidare till (ad) Lasha

Den norra gränsen går således vid staden Tsidon, eller snarare det feniciska området för vilken Tsidon var huvudort.⁶¹² Sedan sträcker sig området söderut i riktning mot staden Gerar i den södra ändan av det som kom att bli Kanaans land. Vid kusten når gränsen till staden Gaza. Från medlet av det andra årtusendet f.Kr. var Gaza den regionala huvudstaden i den egyptiska provinsen Kanaan och den låg vid den stora handelsvägen, Via Maris, som förband Mesopotamien med Egypten. Söder om Gaza på vägen mot Egypten hade kaftoréerna slagit sig ner och utgjorde en egyptisk militärpostering under Mose tid. Från Gaza fortsätter gränsen österut mot de nämnda städerna i den södra delen av Döda havet ända fram till Tsevoim och Lasha.⁶¹³

Det är intressant att notera hur det riktningsgivande suffixet -h används. Det följer den tolkning som jag presenterat ovan. Adma kunde lika gärna utläsas Adam med ett riktningsgivande -h. Men staden Adam finns en bra bit norr om Döda havet och därför är det

⁶¹² Cassuto 1992, 212.

⁶¹³ Sarna 1989, 77.

nog Adma som avses. Tsevoim saknar ett riktningsgivande -h.⁶¹⁴ Det innebär i så fall alltså att man ska förstå att angivelsen innebär ”fram till” staden Tsevoim och det följs sen av *ad* Lasha vilken innebär ”vidare till Lasha”. Min tolkning bygger på mycket få exempel, men ett gott tecken är att om man följer min tolkning verkar man få ett logiskt och förståeligt resultat av en grammatisk konstruktion som vid första anblicken kan verka förvirrande eller råddig.

Varför Gerar nämns först har lett till viss förvirring eftersom Gerar låg ca 24 km sydost om Gaza. Sarna och Aharoni noterar att Gerar inte nämns i assyriska eller egyptiska källor vilket betyder att staden inte låg vid huvudvägen vid kusten, Via Maris. Drar man en linje från Tsidon till Gerar söderut måste man sedan fortsätta norrut igen i nordvästlig riktning till Gaza varefter gränsen igen fortsätter österut. Många anser därför att det är en märklig beskrivning. Man har försökt lösa det här ”problemet” genom att lyfta fram möjligheten att det Gerar som nämns inte finns på den plats där man idag tror att dess ruiner ligger.⁶¹⁵ Laato nämner möjligheten att Gaza, som från medlet av det andra årtusendet f.Kr. var den mer kända staden förklarar var det mer okända Gerar låg. Gaza var den första större staden på väg från Egypten. Gaza var känd som ”Kanaans stad” och fungerade som ett administrativt center under den tid som Egypten regerade över Kanaan ca 1450 f.Kr. framåt.⁶¹⁶

Jag tror förklaringen är en annan än något av förslagen ovan. Alla förslag till lösning som jag redovisat utgår från att beskrivningen ska förstås utifrån förhållandena från tiden 1450 f.Kr. och framåt. Under tiden då Kanaan var en egyptisk provins var Gaza den dominerande staden, men så var inte situationen innan det.

Staden Gerar låg på den södra gränsen till det befolkade Kanaan vid huvudvägen som gick från Gaza till Beer Sheva. Staden var grundad redan under den senare delen av den kalkolitiska tiden 4500–3300 f.Kr. Under sin storhetstid, som inföll kring tiden för patriarkerna 2000–1550 f.Kr, var det en mycket stor stad som täckte ett område på 150 000 m² alltså 15 hektar, vilket innebär en stor stad i Kanaan. Bosättningskullen, den tell där spåren efter Gerar finns, Tell Abu Hureira, är en av de största och äldsta i regionen.⁶¹⁷

Historien för Gaza är helt annorlunda. Man menar att det nog fanns en bosättning i området innan 3000 f.Kr. vid tellen som är känd som Tell as-Sakan. Staden fick sin början som ett egyptiskt fort. Under det tredje årtusendet f.Kr. gick staden inledningsvis igenom perioder av tillväxt, men även långa perioder av nedgång. Mot slutet av det tredje årtusendet från ca 2250 f.Kr. förlorade staden nästan helt sin betydelse och blev mer eller mindre övergiven. Inte heller den första halvan av det andra årtusendet f.Kr. innebar något verkligt uppsving för Gaza. Det är först i om med att Egypten tar kontroll över Kanaan kring 1450 f.Kr. som situationen förändras. Då blir Gaza ett administrativt center i Kanaan och staden kom att

⁶¹⁴ Även -h i slutet på Adma kan tolkas som att det endast anger att uttalet är Adma och inte Adam.

⁶¹⁵ En bra karta finns i Laato 2017, 19. Man tror den ligger vid Tell Haror (Tell Abu Hureich) som ligger vid Wadi esh-Sjari'ah. Arkeologiska undersökningar tyder på ett starkt egyptiskt inflytande under perioden 1500–1200 f.Kr. Sarna 1989, 77.

⁶¹⁶ Aharoni 1956, 28; Millard 1973, 32; Wenham 1987, 226–227; Sarna 1989, 77; Mathews 1996, 458; Laato 2017, 197.

⁶¹⁷ Aharoni 1956, 31.

fungera som säte för den egyptiske guvernören i Kanaan. Från den egyptiska tiden är Gaza omnämnd såväl i egyptiska källor som i Amarnabreven.⁶¹⁸

Dessa fakta är verkligen intressanta och gör en annan tolkning logisk. Orsaken till att man anser att beskrivningen är märklig är alltså på grund av att man nämner Gerar först och inte Gaza. Man anser att det är märkligt därför att Gaza var den dominerande staden. Men man måste beakta att Gaza inte alltid har varit den dominerande staden i söder. Gaza blev dominerande först den senare halvan av det andra årtusendet f.Kr. Före det var Gerar den stora staden. Gerars glansperiod var kring patriarktiden. Det nämns också att Abraham bodde en tid i Gerar där incidenten med Gerars kung Abimelek inträffar.⁶¹⁹ Även Isak slår sig ner i Gerar och hamnar även han i tvistemål såväl med såväl Gerars kung som med herdar från Gerar.⁶²⁰ Om översikten av nationerna återspeglar förhållanden före 1500 f.Kr. blir beskrivningen fullständigt logisk. Först anges den södra gränsen genom att hänvisa till den dominerande staden vid Kanaans södra gräns, Gerar. Från Tsidon *boachah* Gerar kan också förstås så att Gerar i praktiken står för ”söder”, det anger riktningen.⁶²¹ Man kan alltså förstå beskrivningen som att från Tsidon, i riktning söderut (mot Gerar), sträcker sig kanaaniternas område till Gaza. Det innebär att det finns två alternativ för hur man kan förstå beskrivningen. Endera bildar Gaza och Gerar början av den södra gränslinjen eller så anger Gerar endast kompassriktningen men gränslinjen går från Gaza österut utan att Gerar är inkluderat i området. Gränsen fortsätter i vilket fall österut mot den södra delen av Döda havet där de fyra städerna troligen fanns och vidare ända fram till Lasha.

Nu är såldes inledningen av beskrivningen inte längre märklig:

Och blev kanaaniternas gräns från Tsidon i riktning mot Gerar fram till Gaza, vidare i riktning mot Sodom och Gomorra och Adma fram till Tsevoim, och vidare till Lasha

Var städerna Sodom, Gomorra, Adma och Tsevoim exakt låg är man inte överens om. I det här sammanhanget räcker det med att utgå från att de antagligen fanns kring de södra delarna av Döda havet.⁶²² Det verkligen intressanta är inte var städerna exakt fanns utan att de fyra städerna, som enligt GT förstördes under Abrahams tid, anges som gränsstäder i den här unika beskrivningen av Kanaans södra gräns.⁶²³ Det blir inte mindre intressant av att den sista staden, Lasha, aldrig mer omnämns i GT.⁶²⁴ Var Lasha har funnits är också omtvistat och kan inte fastställas med säkerhet, men en vanlig uppfattning är att den låg öster om Döda Havet. Att de fyra städerna anges som riktningsgivare för Kanaans södra gräns ger belägg för att den här beskrivningen av Kanaans södra gräns går tillbaka till tiden innan eller under Abrahams tid. Då var de här städerna välkända och utgjorde naturliga landmärken. Detta innebär i så fall att källan till den här beskrivningen är från trakten av 1800-talet f.Kr eller tidigare. När

⁶¹⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Gaza#Bronze_Age.

⁶¹⁹ 1 Mos 20:1–18.

⁶²⁰ 1 Mos 26:1–31.

⁶²¹ Så används Ashur i 1 Mos 25:18 som jag redovisar som tillfälle två i min genomgång av betydelsen av *boachah* ovan.

⁶²² Från andra angivelser av Kanaans gränser, t.ex. i 4 Mos 34:1–12, är det klart att det är i trakten av Döda havets sydspets gränsen går.

⁶²³ 1 Mos 19:23–29. Städerna nämns i 1 Mos 14:2, 8; 5 Mos 29:23; Hosea 11:8. Dessa städer, speciellt Sodom, omnämns även i övrig profetlitteratur, i Jesaja, Jeremia, Klagovisorerna och Amos, likaså senare i NT som avskräckande exempel.

⁶²⁴ Det är intressant med avseende på frågan från vilken tid översikten av nationerna är. Skulle översikten vara författad mycket sent, som en del forskare hävdar, skulle man nog ha valt en välkänd stad från den perioden.

Kanaans södra gräns senare anges på Mose tid i 4 Mos 34:3–5 nämns inte dessa städer mera. Förklaringen till det är mycket naturlig: städerna existerade inte längre. Fyra av de fem städerna, Sodom, Gomorra, Adma och Tsevoim, dyker upp i handlingen igen redan i 1 Mos 14:2. Då har dessa städer slutit sig samman för att möta ett angrepp av fyra kungar från öster och i samband med detta dras Abraham och Lot med in i handlingen.⁶²⁵

Laato nämner att uttrycket ”ända fram till Lasha” eventuellt används för att lokalisera var de fyra städerna som förstördes tidigare låg.⁶²⁶ Jag anser det osannolikt och ologiskt att man i den här konkreta geografiska beskrivningen skulle använda städer som inte längre fanns. Städer som ingen längre visste var de fanns kunde ju inte fungera som konkreta geografiska riktninggivare. Sammanhanget handlar ju inte om att hjälpa läsaren att förstå var de förstörda städerna en gång funnits. Precis som Gerar och Gaza fungerar de som riktmärken som gick att följa när den här källan uppstod. Författaren använder ordet *boachah* som anger riktning. I alla övriga fall ordet används är det konkreta geografiska riktmärken som följer *boachah* och som ska göra att läsaren förstår vilket geografiskt område som avses. *Ad* används i betydelsen fram till. Den naturliga slutsatsen är att när den här beskrivningen av Kanaans södra gräns görs, åtminstone när den ursprungligen muntligt eller skriftligt berättas, fanns de fyra städerna fortfarande kvar som en tydlig geografisk riktningangivare och gränsen sträckte sig ända fram till staden Lasha. Det är verkligen anmärkningsvärt att vid tiden för källan bakom översikten av nationerna var dessa städer väl kända landmärken. Det är åtminstone den enda logiskt hållbara slutsatsen enligt min bedömning.

Annorlunda gränser än vad som anges senare

Om man kombinerar den här korta beskrivningen av Kanaans södra gräns med vad som tidigare sagts om Kanaans ättlingar blir resultatet att det är ett mycket tidigt Kanaan som beskrivs. Det gäller även beskrivningen av Kanaans ättlingar som helhet. Kitchen noterar att den nordliga utbredningen av Kanaan är annorlunda än vad som anges i egyptiska imperiala källor från den senare halvan av det andra årtusendet f.Kr. Beskrivningen skiljer sig också från den i Josua.⁶²⁷ Det som beskrivs är ett äldre Kanaan som omfattar städer på Medelhavskusten från Tsidon norrut via Tsumur och Irqata till Arvad och Siannu nära Ugarit.⁶²⁸ Dessutom omfattas Hamat vid floden Orontes och utbredningen sträcker sig sedan ner till Jevus, alltså Jerusalem. Senare efter att havsfolken hade anfallit kring 1200 f.Kr. och slagit sig ner blomstrade den feniciska handeln men inlandsområden, som till exempel Hamat, inkluderades inte. Hamat blev neo-hittitiskt och arameiskt. Detta är mycket intressant att notera och ger stöd för att källan är gammal, åtminstone äldre än 1300-talet f.Kr. gällande vilka städer Kanaan omfattade. Millard noterar samma sak gällande en annan del av den norra gränsen. Han konstaterar att i Idrimis historia, som är skriven på 1400-talet f.Kr, framgår att Kanaan sträckte sig ända till kusten så långt norrut som Tripoli under hans tid. Den situationen bestod under tiden för Amarnabreven, men den situationen förändrades mot slutet av 1300-talet f.Kr. då kustområdet kom under kontroll av amoriterna (Amurru). Även denna

⁶²⁵ Wenham 1987, 226–227; Sarna 1989, 77; Mathews 1996, 458; Laato 2017, 197. Gerar är i fokus i 1 Mos 20 och 1 Mos 26.

⁶²⁶ Laato 2017, 197.

⁶²⁷ För den södra gränsen se Josua 15:1–12.

⁶²⁸ Se kapitel 2.7.9–2.7.10 där jag presenterar tsemariter, arkiter, arvaditer och siniter.

detalj tyder på att beskrivningen ovan stammar från en situation som rådde innan den senare delen av 1300-talet f.Kr.⁶²⁹

Sammantaget innebär beskrivningen av Kanaans ättlingar längre norrut samt den södra gränsen att beskrivningen återspeglar en situation som i sin helhet ska sökas från 1800-talet f.Kr. eller tidigare. Ingenting i beskrivningen harmonierar med situationen i slutet av det andra årtusendet f.Kr. för att inte tala om situationen under det första årtusendet.

Jag presenterar till sist två andra beskrivningar av Kanaans gränser. Den första anger bara översiktligt vilket område som avses och den andra är en beskrivning från 4 Mos 34:2–12. Notera hur annorlunda beskrivningarna är i jämförelse med den som finns i översikten av nationerna. Städerna på slätten samt andra drag som stämde endast för tiden innan 1800 f.Kr. är nu borta. Att det är så är givetvis ett indicium på att de här beskrivningarna är autentiska och att de beskriver tidstypiska och tidsunika förhållanden på ett korrekt sätt.

På den dagen slöt Herren ett förbund med Abram och sade: ”Åt dina efterkommande ska jag ge detta land, från Egyptens flod ända till den stora floden, floden Eufrat: (1 Mos 15:18 SFB15)

I söder ska ert land sträcka sig från öknen Zin utmed Edom, och er södra gräns ska börja vid änden av Salthavet i öster.⁴ Sedan ska er gräns vända sig söder om Skorpionhöjden och gå fram till Zin och gå ut söder om Kadesh-Barnea, och vidare till Hasar-Addar och fram till Asmon.⁵ Från Asmon ska gränsen vända sig mot Egyptens bäckravin och gå ut vid havet.⁶ Er gräns i väster ska vara Stora havet. Det ska vara er gräns i väster.⁷ Och detta ska vara er gräns i norr: Från Stora havet ska ni dra er gränslinje till berget Hor.⁸ Från berget Hor ska ni dra er gränslinje dit där vägen går till Hamat, och gränsen ska gå ut till Sedad.⁹ Sedan ska gränsen gå till Sifron och sluta vid Hasar-Enan. Detta ska vara er gräns i norr.¹⁰ Som er gräns i öster ska ni dra en linje från Hasar-Enan till Shefam.¹¹ Och från Shefam ska gränsen gå ner till Haribla, öster om Ajin, och vidare ner längs östra sluttningen av Kinneretsjön.¹² Sedan ska gränsen gå ner till Jordan och ut vid Salthavet. Detta ska vara ert land med dess gränser runt omkring.” (4 Mos 34:2–12)

2.7.12 Kolofonen som följer Chams ättlingar

Den avslutande kolofonen påminner om den som gavs i slutet av Jafets ättlingar, men det finns variation. Jag rekapitulerar först den kolofon som följde efter Jafet:

*מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִי גוֹיִם בְּאַרְצֵתָם אִישׁ לְלִשְׁנוֹ לְמִשְׁפָּחָתָם בְּגוֹיָהֶם:
Från dessa har utbretts kustregionernas folk i sina områden. Var och en enligt sitt språk, enligt sina familjer, bland sina folk*

⁶²⁹ Millard 1973, 33; Kitchen 2006, 437.

Efter Cham används den här kolofonen:

אֵלֶּה בְּנֵי־הֵם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְלִשְׁנֹתָם בְּאֶרְצֹתָם בְּגוֹיֵיהֶם:

Dessa är Chams ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, bland sina folk

Följande variationer finns:

1. Den inledande formuleringen är annorlunda
2. Ordningen är annorlunda.
 - a. Efter Jafet är ordningen: folk – områden - språk – familj – folk.
 - b. Efter Cham är ordningen långt den motsatta: familj – språk – områden – folk
3. Folk förekommer två gånger efter Jafet, men bara en gång efter Cham

Hamilton beskriver skillnaden som så:

Jafet: 1: geografisk 2: lingvistisk 3: etnopolitisk

Cham: 1: etnopolitisk 2: lingvistisk 3: geografisk

Enligt Hamiltons analys är således mönstret vackert kiastiskt: a-b-c-c'-b'-a'. Man bör dock notera att Hamiltons analys förbigår "folk". Därför är inte mönstret så konsekvent som Hamilton menar. Inkluderar man folk är mönstret är a-b-c-d-a-d'-c'-b'-a'.

För den som tagit del av min analys av den urhistoria som föregått översikten av nationerna är förekomsten av variation ingen överraskning. Den variation som förekommer framför allt i avsnitt som enligt dokumentshypotesen tilldelats P är närmast förstummmande.⁶³⁰ Det är märkligt att forskare som Westermann inte noterar någon variation alls utan beskriver kolofonerna som monotona.⁶³¹

Jag går nu över till att jämföra förteckningar av kanaanitiska folk som presenteras i olika listor i Pentateuken och i Josua.

2.7.13 Olika listor på folkslagen i Kanaan

Listor på folk som bebor Kanaans land förekommer upprepade gånger i Pentateuken och i Josua. Sarna noterar att ordningen i översikten av nationerna är unik och verkar vara oberoende av andra motsvarande listor. Jevusiterna som nämns först i den här listan, efter Tsidon och Chet, avslutar nästan alltid motsvarande listor på andra ställen. Listan inkluderar även de sällan omnämnda girgashiterna. Tsidonierna och de fem sista folken nämns inte i någon av de senare listorna av folken som bebor Kanaan. De sista fem namnen sammanfaller med städer i Fenicien och Syrien. De här stora skillnaderna ger stöd åt att översikten av nationerna är en mycket gammal komposition. Den bygger inte på senare listor eller vad som utgjorde Kanaan under det första årtusendet.⁶³²

⁶³⁰ Jungerstam 2013, 57–60; Jungerstam 2016, 50–51, 63–65; Jungerstam 2017, 24–28, 37–45; Jungerstam 2018, 41–47, 60, 67–72.

⁶³¹ Westermann 1994, 508.

⁶³² Sarna 1989, 75. Se kapitel 2.7.11.

2 Mos 3:8	5 Mos 20:17	Jos 3:10	Jos 11:1	Jos 12:8	Jos 24:11
2 Mos 3:17	Jos 9:1				
kanaaniter	chetiter	kanaaniter	kanaaniter	chetiter	amoriter
chetiter	amoriter	chetiter	amoriter	amoriter	perisseer
amoriter	kanaaniter	chiviter	chetiter	kanaaniter	kanaaniter
perisseer	perisseer	perisseer	perisseer	perisseer	chetiter
chiviter	chiviter	girgashiter	jevusiter	chiviter	girgasheer
jevusiter	jevusiter	amoriter	chiviter	jevusiter	chiviter
		jevusiter			jevusiter

	1 Mos 10
1	Tsidon
2	Chet
3	jevusiter
4	amoriter
5	girgashiter
6	chiviter
7	arkiter
8	sinit
9	arvaditer
10	tsemariter
11	chamatiter

Med detta är avsnittet om Chams ättlingar klar och jag går över till att presentera Shems ättlingar.

2.8 Shems ättlingar. 1 Mos 10:21–32

I det här kapitlet behandlar jag Shems ättlingar. Jag inleder med en allmän översikt varefter jag presenterar min översättning av avsnittet som en helhet. I kapitel 2.8.3–2.8.9 följer sedan en genomgång av introduktionen samt alla namn som nämns. Beskrivningen av Joktans söners bosättningsområde samt de avslutande kolofonerna behandlar jag i kapitel 2.8.10–2.8.12.

2.8.1 Allmän översikt

Efter att Jafets och Chams ättlingar presenterats är det nu alltså dags för den sista av de tre bröderna: Shem. Ordningen är den vanliga i Första Mosebok. Författaren följer principen att först behandla de släkter som *inte* leder till den utvalda linjen och först därefter presentera det släktled som Gud har utvalt.⁶³³

Man bör notera att i översikten av nationerna presenteras inte alla Shems ättlingar som författaren vill nämna. Den linje som leder ända fram till Abraham återfinns först i nästa toledot, Shems toledot, som följer berättelsen om Babels torn.⁶³⁴ Vad gäller omfattningen

⁶³³ Cassuto 1992, 198; Mathews 1996, 440. Kains ättlingar föregår Shets ättlingar: 1 Mos 4:17–22; 5:1–32. Ismaels ättlingar föregår Isaks ättlingar: 1 Mos 25:23–18; 1 Mos 25:19 ff. Ättlingarna till Abrahams söner med Ketura föregår Isaks ättlingar: 1 Mos 25:1–4; 1 Mos 25:19 ff. Esaus ättlingar föregår Jakobs ättlingar: 1 Mos 36:1–43; 1 Mos 37 ff.

⁶³⁴ Shems *toledot* utgörs av 1 Mos 11:10–26. Jag planerar att analysera den toledoten i mitt nästa arbete tillsammans med berättelsen om Babels torn. Den berättelsen utgör avslutningen av Noachs söners toledot som omfattar 1 Mos 10:1–11:9.

sträcker sig översikten av Shems ättlingar till den sjätte generationen medan den för Jafet och Cham endast omfattar tre generationer.⁶³⁵

Till skillnad från Jafet och Cham avsluts avsnittet om Shems ättlingar med ett *inclusio*. För Jafet och Cham fanns endast en avslutande kolofon.⁶³⁶

Begreppet *inclusio* betecknar en kompletterande teknik för att strukturera de mindre enheterna i en helhet. *Inclusio* innebär att man låter slutet av en helhet avspegla början. Man gör det genom att i den sista enheten återvända till samma ordval eller tema man använt i den första. Detta är tänkt att uppfattas som en avrundande signal av lyssnaren eller läsaren.⁶³⁷

Inclusiot utgörs av 1 Mos 10:21 respektive 1 Mos 10:31:

Även åt Shem hade fötts, han är ju far till alla Evers ättlingar, bror till Jafet den äldste

...

Dessa är Shems ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk i sina områden enligt sina folk.

Även bland Shems ättlingar finns såväl individer som folkgrupper. Totalt presenteras 26 ättlingar till Shem. Av hans fem söner är det endast två som presenteras med ytterligare ättlingar, nämligen Aram och Arpachshad. Aram presenteras med fyra ättlingar medan Arpachshad presenteras med hela 17 ättlingar.⁶³⁸

Shems 26 ättlingar fördelar sig som följer:

- fem ättlingar till Shem
- fyra ättlingar till Shems son Aram
- 17 ättlingar till Shems son Arpachshad
 - ett barn
 - ett barnbarn
 - två barnbarns-barn
 - 13 barnbarns-barnbarn, som alla är söner till Joktan

Shems ättlingar här i översikten av nationerna visar inget spår av frekvensen sju, inte heller av talet sex. Talen fem, fyra, sjutton och tretton visar inget spår av någon medveten användning av intressanta frekvenser. På basis av hur ofta författaren använt sig av ordfrekvenser i hela urhistorien förvånade det mig.⁶³⁹ Speciellt tydlig var avsaknaden av frekvensen sju i jämförelse med Jafets sju söner och sju sonsöner samt Mitsraims sju ättlingar. Man kan dock

⁶³⁵ Sarna 1989, 69; Mathews 1996, 428, 459; Boice 2008, 415. Jag räknar antalet generationer med anfadern inkluderad. T.ex. Jafet – Javan – Elisha är tre generationer.

⁶³⁶ Kolofonerna utgörs av 1 Mos 10:5 för Jafet och 1 Mos 10:20 för Cham.

⁶³⁷ Dorsey 1999, 26; Walsh 2009, 110; Bauer & Traina 2011, 117–118.

⁶³⁸ Ytterligare sju av Arpachshads ättlingar presenteras i nästa toledot, Shems *toledot*, som utgörs av 1 Mos 11:10–26.

⁶³⁹ Se mina andra skrifter om urhistorien: Jungerstam 2013, 57–60; 2015, 76–77; 2016, 65–70; 2018, 67–72, 97–99.

notera att i Shems *toledot*, då linjen fram till Abraham presenteras, är det sju ytterligare ättlingar som presenteras.⁶⁴⁰ Dessa är alla ättlingar till Joktans bror Peleg.

Det som utmärker Shems ättlingar är det fokus som riktas på Arpachshads ättlingar via Ever och hans son Joktan. Joktan presenteras med hela 13 söner. Hälften av alla namn som knyts till Shem utgörs alltså av denne Joktans ättlingar. Beaktar man att ytterligare sju ättlingar till Evers andra son Peleg presenteras i nästa toledot presenteras Ever med totalt 22 ättlingar. Det är ett anmärkningsvärt stort antal.

Ibland översätts Ever som Eber.⁶⁴¹ Det är samma situation som med jevusiterna som ibland översätts jebusiterna. Även här följer jag den masoretiska hebreiska texten som anger att man ska uttala namnet som Ever.⁶⁴²

2.8.2 Översättning av hela avsnittet med Shems ättlingar

Jag presenterar först min översättning av helheten varefter jag analyserar texten i detalj i påföljande kapitel.

וְיִלְשֵׁם יֶלֶד גַּם־הוּא אָבִי כָל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחֵי גִפְתַּת הַגְּדוּל:

בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשָׁד וְלוּד וְאַרְם:

וּבְנֵי אָרַם עוּץ וְחוּל וְגִתֵר וְנִמְשׁ:

וְאַרְפַּכְשָׁד יֶלֶד אֶת שֵׁלַח

וְשֵׁלַח יֶלֶד אֶת עֵבֶר:

וְלֵעֵבֶר יֶלֶד שְׁנֵי בְנִים

שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אֲחִיו יִקְטָן:

וַיִּקְטָן יֶלֶד אֶת אֱלִמּוּד וְאֶת שֵׁלֶף וְאֶת חֲצַרְמוֹת וְאֶת יֵרָח וְאֶת הַדּוּרְם וְאֶת אוּזַל וְאֶת דְּקֵלָה: וְאֶת עוּבָל וְאֶת אֲבִימָאֵל

וְאֶת שִׁבְאָ: וְאֶת אוֹפֵר וְאֶת חוּיֵלָה וְאֶת יוֹכָב

כָּל אֵלֶּה בְּנֵי יִקְטָן:

וַיְהִי מוֹשְׁבָם מִמִּשְׁא בְּאֶרֶץ סִפְרָה הִר הַקְּדָם:

אֵלֶּה בְּנֵי שֵׁם לְמִשְׁפַּחָתָם לְלִשְׁנָתָם בְּאֶרֶצְתָם לְגוֹיָהֶם:

אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת בְּנֵי נֹחַ לְתוֹלְדוֹתָם בְּגוֹיָהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בְּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל:

Även åt Shem hade fötts, han är ju far till alla Evers ättlingar, bror till Jafet den äldste

Söner till Shem: Elam och Ashur och Arpachshad och Lud och Aram

Och söner till Aram: Utz och Chul och Geter och Mash

⁶⁴⁰ Shems *toledot* utgörs av 1 Mos 11:10–26.

⁶⁴¹ Så gör t.ex. översättarna av Folkbibeln.

⁶⁴² Orsaken är att en punkt, en så kallad *dagesh*, saknas i bokstaven ׁ, det innebär att man ska uttala bokstaven som "v". Finns en *dagesh* inne i bokstaven ska man uttala den som "b".

Och Arpachshad hade gett upphov till Shelach

Och Shelach hade gett upphov till Ever

Och åt Ever hade fötts två söner, namnet på den förste: Peleg, ja under hans dagar hade jorden⁶⁴³ delats upp, och namnet på hans bror: Joktan

Och Joktan hade gett upphov till Almodad och Shalef och Chatsarmavet och Jerach och Hadoram och Uzal och Dikla och Uval och Avimael och Sheva och Ofir och Chavila och Jovav, alla dessa är söner till Joktan

Och blev deras bosättningsområden från Mesha i riktning mot Sefar, berget i öster

Dessa är Shems ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, enligt sina folk.

Dessa är familjerna till Noachs söner enligt sina släktled bland sina folk och från dessa har utbredds folken på jorden efter floden

2.8.3 Introduktionen till Shems ättlingar

Förutom att Shems ättlingar presenteras sist bör den speciella introduktionen till Shem och hans ättlingar noteras. Genom att infoga den betonar författaren ytterligare Shems speciella betydelse bland Noachs tre söner. För Jafet och Cham finns ingen introduktion utan det konstaterades endast ”söner till Jafet/Cham...”. Tack vare introduktionen skapas även ett vackert *inclusio* som omsluter Shems ättlingar, vilket jag noterat tidigare.⁶⁴⁴

Översättning

וְלִשְׁמֹעַ יֶלֶד גַּם־הָיָא אָבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחֵי יִפְתָּהּ הַגְּדוֹל:

Även åt Shem hade fötts⁶⁴⁵, han är ju⁶⁴⁶ far⁶⁴⁷ till alla Evers ättlingar⁶⁴⁸, bror till Jafet den äldste⁶⁴⁹

⁶⁴³ Ordet är *eretz* som kan översättas som jord, land eller område beroende på sammanhanget. Här anser jag att det är osäkert vad som avses.

⁶⁴⁴ Sarna 1989, 69; Cassuto 1992, 217. Se kapitel 2.8.1 där jag beskriver *inclusio*.

⁶⁴⁵ Qal passiv perfekt.

⁶⁴⁶ Det lilla ordet **גַּם** ”gam” uttrycker betoning, det intensifierar och förstärker. Se HALOT, 61.

⁶⁴⁷ Här uttrycker ”far” givetvis anfader.

⁶⁴⁸ Det hebreiska ordet är *ben* som betyder såväl son som ättling. Här gör sammanhanget det klart att det är ättlingar som avses och inte söner.

⁶⁴⁹ Det är inte Shem som är den äldre, utan Jafet. De svenska moderna översättningarna anger Shem som den äldste, liksom t.ex. JPS. T.ex. NIV och KJV och Septuaginta översätter som jag.

Kommentar

I denna korta introduktion finns flera intressanta detaljer att kommentera. Först konstaterar jag att författaren igen bjuder på variation. Vid en slarvig läsning kan översikten över nationerna verka monoton, men det omdömet stöds inte av en mer noggrann granskning.

I det inledande ”Även åt Shem hade fötts” används den passiva pual-formen av *jalad* utan att kompletteras med ”söner” eller dylikt. Den här varianten, där son eller söner saknas, förekommer endast detta tillfälle.⁶⁵⁰ Meningen är så annorlunda att Hamilton menar att något ord måste ha fallit bort.⁶⁵¹ Konstruktionen är unik, men det finns ingen orsak att tro att till exempel ”söner” skulle ha fallit bort av misstag. Wenham konstaterar att konstruktionen är ännu en unik variation som författaren bjuder läsaren på.⁶⁵²

Att författaren väljer att lyfta fram Ever i introduktionen gör att Ever kommer i fokus redan från starten av presentationen av Shems ättlingar.⁶⁵³ Evers speciella roll kommer även fram när hans två söner presenteras, Peleg och Joktan. Som jag noterat tidigare utgör Joktans 13 ättlingar hälften av alla ättlingar till Shem i översikten av nationerna. Dessa 13 ättlingar, som saknar vidare betydelse, presenteras i översikten av nationerna medan ättlingarna till Joktans bror Peleg, som leder fram till Abraham, presenteras först i nästa toledot. Appellativet ”hebré”, som kanske kan härledas från namnet Ever, används främst av andra folk. När Abraham använder den benämningen konverserar han med andra folk i landet.⁶⁵⁴ I 5 Mos 15:12 används dock även hebré som en beteckning om israeler av israeler, men då som en bestämning gentemot andra folk.⁶⁵⁵

Även den sista upplysningen i introduktionen är intressant. Jafet sägs vara den äldste. De moderna svenska översättningarna Bibel 2000 och Folkbibeln översätter så att Shem är äldst.⁶⁵⁶ Men texten säger inte att Shem är äldst. Grammatiken gör det tydligt att ordet *hagadol*, som i det här sammanhanget betyder den äldre eller den äldste, avser Jafet. Wenham noterar att den förståelsen även uttrycks i Septuaginta, av Rashi och i den masoretiska texten. Detta är även Cassutos bedömning. Jag anser att tolkningen att Jafet är den äldsta brodern är det enda naturliga sättet att tolka det som står i den hebreiska texten:⁶⁵⁷

וְלִשְׁם יָלַד גַּם־הוּא אָבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אָחִי יַפֶּת הַגָּדוֹל

Även åt Shem hade fötts, han är ju far (till) alla Evers ättlingar, bror (till) Jafet den äldste

Detta innebär även att Bibelns text i urhistorien är i harmoni. Jafet är den äldste, Shem är den mellersta brodern och Cham den yngste enligt 1 Mos 9:24. Orsaken till ordningen Shem,

⁶⁵⁰ Samma form följs av ”son” i 1 Mos 4:26 och ”två söner” i 1 Mos 10:25.

⁶⁵¹ Hamilton 1990, 343.

⁶⁵² Wenham 1987, 228.

⁶⁵³ Noteras även av Sailhamer 1992, 133.

⁶⁵⁴ Laato 2017, 198. 1 Mos 14:13; 39:17; 2 Mos 2:7, 11. Hebré förekommer även i berättelsen om Josef i Egyptens land och i Jona 1:9. Om inte hebré ska härledas till anfadern Ever är en annan möjlighet att det anspelar på att Abraham kom från andra sidan floden Eufrat till Kanaans land. Ordet *ever* betyder ”andra sidan”. Även kopplingen till de kringflyttande *habiru* har först fram, men den förklaringen har inte längre mycket understöd och jag anser att den förklaringen kan lämnas därhän. Det vad man idag vet om *habiru* passar inte in på det som beskrivs om israelerna.

⁶⁵⁵ Se även Jer 34:9, 14.

⁶⁵⁶ Så gör även: Hamilton 1990, 343; Mathews 1996, 439–440.

⁶⁵⁷ Wenham 1987, 228; Cassuto 1992, 218. Samma bedömning görs av: Waltke 2001, 172; Boice 2008, 414–415.

Cham och Jafet kan vara längden på namnen. De bibliska författarna tenderar att placera längre namn sist i en uppräkningslista. Till exempel presenteras Isak före Ismael även om Ismael var den förstfödda i 1 Mos 25:9.⁶⁵⁸

Det finns ju ingen som helst nödvändighet att tänka att Shem borde vara den förstfödda. Att det är en yngre bror och inte den förstfödde som är den utvalda är ju snarare regel än undantag i Första Mosebok.⁶⁵⁹

En sista iakttagelse som Sailhamer lyfter fram är att författaren väljer att nämna Shem och Jafet tillsammans, men han nämner inte Cham. Sailhamer associerar till när Noach i slutet av Noachs toledot välsignar Shem och Jafet och nämner att ”Jafet ska bo i Shems tält”. Det här är i så fall ett sätt av författaren att i inledningen till presentationen av Shems ättlingar påminna åhöraren om den speciella välsignelse som uttalades över Shem och Jafet.⁶⁶⁰

2.8.4 Shems son Elam

Det område som benämns Elam är det östligaste området i översikten av nationerna. Det låg öst- och nordost om floderna Eufrat och Tigris. Idag finns området i sydvästra Iran. Man känner till Elam redan från det fjärde årtusendet f.Kr. Staden Susa, centralorten i Elam, är känd redan från den första delen av det fjärde årtusendet f.Kr.⁶⁶¹ Under den sena Uruk-perioden 3500–3100 f.Kr. är staden helt influerad av Uruks kultur vad gäller såväl keramik som skrift. Susa kom att fungera som ett brohuvud för den semitiska kulturen i Uruk och därifrån fortsatte den 1000 km ytterligare. Typisk Uruk-inspirerad keramik har återfunnits i hela området som är dagens Iran och ända bort vid det som idag är Pakistans sydvästra kust, nära Oman-bukten. Susa fortsatte att ha inflytande på regionen även sedan kontakten till Uruk var brutet.⁶⁶²

Mot slutet av det fjärde årtusendet f.Kr. verkar Susa ha tagits över av nya immigranter från Zagros bergen. I Susa utvecklas nu en ny skrift som är distinkt från Uruks semitiska skrift. Enligt Van de Mierop kan man kalla den proto-elamitiska. Den börjar användas inom en radie av 1200 km från Susa. I och med denna förändring i Susa klipps det mesopotamiska inflytandet av österut.⁶⁶³

I medlet av det tredje årtusendet f.Kr. är det vanligt att texter från Babylonien refererar till landet Elam. Det förekom även strider mot Elam, antagligen om tillgång till handelsrutter österut. Till Babylonien importerades bland annat ädelstenar som karneol från Indusdalen och *lapis lazuli*, som främst användes till smycken, från Afghanistan. Sargon av Akkad erövrade Elam efter att han säkrat kontrollen i Sumer. Han intog Susa och insatte en akkadisk administration som också undertryckte elamitiskan och tvingade fram användandet av

⁶⁵⁸ Cassuto 1992, 164–165; Jungerstam 2018, 81.

⁶⁵⁹ Bland förstfödda kan nämnas Kain, Esau, Ruben, Manasse osv. I alla dessa fall är det en yngre bror som blir bärare av välsignelsen eller får en mer framträdande roll.

⁶⁶⁰ Sailhamer 1992, 133. 1 Mos 9:26–27. Se min analys i Jungerstam 2018, 74–81.

⁶⁶¹ Elams huvudstad Susa är också staden där handlingen i Esters bok utspelar sig.

⁶⁶² Van de Mierop 2007, 37–38.

⁶⁶³ Van de Mierop 2007, 39; Bourke 2008, 81.

akkadiska bland annat i domstolarna. Mot slutet av det tredje årtusendet f.Kr. attackerades och besegrades Elam av staten Marashi som låg längre österut. Tillsammans utkämpade de i sin tur strider mot det Akkadiska imperiet ca 2200 f.Kr.⁶⁶⁴

När man kommer in i det andra årtusendet f.Kr. kan man notera att Hammurabi av Babylon, som regerade 1792–1750 f.Kr, besegrade Elam varefter en period utan politisk enhet varade fram till ca 1500 f.Kr. Då uppträdde igen kungar som regerade området som då bestod av folk från olika kulturell och etnisk bakgrund. Kungarna kallade sig ”kungar av Susa och Anshan”.⁶⁶⁵ Innan 1400 f.Kr. dominerade akkadiska och de akkadiska gudarnas kult, men efter 1400 f.Kr. började elamitiska och de elamitiska gudarnas kult dominera.⁶⁶⁶

Intressant är att notera att den elamitiska kung Shutruk-Nahhunte invaderade Babylonien kring 1155 f.Kr. och gjorde slut på den siste av de kassitiska kungarna som hade regerat över Babylon i mer än 500 år. Han tog med sig mängder av byte till Susa från de erövrade städerna inklusive en del av de mest berömda monumenten från långt tillbaka i tiden. Från det tredje årtusendet f.Kr tog han med sig Naram-Sins seger stele.⁶⁶⁷ Den var alltså mer än 1000 år gammal! Han bar också med sig stelen med Hammurabis lagkod som var ca 600 år gammal. Han försåg också många av de här monumenten med en elamitisk text som klargjorde varifrån de var hämtade. Det här är orsaken till att så många babyloniska monument upptäcktes i Susa och inte i Babylonien.⁶⁶⁸

Förflyttningen av monument får en fortsättning när Shutruk-Nahhutes efterträdare rövar bort Marduk-statyn från Babylon. Perioden 1200–1125 f.Kr var såväl Ashur som Babylonien svagt och utgjorde ett lätt mål för elamitiska räder. Den situationen förändras när Nebukadnessar I kommer till makten i Babylon 1125 f.Kr. och han regerar till 1104 f.Kr. Nebukadnessar I besegrar Elam och intar huvudstaden Susa. I sitt återtag för han tillbaka Marduks staty till Babylon. Efter detta finns det inga uppgifter om Elam under 300 år.⁶⁶⁹

Elamitiska är inte ett semitiskt språk och därför har många forskare hävdat att översikten av nationerna är inkorrekt när Elam anges som en ättling till Shem. Åter en gång finns en detalj som först verkar felaktig som efter en närmare granskning och mer fakta från arkeologin visar sig stämma bra med verkligheten. I det här fallet gäller det även att gå tillräckligt långt tillbaka i tiden. Inkräktarna från Zagrosbergen vid tiden kring 3100 f.Kr. var inte semiter, de var antagligen ättlingar till Jafet. De tar över Susa och därmed den elamitiska kulturen. Skriftspråket som de utvecklar är inte semitiskt därför att de nya ”elamiterna” inte är semiter. De har trängt undan de ursprungliga semitiska elamiterna och har nu tagit över åtminstone den kulturbärande rollen i Elam.⁶⁷⁰

⁶⁶⁴ Sarna 1989, 78; Hamilton 1990, 344; Westermann 1994, 512; Astour 1995, 1403; Van de Mieroop 2007, 53–54, 71; Boice 2008, 415; Bourke 2008, 81. Sargon av Akkad regerade 2334–2279 f.Kr.

⁶⁶⁵ Anshan var en viktig och mycket gammal stad sydväst om Susa. [https://en.wikipedia.org/wiki/Anshan_\(Persia\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Anshan_(Persia)).

⁶⁶⁶ Van de Mieroop 2007, 185.

⁶⁶⁷ Naram-Sin regerade 2254–2218 f.Kr. Se kapitel 2.5.2 i avsnittet om Akkad.

⁶⁶⁸ Van de Mieroop 2007, 187–188.

⁶⁶⁹ Van de Mieroop 2007, 188–189; Bourke 2008, 152.

⁶⁷⁰ Van de Mieroop 2007, 39.

Även Mathews och Boice nämner att arkeologiska fynd visar att de tidigaste invånarna i Elam verkligen var semiter. I det här sammanhanget kan också påpekas att språk inte alltid är en säker markör vad gäller ursprung. Det finns många exempel på att folk som migrerat tagit upp omgivningens språk. Wiseman konstaterar också att det kan vara så att folk som härstammar från samma grupp kan tala olika språk medan folk som härstammar från olika grupper kan tala samma språk.⁶⁷¹

I koalitionen av kungar i 1 Mos 14 presenteras en elamitisk kung, Kedorlaomer. I senare tid omnämns Elam bland annat i Jes 11:11 och Esra 4:9.⁶⁷²

Assurbanipal förstörde huvudstaden Susa 646 f.Kr. Förstörelsen av huvudstaden var fullständig. Man saltade fälten för att göra dem oanvändbara. Man deporterade befolkningen till Samarien. De tömde t.o.m. de kungliga gravarna på sina ben. Elam överlevde dock som en svag och betydelselös stat fram till att perserna integrerade Elam i sitt rike i medlet av 500-talet f.Kr.⁶⁷³

2.8.5 Shems son Ashur

Ashur anges som den som har gett namn åt såväl staden Ashur som området. Ashur låg i norra Mesopotamien vid den övre delen av Tigris. Ashur är en av de äldsta städerna i norra Mesopotamien och den hade länge en central roll i den långväga handeln som pågick mellan områden i dagens Iran, Babylonien och Anatolien i dagens Turkiet.⁶⁷⁴

Ashur blev även namnet på områdets gud. På svenska betecknas ofta imperiet eller området som Assyrien och staden som Ashur. I hebreiskan görs inte denna åtskillnad utan allt benämns Ashur.

Det assyriska imperiet existerade åtminstone från 2000 f.Kr. Det är mycket anmärkningsvärt att Ashur för det första beskrivs som Shems son och därutöver helt utan negativa anspelningar. Wenham menar att en förklaring till detta kan vara att översikten av nationerna går tillbaka till en tid långt innan Assyrien blir ett hot mot Israel under 800-talet f.Kr.⁶⁷⁵

Notera min översikt av Assyriens historia som jag placerade i samband med Nimrod i kapitel 2.5.6.

⁶⁷¹ Wiseman 1973, xv; Wenham 1987, 228; Hamilton 1990, 344; Westermann 1994, 512; Mathews 1996, 461; Boice 2008, 415.

⁶⁷² På den dagen ska Herren för andra gången räcka ut handen för att friköpa en rest av sitt folk som är kvar från Assyrien, Egypten, Patros, Nubien, Elam, Shinar, Hamat och havsländerna. (Jes 11:11 SFB15)

Från rådsherren Rehum och skrivaren Shimshaj och de andra, deras medbröder från Dina och Afarsatka, Tarpela, Afaras, Erech, Babel, Susan, Deha, Elam. (Esra 4:9 SFB15)

⁶⁷³ Westermann 1994, 512; Van de Mieroop 2007, 210, 214. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Elam>.

⁶⁷⁴ Se kapitel 2.5.5–2.5.6. Wenham 1987, 228; Hamilton 1990, 344; Van de Mieroop 2005, 5; Boice 2008, 415.

⁶⁷⁵ Wenham 1987, 228; Hamilton 1990, 344; Na'aman 2005⁴, 1–12; Van de Mieroop 2005, 5; Boice 2008, 415.

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Ashur>; <https://sv.wikipedia.org/wiki/Assyrien>. Assyrien blev ett hot under 800-talet f.Kr. 853 f.Kr. omnämns Israels kung Ahab I en koalition som möter den assyriske kungen Shalmaneser III i slaget i Qarqar.

2.8.6 Shems söner Arpachshad, Lud och Aram

Arpachshad

Mathews konstaterar att Arpachshad förblir ett mysterium. Man har inte lyckats identifiera Arpachshad varken till territorium eller etymologi.⁶⁷⁶ Ett förslag har varit att slutdelen av namnet skulle kunna knytas till *kashdim* som är kaldéerna. Så menar Josefus. Det finns även forskare, till exempel Laato, som associerar namnet till den assyriska staden Arrapha som är det moderna Kirkuk i Irak. Det finns även andra förslag. Gemensamt för dem alla är att de är spekulationer.⁶⁷⁷

Bland de som anser att det är mycket märkligt att Babylon inte finns med i den här listan finns forskare som anser att Arpachshad står för Babylon.⁶⁷⁸ Ett sådant antagande saknar dock grund, vilket bland annat Wenham noterar.⁶⁷⁹

Lud

Lud innebär även det en utmaning. Ofta associeras namnet till Lydien i Mindre Asien. Problemet är att det geografiskt inte passar in med de andra namnen. Man menar inte heller att lydierna var ett semitiskt folk. Westermann noterar att forskare som Cassuto knyter namnet till *lubdu* som nämns i kilskriftskällor och som levde i trakten av övre Tigris. Även Wenham noterar möjligheten med *lubdu*. Det alternativet passar mycket bättre in i sammanhanget och om det är korrekt är det ytterligare ett indicium på att översikten av nationerna grundar sig på gamla källor.⁶⁸⁰

Aram

Aram är anfader till araméerna. Deras territorium täckte området bortom Jordan och nordost om Israel in i Tigris-Eufrat dalen. Framför allt bodde de i trakterna kring Tigris. Grekerna kallade området Syrien. Araméerna omnämns ofta i GT och de finns omnämnda i utombibliska källor redan under det tredje årtusendet f.Kr.⁶⁸¹

Araméerna var under en lång tid kända som kringvandrande herdar, pastoralister, bland annat i norra Syrien. De blev historiskt framträdande som folk i slutet av det andra årtusendet f.Kr när de vandrade i riktning mot Kanaans land och grundade kungadömen. Då blev ett antal arameiska stater viktiga. Det var efter 1200 f.Kr. som de kom att få verklig politisk makt. Araméerna nämns för första gången i egyptiska källor i de annaler som hör till Tiglat-Pileser I som regerade 1114–1076 f.Kr. När man kommer in i 800-talet f.Kr. dominerar araméerna hela Syrien.⁶⁸²

⁶⁷⁶ Etymologi behandlar ords betydelse eller ursprung.

⁶⁷⁷ Driver 1916, 128; Sarna 1989, 78; Hamilton 1990, 344; Mathews 1996, 461; Boice 2008, 416; Laato 2017, 198. Keil & Delitzsch (2001, 108) föreslår att invånarna i ett område i norra Assyrien kan knytas till Arpachshad.

⁶⁷⁸ Så gör Westermann (1994, 512) och noterar att så gör t.ex. Gunkel och Skinner. Von Rad noterar att en del forskare gör så utan att uttala sitt stöd för det. Von Rad uttrycker det som att det är förbryllande att Babylonien inte nämns som ett rike. Von Rad 1972, 143.

⁶⁷⁹ Wenham 1987, 228. Även Laato (2017, 198) ser den möjligheten som osannolik.

⁶⁸⁰ Wenham 1987, 228; Cassuto 1992, 219; Westermann 1994, 512–513; Laato 2017, 198–199. Notera den förvirring som ibland råder mellan Lud och folket ludéerna, se kapitel 2.6.2.

⁶⁸¹ Wenham 1987, 230; Hamilton 1990, 344; Westermann 1994, 513; Mathews 1996, 462; Na'aman 2005³, 346; Boice 2008, 416; Laato 2017, 199. 3000–2000 f.Kr. Det är under den senare delen av årtusendet Aram börjar dyka upp.

⁶⁸² Sarna 1989, 78; Na'aman 2005³, 346; Van de Mieroop 2007, 204; Laato 2017, 199.

En bosättning som kallas Aramu i den östra Tigrisregionen norr om Elam och öster om Assyrien är känd.⁶⁸³ Sarna noterar att det i Amos 9:7 sägs att araméerna migrerade från Kir som enligt Jesaja 22:6 hör ihop med Elam. Det harmonierar med var Aram är placerad i översikten av nationerna.

Patriarkerna hade nära kontakter med araméer.⁶⁸⁴ Bland annat beskrivs Abrahams nära släktingar som araméer. Så görs till exempel vad gäller Isaks hustru Rebecka och hennes familj. I det fallet handlar det om att de levde på arameiskt område, inte på att de härstammade från Aram.⁶⁸⁵ Samma sak gäller nog för det intressanta uttalandet i 5 Mos 26:5:⁶⁸⁶

Inför Herren, din Gud, skall du sedan säga: Min fader var en nödställd aramé, som flyttade ner till Egypten med en liten skara människor. Där bodde de och blev ett stort, starkt och talrikt folk. (S00)

Långt senare under Davids tid och framåt var arameiska kungadömen endera Israels fiender eller dess allierade. Situationen var likadan efter Salomo under det delade rikets tid. De arameiska staterna var ofta endera i krig med eller så allierade endera med nordriket Israel eller sydriket Juda.⁶⁸⁷

2.8.7 Arams söner: Utz, Chul, Geter och Mash

I det här kapitlet presenterar jag Arams fyra söner. Av Shems fem söner är det bara söner till Arpachshad och Aram som presenteras. Forskare som Wenham och Mathews menar att patriarkernas nära relation till araméerna antagligen är orsaken till att fyra av Arams söner är nämnda.⁶⁸⁸

Översättning

וּבְנֵי אָרָם עוּץ וְחוּל וְגֵתֵר וּמָשׁ:

Och söner till Aram: Utz och Chul och Geter och Mash

Kommentar över namnen

Arams söner och deras områden har inte kunnat identifieras med säkerhet. Namnen är inte heller kända från historiska dokument och Cassuto menar att det kan förklaras av att namnen reflekterar en situation som var mycket långt tillbaka i tiden. Deras namn har ändå satts i anknytning till arameiska städer och områden i Libanon. Städer vid namn Chul och Geter är helt okända. Josefus placerar Chul i Armenien.⁶⁸⁹

⁶⁸³ Elam ligger i trakten av dagens sydvästra Iran.

⁶⁸⁴ 1 Mos 11:28–32; 25:20; 28:5; 31:18, 20–24.

⁶⁸⁵ 1 Mos 25:20; 31:20.

⁶⁸⁶ Se även 5 Mos 26:5.

⁶⁸⁷ Davids tid är ca 1010–970 f.Kr. Salomo regerade ca 970–930 f.Kr. varefter Israel snart därefter delades i nordriket Israel och sydriket Juda. Laato 2017, 199.

⁶⁸⁸ T.ex. Wenham 1987, 230; Mathews 1996, 462.

⁶⁸⁹ Wenham 1987, 230; Sarna 1989, 78; Hamilton 1990, 344; Cassuto 1992, 219; Westermann 1994, 513; Mathews 1996, 462.

Utz kunde vara Jobs hemort, men den verkar vara nära Edom i sydöstra Israel. Utz som en son till Aram skulle man vänta sig att finna längre norrut. I Seirs släkt, som associeras till Edom, finns även Utz som en son till en horitisk hövding.⁶⁹⁰ Därför är det inte troligt att denne Utz i översikten av nationerna har något med Jobs hemort att göra även om namnet är gemensamt.⁶⁹¹

Mash har man i brist på annat försökt associera till Berget Masius i norra Mesopotamien eller en plats som heter ”Masa” i Mindre Asien som omnämns i hittitiska texter.⁶⁹²

Att man vet så lite om dessa platser menar även Wenham är ett tecken på att översikten av nationerna går tillbaka verkligt långt tillbaka i tiden.⁶⁹³

2.8.8 Arpachshads ättlingar fram till Joktan: Shelach, Ever och Peleg

I det här kapitlet presenterar jag Arpachshads son Shelach, Shelachs son Ever samt Evers ena son Peleg. Evers andra son Joktan och hans ättlingar behandlar jag i nästa kapitel. Jag inleder med att översätta passagen varefter jag kommenterar de namn som förekommer.

Översättning

וְאַרְפַּכְשָׁד יָלַד אֶת שְׁלַח
וְשְׁלַח יָלַד אֶת עֵבֶר:
וְלְעֵבֶר יָלַד שְׁנֵי בָנִים
שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם הָאֲחֵי קַטָּן:

Och Arpachshad hade gett upphov till Shelach

Och Shelach hade gett upphov till Ever⁶⁹⁴

Och åt Ever hade fötts två söner, namnet på den förste: Peleg, ja under hans dagar hade jorden⁶⁹⁵ delats⁶⁹⁶ upp, och namnet på hans bror: Joktan

Shelach

Shelach är oidentifierad.⁶⁹⁷

⁶⁹⁰ 1 Mos 36:28. Hela sammanhanget är 1 Mos 36:20–30.

⁶⁹¹ Wenham 1987, 230; Sarna 1989, 78; Cassuto 1992, 219; Mathews 1996, 462; Laato 2017, 199. 1 Mos 22:20–21; Job 1:1, 3, 15, 17, 19; 2:11; Klag 4:21. Utz är även en son till Nahor, Abrahams bror

⁶⁹² Wenham 1987, 230; Sarna 1989, 78; Cassuto 1992, 219; Mathews 1996, 46; Laato 2017, 199. Mashubergen som nämns i Gilgamesheposet (Tavla IX rad 38–41) och som kanske syftar på Libanons berg nämns också som en möjlig association. Detta är nog tveksamt. Mashubergen är enligt Warring och Kantola (2001, 158) en mytisk konstruktion. Det är ett kosmiskt berg som når upp till himmelen där solen går såväl upp som ner.

⁶⁹³ Wenham (1987, 230) noterar detta och hänvisar till forskare som Cassuto och Gispén.

⁶⁹⁴ Egentligen står det Ever och inte Eber i den hebreiska texten. Jag väljer ändå att alltid skriva Eber.

⁶⁹⁵ Ordet är *eretz*. Det kan även översättas ”område” eller ”land”. Jag har tidigare översatt *eretz* med ”område” i det här kapitlet. Alla tre valen är korrekta översättningar av ordet *eretz*.

⁶⁹⁶ Peleg och dela utgörs av samma rot, tre konsonanter, i hebreiskan. Verbet står i nifal, som är passiv, och perfekt.

⁶⁹⁷ Hamilton 1990, 344; Mathews 1996, 463.

Shelachs son Ever

Ever anges här som en anfader till hebréerna. Hebréer är en av benämningarna på Israels folk. I utgrävningar i Ebla har man funnit namnet Ebrum som var kung över Ebla i trakten av 2400 f.Kr. Det visar att namnet förekom mycket tidigt. Kung Ebrum i Ebla behöver för den skull givetvis inte ha något med denne Ever att göra.⁶⁹⁸

Namnet kan också tolkas med betydelsen ”gå över”.⁶⁹⁹ *Ever* har betydelsen ”andra sidan” på hebreiska. Lyfter man fram den tolkningen grundar man den på att Abraham var en som ”gått över” floden Eufrat när han kom till Kanaans land. Eftersom namnet finns attesterat i autentiska källor i Ebla anser jag inte att kopplingen till betydelsen ”gå över” har stor betydelse.

Att Ever lyfts fram som en anfader till hebréerna förekommer inte efter Davids tid.⁷⁰⁰

Evers son Peleg

I samband med Peleg berättas att ”då delades jorden upp”. Det hebreiska ordet *eret*, som jag översätter jorden i det här sammanhanget, kan betyda allt från hela jordklotet till ett land eller ett begränsat område. Detta har lett till många spekulationer. Namnet Peleg kommer från en rot som betyder ”splittra” eller ”dela”. Som substantiv kan det betyda kanal. Vad är det som avses? I forskningen har jag noterat fem alternativ för vad som kan avses:

1. Det är en anspelning på vad som händer i berättelsen om Babels torn
2. Det avser att då delades Evers ättlingar upp i en gren som ledde fram till Abraham och en gren som ledde till andra folk
3. Det kan handla om någon dramatisk geologisk händelse
4. Namnet finns bevarat som namn på en geografisk plats
5. Det beskriver en händelse man inte längre kan fastställa

Bland annat Hamilton menar att det som avses är händelserna vid Babels torn.⁷⁰¹ Man bör dock notera att det i berättelsen om Babels torn är ett annat ord som används för att sprida ut eller dela upp människorna än Peleg.⁷⁰² Jag tror att om författaren hade avsett att låta Peleg anknyta till berättelsen om Babels torn hade han använt samma verb för ”dela upp” som här. Att författaren väljer att inte göra det innebär enligt mig ett tydligt tecken på att författaren inte avser att koppla ihop Peleg med händelserna i samband med Babels torn.⁷⁰³

Alternativ två stöds bland annat av Mathews. Han menar alltså att det handlar om ”delningen” av Evers söner i Joktans ättlingar och Pelegs ättlingar. Den senares leder fram till Abraham,

⁶⁹⁸ Hamilton 1990, 344; Alter 1996, 44; Laato 2017, 198, 203. Alternativ stavning på Eblas kung är Ebrum.

⁶⁹⁹ Vilket Wenham (1987, 230) noterar.

⁷⁰⁰ Mathews 1996, 439.

⁷⁰¹ Så menar: Hamilton 1990, 345; Keil & Delitzsch 2001, 108; McKeown 2008, 69.

⁷⁰² Det relaterade verbet ”dela” som utgår från samma rot används bara två gånger. En gång i Job 38:25 och en gång i Ps 55:10. I det senare tillfället används verbet just i betydelsen att förvirra talet. Tolkningen har ofta varit att detta stöder att det är denna ”uppdelning” av språk som används. Jag gör motsatt tolkning. Att verbet går att använda i betydelsen att förvirra talet och författaren väljer att inte göra det i 1 Mos 11:1–9 anser jag är ett tydligt tecken på att han inte kopplar ihop personen Peleg med händelserna i Babels torn. Det är något annat författaren avser har hänt i samband med Peleg.

⁷⁰³ Hamilton 1990, 344; Waltke 2001, 163. Mathews (1996, 463–464) och Boice (2008, 417) gör samma bedömning som jag gällande val av verb i berättelsen om Babels torn. Boice menar trots det att det troligast handlar om uppdelningen i språk. Alter (1996, 44) betonar att betydelsen av *peleg* är kraftigare än ”dela upp”. Han lyfter fram möjligheten av någon händelse i samband med en jordbävning.

medan Joktans ättlingar försvinner från GT:s fokus.⁷⁰⁴ Det som gör det här alternativet mindre troligt är att delningen inte presenteras i den här toledoten. Pelegs söner, som leder fram till Abraham presenteras först i följande toledot, Shems toledot, som startar i 1 Mos 11:10.

Vad gäller alternativ tre noterar Hamilton vad den egyptiska historikern Manetho skrev angående farao Boethos från den andra dynastin som regerade ca 2800–2650 f.Kr.⁷⁰⁵ Under Boethos regeringstid öppnades en avgrund⁷⁰⁶ i Bubastis och många dog.⁷⁰⁷ Hamilton menar inte att detta har något med 1 Mos 10:25 att göra, men det visar att geologiska noteringar kan finnas i samband med genealogier.

Vad gäller alternativ fyra noterar Wenham att Peleg också förekommer som namn på en stad. Falga⁷⁰⁸, som nämns i hellenistiska skrifter, finns invid Euftrat. Sarna noterar en betydligt äldre notering av en stad med namnet Palag från ett geografiskt lexikon från staden Ebla i Syrien från 2500 f.Kr. Huruvida någon av dessa städer har någonting med Evers son Peleg att göra är givetvis en öppen fråga. Jag anser inte det är särdeles troligt eftersom roten bakom namnet Peleg har betydelsen att ”dela upp” och att en stad vid en förgrening av en flod får ett sådant namn vore naturligt. En förbindelse mellan Peleg i översikten av nationerna och någon av dessa städer kan ändå inte helt uteslutas.⁷⁰⁹

Då återstår det femte alternativet. Hamilton lyfter fram att det som återfinns bara är ett brottstycke av en mer utförlig tradition och den kortfattade noteringen gör det omöjligt att vara säker på vad som avses. Mathews konstaterar att det måste vara en specifik, vid tiden välkänd, händelse som åsyftas. Detta innebär att den här upplysningen går långt tillbaka i tiden och att kunskapen om vad som författaren avsåg har gått förlorad.⁷¹⁰

Jag instämmer med den bedömning Mathews och Hamilton avslutningsvis gör. Man kan inte längre med säkerhet fastställa vilken händelse som beskrivs.

2.8.9 Joktan och hans söner: Almodad, Shalef, Chatsarmavet, Jerach, Hadoram, Uzal, Dikla, Oval, Avimael, Sheva, Ofir, Chavila, Jovav

I det här kapitlet presenterar jag Evers son Joktan och hans 13 söner. Sin vana trogen behandlar författaren först den släktlinje som inte blir den utvalda. Joktans bror Pelegs sju ättlingar som leder fram till Abraham presenteras först i nästa *toledot*.

Jag inleder med att kommentera Joktans namn varefter jag presenterar min översättning och kommenterar Joktans söner.

⁷⁰⁴ Mathews 1996, 463–464.

⁷⁰⁵ https://sv.wikipedia.org/wiki/Egyptens_andra_dynasti. Manetho var en egyptisk präst och historiker som verkade på 200-talet f.Kr. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Manetho>

⁷⁰⁶ *A chasm opened*. Kan också översättas som t.ex. klyfta.

⁷⁰⁷ Hamilton 1990, 345.

⁷⁰⁸ P och F är samma bokstav i hebreiskan. Skriver man Falga på hebreiska är det bokstäverna PLG.

⁷⁰⁹ Sarna 1970, 92–93; Wenham 1987, 230; Hamilton 1990, 345.

⁷¹⁰ Hamilton 1990, 344; Mathews 1996, 463.

Joktan

Etymologin och betydelsen av Joktan är oklar. Utgår man från en hebreisk rot kan namnet relateras till *katan* som betyder liten. Det skulle då kunna tolkas som ”den lille” eller ”den yngre”.⁷¹¹ Namnen på hans söner tyder på arabiska grupper. Wenham konstaterar att arabiska grupper hävdar att rena araber härstammar från Joktan. Joktan har 13 söner vilket som jag noterat tidigare utgör hälften av alla Shems ättlingar som presenteras i översikten av nationerna. Många av de här folken associeras till de södra delarna av Arabien. Cassuto poängterar att man måste ta i beaktande att dessa stammar i tidens gång kan ha rört sig och bytt boningsorter så att även om de i dag associeras med södra Arabien var situationen inte nödvändigtvis den samma för länge sedan.⁷¹²

Sarna noterar ett par detaljer av intresse. Han konstaterar att namnen inte är de samma som förekommer i assyriska inskriptioner från 800-talet f.Kr. och framåt. Det tyder på att listan kan beskriva personer och folk från en betydligt äldre tid än 800-talet f.Kr. Att dessa i något skede var viktiga folk kan man förstå av att det endast är kanaaniterna som får en mer utförlig beskrivning vad gäller utbredning och gränser.⁷¹³ Det andra Sarna lyfter fram är att många områden i Arabien formar sina namn från de tre rotbokstäverna k-t-n, vilket kunde bero på att de spårar sin härstamning från just Joktan.⁷¹⁴

Översättning

Notera att den här sekvensen med Juktans 13 söner omsluts av ett *inclusio*. Joktan såväl inleder som avslutar sekvensen. Joktan är den enda ättling till någon av Noachs tre söner som föräras ett *inclusio*. För övrigt omsluter ett *inclusio* avsnittet med Shems ättlingar samt hela översikten av nationerna.

וַיִּקְטֹן יֶלֶד אֶת אֱלִמֹדָד וְאֶת שְׁלֵף וְאֶת חֲצַרְמֹנִת וְאֶת גְּרַח וְאֶת הַדּוֹרָם וְאֶת אֲוֵל וְאֶת דִּקְלָה: וְאֶת עֹבָל וְאֶת אַבִּימָאֵל
וְאֶת שִׁבְאָ: וְאֶת אוֹפֵר וְאֶת חֹוִילָה וְאֶת יוֹבָב
כָּל אֵלֶּה בְּנֵי יֶקְטָן:

*Och Joktan hade gett upphov till Almodad och Shalef
och Chatsarmavet och Jerach och Hadoram och
Uzal och Dikla och Uval och Avimael och Sheva och
Ofir och Chavila och Jovav, alla dessa är söner till
Joktan*

Almodad

Almodad anses vara anfader till sydarabiska folk. Elementet ”modad” betyder älskad. Namnet kan betyda ”Gud är vän” eller ”älskad av Gud” Alternativt kan ”al” stå för familj. Mathews

⁷¹¹ Den här tolkningen är endast en spekulat. Hamilton 1990, 345; Mathews 1996, 464.

⁷¹² Wenham 1987, 231; Cassuto 1992, 221; Mathews 1996, 464; Keil & Delitzsch 2001, 108; Boice 2008, 418; Laato 2017, 199.

⁷¹³ Se kapitel 2.8.10.

⁷¹⁴ Sarna 1989, 79–80.

noterar att Almodad också har associerats till en folkgrupp, *mawdad*, som lever i den södra delen av Jemen.⁷¹⁵

Shalef

Shalef är det samma som det arabiska Salaf eller Salif. Det förekommer i Sabeiska inskriptioner som namnet på ett distrikt mellan Jemen och Hadramaut, nära Aden.⁷¹⁶

Chatsarmavet

Chatsarmavet är anfadern till ett folk som slog sig ner öster om dagens Jemen i Wadi Hadramaut vid Jemens södra kust. Deras huvudstad var Shabwa. Namnet finns i Sabeiska inskriptioner och Westermann noterar att namnet har bevarats i 3000 år.⁷¹⁷

Jerach

Jerach är okänt men associeras ofta till något folk nära Chatsarmavet. Warah i Jemen är ett förslag som Mathews och Sarna noterar. Jerach betyder måne. I motsvarande lista i 1 Krön 1:20–24 har man lämnat bort det här namnet så att man får 12 namn i listan över Joktans söner. I Septuaginta har man i stället lämnat bort Oval för att få 12 namn. Detta kallas harmonisering och är ett tydligt tecken på att namnen i översikten av nationerna är den ursprungliga och äldre.⁷¹⁸

Hadoram

En del forskare associerar Hadoram med det moderna Dauram i Jemen. Namnet förekommer som personnamn eller som namn på en stam i sabeiska inskriptioner.⁷¹⁹

Uzal

Enligt en ganska sen arabisk tradition, vars tillförlitlighet ifrågasätts, var Uzal det ursprungliga namnet på Jemens huvudstad Sanaa. Hamilton påpekar att ett tidigare namn för Sanaa var Tafidh. Hamilton menar att Uzal också kan associeras till en stad nära Medina som heter Azalla. Azalla invaderades av Assurbanipal under hans arabiska kampanj. Mathews konstaterar att identifieringen med Sanaa inte anses så säker längre även om det fortfarande är en vanlig uppfattning.⁷²⁰

Dikla

Dikla har betydelsen dadelpalm och på basis av det associeras platsen till en oas som har rikligt med palmer, platsen är okänd. Man bör dock notera att Dikla i översikten av nationerna inte presenteras som en plats utan som en person.⁷²¹

⁷¹⁵ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 79; Cassuto 1992, 222; Hamilton 1990, 345; Mathews 1996, 464; Laato 2017, 199. "W" uttalas som "o" i mawdad.

⁷¹⁶ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 79; Cassuto 1992, 222; Hamilton 1990, 345; Laato 2017, 199.

⁷¹⁷ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 79; Hamilton 1990, 345; Cassuto 1992, 222; Westermann 1994, 527; Mathews 1996, 464. Laato (2017, 199) menar att namnets slut kan tolkas som ordet för död som samtidigt var namnet på dödsguden "Mot". I så fall kan namnet betyda Mots källa.

⁷¹⁸ Sarna 1989, 79; Hamilton 1990, 345; Cassuto 1992, 222; Mathews 1996, 464; Laato 2017, 199.

⁷¹⁹ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 79; Hamilton 1990, 345; Mathews 1996, 464; Laato 2017, 199. Namnet Hadoram kan tolkas som att det betyder "Hadad är upphöjd". Hadad är en mesopotamisk stormgud. Men namnet kan också betyda "deras skönhet, deras styrka". <https://www.fornamn.se/hadoram-pojknamn/>.

⁷²⁰ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 79; Hamilton 1990, 345; Cassuto 1992, 222; Westermann 1994, 527; Mathews 1996, 464; Laato 2017, 199.

⁷²¹ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 79; Hamilton 1990, 345; Cassuto 1992, 222; Mathews 1996, 464; Laato 2017, 199.

Oval⁷²²

Oval är anfader till en annan arabisk grupp som inte kan identifieras. Det finns en ort som heter Ubal nära Sanaa, Jemens huvudstad, men om den staden har något att göra med denne Oval kan man inget annat än spekulera om. Laato noterar att det finns en jemenitisk stam som heter *Banu Ubal*.⁷²³

I Septuaginta har man lämnat bort det här namnet så att Joktan har 12 söner. Detta är ett exempel på hur översättarna av den grekiska översättningen kring 200-talet f.Kr. harmoniserar uppgifter i den hebreiska texten. Detta är ett tecken på att den masoretiska texten är äldre.⁷²⁴

Avimael⁷²⁵

Avimael är ett namn som är obekant förutom det här omnämmandet och parallellen i 1 Krön 1:22. Namnet kan betyda ”min fader är verkligen mäktig”. El är också benämningen ”gud”, men ordet kan också förstås som makt eller mäktig.⁷²⁶ ”Ma” som finns i mitten av ordet betyder ”verkligen” och det tyder på att det är en sabeisk konstruktion även om konstruktionen även förekommer i västsemitiska språk. Mathews noterar att det finns ett förslag som placerar Avimael i regionen vid den urgamla staden Haram i Jemen.⁷²⁷

Sheva

Även Kushs son Raama har en son som heter Sheva. Därför har det funnits en viss förvirring gällande vilken son det är som ska associeras till Kungariket Sheba. Men jag anser att kopplingen ska göras till Joktans son Sheva. Åter en gång finns det olika stavningar, Sheva eller Sheba. På svenska används ofta Saba. Sheva, Sheba och Saba är alltså endast stavningsvarianter på samma sak.

Sheva kan associeras till det sydvästra hörnet av Arabien och är kanske det moderna Yemen. Sheva kan alltså ha något att göra med Saba och sabéerna som är ett semitiskt folk som bodde i det sydvästra hörnet av den arabiska halvön. De hade en högt utvecklad kultur redan tidigt under det tredje årtusendet f.Kr. Sheba var en ledande exportör av guld och annan lyx och ett berömt center för handel redan flera hundra år före Salomos tid.⁷²⁸ Det var känt för sin rikedom, sitt guld och andra värdeföremål.⁷²⁹ Det finns skriftliga bevis på kontakter mellan städer vid Syriens norra kust och Sheba redan kring 1200 f.Kr.⁷³⁰ Från den tidiga delen av

⁷²² עֹבָל stavas på olika sätt i svenskan. Oval med ett inledande kort å-ljud är hur ordet uttalas på hebreiska. B-ljudet och v-ljudet stavas med samma bokstav på hebreiska. Ska bokstaven uttalas som b finns en liten punkt inne i bokstaven, en s.k. dagesh. Den saknas här. Därför är v det korrekta uttalet enligt den masoretiska texten och inte b.

⁷²³ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 80; Hamilton 1990, 345; Cassuto 1992, 222; Mathews 1996, 464; Laato 2017, 200.

⁷²⁴ Detta sker upprepade gånger i urhistorien. Se min forskning i Jungerstam 2013, 52; Jungerstam 2016, 19, 24; Jungerstam 2017, 35, 107.

⁷²⁵ B-ljudet och v-ljudet stavas med samma bokstav på hebreiska, ska bokstaven uttalas som b finns en liten punkt inne i bokstaven, en s.k. dagesh, den saknas här, därför är v det korrekta uttalet enligt den masoretiska texten och inte b.

⁷²⁶ Man kan alltså även översätta ”min fader är verkligen Gud”, som kan tolkas som att Gud är min verkliga fader eller att min fader är verkligen Gud. Exempel där elohim kan fungera som adjektiv eller benämning på människor är 1 Mos 23:6; 30:8; 35:5; Jona 3:3. I 2 Mos 4:16 ska Mose vara som en ”gud” för Aron. I 2 Mos 7:1 gör Gud Mose som en ”gud” för Farao. I 2 Mos 21:6 och 22:8 ska människor föras fram inför ”domare” ordagrant ”Gud”. I 1 Sam 16:15–16 kan det vara fråga om en ”mäktig ond ande” istället för ”en ond ande från Gud” som plågar Saul. Ibland används också den kortare formen ”El” som också betyder ”Gud” på annorlunda sätt. till exempel i uttrycket ”min hands styrka”. Det är gudsbenämningen ”El” som anger styrka och uttrycket innebär alltså ”om jag förmår. Uttrycket översätts inte ordagrant till svenska så det är omöjligt att märka att Gud ”El” finns i uttrycket om man inte läser den hebreiska texten. El används i den här betydelsen i följande fall: 1 Mos 31:29; 5 Mos 28:32; Ords 3:37; Neh 5:5; Mika 2:1.

⁷²⁷ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 80; Hamilton 1990, 345; Cassuto 1992, 222; Mathews 1996, 465; Laato 2017, 199.

⁷²⁸ Kitchen 1994, 110; Yamauchi 2004, 90–93.

⁷²⁹ Se t.ex. Ps 72:10, 15; Jes 60:6; Jer 2:20. Kitchen 1994, 119; Horn & Kyle McCarter 2011, 176.

⁷³⁰ Yamauchi 2004, 95–96.

800-talet, under Tukulti-Ninurta II 891–884 f.Kr, finns det idag bevis för att kamelburna karavaner reste mellan Sheba och Mesopotamien.⁷³¹ Enligt Yamauchi tyder mycket på att karavanhandeln mellan Mesopotamien och Sheba var igång redan under den senare halvan av 900-talet f.Kr. Det betyder i praktiken Salomos tid. Yamauchi hänvisar till en omfattande studie av Liverani där han konstaterar att:⁷³²

A starting phase of the South-Arabian trade in the second half of the 10th century would perfectly agree both with the Old Testament traditions and with the Assyrian royal inscriptions – and would also fit in the technological development of the Arabian mastery of the “desert” environment and its caravan network, as it is presently reconstructed. Needless to say, a beginning of the South-Arabian trade in the (late-) 10th century, implies the existence of the Yemeni caravan cities (at least in an embryonic form) at the same time and probably even before. This is also in accordance with the results of the most recent archaeological and epigraphical research in Yemen.

Enligt 1 Kon 10 gör Shebas drottning ett omtalat besök hos Salomo under den senare delen av 900-talet f.Kr.⁷³³ Besök av andra drottningar från Sheba är omskrivna i andra källor.⁷³⁴ Till exempel nämns en drottning i Sheba i krönikor från de assyriska kungarna Tiglat-Pileser, Sargon II och Sanherib. Dessa regerade under 700–600-talet f.Kr. Det finns också en syd-arabisk inskription som specifikt nämner handelsförbindelser mellan Sheba och Juda från ca 600 f.Kr.⁷³⁵ Laato noterar att Shebas högkultur blomstrade som mest just under Salomos tid i början av det första årtusendet f.Kr. Shebas huvudstad hette Marib. Spåren efter välorganiserade och välutvecklade bevattningssystem i området sträcker sig tillbaka ända in i det tredje årtusendet f.Kr. Det finns spår av bosättning i Sheba redan från 2800 f.Kr. och framåt. Deras skrift hade utvecklats innan 1200-talet f.Kr, kanske så tidigt som 1400 f.Kr. Det kan man sluta sig till på basis av att de använder en annan äldre ordning på alfabetet än det som användes i det ugaritiska alfabetet. Det sydarabiska alfabetet har också 29 konsonanter, mer än något semitiskt alfabet. Till dags dato har mer än tiotusen sydarabiska inskriptioner kopierats.⁷³⁶

Ofir

Ofir associeras till ett område som producerade guld av yppersta kvalitet.⁷³⁷ Bland annat Salomo hämtade guld från Ofir utifrån hamnen nära dagens Eilat.⁷³⁸ Man har hittat ett ostrakon⁷³⁹ vid floden Yarkon nära Tel Aviv där det står ”Guld från Ofir till Beth Horon, 30 shekel”. Man har placerat området i olika trakter. Såväl platser i Indien, Arabien som Afrika

⁷³¹ Yamauchi 2004, 96.

⁷³² Yamauchi 2004, 96. Liverani, ”Early Caravan trade”, 114.

⁷³³ Salomos regeringsperiod anges vanligen till ca 970–930 f.Kr.

⁷³⁴ Yamauchi 2004, 91; Horn & Kyle McCarter 2011, 176–177.

⁷³⁵ Horn & Kyle McCarter 2011, 175–177.

⁷³⁶ Hamilton 1990, 337; Kitchen 1994, 128–136; Westermann 1994, 512; Mathews 1996, 448; Yamauchi 2004, 95–96; Lemaire 2011, 114; Laato 2017, 192. Se 1 Kung 10:1ff; 2 Krön 9:1ff; Jes 60:6; Jer 6:20; Hes 27:22; Job 1:15; Ps 72:15.

⁷³⁷ Nämns i 1 Kung 9:28; 10:11; 22:49; 1 Krön 29:4; 2 Krön 8:18; 9:10; Job 28:16; Ps 45:10; Jes 13:12.

⁷³⁸ 1 Kung 9:26–28.

⁷³⁹ Ostrakon är en bit av ett ler- eller stenföremål. I det här fallet innehöll det skrift.

har föreslagits. Huruvida Ofir i den här listan ska likställas med det guldrika området är enligt Cassuto inte en självklarhet.⁷⁴⁰

Chavila

Chavila har redan nämnts i 1 Mos 2:11–12 där Chavila associeras till ett område som producerar guld. Men samma område måste inte nödvändigtvis avses. Ismaeliterna anges finnas i ett område från Chavila till Shur.⁷⁴¹ Enligt Hamilton ligger den mest accepterade lokaliseringen på Arabiens västkust, norr om Jemen. Cassuto menar att ingenting kan sägas med säkerhet om vilken placering som är den korrekta.⁷⁴²

Jovav

Jovav sätter Hamilton i förbindelse med staden Juhaibab som ligger i närheten av Mecka. Laato nämner att Jovav kan associeras till någon stam i södra Arabien.⁷⁴³

2.8.10 Bosättningsområdet för Joktans söner

Det att Kanaans gränser anges har väckt mycket uppmärksamhet och lyfts ofta fram i forskningen. Att även bosättningsområdet för Joktans söner anges förbigås ofta. Joktans ättlingars område anges dock inte alls lika detaljerat som Kanaans gräns.⁷⁴⁴

וַיְהִי מוֹשְׁבָם מִמִּישָׁא בְּאַכָּה סְפָרָה הַר הַקָּדִים:

Och blev deras bosättningsområden från Mesha i riktning mot Sefar, berget i öster

Mesha lokaliserar Hamilton i den nordliga delen av Arabien. Cassuto menar att det kan vara den västligaste punkten, kanske i närheten av Röda havet. Sefar kan vara en oidentifierad plats i östra Arabien och anger i så fall den östligaste punkten, men det kan också vara en allmän term som betyder ”gränsland”. Sarna föreslår Zafar som är en hamnstad och ett centrum för kryddhandel i Hadhramaut. Hadhramaut är ett historiskt landskap i Jemen. Ett annat alternativ är att det kan vara en plats som ligger sydväst om Sanaa, Jemens huvudstad. Wenham och Cassuto konstaterar att det är omöjligt att fastslå vilket område som avses.⁷⁴⁵

2.8.11 Kolofonen som följer Shems ättlingar

På samma sätt som efter Jafet och Cham kommer en kolofon efter Shems ättlingar. Denna kompletteras med en avslutande kolofon som avslutar hela översikten av nationerna. I det här kapitlet analyserar jag kolofonen efter Shems ättlingar och i nästa kapitel behandlar jag den avslutande kolofonen samt gör avslutande analyser vad gäller alla kolofoner i översikten av nationerna. Så här lyder kolofonen efter Shem:

⁷⁴⁰ Wenham 1987, 231; Sarna 1989, 80; Hamilton 1990, 345; Cassuto 1992, 222; Westermann 1994, 52; Mathews 1996, 465; Laato 2017, 200.

⁷⁴¹ Westermann 1994, 527. 1 Mos 25:18.

⁷⁴² Hamilton 1990, 346; Cassuto 1992, 222.

⁷⁴³ Hamilton 1990, 346. Mathews 1996, 465; Laato 2017, 200.

⁷⁴⁴ Se min genomgång av den intressanta gränsdragningen för Kanaans område i kapitel 2.7.11.

⁷⁴⁵ Wenham 1987, 232; Sarna 1989, 80; Hamilton 1990, 346; Cassuto 1992, 223.

אלה בני שם למשפחתם ללשונם בארצותם לגוייהם:

Dessa är Shems ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk i sina områden enligt sina folk.

Kolofonen efter Shems ättlingar är nästan identisk med den som följer efter Cham. Det finns endast en liten variation. Det är att prefixet *be-* bytts ut till *le-*. Det innebär att betydelsen skiftar från ”bland” till ”enligt”. Jag presenterar nu en jämförelse mellan de här två kolofonerna:

אלה בני חם למשפחתם ללשונם בארצותם לגוייהם:

Dessa är Chams ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, bland sina folk.

אלה בני שם למשפחתם ללשונם בארצותם לגוייהם:

Dessa är Shems ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, enligt sina folk.

Den kolofon som skiljer ur är den första som följde efter Jafets ättlingar:⁷⁴⁶

מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם איש ללשונו למשפחתם לגוייהם:

Från dessa har utbredds kustregionernas folk i sina områden. Var och en enligt sitt språk, enligt sina familjer, bland sina folk.

2.8.12 Den avslutande kolofonen för hela översikten av nationerna

Sist i översikten av nationerna kommer den avslutande kolofonen. Den bildar samtidigt den andra delen av ett *inclusio* som omsluter hela översikten av nationerna tillsammans med introduktionen i 1 Mos 10:1.⁷⁴⁷ Jag presenterar nu introduktionen tillsammans med den avslutande kolofonen för att tydliggöra kopplingen.

ואלה תולדות בני נח שם חם ונפת
וניקדו להם בנים אחר המבול:

Och detta är den fortsatta historien om sönerna till Noah: Shem, Cham och Jafet

Och föddes åt dem söner efter floden

אלה משפחת בני נח לתולדתם בגוייהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול:

Dessa är familjerna till Noachs söner enligt sina släktled⁷⁴⁸ bland sina folk och från dessa har utbredds folken på jorden efter floden.

⁷⁴⁶ För en analys av alla variationer mellan Jafets och Chams kolofoner se kapitel 2.7.12.

⁷⁴⁷ Detta noteras bl.a. av: Sarna 1989, 80; Cassuto 1992, 224–225; Mathews 1996, 433. Begreppet *inclusio* betecknar en kompletterande teknik för att strukturera de mindre enheterna i en helhet. *Inclusio* innebär att man låter slutet av en helhet avspegla början. Man gör det genom att i den sista enheten återvända till samma ordval eller tema man använt i den första. Detta är tänkt att uppfattas som en avrundande signal av lyssnaren eller läsaren. Dorsey 1999, 26; Walsh 2009, 110; Bauer & Traina 2011, 117–118.

⁷⁴⁸ Ordet jag översätter som släktled är samma ord som används i urhistorien och hela Första Mosebok för att markera en ny enhet - toledot. Toledot används bara i en annan grammatisk form: *letoledotam* – enligt deras toledoter. I det här sammanhanget fungerar släktled som översättning. Nackdelen är att kopplingen inte längre är synlig i den svenska översättningen.

Med hjälp av färgkodningen synliggör jag hur introduktionen är sammankopplad med den avslutande kolofonen. Som författaren ofta har gjort använder han ett kiastiskt mönster så att ordningen inledningsvis mellan den första meningen i introduktionen och den första meningen i kolofonen är omvänd.

Den här analysen kan också belysa hur omöjligt det är att upptäcka alla paralleller i en svensk översättning. Det hebreiska ordet *jalad*, som i olika grammatikaliska konstruktioner blir *toledot* תולדות respektive *letoledotam* לְתוֹלְדוֹתָם, blir i min svenska översättning ”fortsatta historien”⁷⁴⁹ och ”släktled”. Därutöver är hebreiskan bakom ”och föddes” samma verb *jalad*. På hebreiska är parallellen uppenbar medan den i svensk översättning inte går att upptäcka. Parallellen mellan ”sönerna till Noach: Shem Cham och Jafet” och ”familjerna till Noachs söner” är dock klar på båda språken.

I den inledande versen konstateras att barn blev födda. I kolofonen konstateras att de utbredds, vilket pekar framåt mot händelserna i berättelsen om Babels torn som utgör den avslutande delen av Noachs söners fortsatta historia.

2.9 En analys av kolofonerna

I det här kapitlet presenterar jag först min analys av hur alla kolofoner är sammanlänkade. Efter det redovisar jag resultatet av min analys av variationerna i kolofonerna.

2.9.1 Hur är kolofonerna sammanlänkade?

Kolofonerna är sammanlänkade, inte bara till varandra, utan även till introduktionen. Det finns alltså en inledande introduktion som också utgör den första delen av ett *inclusio*, tre kolofoner - en efter varje son till Noach- och sist den avslutande kolofonen. Den avslutande kolofonen utgör samtidigt den andra delen av *inclusio*t. Jag presenterar nu dessa fem delar där jag färgkodat det som är sammanlänkat. Resultatet är enligt min mening ganska överväldigande.

⁷⁴⁹ Hur man ska översätta det hebreiska *toledot* är knepigt. Ibland passar ”släktled” bra, medan det andra gånger måste översättas som något annat. Innebörden är att det betecknar något som kommer efter, något som ”föds” fram. För den första toledoten ”himmelens och jordens toledot” passar ju inte släkttavla eller släktled. Valet av ”fortsatta historia” är en fri tolkning av innebörden som jag anser väl speglar vad toledot innebär även om det inte är en bokstavlig översättning. Folkbibeln använder den översättningen. Eftersom toledot-formeln är en så viktig markör, speciellt i urhistorien, för hur texten är komponerad anser jag det viktigt att alltid översätta toledot-formeln på samma sätt.

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם הֵם וַיִּפֹּת
וַיִּנְלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל:

*Och detta är den fortsatta historien om sönerna till Noach: Shem, Cham och Jafet
Och föddes åt dem söner efter floden*

מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אֵינִי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לְלִשְׁנוֹ לְמִשְׁפְּחָתָם בְּגוֹיֵיהֶם:
*Från dessa har utbretts kustregionernas folk i sina områden. Var och en enligt sitt
språk, enligt sina familjer, bland sina folk.*

אֵלֶּה בְּנֵי חָם לְמִשְׁפְּחָתָם לְלִשְׁנָתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵיהֶם:
*Dessa är Chams ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden,
bland sina folk.*

אֵלֶּה בְּנֵי שֵׁם לְמִשְׁפְּחָתָם לְלִשְׁנָתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵיהֶם:
*Dessa är Shems ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden,
enligt sina folk.*

אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי נֹחַ תּוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵיהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בְּאַרְץ אַחַר הַמַּבּוּל:

*Dessa är familjerna till Noachs söner enligt sina släktled, bland sina folk och från dessa har
utbretts folken på jorden⁷⁵⁰ efter floden.*

Som framkommer av färgkodningen överflödar verkligen de sammanlänkande elementen.
Notera även att man kan sammanlänka det avslutande ”dessa är familjerna” såväl till uttrycket
”enligt sina familjer” som till ”den fortsatta historien” i introduktionen.⁷⁵¹

Unikt för *inclusiot* är ordet *toledot* i olika grammatisk form samt uttrycket ”efter floden”. Det
är verkligen anmärkningsvärt att vartenda ord eller uttryck utan undantag återkommer en eller
flera gånger, nästan alltid med variation. Jag går nu över till att analysera dessa variationer.

2.9.2 Hur är kolofonerna varierade?

I tidigare avsnitt av urhistorien har jag kunnat konstatera att det finns mycket variation även i
sådant som vid första anblicken verkar vara monotona upprepningar. Därför har jag valt att i
detalj analysera kolofonerna även med avseende på variation. Man bör notera att avsikten
med kolofoner är att de ska fungera som en signal om att nu är en enhet slut. Eftersom de tre
första kolofonerna avslutar samma typ av enhet kommer de att upprepa nästan identisk
information. På basis av den variationsrikedom jag tidigare noterat i urhistorien förväntade
jag mig ändå åtminstone en viss variation i kolofonerna.

Sternberg ger exempel på fem typer av variation:⁷⁵²

⁷⁵⁰ Det är samma ord som jag har översatt ”områden” i det här kapitlet. Utifrån sammanhanget är nog ”jorden” det mest lämpliga valet här.

⁷⁵¹ Se kapitel 2.8.12.

⁷⁵² Sternberg 1987, 391–392.

1. Expansion - information kommer till
2. Trunkering - information lämnas bort
3. Ordning - ordningsföljd ändras
4. Grammatik - variation mellan olika grammatiska former
5. Substitution - ett ord ersätts med ett annat

När jag analyserat kolofonerna samt introduktionen enligt Sternbergs klassifikation blev resultatet som följer.

Jag fann totalt tio tillfällen med motsvarande information. Av dessa är det bara ett tillfälle som helt saknar variation. ”Eter floden” uttrycks på samma sätt såväl i introduktionen som i den avslutande kolofonen. Eftersom det finns en kolofon efter respektive son betraktar jag det som en trunkering om information fattas i någondera sons kolofon. Det finns ytterligare två tillfällen där uttrycket är likadant i sönerns kolofoner, men det finns en variation i den avslutande kolofonen. Det intressanta i det här sammanhanget är inte att fixera antalet variationer utan att reda ut huruvida kolofonerna är varierade eller om de monotona.

Jag fann totalt 13 variationer av alla typer av variation förutom substitution. Antalet variationer kan betraktas som stort, speciellt när kolofonerna bland forskare ofta kallas monotona.⁷⁵³

Nedan presenterar jag min analys i tabellform. Vad gäller de två variationer med ordning jag noterar är den ena den kiastiska konstruktionen med toledot-formeln och Noachs söner i inledningen som blir motsatt ordning i den avslutande kolofonen. Det andra tillfället är hur ordningen varieras mellan Jafet respektive Cham och Shem.⁷⁵⁴ Vad gäller substitution avser jag att det inledande uttrycket byts ut från Jafet till Cham och Shem.

⁷⁵³ T.ex. Westermann (1994, 508) kallar kolofonerna monotona.

⁷⁵⁴ Vad gäller det senare kunde man betrakta det som mer än *en* variation av ordning, men jag väljer att räkna det som endast *en* variation.

1	tol.for.	ואלה תולדות	<i>Och detta är den fortsatta historien om</i>	
	avsl. kol.	לתולדתם	<i>enligt sina släktled</i>	Grammatik
2	tol.for.	בני נח שם חם ויפת	<i>sönerna till Noach: Shem, Cham och Jafet</i>	
	kol	בני נח	<i>Noachs söner</i>	Trunkering
3	Jafet	Saknas		Trunkering
	Cham	אלה בני חם	<i>Dessa är Chams ättlingar</i>	
	Shem	אלה בני שם	<i>Dessa är Shems ättlingar</i>	
4	tol.for.	אחר המבול	<i>efter floden</i>	
	kol	אחר המבול	<i>efter floden</i>	
5	Jafet	מאלה נפרדו	<i>Från dessa har utbretts</i>	
	Cham	Saknas		Trunkering
	Shem	Saknas		Trunkering
	Kol	ומאלה נפרדו	<i>Från dessa har utbretts</i>	
6	Jafet	אני הגוים	<i>kustregionernas folk</i>	Expansion
	Jafet	בגוייהם	<i>bland sina folk</i>	
	Cham	בגוייהם	<i>bland sina folk</i>	
	Shem	לגוייהם	<i>enligt sina folk</i>	Grammatik
7	Jafet	בארצתם	<i>i sina områden</i>	
	Cham	בארצתם	<i>i sina områden</i>	
	Shem	בארצתם	<i>i sina områden</i>	
	Kol	בארץ	<i>på jorden</i>	Grammatik
8	Jafet	איש ללשונו	<i>Var och en enligt sitt språk</i>	Grammatik
	Cham	לשונתם	<i>enligt sina språk</i>	
	Shem	לשונתם	<i>enligt sina språk</i>	
9	Jafet	למשפחתם	<i>enligt sina familjer</i>	
	Cham	למשפחתם	<i>enligt sina familjer</i>	
	Shem	למשפחתם	<i>enligt sina familjer</i>	
	Kol	אלה משפחת בני נח	<i>Dessa är familjerna till Noachs söner</i>	Grammatik
10	Jafet	Saknas		Trunkering
	Cham	אלה בני חם	<i>Dessa är Chams ättlingar</i>	
	Shem	אלה בני שם	<i>Dessa är Shems ättlingar</i>	
	Kol	אלה משפחת בני נח	<i>Dessa är familjerna till Noachs söner</i>	Expansion

Fördelningen av olika typer av variation är således denna:

Expansion	2
Trunkering	4
Ordning	2
Grammatik	5
Substitution	0
Totalt	13

För den som tagit del av min analys av den del av urhistorien som föregått översikten av nationerna är variationsrikedomen ingen överraskning. Tvärtom är det vad som bör förväntas mot bakgrund av den tidigare urhistorien. Den variation som förekommer i urhistorien är närmast förstummande. Jag upprepar ännu en gång att detta gäller allra mest de sekvenser dokumenthypotesen tillskriver den så kallade P. Den författaren ska enligt dokumenthypotesen älska monoton ordagrann upprepning och ha ett dåligt sinne för det hebreiska språket.⁷⁵⁵ Jag anser att det är svårt att hitta en beskrivning som sämre beskriver de avsnitt som tillskrivs P i urhistorien.⁷⁵⁶ Men kanske är det p.g.a. denna förhandsinställning forskare som Westermann inte noterar någon variation alls utan beskriver kolofonerna som monotona. Det är nämligen det som de borde vara om dokumenthypotesens premisser är korrekta.⁷⁵⁷

Med detta har jag avslutat min översättning och kommentar av översikten av nationerna. Nu återstår mina avslutande analyser av texten som helhet. De redovisar jag i det kapitel som följer.

3 Analyser av texten som helhet

I det här kapitlet är det de tre första forskningsfrågorna jag fokuserar på:

1. Är översikten ett försök att beskriva alla kända nationer eller utgör de personer och folk som nämns ett medvetet urval?
2. Vilken tidsperiod är det som återspeglas i översikten av nationerna?
3. Är översikten av nationerna en fantasiprodukt eller går den tillbaka på historiska källor?

Utifrån forskningsfrågorna har jag delat upp mina analyser i tre delar. Jag inleder med att i kapitel 3.1 fokusera på hur översikten av nationerna är strukturerad för att kunna besvara forskningsfråga ett. I kapitel 3.2 fokuserar jag på forskningsfråga två som berör vilken tidsperiod som översikten av nationerna avspeglar. Jag avslutar med att i kapitel 3.3. behandla

⁷⁵⁵ Jungerstam 2018, 123–124.

⁷⁵⁶ Något som synliggör detta är t.ex. min analys av flodberättelsen vad gäller dokumenthypotesens premisser i Jungerstam 2018, 103–149. Men samma resultat ger min analys av skapelseberättelsen i Jungerstam 2013, 57–66 samt min analys av 1 Mos 5 i Jungerstam 2017, 15–28, 34–45. Båge tillskrivs P enligt dokumenthypotesen.

⁷⁵⁷ Westermann 1994, 508.

den tredje forskningsfrågan huruvida det är realiteter som översikten av nationerna återspeglar eller om den är en fantasiprodukt.

3.1 Hur är översikten av nationerna strukturerad

I det här kapitlet analyserar jag hur översikten av nationerna är strukturerad. Jag presenterar analyser från sju olika perspektiv varefter jag ger en sammanfattande kommentar.

Jag inleder med att redogöra för den geografiska spridningen i kapitel 3.1.1 varefter jag fokuserar på antal generationer som redovisas i kapitel 3.1.2. Efter det ger jag en översikt i tabellform över alla ättlingar i kapitel 3.1.3. Sedan presenterar jag analyser som fokuserar på skillnader mellan antalet ättlingar som redovisas för de tre sönerna i kapitel 3.1.4 varefter jag fokuserar på de födelseformler som används i kapitel 3.1.5. Sedan presenterar jag intressanta iakttagelser gällande ordfrekvenser i kapitel 3.1.6 varefter följer min analys av variationerna i kapitel 3.1.7. Sist ger jag min sammanfattande kommentar i kapitel 3.1.8.

3.1.1 Den geografiska spridningen

I denna unika översikt av nationerna, såväl i GT som i den kända litteraturen i övrigt, presenteras alla folk som ättlingar till Noachs tre söner: Shem, Cham och Jafet. Geografiskt sträcker sig området som beskrivs från det norra medelhavsområdet samt Kaukasus och södra Ryssland i norr till Afrika, Arabien och södra Mesopotamien i söder. I väster når man eventuellt ända till Spanien och i Öster närmar man sig Indien. Flera av platserna kan bara placeras spekulativt. I vilket fall omfattar det som beskrivs i stort sett hela den kända världen i den antika främre orienten.⁷⁵⁸

De tre sönerns ättlingar kan positioneras geografiskt i olika regioner. Jafets ättlingar kan i huvudsak placeras i de nordligare regionerna, medan Chams ättlingar återfinns såväl i Afrika som i Kanaan och i Mesopotamien. Shems ättlingar finns även de i Mesopotamien samt i Arabien.

3.1.2 Antalet generationer

Vad gäller antalet generationer presenteras endast två generationer för Jafet, tre för Cham och fem för Shem. Man bör notera att det endast är en liten del av sönerna till Shem, Cham och Jafet vars ytterligare ättlingar presenteras. Man bör också komma ihåg att en del av ättlingarna är folk och inte enskilda personer. Det innebär att man ska förstå beskrivningen som att folket kan spåra sin härkomst, mer eller mindre avlägsen, till någon av de tre sönerna. Detta kan också gälla för personer. Det kan vara en avlägsen ättling som presenteras även om denne presenteras som en son. När jag presenterar min statistik i senare kapitel beaktar jag inte detta utan jag noterar ett folk som är ”son” till någon av Noachs söner som generation två. Detta

⁷⁵⁸ Åtminstone det som forskare idag anser att man betraktade som den kända världen för några tusen år sedan.

oberoende om uttrycket ”son” i det fallet inte betyder en biologisk son utan en mer eller mindre avlägsen ättling.

Som följer kommer jag att presentera ett antal analyser som kan belysa översikten av nationerna ur olika aspekter.

3.1.3 Översikt av ättlingarna till Noachs söner

För att erbjuda en mer översiktlig bild av hur översikten av nationerna är uppbyggd presenterar jag nu tre översikter i tabellform, en för respektive son. De synliggör vilka ättlingar som presenteras för respektive son och samtidigt tydliggör tabellerna vilka söner som saknar ättlingar och hur många generationer som presenteras för var och en. Jag följer samma ordning som sönerna ges i översikten av nationerna: Jafet, Cham och Shem.

Jafets ättlingar

Jafets presenteras med sju söner och sju sonsöner i två generationer. Det är bara två av sju söner som presenteras med ytterligare ättlingar.

Generation							
1	Gomer	Magog	Madai	Javan	Tubal	Meshech	Tiras

2	Ashkenaz	Elisha Tarshish Kittéerna Dodaneéerna
	Rifat	
	Togarma	

Chams ättlingar

Cham presenteras med fyra söner. Tre av sönerna presenteras med ytterligare ättlingar och av dem presenteras Kush med en tredje generation. Namnet inom parentes anger vilken av Kushs söner som är far till generation tre. Jag använder samma system i påföljande tabeller.

Generation				
1	Kush	Mitsraim	Put	Kanaan

2	Seba	Ludéerna Anaméerna Lehavéerna Naftuchéerna Patruséerna Kasluchéerna Kaftoréerna	Tsidon Chet Jebusiter Amoriter Girgashiter Chiviter Arkiter Siniter Arvaditer Tsemariter Chamatiter
	Chavila		
	Savta		
	Raama		
	Savteka		
	Nimrod		

3	(Raama)
	Sheba Dedan

Shems ättlingar

Shem presenteras med fem söner. Endast två av dem presenteras med ytterligare ättlingar. Arpachshads linje sticker verkligen ut då den innehåller fem generationer och 17 ättlingar.

Generation					
1	Elam	Ashur	Arpachshad	Lud	Aram
2			Shelach		Utz Chul Geter Mash
3			(Shelach) Ever		
4			(Ever) Peleg Joktan		
5			(Joktan) Almodad Shalef Chatsarmavet Jerach Hadoram Uzal Dikla Oval Avimael Sheva Ofir Chavila Jovav		

3.1.4 Analyser av hur ättlingarna är fördelade

I det här kapitlet redovisar jag fem analyser som alla fokuserar på hur ättlingarna är fördelade. Avsikten är att klargöra om det finns en jämn fördelning eller om det finns ett gemensamt mönster för vilka ättlingar som presenteras i översikten av nationerna.

Först granskar jag hur stor andel av söner till Noach som helt saknar ättlingar. Därefter går jag ett steg vidare och jämför hur antalet ättlingar fördelas mellan Noachs tre söner. Efter det går jag en generation längre fram och granskar fördelningen av ättlingar för alla Noachs barnbarn varefter jag fokuserar på antalet ättlingar som presenteras per generation. Sist granskar jag fördelningen mellan personer och folk.

Andelen som saknar ättlingar

Det som tabellerna ovan tydliggör är hur ojämn fördelningen är mellan antalet ättlingar som presenteras till var och en av Noachs sonsöner. Totalt 16 sonsöner till Noach namnges. För nio av dessa, mer än hälften, presenteras inga ytterligare ättlingar överhuvudtaget. Det gäller för en majoritet av Shems och Jafets söner och för en fjärdedel av Chams söner. Uttryckt i tabellform ser det ut så här:

Söner som saknar ättlingar			
	Totalt	Saknar ättlingar	Andel i procent
Jafet	7	5	71%
Cham	4	1	25%
Shem	5	3	60%
Totalt	16	9	56%

Den här iakttagelsen ger stöd för uppfattningen att författaren gör ett medvetet val av vilka ättlingar han väljer att presentera och vilka han förbigår med tystnad. Än mer tydligt blir detta när man analyserar generationernas antal. För Jafets del presenteras endast en andra generation, Jafets barnbarn. Givetvis är det tydligt att det handlar om folkslag och inte personer för åtminstone två av namnen. För Cham presenteras en tredje generation för ett av barnbarnen. Den tredje generationen inkluderar endast två namn. Beskrivningen av Shems ättlingar sticker ut mest. För Shem presenteras fem generationer och för den femte hela 13 namn. Det gäller dock endast Arpachshads linje. I övrigt är det endast en son, Aram, som presenteras med fyra ättlingar.

Antal ättlingar för Noachs tre söner

Antalet ättlingar fördelat per son redovisar jag i nästa tabell. Tabellen tydliggör att Jafet kommer i bakgrunden. Cham och Shem presenteras med ungefär lika många ättlingar, men flest ättlingar har Cham med sina 30 ättlingar.

Andelen ättlingar som presenteras		
Jafet	14	20%
Cham	30	43%
Shem	26	37%

Det är värt att notera att ett mer accentuerat resultat fås om man jämför antalet ord som används för respektive son till Noach. Då är Jafets andel endast 11 % medan Chams andel stiger till mer än 50 %. Det är framför allt episoden med Nimrod, men även den som beskriver Kanaans södra gräns, som förklarar Chams dominans i den här analysen.⁷⁵⁹

Jafet	29	11%
Cham	142	54%
Shem	92	35%

⁷⁵⁹ Jag har räknat orden i den hebreiska texten i BHS. Jag har exkluderat den inledande toledotformeln och den korta inledning som följer liksom den avslutande toledotformeln eftersom de här elementen hör till alla tre sönerna gemensamt.

För generation två och framåt blir skillnaden mellan Jafet och de andra bröderna större än om man granskar ättlingarna som en helhet.

	Gen 2-	
Jafet	7	13%
Cham	26	48%
Shem	21	39%

Det som den här tabellen dock döljer är Shems son Arpachshads stora andel. I följande tabell analyserar jag ättlingarna till de enskilda sönerna i generation ett. Som jag noterat tidigare är det endast sju av sexton söner som presenteras med ättlingar. Jag redovisar så att den son i generation ett som har flest ättlingar presenteras först. Resultatet ser ut som följer:

Anfader	Gen 1	Gen 2-	Andel
Shem	Arpachshad	17	31%
Cham	Kanaan	11	20%
Cham	Kush	8	15%
Cham	Mitsraim	7	13%
Shem	Aram	4	7%
Jafet	Javan	4	7%
Jafet	Gomer	3	6%
Totalt		54	

Den här tabellen synliggör något verkligt intressant. Det är anmärkningsvärt att de 17 ättlingarna till Shems son Arpachshad står för drygt 30 % av alla ättlingar generation två framåt.⁷⁶⁰ Notera att Arpachshads och Kanaans ättlingar ensamma utgör mer än hälften av alla ättlingar generation två framåt. Det är anmärkningsvärt om man beaktar att det är 16 söner som presenteras i den första generationen. Det verkar således inte som om att det är en jämlik behandling av alla 16 söner i generation ett utan det har skett ett kraftigt urval av vad författaren väljer att presentera.

Går man ännu ett steg längre och analyserar antalet ättlingar som presenteras generation tre framåt blir även då resultatet väldigt tydligt. Då dominerar Shems ättlingar fullständigt. Man bör dock notera att det är Arpachshads ättlingar via Ever som ensamma utgör Shems totala dominans.

	Gen 3-	
Jafet	0	0%
Cham	3	16%
Shem	16	84%

Så även om Jafet faktiskt dominerar i generation ett då sju av Jafets söner presenteras i jämförelse med fem för Shem och fyra för Cham är det nog tydligt att Jafet hamnar i bakgrunden i översikten av nationerna. Som helhet presenteras Cham med flest ättlingar och

⁷⁶⁰ Med barn, barnbarn, söner och ättlingar avser jag såväl individer som folk. En son behöver inte heller vara en biologisk son, den kan vara en mer avlägsen ättling.

ägnas även störst utrymme räknat i antalet ord. Men jag anser ändå att det är Shems ättlingar via Arpachshad och Ever som kommer i fokus i översikten. Man bör också hålla i minnet att den andre av Evers söner, Peleg, även har sju ättlingar som presenteras först i nästa toledot. Förutom Shem är det alltså Cham som är i fokus i den här unika översikten av hur världens nationer hör ihop.

Antal ättlingar per son till Shem, Cham och Jafet

Jag går nu en generation vidare och presenterar en tabell som visar fördelningen av antal ättlingar i generation två, alltså till varje son som Shem, Cham och Jafet presenterats med. Det jag vill klargöra är om det finns ett gemensamt mönster för hur författaren väljer att presentera ättlingarna till Noachs barnbarn.

Jafet						
Gomer	Magog	Madai	Javan	Tubal	Meshech	Tiras
3			4			

Cham			
Kush	Mitsraim	Put	Kanaan
8	7		11

Shem				
Elam	Ashur	Arpachshad	Lud	Aram
		17		4

Vad gäller Jafet och Cham konstaterar jag att fördelningen är relativt jämn mellan de söner som presenteras med ättlingar även om Kanaan nog dominerar bland Chams söner. För Shem är situationen helt annorlunda där Arpachshad dominerar helt. Han har mer än fyra gånger fler ättlingar i jämförelse med Aram. Jag presenterar samma fördelning uttryckt i procent för att tydliggöra detta ytterligare:

Jafet						
Gomer	Magog	Madai	Javan	Tubal	Meshech	Tiras
43%			57%			

Cham			
Kush	Mitsraim	Put	Kanaan
31%	27%		42%

Shem				
Elam	Ashur	Arpachshad	Lud	Aram
		81%		19%

Jag konstaterar att inte heller vad gäller detta kan man se ett gemensamt mönster. Jafet och Cham visar upp ett liknande mönster där antalet ättlingar är någorlunda jämnt fördelade. Shems ättlingar skiljer verkligen ur det mönstret där Arpachshad dominerar helt.

Antal ättlingar per generation

Hur fördelas då antalet ättlingar per generation? Finns det här ett gemensamt mönster?

Den första tabellen redovisar hur många söner som presenteras respektive generation. I tabellen som följer innebär kolumn ”1” att det endast är sonen till Shem, Cham eller Jafet som presenteras. Två generationer innebär ett barnbarn till någon av Noachs söner osv. Jag presenterar såväl en tabell med absoluta tal som en tabell med procentsatser.

Hur många söner presenteras med vilket antal generationer					
Generation	1	2	3	4	5
Jafet	5	2			
Cham	1	2	1		
Shem	3	1			1
Totalt	9	5	1	0	1

Hur många söner presenteras med vilket antal generationer procentuellt					
Generationer	1	2	3	4	5
Jafet	71%	29%			
Cham	25%	50%	25%		
Shem	60%	20%			25%
Totalt	56%	31%	6%	0%	6%

Utöver att 56 % saknar ytterligare ättlingar är det 31 % av sönerna till någon av Noachs söner som redovisas med endast en generation ytterligare. Det är 87 % av alla Noachs söner. I absoluta tal är det endast två av Noachs barnbarn som redovisas med egna ättlingar. En son till Cham, nämligen Kush, och en son till Shem: Arpachshad. Arpachshad redovisas inte bara med eget barn utan med barnbarnsbarn.

Nästa analys fokuserar på antal söner per generation och resultatet är som följer.

Antal söner per generation					
Generation	1	2	3	4	5
Jafet	7	7			
Cham	4	23	3		
Shem	5	5	1	2	13
Totalt	16	35	4	2	13

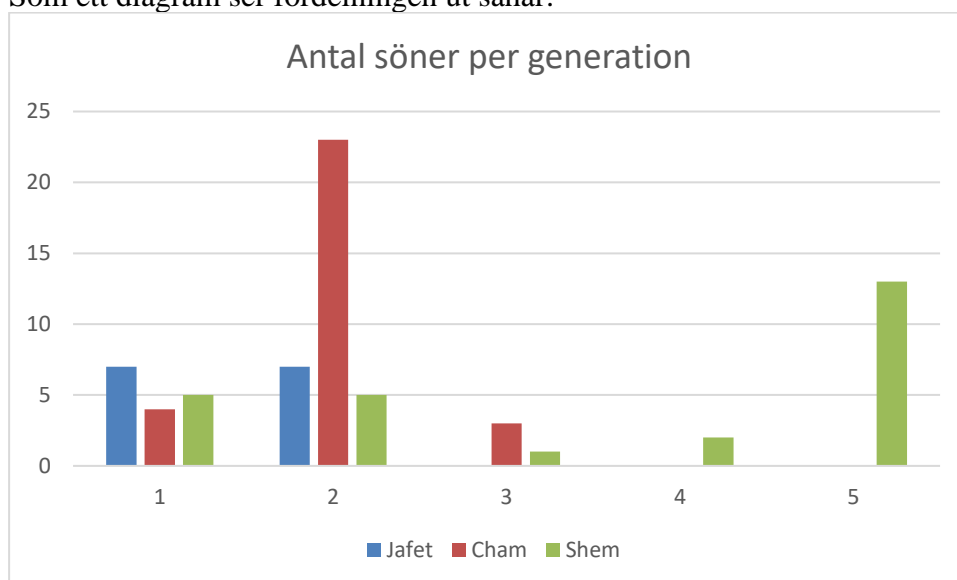
Jag tycker att resultatet av den här analysen är intressant. Vad gäller Jafet är det ett vackert mönster. Författaren väljer att redovisa sju söner och sju sonsöner. Det är ett mönster som kunde fortsätta, men så är det verkligen inte. För Cham presenteras fyra söner, men hela 23 sonsöner samt därutöver en tredje generation med tre söner. Det finns således ingen likhet med hur Jafets söner presenteras överhuvudtaget. Vad gäller Shem finns det inte någon likhet vare sig med Jafet eller Cham. För det första är det fem generationer som presenteras. Utöver

det så inleder författaren med fem söner i såväl generation ett som generation två, det liknar således Jafet, men sedan saknas likhet. Efter en son generation tre och två söner generation fyra presenteras Joktans 13 söner generation fem. Det finns således ingen likhet de tre sönerna emellan vad gäller antalet söner per generation. Förutom antalet generationer skiljer sig de tre sönerna åt på så sätt att för Jafet är det en jämn fördelning mellan generationerna. För Cham är det den centrala generation två som helt dominerar medan för Shem är det slutet som är helt dominerande.

Fördelningen tydliggörs ytterligare genom följande tabell där jag i stället för absoluta tal redovisar den procentuella fördelningen mellan generationerna

Antal söner per generation procentuellt					
Generationer	1	2	3	4	5
Jafet	50%	50%			
Cham	13%	77%	10%		
Shem	19%	19%	4%	8%	50%

Som ett diagram ser fördelningen ut såhär:

Som helhet för alla tre söner dominerar generation två tack vare Chams andel och generation fem utgör en topp tack vare Joktans tretton söner.

Det finns således ingenting gemensamt vad gäller antalet söner per generation de tre bröderna emellan. Det enda mönster tabellen med antal söner per generation kan illustrera är progressionen i antalet generationer som presenteras.

Min tolkning är att även dessa analyser som fokuserar på antal söner som presenteras respektive generation tyder på är att översikten av nationerna inte är ett försök att ge en allmän presentation av ättingarna till Noachs tre söner. I så fall anser jag att man borde ha funnit en jämnare fördelning mellan antal generationer och det antal söner som presenterats för varje generation.

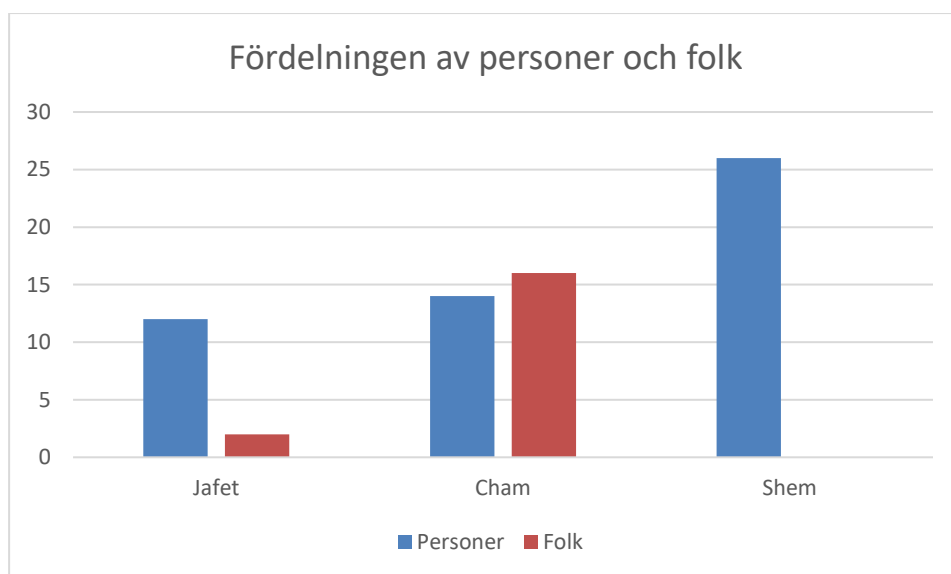
Fördelningen av personer och folk

Som följande tabeller illustrerar varierar andelen personer respektive folk stort mellan de tre sönerna. För Cham är fördelningen nästan jämn medan det för Shems del inte finns ett enda folk som räknas upp. För Jafet är det endast en liten minoritet folk som räknas upp, två av 14 namn. I tabellerna nedan redovisar jag såväl absoluta tal som procentuella andelar.

	Personer	Folk
Jafet	12	2
Cham	14	16
Shem	26	0

	Personer	Folk
Jafet	86%	14%
Cham	47%	53%
Shem	100%	0%

Jag illustrerar ännu fördelningen med en tabell.

Vad gäller Chams tre söner som presenteras med ytterligare ättlingar kan man notera att Kush endast presenteras med åtta individer som ättlingar medan Mitsraim endast presenteras med sju folk och inte en enda individ. För Kanaan finns en blandning av två personnamn och nio folk. Folken som är Mitsraims ättlingar och folken som är Kanaans ättlingar har olika ändelser, -im respektive -i, av okänd orsak. Jag synliggör detta genom att översätta -éer respektive -iter.

Generation				
1	Kush	Mitsraim	Put	Kanaan

2	Seba	Ludéerna	Tsidon
	Chavila	Anaméerna	
	Savta	Lehavéerna	Jebusiter
	Raama	Naftuchéerna	Amoriter
	Savteka	Patruséerna	Girgashiter
	Nimrod	Kasluchéerna	Chiviter
		Kaftoréerna	Arkiter
			Siniter
			Arvaditer
			Tsemariter
			Chamatiter

(Raama)

3	Sheba
	Dedan

Jag konstaterar att det finns inget gemensamt mönster vad gäller fördelningen av personer av folk mellan Noachs tre söner. Jag noterar också den intressanta fördelningen bland Chams ättlingar där fördelningen av personer och folk varierar kraftigt söner emellan. Även grammatiken varierar.

Min kommentar över analyserna av hur ättlingarna är fördelade

Jag konstaterar att de här fem analyserna ger stöd åt att det är ett urval av ättlingar som gjorts. Andelen av Noachs barnbarn som saknar ättlingar är stort och de som presenteras med ättlingar är en utvald minoritet. Jag konstaterar vidare att det finns inget gemensamt mönster för hur ättlingarna presenteras så att ungefär lika många ättlingar skulle presenteras på liknande sätt för ättlingarna till Noachs tre söner. Den specifika linje som kommer i fokus är den som går via Shems son Arpachshad och Ever. Som helhet är det dock Cham som presenteras med flest ättlingar och som även får mest utrymme i översikten av nationerna. Trots det dubbla sjutalet i antalet söner och sonsöner hamnar Jafet i bakgrunden.

3.1.5 Födelseformler

I det här kapitlet fokuserar jag på hur födelseformlerna används i genealogin. Som jag redan konstaterade i kapitel 1.6.3 finns det en vacker progression i hur de olika formerna används. Även denna progression, där Jafets genealogi är minst varierad och Shems genealogi mest varierad, vittnar om att det är Shems ättlingar som är i fokus. Denna progression ramas in av två ytterligare former av *jalad* som förekommer i inledningen och i den avslutande kolofonen.⁷⁶¹

⁷⁶¹ Toledot är ett substantiv som har sin grund i *jalad*, ”föda”.

		Inledning	Jafet	Cham	Shem	Avslutning
inei...	söner till		3	3	2	
jalad (qal)	gett upphov till			3	3	
jolad (pual)	föddes				2	
wajiwaldo (nifal)	föddes	1				
toledotam	"släktled" (från jalad)					1

En mer noggrann analys avslöjar ytterligare en intressant detalj. Därför presenterar jag en förteckning av alla födelseformler som förekommer i översikten av nationerna nedan.

Inledning	Föddes (nifal)	ויולדו להם בנים (1 Mos 10:1)	Åt dem föddes söner
	<i>wajiwaldo</i>		
Jafet	Söner till...	בְּנֵי יַפֶּת (1 Mos 10:2)	Söner till Jafet var Gomer...
	<i>inei...</i>	וּבְנֵי גֹמֶר (1 Mos 10:3)	Söner till Gomer var Ashkenas...
		וּבְנֵי יָוָן (1 Mos 10:4)	Söner till Javan var Elisha...
Cham	Söner till	וּבְנֵי חָם (1 Mos 10:6)	Söner till Ham var Kush...
	<i>inei...</i>	וּבְנֵי כוּשׁ (1 Mos 10:7)	Söner till Kush var Seba...
		וּבְנֵי רַעְמָה (1 Mos 10:7)	Söner till Raama var Saba...
	Gett upphov till	וְכוּשׁ יָלַד (1 Mos 10:8)	Kush hade gett upphov till...
	<i>Jalad</i>	וּמִצְרַיִם יָלַד (1 Mos 10:13)	Mitsraim hade gett upphov till ludeerna...
		וּכְנָעַן יָלַד (1 Mos 10:15)	Kanaan hade gett upphov till Tsidon...
Shem	Till X föddes	וּלְשֵׁם יָלַד (1 Mos 10:21)	Även åt Shem hade fötts...
	<i>Jolad (pual)</i>	וּלְעֵבֶר יָלַד (1 Mos 10:25)	Och åt Ever hade fötts två söner...
	Söner till	בְּנֵי שֵׁם (1 Mos 10:22)	Söner till Shem var Elam...
	<i>inei...</i>	וּבְנֵי אַרָם (1 Mos 10:23)	Söner till Aram var Us...
	Gett upphov till	וְאַרְפַּכְשָׁד יָלַד (1 Mos 10:24)	Arpachshad hade gett upphov till Shelach...
	<i>Jalad</i>	וְשֵׁלַח יָלַד (1 Mos 10:24)	Shelach hade gett upphov till Ever...
		וְיֻקְטָן יָלַד (1 Mos 10:26)	Joktan hade gett upphov till Almodad...
Avslutning	Enligt härkomst	אֵלֶּה מִשְׁפָּחַת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדוֹתָם (1 Mos 10:32)	...enligt deras härkomst <i>letoledotam</i>
	Toledotam	(1 Mos 10:32)	(utgår från jalad)

Det intressanta är var pualformen används. Jag har redan konstaterat att den används endast för Shems ättlingar. Analysen ovan visar också specifikt för vilka två personer den används. Det är för Shem och för Ever. Pualformen används således just för Shem vars linje på så många andra sätt accentueras och för denne Ever som redan i introduktionen till Shems ättlingar fokuseras

Upptäckter av det här slaget har jag gjort upprepade gånger när jag analyserat texten i urhistorien. Det kan vara små detaljer i grammatik, frekvens eller annat dylikt som lätt går läsaren förbi men som finns där i den hebreiska texten. Hur pualformen används här i översikten är också ett tecken på hur medvetet författaren gör sina val även gällande små variationer i grammatiken.

3.1.6 Intressanta ordfrekvenser

I urhistoriens tidigare enheter har jag genomgående kunnat konstatera att intressanta ordfrekvenser förekommer.⁷⁶² Så är fallet även vad gäller översikten av nationerna. I min analys har jag konstaterat att frekvensen sju förekommer rikligt. Utöver det förekommer även frekvensen sex.

I översikten av nationerna förekommer talet sju samt multipler av sju 13 gånger, fem gånger vad gäller antal ättlingar och åtta gånger vad gäller ordfrekvens.⁷⁶³

1. Det är 70 personer eller folk som presenteras förutom upplysningen om filistéernas härkomst.
2. Jafet presenteras med sju söner
3. Jafet presenteras med sju "barnbarn" (totalt 14 ättlingar)
4. Mitsraim har sju ättlingar, om upplysningen om filistéerna inte räknas
5. Det är sju söner som presenteras med ättlingar generation ett

Vad gäller ordfrekvens förekommer frekvensen sju en gång i helheten och en gång i den inledande toledotformeln, men utöver det förekommer frekvensen sju hela sex gånger i samband med Shem och hans ättlingar.

6. Antal ord i hela översikten av nationerna är en multipel av sju (287 ord = 7 x 41)
7. Antal ord i toledotformeln är sju
8. Kolofonen efter Cham och Shem innehåller sju ord
9. Sekvensen med Shems söner innehåller sju ord
10. Sekvensen från Aram till Ever innehåller 14 ord (7 x 2)
11. Sekvensen med Evers söner innehåller 14 ord (7 x 2)
12. Sekvensen med Juktans söner innehåller 28 ord (7 x 4)⁷⁶⁴
13. Sekvensen med bosättningsområdet för Juktans söner innehåller sju ord

Om jag inte räknar med kolofonen som har sju ord såväl efter Cham som efter Shem förekommer frekvensen sju fem gånger i sekvensen med Shems ättlingar. De enda tillfällen frekvensen sju i övrigt förekommer är för hela översikten samt för den inledande toledotformeln. Frekvensen sju vad gäller ord förekommer inte en enda gång därutöver vare sig i sekvensen med Jafet eller Cham. Man ska givetvis vara försiktig med att dra långtgående slutsatser vad gäller ordfrekvens eftersom talet sju kommer att dyka upp då och då vilken text

⁷⁶² Jungerstam 2013, 57–60; 2015, 76–77; 2016, 65–70; 2018, 67–72, 97–99.

⁷⁶³ Jag har räknat orden i den hebreiska masoretiska texten i BHS.

⁷⁶⁴ Om man inte räknar med det konkluderande "alla dessa är söner till Juktan".

man än skriver. Men att fördelningen av frekvensen sju är som den redovisas ovan är nog ingen slump utan ett medvetet val av en skicklig och medveten författare.

Utöver frekvensen sju förekommer även frekvensen sex, men endast tre gånger. Två tillfällen är i samband med Chams ättlingar och ett tillfälle är den avslutande kolofonen för hela översikten av nationerna. Chams ättlingar är 30 (6 x 5). Vad gäller ordfrekvens innehåller avsnittet med Nimrod 54 ord (6 x 9) och den avslutande kolofonen för hela översikten av nationerna innehåller 12 ord (6 x 2).

Med tanke på hur författaren använder sig av frekvensen sju har jag svårt att tro att förekomsten av frekvensen sex är någon slump. Det intrycket stärks av att frekvensen sex endast förekommer i samband med Cham samt för hela översikten. Frekvensen sex förekommer inte i samband med vare sig Jafet eller Shem, endast i samband med Cham samt i översikten som helhet.

Hur ska man då tolka Chams 30 ättlingar? Sju är fullkomlighetens tal och kan inte tolkas negativt i något sammanhang. Sex är känt som mänsklighetens tal och i jämförelse med sju finns en tydlig skillnad. Samtidigt är 30 ett tiotal som är något positivt. Att Chams ättlingar utgör 30 av totalt 70 innebär också att Chams ättlingar utgör den största andelen av ättlingarna till Noachs tre söner. Kanske det finns en medveten dubbelhet i talet? Det ger utrymme för olika tolkningar. Man bör också komma ihåg att Chams söner Kush och Mitsraim bägge presenteras med sju ättlingar.

Speciellt förekomsten av frekvensen sju, men även i viss mån frekvensen sex, ger stöd åt bedömningen att översikten av nationerna är en välkomponerad helhet som utformats genom ett medvetet urval av vilka ättlingar som presenteras.

Men det finns flera intressanta resultat som verkligen behöver uppmärksammas. Det gäller främst resultat som uteblev eller inte passar in i ett förväntat mönster. Vad gäller ordfrekvensen så erbjuder de resultaten inga överraskningar. Frekvensen sju är koncentrerad till Shems ättlingar, vilket kan förväntas om det är Shem som är i fokus. Det som verkligen bör förvåna är att frekvensen sju inte står att finna vad gäller antalet söner till Shem. Det är desto mer förvånande om man beaktar att Jafet får sju söner och sju sonsöner samt att Mitsraim presenteras med sju söner. Det som gör det yttermera förvånande är hur lätt det vore för författaren att åstadkomma frekvensen sju. I översikten har Joktan 13 söner. Som jag nämnde är de alla mer eller mindre okända. Författaren kunde endera ha adderat en son till Joktan så vore det dubbla sjutalet ett faktum, alternativt kunde han ha avlägsnat en son och så skulle Ever ha presenterats med 14 ättlingar och sedan sju ättlingar ytterligare via Peleg i den påföljande Shems toledot.

Även i Septuaginta har man manipulerat antalet, vilket snarare är regel än undantag vad gäller urhistorien.⁷⁶⁵ Man har adderat "Kenan" till Shems söner så att de blir sex. Dessutom har man adderat samma namn Kenan även som Arpachshads son som sedan i sin tur blir far till Shelach. Därmed har Shem 28 namn, som ju är en multipel av sju. Vad gäller Jafet har man

⁷⁶⁵ Jungerstam 2013, 60; Jungerstam 2016, 19; Jungerstam 2017, 107.

adderat en son, Elisa, så att Jafet inte längre har sju söner utan åtta och antalet ättlingar är inte 14 utan 15.

Vilka slutsatser kan dras av detta? En förklaring kan vara att författaren har valt att bevara de namn som fanns i den lista han hade tillgång till. Han bevarade Juktans 13 ättlingar i stället för att ta bort eller addera något namn. Vore översikten av nationerna endast en fantasiprodukt är ju antalet namn fritt att välja. Jag påminner också om att när upplysningen om filistéerna är med är antalet av namn som presenteras inte 70 utan 71. Även det problemet kunde ha lösts genom att manipulera antalet namn för till exempel den okände Juktan. Skulle man ha avlägsnat en av Juktans söner skulle Juktan ha haft 12 söner, en multipel av sex, Ever skulle ha haft 14 ättlingar och hela översikten skulle ha haft 70 namn utan att behöva exkludera filistéerna.

Om ni har läst de tidigare arbetena om urhistorien vet ni att jag har gjort samma iakttagelse även tidigare. I till exempel flodberättelsen har flera forskare försökt finna en närmast matematiskt uppbyggd berättelse, en så kallad *extended chiasmus* eller en palistrof där varje enhet motsvaras av en annan i omvänd ordning. Som jag konstaterade i min analys av flodberättelsen låter sig inte flodberättelsen reduceras till att följa något som kan beskrivas som en matematisk formel. Innehållet är viktigare än strukturen.

Jag anser att *en* möjlig tolkning av min analys av frekvenserna är att författaren valt att bevara namn som han har haft tillgång till. Jag anser att det finns skäl att anta att det man finner i översikten av nationerna har källor som är mycket gamla. Hade författaren sett sig fri att avlägsna eller addera namn efter eget gottfinnande har jag svår att förstå varför han inte gjorde det. Som jag noterade hade översättarna av Septuaginta inga betänkligheter gällande detta. Det är också en möjlighet att vid tiden då översikten av nationerna fick sin utformning fanns det ännu kunskap om många av folken som utgått från till exempel Juktan. Den kunskapen fanns inte längre de sista århundradena innan vår tideräknings början.

Jag anser dock inte att mina iakttagelser stöder tanken på att översikten av nationerna strävar efter att presentera alla folk man känner till eller att ge en allmän etnografisk översikt. Det finns alltför mycket som talar mot en sådan tolkning. Jag syftar bland annat på vad mina analyser i kapitel 3.1.1–3.1.4 resulterade i.

Till sist tar jag upp frågan hur det då kan komma sig att sjutalet saknas helt i avsnittet med Shems ättlingar men frekvensen förekommer sex gånger vad gäller ordfrekvens. En möjlighet är givetvis att frekvensen dyker upp av en slump. Mot bakgrund av hur ordfrekvens används i den föregående urhistorien anser jag inte att den tolkningen är trolig. På basis av mina analyser av ordfrekvens i urhistorien anser jag att det finns välgrundade skäl att anta att författaren var intresserad av och behärskade tekniken.⁷⁶⁶

För det första visar översikten av nationerna ingen fientlighet eller nedlåtande attityd varken mot Jafets eller Chams ättlingar. Det visar förekomsten av sjutalet tydligt. Sjutalet i avsnittet

⁷⁶⁶ Jungerstam 2013, 57–60; 2015, 76–77; 2016, 65–70; 2018, 67–72, 97–99.

med Shems ättlingar är dolt. Det finns där, men det låter sig inte upptäckas om man inte genomför en mer noggrann analys. Man bör även komma ihåg att den utvalda linjen från Shem inte överhuvudtaget presenteras i översikten av nationerna. Den presenteras först i påföljande toledot då sju ättlingar till Evers andra son Peleg presenteras. Då kommer sjutalet tydlig fram även vad gäller Shems ättlingar. Men det sker först i samband med den utvalda linjen, inte inom ramen för översikten av nationerna. Om man kombinerar alla ättlingar i den femte generationen, Joktans 13 söner med Pelegs sju söner så får man inte ännu heller en multipel av sju, men man får 20 ättlingar totalt för den femte generationens ättlingar efter Shem genom Arpachshad. Det är nog något speciellt med denne Shem. Det tydliggör författaren genom att Shems ättlingar presenteras:

- Sist, liksom författaren alltid väljer att göra med den utvalda linjen
- Med en speciell introduktion
- Med ett *inclusio* som omsluter helheten med Shem
- Med grammatiska former som inte annars förekommer
- Med tre olika födelseformler i stället för en eller två
- Med fem generationer i stället för två eller tre
- Med fokus helt på Arpachshads ättlingar
- Så att Ever i den tredje generationen lyfts fram redan i introduktionen.
- Så att sju ytterligare ättlingar till Ever presenteras i nästa toledot då Pelegs sju söner presenteras, bland dem Abraham
- Så att den femte generationen för Shem, som inte överhuvudtaget presenteras för någon av de andra av Noachs söner, totalt består av 20 namn inklusive Pelegs sju söner som presenteras i Shems toledot
- Med sex exempel på ordfrekvensen sju

Innan jag ger min sammanfattande kommentar ska jag ännu i nästa kapitel fokusera på de variationer som förekommer i översikten av nationerna.

3.1.7 Variationer i översikten av nationerna

När jag analyserat urhistorien har jag gång på gång slagits av den variationsrikedom som präglar texterna.

Översikten av nationerna är uppbyggd i tre delar enligt Noachs tre söner. Skulle variation saknas skulle presentationen för respektive son vara likadan och sönerna skulle presenteras på samma sätt. Så är inte fallet. Jag ska som följer presentera en översikt av de variationer som förekommer. Avsikten är inte att ge en uttömmande presentation men jag vill synliggöra variationsrikedomen i översikten av nationerna. Jag noterar 15 olika sätt som översikten varierar.

1. Olika antal ättlingar anges för Noachs tre söner⁷⁶⁷
2. Olika antal generationer anges för Noachs tre söner⁷⁶⁸

⁷⁶⁷ Se kapitel 3.1.4.

3. De tre sönerna ägnas signifikant olika utrymme räknat i antal ord⁷⁶⁹
4. Det är helt olika profil på fördelningen av ättlingar respektive generation⁷⁷⁰
5. Andelen av Noachs sonsöner som saknar ytterligare ättlingar varierar kraftigt mellan Noachs tre söner⁷⁷¹
6. Enbart kolofonerna är varierade på 13 olika sätt⁷⁷²
7. Tre olika födelseformler används⁷⁷³
8. Olika antal slag av födelseformler används för respektive son. En för Jafet, två för Cham och tre för Shem⁷⁷⁴
9. Shem har en unik introduktion⁷⁷⁵
10. Pual-formen av jalad används på ett unikt sätt i Shems introduktion⁷⁷⁶
11. En gräns anges i samband med någon av Chams och Shems söner, men inte för någon av Jafets söner⁷⁷⁷
12. För en av sönerna, Nimrod, ges en unik utveckling av extra information om vad denne åstadkom och hur han uppfattades⁷⁷⁸
13. Endast för Peleg ges information om bakgrunden till hans namn⁷⁷⁹
14. Olika ändelser för att beteckna folk används i hebreiskan⁷⁸⁰
15. Det finns helt olika fördelning mellan personer och folk bland ättlingarna⁷⁸¹

3.1.8 Sammanfattande kommentar

Översikten av nationerna är unik bland all känd litteratur. Den presenterar folk från vad man kan uppfatta som hela den tidens kända värld. Översikten av nationerna kunde uppfattas som uttryck för ett allmänt intresse för folkens historia och deras inbördes relationer. Men på basis av de analyser jag har presenterat ovan står det klart att det inte är så. Min analys visar att översikten har ett fokus som är Shems ättlingar via Arpachshad och Ever. Den slutsatsen stöds också av det faktum att Shems ättlingar presenteras sist. Ett lika tydligt sekundärt fokus ligger på Chams ättlingar, främst via Kanaan. Om man väger in betydelsen av var författaren erbjuder extra information så stärks Chams ättlingars betydelse ytterligare. Jag tänker då på det relativt omfattande avsnittet om Kushs ättling Nimrod samt det faktum att Kanaans södra gräns anges så tydligt. Man bör dock komma ihåg att även gränsen för Shems ättling Juktans söners bosättningar anges, även om den gränsen anges mycket kortfattat.

Således kan jag konstatera att på basis av antalet namn och generationer som presenteras dominerar Shems linje specifikt via Arpachshad och Ever, medan vad gäller totalantalet namn samt den extra information som ges om Nimrod och Kanaans gränser dominerar Chams linje. Såväl vad gäller innehåll som antal hamnar Jafets ättlingar i bakgrunden.

⁷⁶⁸ Se kapitel 3.1.4.

⁷⁶⁹ Se kapitel 3.1.4.

⁷⁷⁰ Se kapitel 3.1.4.

⁷⁷¹ Se kapitel 3.1.4.

⁷⁷² Se kapitel 2.9.2.

⁷⁷³ Se kapitel 3.1.5.

⁷⁷⁴ Se kapitel 3.1.5.

⁷⁷⁵ Se kapitel 2.8.3.

⁷⁷⁶ Se kapitel 2.8.3.

⁷⁷⁷ Se kapitel 2.7.11 och 2.8.10.

⁷⁷⁸ Se kapitel 2.5.

⁷⁷⁹ Se kapitel 2.8.8.

⁷⁸⁰ För att tydliggöra detta översätter jag till -eer respektive -iter. Se kapitel 2.6.1; 2.7.1.

⁷⁸¹ Se kapitel 3.1.4

Trots denna tydliga fokusering presenterar översikten av nationerna ändå det som min benämning anger. Den beskriver hur det är ättlingar till någon av Noachs tre söner som befolkar världen. På basis av mina analyser gällande fördelningen av ättlingar som presenteras drar jag följande slutsats: Författaren har gjort ett medvetet urval för att åstadkomma en lista på 70 namn som omfattar hela den då kända världen samtidigt som den är tydligt fokuserad. Enligt mig är resultatet en mycket imponerande bedrift.

Innan jag avslutar min sammanfattande kommentar vill jag ännu en gång lyfta fram det faktum att den dominans som Shems ättlingar uppvisar kommer helt från Arpachshads ättling Joktan som är en son i den fjärde generationen. Joktans 13 söner utgör 50 % av alla Shems ättlingar. Dessa söner till den okände Joktan, som är ättling till en okänd anfader Arpachshad, är till stor del av okänd identitet. Åtminstone fyra av namnen kan vara anfäder till sydarabiska folk, de övriga är okända. Jag anser att det här är synnerligen anmärkningsvärt. Än mer anmärkningsvärt är det att en annan av Shems söner, Ashur, inte presenteras med en enda ättling. Ashur kan anses som anfader till assyrierna och det mäktiga assyriska riket som trädde in på världsscenen i trakten kring år 2000 f.Kr. Inte en enda ättling presenteras denne Ashur med medan den okände Arpachshad dominerar helt. Det här kan tolkas som ett tecken på att översikten av nationerna inte har som avsikt att presentera det som är världspolitiskt mest intressant. Det kan också tolkas som ett tecken på att sammanställningen är mycket gammal, från tiden innan det assyriska väldet hade gjort sig känt och mycket långt innan det assyriska väldet började utgöra ett hot mot Israel under det första årtusendet f.Kr. Man bör också notera att den tredje generationens Ever har 13 ättlingar via Joktan och hans andra son Peleg presenteras med ytterligare sju ättlingar i nästa toledot, Shems toledot. Tredje generationens Ever presenteras således med totalt 22 ättlingar. Denne Ever pekas ut redan i introduktionen till avsnittet med Shems ättlingar och det är först när man läser om Evers andra son Pelegs sju ättlingar som leder fram till Abraham som pusselbitarna faller på plats. Det är kanske inte Joktan som är den viktiga, det är Arpachshads barnbarnsbarn Ever som blir anfader till Abraham som är den viktiga personen. Abraham är inte någon mäktig man, han är en barnlös man som bor i Ur där månguden hyllas framom andra gudar. Hans betydelse för Bibelns frälsningshistoria är desto större.

Min analys stöder att de val författaren har gjort gällande vad som presenteras i översikten av nationerna bäst kan förstås om de utgör en bakgrund för det frälsningshistoriska skeendet som tar vid i och med att Evers ättling Abraham träder in på scenen i Shems, men framför allt Terachs toledot.⁷⁸²

I Terachs toledot får man läsa om hur Abraham flyttar från det semitiska Ur till ett annat av Shems områden, Aram, in i det område som domineras av Chams son Kanaan och hans ättlingar. Men Abraham kommer också i kontakt med ättlingarna till en annan av Chams söner, Mitsraim. Kontakten med Jafets ättlingar är betydligt mindre, åtminstone utgående från vad som kan utläsas i patriarkberättelsen. På basis av arkeologiska fynd, bland annat från staden Hasor i Kanaan, vet man dock att handelskontakter med Jafets ättlingar var väl etablerade i Kanaan långt före Abrahams tid.⁷⁸³

⁷⁸² Shems toledot är endast en kort släktlista från Shem till Abraham i 1 Mos 11:10–26. Terachs toledot är den långa helhet som fokuserar på Abraham i 1 Mos 11:27–25:11.

⁷⁸³ Ben-Tor 2016, 193–200.

3.2 Vilken tidsperiod avspeglas i översikten av nationerna?

Det är nu dags att fokusera på vilken tidsperiod som avspeglas i översikten av nationerna. I det här kapitlet presenterar jag således analyser för att kunna besvara forskningsfråga tre:

3. Vilken tidsperiod är det som återspeglas i översikten av nationerna?

Vilka ledtrådar kan empirin ge? Med empiri menar jag dels det man idag vet om folken tack vare upptäckter som gjorts inom arkeologin, dels den hebreiska texten i GT.

Jag redovisar min granskning av vilken tidsperiod som kan avses i tre delar. I kapitel 3.2.1 fokuserar jag på de folk som presenteras. I kapitel 3.2.2 presenterar jag de städer som nämns och vilka ledtrådar de ger och i kapitel 3.2.3 har jag samlat övriga iakttagelser av betydelse för den aktuella frågan. I kapitel 3.2.4 sammanfattar jag och drar min slutsats.

3.2.1 Folken

Jag kommer att presentera tre olika analyser av de folk som presenteras. Först redovisar jag en komplett lista över folken där jag noterar vad man vet arkeologiskt och historiskt om dem. Därefter presenterar jag en sammanställning av hur många folk som är okända för respektive son till Noach. Efter det presenterar jag vilka folk som aldrig mer nämns i GT. Resultaten av de här analyserna är intressanta och kanske förvånande.

Det första jag presenterar är en sammanställning av de 71 namn som nämns tillsammans med en notering från vilken tidsperiod de är kända från utombibliska källor.

Son	Ättlingar	Tidsperiod
Jafet		
1	Gomer	Tidigare än 2800 f.Kr, försvinner ca 500 f.Kr.
2	Magog	Identiteten är osäker
3	Madai	Nämnda 2400 f.Kr
4	Javan	Ingen tidsangivelse
5	Tubal	Ingen tidsangivelse
6	Meshech	Från 1200 f.Kr. i assyriska källor
7	Tiras	Osäker identifiering. Kanske omnämnda 1200 f.Kr. i Egypten
8	Ashkenaz	Nämnda i assyriska inskriptioner från 700 f.Kr. Hade tidigare bott i södra Ryssland. Inga tidsangivelser för den perioden
9	Rifat	Osäker identifiering
10	Togarma	Omnämnda i kilskriftskällor från 1800 f.Kr.
11	Elisha	Från 1500 f.Kr?
12	Tarshish	Osäker identifiering
13	Kittéerna	Innan 1000 f.Kr
14	Dodanéerna	Omnämnda 1300 f.Kr. Okända ca 300 f.Kr.

Cham		
15	Kush	1800 f.Kr i egyptiska förbannelsetexter
16	Mitsraim	Egypten förenades ca 3000 f.Kr (Mitsraim är namnet på Egypten) ⁷⁸⁴
17	Put	Ingen tidsangivelse
18	Kanaan	1700 f.Kr. i kilskriftstexter från Mari
19	Seva	Ingen tidsangivelse
20	Chavila	Ingen tidsangivelse
21	Savta	Ingen tidsangivelse
22	Raama	Ingen tidsangivelse
23	Savtecha	Ingen tidsangivelse
24	Sheva	Om Sheva är Saba har det en historia från 2800 f.Kr. eller tidigare
25	Dedan	Nämd 2100 f.Kr. i kilskriftstexter från Ur III perioden
26	Nimrod	2800 f.Kr? Äldre än 2100 f.Kr
27	Ludéerna	Osäker identifiering. Ingen tidsangivelse
28	Anaméerna	Osäker identifiering. Ingen tidsangivelse
29	Lehavéerna	Osäker identifiering. Ingen tidsangivelse
30	Naftuchéerna	Osäker identifiering. Ingen tidsangivelse
31	Patruséerna	Osäker identifiering. Ingen tidsangivelse
32	Kasluchéerna	Osäker identifiering. Ingen tidsangivelse
33	Filistéerna	Innan 1200 f.Kr. Kanske 2800 f.Kr. på basis av varifrån de sägs komma
34	Kaftoréerna	Innan 1500 f.Kr
35	Tsidon	Innan 1400 f.Kr. Det sista årtusendet har Tyrus tagit över
36	Chet	Innan 1800 f.Kr
37	Jevusiter	Innan 1500 f.Kr
38	Amoriter	Innan 2000 f.Kr
39	Girgashiter	Upphör att omnämnas efter 1200-talet f.Kr.
40	Chiviter	Osäker identifiering. Innan 2000 f.Kr?
41	Arkiter	Innan 1900 f.Kr
42	Siniter	Innan 1500 f.Kr
43	Arvaditer	Nämns under det andra årtusendet
44	Tsemariter	Innan 1100-talet
45	Chamatiter	Funnits sedan 4000 f.Kr.
	Kanaans gränser	Städer som nämns som landmärken har varit förstörda sedan ca 1800 f.Kr. I övrigt stämmer gränserna med situationen innan 1300 f.Kr.
Shem		
46	Elam	Före 2300 f.Kr. Slutade existera som nation på 600-talet f.Kr.
47	Ashur	Före 2500 f.Kr
48	Arpachshad	Osäker identifiering
49	Lud	Osäker identifiering. Enligt Cassuto mycket gammal
50	Aram	Före 2000 f.Kr.
51	Utz	Okänt namn

⁷⁸⁴ Jag hävdar inte att man måste anse att Mitsraim är förfadern till Egypten på samma sätt som Jakob är fadern till folket Israel. Men det är en möjlighet.

52	Chul	Okänt namn
53	Geter	Okänt namn
54	Mash	Okänt namn
55	Shelach	Oidentifierad
56	Ever	Namnet känt före 2300 f.Kr. Identifiering osäker
57	Peleg	Osäker identifiering
58	Joktan	Osäker identifiering
59	Almodad	Anfader till sydarabiska folk
60	Shalef	Anfader till sydarabiska folk
61	Chatsarmavet	Anfader till sydarabiska folk. Namnet attesterat 1000 f.Kr.
62	Jerach	Anfader till sydarabiska folk
63	Hadoram	Osäker identifiering
64	Uzal	Osäker identifiering
65	Dikla	Osäker identifiering
66	Oval	Osäker identifiering
67	Avimael	Osäker identifiering
68	Sheva	Om Sheva är Saba har det en historia från 2800 f.Kr. eller tidigare
69	Ofir	Osäker identifiering
70	Chavila	Osäker identifiering
71	Jovav	Osäker identifiering

När jag analyserar den här listan blir bilden ganska klar. I de fall folken kan identifieras pekar ingenting på att översikten som helhet skulle härstamma från det första årtusendet, ännu mindre från tiden efter Salomo ca 930 f.Kr och senare. Om man beaktar att det som översikten av nationerna avser beskriva inte är den period då folken blomstrade utan från vem dessa folk härstammar förskjuts tidsperspektivet ytterligare bakåt.

Ett argument varför listan över Jafets ättlingar skulle härstamma från det första årtusendet är att Israel inte fick handelskontakter med den grekiska övärlden innan 700-talet f.Kr. Det argumentet faller platt av två orsaker. För det första hade folken i Kanaan handelskontakter med den grekiska övärlden redan det tredje årtusendet f.Kr. Det vet man bland annat tack vare arkeologiska fynd i det kanaanitiska Hasor.⁷⁸⁵ Där finns produkter såväl från Mesopotamien, Egypten och den grekiska världen. I Kanaans land hade man således kontakter med alla delar av den värld som beskrivs i översikten av nationerna redan ca 2800 f.Kr. Detta innebär givetvis att man kunde ha tillgång till kunskap om de här folken och deras härkomst. Även om översikten av nationerna är unik i den kända litteraturen behöver man inte hävda att den kunskapen var något som endast Abraham eller någon före honom som omnämns i GT kände till. Det som är unikt med översikten av nationerna är att den har bevarats genom årtusendena. Det är inget litet mirakel.

Man bör notera att även uppfattningen att nationen Israel inte hade handelskontakter med den grekiska övärlden innan tiden efter Salomo, kanske först under 700-talet f.Kr. är felaktig. Det

⁷⁸⁵ Ben-Tor 2016, 193–200.

vet man efter de betydelsefulla utgrävningarna av Khirbet Qeiyafa. Det är en stad som man arkeogiskt har kunna säkerställa att var en välbefäst stad i Juda och den existerade redan under Davids tid 1010–970 f.Kr. Staden förstördes inte senare än 970 f.Kr. och man har gjort fynd av keramik som var importerad från bland annat Cypern. Redan då under den första perioden av kungadömet Israel innan Salomos tid, ca 1000 f.Kr. hade man således handelskontakter till den grekiska övärlden, inte först flera sekler senare som man tidigare kunnat hävda.⁷⁸⁶

Nästa intressanta iakttagelse gäller folk som forskarna inte kan identifiera överhuvudtaget. Det finns givetvis en stor möjlighet att en del identifieringar olika forskare gör är felaktiga, men jag har inte beaktat den osäkerheten utan jag har enbart sammanställt en lista över namn som forskarna anser att de inte kan identifiera. I mina analyser nedan lämnar jag bort upplysningen om filistéernas härkomst och räknar därför med totalt 70 namn. Resultatet blev som följer:

	Okända	Totalt	Andel okända
Jafet	3	14	21%
Cham	7	30	23%
Shem	17	26	65%
Totalt	27	70	39%

Det är således en betydande del av namnen som inte kan identifieras med någon säkerhet. Speciellt stor andel finns bland Shems ättlingar. För många av Shems ättlingar menar forskare som Cassuto att man kan bestämma bosättningsområdet geografiskt, åtminstone i stora drag, men man kan inte identifiera enskilda folk. Att så pass många folk som 27 av 70 eller 39 % inte kan identifieras är ett indicium på att listan är gammal. Hade man fabricerat listan något århundrade före vår tideräknings början hade man nog nämnt folk som man vid den tiden kände till. Jag anser således att den stora andelen okända folk är ett indicium på att man har bevarat en urgammal lista på forntida folk och individer.

Jag har ännu granskat hur stor andel av ättlingarna som inte nämns någon annanstans i GT förutom i 1 Krön 1:5–23 då namnen i översikten av nationerna till stor del upprepas. Resultatet är som följer:

⁷⁸⁶ Garfinkel et al. 2018, 103–113, 176–177.

Jafet	Cham	Shem	Totalt
4 av 14	13 av 30	16 av 26	33 av 70
29%	43%	62%	47%
Tiras	Savtecha	Arpachshad	
Rifat	Nimrod	Utz	
Elisha	Ludéerna	Chul	
Dodanéerna	Anaméerna	Geter	
	Lehavéerna	Mash	
	Naftuchéerna	Shelach	
	Patruséerna	Peleg	
	Kasluchéerna	Joktan	
	Arkiter	Almodad	
	Siniter	Shalef	
	Arvaditer	Chatsarmavet	
	Tsemariter	Jerach	
	Chamatiter	Hadoram	
		Uzal	
		Dikla	
		Oval	
		Avimael	
		Jovav	

Det är en vanlig uppfattning bland forskarna att Kanaans ättlingar ges så mycket utrymme för att Israel sedan har så mycket med dem att göra. Det finns säkert en poäng i det resonemanget, men man behöver också ställa sig frågan hur det kommer sig att av alla folk som räknas upp i översikten av nationerna nämns nära på hälften aldrig mer i hela GT. Varför inkludera sådana folk? Jag anser att den mest naturliga förklaringen är att översikten av nationerna verkligen går tillbaka till urgamla källor som inkluderade dessa namn. Man har sedan bevarat dem även om de aldrig mer nämns i GT och med tidens gång kunde man inte längre identifiera många av dessa folk. Man kan också notera att den största skillnaden mellan folk som inte kan identifieras och folk som aldrig mer nämns i GT gäller Chams ättlingar då andelen nästan fördubblas.

	Jafet	Cham	Shem	Totalt
Oidentifierad	21%	22%	65%	38%
Nämns aldrig mer	29%	41%	62%	46%
Skillnad	8%	19%	3%	8%

Jag anser att den stora andelen oidentifierade och aldrig mer nämnda folk falsifierar följande påstående: Vilka folk som togs med i översikten av nationerna avgjordes av vem israelerna under Mose tid eller senare hade att göra med som fiende, allierad eller handelspartner. Den här uppfattningen styrks ytterligare om man beaktar att näralliggande folk som israelerna ofta

interagerade med inte överhuvudtaget nämns. Man kan nämna Edom, Moab, Ammon, Amalek och Midjan. De var alla folk som Israel hade kontakt med redan från Mose tid och framåt. De tre förstnämnda kämpade man också många krig med under det första årtusendet, men de lyser trots det med sin frånvaro i översikten av nationerna. Detta är mycket anmärkningsvärt och bör beaktas när man drar sina slutsatser om grunden för det urval av nationer som gjorts.

Jag betonar ännu detta faktum att nästan hälften av folken aldrig mer nämns i GT. Detta anser jag att är ett kraftigt argument för att översikten är verkligt gammal och att den inte kan förklaras med situationen från Mose tid eller senare.⁷⁸⁷

3.2.2 Städer och gränser

Det finns två avsnitt som nämner städer och geografiska gränser som är betydelsefulla. Dels är det avsnittet om Nimrod, dels avsnittet som beskriver Kanaans gränser.

Nimrods rike

I kapitel 2.5.1–2.5.8 behandlar jag avsnittet om Nimrod utförligt. Jag upprepar inte diskussionen jag för där utan konstaterar att allt tyder på att en situation under det akkadiska imperiets tid verkar beskrivas ca 2300–2100 f.Kr.

Kanaans gränser

I kapitel 2.7.1 behandlade jag Kanaans gränser. Slutsatsen vad gäller vilken tidperiod som sammantaget beskrivs för Kanaans gränser är innan 1800 f.Kr. För städerna är det åtminstone innan den egyptiska perioden ca 1500 f.Kr. eller tidigare.

3.2.3 Ytterligare iakttagelser

Utöver dessa iakttagelser redovisar jag nu en sammanställning av nio andra fakta som har betydelse för frågan om vilken tidsperiod som översikten av nationerna beskriver.⁷⁸⁸

1. Tsidon nämns medan Tyrus förbigås med tystnad. Under det sista årtusendet f.Kr. var det Tyrus som var den dominerande staden. Men under hela det andra årtusendet f.Kr. var det Tsidon som var den ledande feniciska staden.⁷⁸⁹
2. Girgashiter är ett folk som det inte längre finns något omnämnande om under det första årtusendet f.Kr. Det finns dock såväl bibliska som utombibliska omnämningen från äldre tider.⁷⁹⁰
3. Elam anges som en ättling till Shem. Det stämmer inte med situationen på 1000-talet, men arkeologiska fynd visar att de tidigaste inbyggarna verkligen var semiter. Elam slutade att existera som folk under 600-talet f.Kr.⁷⁹¹

⁷⁸⁷ Alltså från ca 1300-talet f.Kr. eller senare.

⁷⁸⁸ Fem av dessa iakttagelser uppmärksammas också av Mathews (1996, 439). Se även: Wiseman 1973, xvii; Kitchen 2006, 438.

⁷⁸⁹ Se kapitel 2.7.3.

⁷⁹⁰ Se kapitel 2.7.7.

⁷⁹¹ Se kapitel 2.8.4.

4. Ashur beskrivs som Shems son helt utan negativa anspelningar. Assyrien kom ju att bli en av Israels värsta fiender under 800-talet och framåt och det här är ett tecken på att listan härstammar från en period innan det första årtusendet.⁷⁹²
5. Babylon, Persien, Edom, Ammon, Moab, Amalek, Midjan och Israel saknas i översikten. Alla dessa var centrala folk under det första årtusendet f.Kr. Men de fanns nog tidigare. Faraonerna under 1200-talet f.Kr. vittnar om att de stred mot bland annat Edom. Dibon, Moabs huvudstad, nämns redan under 1400-talet f.Kr. Så de fanns som folk redan under det andra årtusendet f.Kr. Att alla dessa folk saknas i översikten av nationerna är ett starkt indicium på att listan är mycket gammal.⁷⁹³
6. Etymologin och betydelsen av Joktan är oklar. Namnen på hans söner tyder på arabiska grupper. Wenham konstaterar att arabiska grupper hävdar att rena araber härstammar från Joktan. Sarna konstaterar att namnen inte är de samma som förekommer i assyriska inskriptioner från 800-talet och framåt. Det tyder på att listan kan beskriva personer och folk från en betydligt äldre tid än 800-talet f.Kr.⁷⁹⁴
7. Jerach är okänt men associeras ofta till något folk nära Chatsarmavet. I motsvarande lista i 1 Krön 1:20–24 har man lämnat bort det här namnet så att man får 12 namn i listan över Joktans söner. I Septuaginta har man i stället lämnat bort Oval för att få 12 namn. Detta kallas harmonisering och är ett tydligt tecken på att listan i 1 Mos 10 är den ursprungliga och äldre.⁷⁹⁵
8. Att filistéerna inte associeras till Kaftor utan till Kasluchéerna kan reflektera fakta som senare föll i glömska. Alternativt handlar det om ett annat folk än de filistéer som anlände i trakten av 1200 f.Kr.⁷⁹⁶
9. Ever fokuseras som en anfader till hebréerna. Detta förekommer inte efter Davids tid.⁷⁹⁷

Jag konstaterar att inget av dessa fakta harmonierar med en situation senare än Davids och Salomos tid. Sammantaget harmonierar alla fakta med en period under det andra årtusendet f.Kr. eller tidigare.

3.2.4 Min slutsats

På basis av vad jag presenterat ovan måste jag med viss förvåning konstatera att sammantaget stöder empirin en mycket tidig datering av den tidsperiod som översikten av nationerna återspeglar. Som helhet pekar fakta på att översikten av nationerna återspeglar en situation som föregår inte bara Davids och Salomos tid under 900-talet f.Kr, utan också Mose tid kring 1300-talet f.Kr. Jag konstaterar att de fakta som jag redovisat pekar på att översikten av nationerna som helhet återspeglar en tidsperiod som föregår patriarktiden ca 1800 f.Kr. Det finns inga fakta som gör det nödvändigt att datera delar av listan in på det första årtusendet. Det finns många namn man inte vet något om och det finns folk som nämns i inskriptioner

⁷⁹² Se kapitel 2.5.6 och 2.8.5.

⁷⁹³ Currid 1997, 140; Kitchen 2006, 195.

⁷⁹⁴ Se kapitel 2.8.9.

⁷⁹⁵ Se kapitel 2.8.9.

⁷⁹⁶ Se kapitel 2.6.3.

⁷⁹⁷ Se kapitel 2.8.8.

från det första årtusendet, men inte tidigare. Det här är frånvaro av bevis, inte bevis. Att man hittat inskriptioner om ett folk från en viss period bevisar att folket fanns då, det säger inte något om när de började existera som ett folk, än mindre när deras förfäder föddes. Givetvis måste man vara öppen för att senare tillägg kan förekomma, men det finns inte en enda detalj som med nödvändighet måste vara senare än 1800 f.Kr. Det finns däremot en hel del som endast passar in på perioden 1800 f.Kr. och tidigare och väldigt mycket som endast passar in på det andra årtusendet f.Kr. eller tidigare. Eftersom alla detaljer som nämns i översikten passar in på 1800 f.Kr. och äldre väljer jag den gränsen för helheten. Med den här tidsangivelsen avser jag naturligtvis inte när texten senast på något sätt har bearbetats eller skrivits med den skrift som finns bevarad i den masoretiska texten.

Hur långt tillbaka i tiden översikten av nationerna till sina äldsta delar kan gå är omöjligt att besvara. Ännu svårare blir det om man noterar att översikten presenterar förfäder till folken, inte den tid då folken redan var etablerade, än mindre när de blomstrade. Jag återkommer till en mer omfattande diskussion i min avslutande diskussion i kapitel 5.

3.3 Avspeglar översikten realiteter eller är den en fantasiprodukt?

I det här korta kapitlet behandlar jag forskningsfråga fyra:

4. Är översikten av nationerna en fantasiprodukt eller går den tillbaka på historiska källor?

Redan i forskningsöversikten konstaterade jag att det inte längre är vanligt bland forskarna att betrakta översikten av nationerna som en fantasiprodukt. Jag hänvisar till det jag presenterat ovan och konstaterar att det finns så mycket detaljer och namn som passar in på situationen under det andra och tredje årtusendet f.Kr. att jag kan konstatera att empirin stöder uppfattningen att översikten av nationerna går tillbaka på autentiska uppgifter som är mycket gamla. Den bedömningen får stöd speciellt av de faktauppgifter som vid första anblicken verkar felaktiga. De är alltså felaktiga utifrån situationen under det första årtusendet. Med det avser jag fakta som strider mot det som var allmän kunskap under det första årtusendet, till exempel uppgiften om filistéernas härkomst från kasluchéerna, att Calach är den stora staden och inte Nineve eller att Tsidon är den viktiga staden och inte Tyrus. Min slutsats är således att översikten av nationerna inte är en fantasiprodukt utan avspeglar realiteter från åtminstone det andra och tredje årtusendet f.Kr.

4 Hur harmonierar texten med dokumenthypotesen?

Nu återstår endast att behandla forskningsfråga fyra:

4. Harmonierar texten med dokumenthypotesens förklaringsmodell?

Jag har delat in kapitlet i tre delar. Jag inleder i kapitel 4.1 med att allmänt presentera dokumenthypotesen och den tolkning den gör av urhistorien i allmänhet och specifikt av översikten av nationerna.

I kapitel 4.2 fokuserar jag på hur översikten av nationerna faktiskt blir om man delar upp den i två källor enligt dokumenthypotesens modell.

Jag avslutar med kapitel 4.3 där jag utgående från de kriterier som dokumenthypotesen själv stipulerar granskar huruvida texten harmonierar med dokumenthypotesens premisser eller ej.

4.1 Dokumenthypotesen och urhistorien

Dokumenthypotesen är en hypotes som finns i många versioner och tolkningar. Det är svårt att finna konsensus om någonting om man bortser från en övergripande grundsyn. Den utgörs av att det fanns fyra ”författare” med olika stil och bakgrund som brukar presenteras under bokstäverna J, E, P, D.⁷⁹⁸ J är jahvisten, E är elohisten, P är prästskriften, och D är deuteronomisten.

Under arbetet med urhistorien har jag som ett sidospår analyserat hur texten i urhistorien harmonierar med dokumenthypotesen. I arbetet med Noachs fortsatta historia analyserade jag i detalj flodberättelsen med avseende på vad dokumenthypotesen stipulerar. Resultatet blev entydigt. Texten harmonierar inte överhuvudtaget med vad som förväntas enligt dokumenthypotesen och min slutsats blev att vad gäller flodberättelsen måste dokumenthypotesens förklaringsmodellen förkastas.⁷⁹⁹

Enligt dokumenthypotesen finns det två parallella versioner av urhistorien i 1 Mos 1:1–11:26. Den ena versionen är skriven av J och den andra av P. Men min analys visar att det inte finns någon grund för att hävda att det är två, delvis motsägelsefulla, flodberättelser som kombinerats för att bilda den text som nu finns i 1 Mos 6:9–9:29. Det innebär att hela idén med två parallella berättelser i urhistorien faller. Detta harmonierar väl med mina iakttagelser i 1 Mos 1:1–6:8. Inte heller de texthelheterna harmonierar med dokumenthypotesens premisser.⁸⁰⁰

⁷⁹⁸ Med författare avser man inte nödvändigtvis enskilda personer utan man kan syfta på olika ”skolor”, alltså olika grupper.

⁷⁹⁹ Jungerstam 2018, 103–154.

⁸⁰⁰ Jungerstam 2013, 2015, 2016, 2017.

Då finns det skäl att fråga varför jag längre ägnar dokumenthypotesen någon uppmärksamhet. Svaret är att jag ändå är intresserad av huruvida någon av de återstående delarna i urhistorien harmonierar med dokumenthypotesen eller inte.

4.1.1 Dokumenthypotesens syn på översikten av nationerna

Forskare som omfattar dokumenthypotesen beskriver översikten av nationerna, liksom flodberättelsen, som en helhet där redaktören kombinerat J och P. Utöver det finns även senare tillägg. Det finns ingen konsensus gällande detaljer, men som en översikt kan följande fördelning fungera.⁸⁰¹

P består av följande: 1 Mos 10:1–7, 20, 22–23, 31–32.

J består av följande: 1 Mos 10:8–19, 21, 24–30.

Således består ungefär två tredjedelar av J (20 verser) och en tredjedel av P (12 verser).

Enkelt uttryckt kan man konstatera att ramverket tillskrivs P och de berättande delarna tillskrivs J. J innebär ingen parallell till P, utan delarna kompletterar varandra. Wenham konstaterar att en naturlig slutsats vore att betrakta det som tillskrivs J som en expansion för vissa valda personer. Jag håller med Wenham och konstaterar att en liknande expansion finns i 1 Mos 5 som ensamt tillskrivs P.⁸⁰²

Forskarna är inte eniga om vem som är redaktören. Med redaktör avses den som kombinerade de två versionerna till den text som finns bevarad idag. Wenham hänvisar till Savasta vars analys visar att det är J som är redaktören. Han tillfogar avsnitt till P:s ram. Han menar också att den första versen inte ska tillskrivas P utan en redaktör. Andra forskare menar ett det är en annan redaktör som adderat J:s material och det finns även forskare som menar att det är P som är redaktören. Det råder således ingen konsensus överhuvudtaget vem som fungerar som redaktör. Man kan notera att i källkritiska sammanhang anses J ofta vara upp till flera hundra år äldre än P.⁸⁰³ I så fall vore det något märkligt om J skulle vara redaktören. Motsägelser av den här typen är beklagligt nog vanliga om man läser forskare som analyserar texten utgående från dokumenthypotesen.⁸⁰⁴

Westermann, som helhjärtat argumenterar för en uppdelning av texten i källorna J och P, är en av dem som hävdar att det finns ett stort gap, bland annat i tid, mellan de olika källorna. Westermann, hävdar ändå att översikten av nationerna utgör en perfekt utformad enhet.⁸⁰⁵

Hamilton konstaterar att texten som helhet inte förefaller osammanhängande. Hela översikten uppvisar en kiastisk uppbyggnad.⁸⁰⁶ Noachs söner listas inledningsvis i ordningen Shem, Cham och Jafet. Men i översikten presenteras de i motsatt ordning. Alla avdelningar inleds

⁸⁰¹ Wenham 1987, 214; Hamilton 1990, 331; Cassuto 1992, 182; Gunkel 1997, 85.

⁸⁰² Wenham 1987, 214. 1 Mos 5:28.

⁸⁰³ Vad gäller tidsperspektivet finns inte heller någon konsensus, förutom att J av de flesta anses äldre än P.

⁸⁰⁴ Wenham 1987, 215.

⁸⁰⁵ Westermann 1994, 503.

⁸⁰⁶ Med kiastisk avses att texten uppvisar ett mönster där viktiga begrepp återkommer i omvänd ordning. I det här fallet alltså: Shem, Cham, Jafet–Jafet, Cham, Shem. Detta kan betecknas a-b-c-c'-b'-a'.

med sonens namn och avslutas med en summerande formel, en kolofon.⁸⁰⁷ Den sista versen i kapitlet bildar ett *inclusio* med den första versen. Hela översikten är således omsluten av ett *inclusio*.⁸⁰⁸

Jag citerar Cassuto som säger att:⁸⁰⁹

The fact that the structure of the chapter shows clear signs of numerical symmetry both in its general framework and in its details proves beyond doubt that the entire chapter is a unitary composition and not the product of the chance piecing together of various excerpts and later additions.

Även Mathews lyfter fram den enhetliga makrostrukturen i berättelsen. Han konstaterar dock att bakom översikten finns källor av olika slag som författaren förenat på ett skickligt sätt. Mathews avser dock inte källor som J och P utan andra typer av källor som släktlistor, listor över städer och folk, biografiska berättelser osv. Han uttrycker sig så här:⁸¹⁰

The table, while incorporating different genealogical formulae, evidences a unified whole that is best taken as the creation of one mind drawing on a number of ancient lists and accounts.

Mathews konstaterar vidare att förslaget att en redaktör förenat en källa J och en källa P inte löser någon av utmaningarna i listan. Däremot skapas många nya problem som saknar en trovärdig förklaring.⁸¹¹

Mathews konstaterar att ibland ser källkritikerna en redaktör som försöker harmonisera två olika källor,⁸¹² medan samma kritiker i andra fall anser att samme redaktör låtit uppenbara motsägelser stå kvar. Det här är givetvis en inkonsekvent argumentering som inte borde förekomma, men den är tyvärr vanlig.⁸¹³

4.1.2 Argument för en uppdelning i J och P

Gunkel listar de argument som används för att hävda att översikten av nationerna består av en sammanblandning av J och P.⁸¹⁴ Jag presenterar först argumenten och diskuterar dem en och en efteråt.

1. Det finns två introduktioner till Shems ättlingar. Den första finns i 1 Mos 10:21 och den andra finns i 1 Mos 10:22. Det finns även dubbla introduktioner till hela översikten. Den första finns i 1 Mos 9:18a-19 och den andra finns i 1 Mos 10a⁸¹⁵

⁸⁰⁷ Som jag noterade i kapitel 2.8.1 skiljer dock avdelningen med Shem ur. Den omsluts av ett eget *inclusio*, vilket inte är fallet med Jafet och Cham.

⁸⁰⁸ Hamilton 1990, 331.

⁸⁰⁹ Cassuto 1992, 182–185. Cassuto går igenom argument som anförs till stöd för dokumenthypotesen och tillbakavisar dem.

⁸¹⁰ Mathews 1996, 436.

⁸¹¹ Mathews 1996, 433, 436.

⁸¹² Mathews 1996, 436. Så är fallet med 1 Mos 10:21 respektive 1 Mos 10:24 och 1 Mos 11:10–14.

⁸¹³ Mathews 1996, 436. T.ex. 1 Mos 10:7 respektive 1 Mos 10:28–29. Det är samma namn som kommer två gånger, vilket inte är en motsättning utan det är helt enkelt samma namn som finns i två släktled. De nämnda källkritikerna ser det dock som en motsägelse.

⁸¹⁴ Gunkel 1997, 85–86. Argumenten återges av Cassuto (1992, 183). Gunkel gör också ett försök att särskilja mellan olika ”J”.

⁸¹⁵ Det här är Gunkels syn som inte delas av alla källkritiker.

2. Namnen Sheba och Chavila förekommer två gånger: 1 Mos 10:7 respektive 1 Mos 10:28–29
3. Det finns olika karaktär på texten i olika verser. Dels finns monotona upprepningar av namn, medan man i andra verser kan höra en återklang av gamla legender, till exempel vad gäller verserna om Nimrod
4. Nimrod nämns som en av Kushs söner i 1 Mos 10:8–12, men han finns inte bland Kushs söner som räknas upp i 1 Mos 10:7
5. Det finns specifika ord och formuleringar som anses höra till P. Till exempel *toledot* - fortsatta historia, eller *lemishpechotam* - enligt sina familjer.⁸¹⁶
6. Det finns vissa grammatiska former som anses höra ihop med J. Till exempel *jalad* för föda i stället för *holid*. Även tetragrammaton JHVH, som jag betecknar HERREN förekommer i J:s avsnitt. Detta anses som ett av de säkra kännetecknen för J. Det finns även andra yttryck som *boachah*, i riktning mot, som tillskrivs J.⁸¹⁷

Det här är argumenten för en uppdelning av texten av J och P. Som följer kommenterar jag de olika punkterna.

Vad gäller punkt ett menar Cassuto nog att det finns en extra introduktion till Shems ättlingar i 1 Mos 10:21, men han påpekar att det inte är en dubblett.⁸¹⁸ Min analys visar även att det inte är någon dubblett, men nog att Shems avdelning omsluts av ett *inclusio*. Se kapitel 2.8.1. Att det inte är frågan om en dubblett blir tydligt av det faktum att man inte kan ta enbart den ”första introduktionen” och därefter hoppa över den ”andra introduktionen” i 1 Mos 10:22 och sedan börja räkna upp Shems söner. När jag analyserat urhistorien har jag kunnat konstatera att speciellt de avsnitt som av dokumenthypotesens förespråkare tillskrivs P är variationen överflödande.⁸¹⁹ I de avsnitten varierar författaren bland annat ord, ordföljd och grammatik på ett så mångfacetterat sätt att variationsrikedomen närmast är förstummande. Att P gör en variation i inledningen av presentationen till Shems ättlingar är något som harmonierar med alla andra avsnitt som tillskrivs P i urhistorien. Att den speciella variationen sker i samband med just Shem är inte förvånande eftersom det ger Shem extra uppmärksamhet. Men man bör notera att den ”extra” introduktionen även sätter fokus på Shems ättling Ever. Det är något speciellt med Shem och hans ättling Ever. Inledningsvis konstaterar författaren att Shem är den som är stamfar till Ever och hans söner. Ever presenteras med hela 15 ättlingar i översikten av nationerna. En son är Peleg vars barnbarnsbarnbarn Terach blir far till Abraham.⁸²⁰ Jag konstaterar att denna variation i introduktionen till Shems ättlingar inte på något sätt är ett tecken på att två källor kombinerats. Det är däremot ytterligare ett exempel på författarens förmåga att variera och betona det som han vill betona. Variationen är i linje med alla andra texter som tillskrivs P i urhistorien.

⁸¹⁶ Cassuto (1992, 183) ger även ytterligare exempel.

⁸¹⁷ Cassuto nämner *boachah*, בּוֹאֲחָאֵךְ som tillskrivs J. Ordet förekommer dock även i textsammanhang som i sin helhet tillskrivs P. Det man då gör är att man stryker den versen från sammanhanget enbart p.g.a. att *boachah* enligt dokumenthypotesen inte borde finnas där. Empirin måste således anpassa sig till dokumenthypotesens premisser. I sund vetenskap är det tvärtom. Cassuto 1992, 184.

⁸¹⁸ Cassuto 1992, 183.

⁸¹⁹ Jungerstam 2013, 57–60; Jungerstam 2016, 50–51, 63–65; Jungerstam 2017, 24–28, 37–45; Jungerstam 2018, 41–47, 60, 67–72.

⁸²⁰ Vilket rapporteras i påföljande Shems toledot som omfattar 1 Mos 11:10–26.

Vad gäller påståendet om att det finns dubbla introduktioner till kapitlet konstaterar jag att argumentet är lika dåligt som när man hävdar dubbla introduktioner till flodberättelsen.⁸²¹ För att kunna hävda att det finns två introduktioner lyfter man ut två verser som hör till slutet av Noachs toledot, 1 Mos 9:18–19. Dessa verser fungerar som en övergång från Noachs toledot till Noachs söners toledot precis på samma sätt som sker vid övergången av alla föregående toledoter.⁸²² Sedan påstår man att översikten av nationerna har en dubbel introduktion. Påståendet har ingen annan grund än behovet att skapa en dubblett som inte finns. Detta eftersom en sådan skulle stöda uppfattningen att två olika källor har kombinerats.⁸²³

Punkt två handlar om en dubblett av namn: Sheba och Chavila förekommer två gånger. Om man betraktar det som ett problem löser man inte problemet genom att tilldela namnen olika källor. Den enda skillnaden i så fall är att i stället för att en författare placerar in samma namn två gånger i sitt eget dokument, som kan vara baserat på flera källor, hävdar man att det är en redaktör som gör det. Det är lika lätt eller svårt att förklara vilket alternativ man än väljer. Förutom att dokumenthypotesen i det här fallet inte erbjuder någon lösning vill jag lyfta fram att en dubbling av namn i en lista som omfattar 70 namn inte är något märkligt, tvärtom. Om översikten av nationerna inte är en påhittad lista utan ett urval av 70 autentiska namn vore det förvånande om inte något namn skulle förekomma två gånger. Att ett namn förekommer två gånger är något som ökar, inte minskar, trovärdigheten för att listan är autentisk.

Vad gäller punkt tre är det idag känt att det är ett vanligt tillvägagångssätt att infoga berättande material i genealogier från den antika främre orienten. Den sumeriska kungalistan är ett exempel.⁸²⁴ Även i 1 Mos 5, som tillskrivs P, finns berättande text inskjutet i släktlistan i 1 Mos 5:29.⁸²⁵ Att en uppräknings av namn varierar med berättande inslag om utvalda personer är något som ökar sannolikheten för att texten är autentisk, inte tvärtom. Det är så man gjorde i den antika främre orienten.

Punkt fyra fokuserar på att Nimrod inledningsvis inte nämns bland Kushs söner. Jag noterar att i texten nämns först att Kushs söner var... Efter det används verbet *jalad* i samband med Nimrod, *jalad* är i formen perfekt.⁸²⁶ *Jalad* kan betyda hade fött, födde, hade avlat, avlade, men även som jag väljer att översätta: hade gett upphov till. Kanske Nimrod var en av Kushs egna söner. I så fall är detta endast en variation som gör att författaren inte först nämner hans namn för att sedan vara tvungen att upprepa sig när han vill ge extra information om honom. Men jag tror snarare att man kan förstå det som att Nimrod inte anges som Kushs egen son utan Nimrod var en senare mycket känd ättling till Kush. Kush var i så fall Nimrods kända anfader, men han var inte en av Kushs egna söner. I vilket fall är detta inget problem som gör att det finns behov av att skapa två bakomliggande källor.

⁸²¹ Se min analys i Jungerstam 2018, 144–149.

⁸²² Samma teknik används vid övergången av himmelens och jordens toledot till människans toledot och mellan människans toledot och Noachs toledot. Jungerstam 2017, 24–28, 87–91; Jungerstam 2018, 74–81, 85–90.

⁸²³ Cassuto (1992, 183–184) drar samma slutsats som jag.

⁸²⁴ Mathews 1996, 432.

⁸²⁵ Noteras av t.ex. Mathews 1996, 436.

⁸²⁶ Se kapitel 1.6.1–1.6.2 där jag går igenom hur perfektformen kan förstås och hur man kan översätta *jalad*.

Uppfattningen som uttrycks i punkt fem och sex att speciella uttryck, verbformer eller ord används uteslutande av en författare har idag ett minskande understöd.⁸²⁷ Cassuto konstaterar att den uppfattningen saknar förankring i verkligheten. Dessa författare talade och skrev ett levande språk som de behärskade och de kunde givetvis använda sig av hela den grammatiska rikedom och det ordförråd som fanns i språket på den tiden. Som jag nämnde tidigare har mina analyser av urhistorien, där jag även har fokuserat på i vilken mån variationer används, synliggjort en överflödande variation som finns framförallt i de avsnitt som tillskrivs P. I texter från den antika orienten är det regel snarare än undantag att egennamn på gudar varierar med appellativ. Exempel på appellativ är gud, den mäktige osv. Så är det till exempel i Gilgamesheposet.⁸²⁸

Även Mathews konstaterar att det saknas grund för påståendet att en biblisk författare skulle vara begränsad till en viss grammatisk form i släktlistorna. Mathews lyfter fram att i de bibliska genealogierna, som även källkritiker som Speiser tillskriver samma författare, förekommer exempel på samma blandning av olika former som förekommer i översikten av nationerna.⁸²⁹ Till exempel inkluderar 1 Mos 25:1–4, som i sin helhet tillskrivs J, mer än en födelseformel. Där finns även uttrycket ”söner av” som i översikten av nationerna tillskrivs P. Ett annat exempel är 1 Mos 36:1–37:2 som tillskrivs P. Avsnittet innehåller såväl ”söner av” som ”gav upphov till” alltså *jalad* som i översikten av nationerna anges som ett tydligt tecken på J.⁸³⁰ Samma situation gäller för 1 Mos 46:6–27 som tillskrivs P. Även där används *jalad*.⁸³¹

Jag håller med Cassuto när han konstaterar att inget av de sex argumenten för en uppdelning av texten i J och P håller för en kritisk granskning. Mathews konstaterar att man kan acceptera översikten som en enhetlig komposition från en tidig period. Texten kan dock ha någon enstaka komplettering från senare tid.⁸³²

Som följer ska jag ge ett konkret exempel på hur en känd källkritiker som Westermann resonerar.

4.2 Översikten av nationerna enligt de förmodade källorna J och P

I det här kapitlet väljer jag att följa den uppdelning som Westermann gör. Den kan anses som representativ även om det finns många andra tolkningar. Jag ger också ett par korta kommentarer vad gäller Westermanns sätt att resonera och idka vetenskap.

Hur har Westermann skiljt de två förmodade källorna från varandra? Jo, han lyfter bort det som inte följer den struktur som han tillskriver P. Det innebär med andra ord att han lyfter

⁸²⁷ Flera forskare menar att kriteriet inte längre har någon egentlig betydelse. Kikiwada och Quinn 1985, 17; Emerton 1987, 408; Westermann 1994, 578; Cassuto 2008, 19; Jungerstam 2018, 109–110.

⁸²⁸ Se min analys av variationerna i Gilgamesheposet: Jungerstam 2018¹, 78–85.

⁸²⁹ Mathews 1996, 436.

⁸³⁰ *Jalad* förekommer i 1 Mos 36:4–5, 12, 14.

⁸³¹ *Jalad* förekommer i 1 Mos 46:15, 18–19, 22, 25.

⁸³² Cassuto 1992, 185; Mathews 1996, 436.

bort en del variationer och det berättande materialet. Enligt Westermann har den slutliga redaktören gett P:s övergripande struktur företräde och använt J:s material endast som utfyllnad.⁸³³

Det som tillskrivs J är enligt Westermann 1 Mos 10:8–19 och 10:24–30. Utöver dessa längre block är J enligt Westermann synlig endast i 1 Mos 10:1b och 1 Mos 10:21. J:s delar är mycket mera detaljerade och innehåller fler namn.⁸³⁴

Skillnaden gentemot flodberättelsen är enligt Westermann att i översikten av nationerna har redaktören infogat två tillägg från J. Han har inte försökt skapa en ny helhet utifrån två olika versioner, J och P. Westermann anser att P är en komplett helhet som redaktören bevarat helt intakt. Redaktören har endast adderat två långa och två korta tillägg från J.⁸³⁵

Det här är tyvärr ett typiskt sätt att resonera för en anhängare av dokumenthypotesen. En sund teori utgår från vissa premisser, till exempel att en redaktör vill bevara så mycket som möjligt av förmenta källor som J och P. Man kan hävda att det är något som kännetecknar hans arbete. Sedan ändrar man inte den grundsynen utan följer den systematiskt. Så är inte fallet vad gäller dokumenthypotesen utan man ändrar hypotesen utifrån vad den aktuella texten kräver. En sådan föränderlighet är inte kännetecknande för sunt vetenskapligt arbete.

I tabellen nedan redovisar jag hur texten i översikten av nationerna fördelas mellan de förmodade källorna enligt Westermann. Notera att han har varit tvungen att hitta en introduktion för J i slutet av föregående toledot. 1 Mos 9:18–19 är inte en del av översikten av nationerna utan en del av avslutningen av Noachs toledot.⁸³⁶ Något förvånande noterar Westermann inte att Jafet har en motsvarande kolofon, 1 Mos 10:5, som Cham och Jafet.⁸³⁷

	J	P
Introduktion	(9:18-19)	10:1a
Jafet		10:2–5
Tillägg med J-material	saknas	
Konklusion		
Cham		10:6–7
Tillägg med J-material	10:8–19	
Konklusion		10:20
Shem	(10:21)	10:22–23
Tillägg med J-material	10:24-30	
Konklusion		10:31
Konklusion av helheten		10:32

⁸³³ Westermann 1994, 498.

⁸³⁴ Westermann 1994, 499.

⁸³⁵ Westermann 1994, 498–499.

⁸³⁶ Jungerstam 2018, 74–77, 85–90.

⁸³⁷ Se min analys av kolofonerna i kapitel 2.9. Westermann kallar kolofonerna ”konklusioner”.

Westermann påpekar att om man avlägsnar de delar som tillskrivs J framträder något anmärkningsvärt. Westermann noterar att i 1 Mos 10:32, som hör till det som tillskrivs P, förväntas en fördelning av grenar från dessa tre Noachs söner. Men Westermann konstaterar att detta inte är vad P presenterar. Westermann menar också felaktigt att det bara är namn på personer som presenteras i P. Inga folk presenteras, inga territorier anges. Inte heller anges något om relationen mellan folken. Det enda som P förmår säga är att alla nationer går tillbaka till Noachs tre söner. Det redaktören sedan gör, enligt Westermann, är att han genom tilläggen av J lyckas transformera helheten till den unika översikten av nationernas utbredning som återfinns i översikten av nationerna. Min kommentar är att P i så fall är synnerligen osystematisk och motsägelsefull, alltså motsatsen till det som hävdas om P enligt dokumenthypotesen.⁸³⁸

I motsats till vad Westermann hävdar nämner P två folk som är ättlingar till Javan: kittéerna och dodanéerna. Dessa två folk menar emellertid Westermann att utgör ett tillägg från en annan källa. Det ges ingen grund för det påståendet, Westermann konstaterar bara att det är så. Den enda orsaken jag ser till den slutsatsen är att Westermann hävdar att P nedtecknat bara namn på personer och inte ett enda folk. Det Westermann ger prov på är således ett klassiskt cirkelresonemang.⁸³⁹

För att tydliggöra vad Westermanns uppdelning i de två källorna resulterar i presenterar jag i nästa kapitel en sammanställning av respektive källa.

4.2.1 Översikten av nationerna enligt P

Nu presenterar jag hur översikten ter sig källa för källa. Jag inleder med P. Man bör hålla i minnet att P enligt Westermann bevarats komplett och sedan kompletterats med J. Det innebär att P borde vara logiskt sammanhållen och kunna läsas som en egen helhet. Speciellt eftersom P anses vara den författare som är mest logisk och matematiskt exakt. Efter att jag har presenterat texten redovisar jag min analys och kommentar

Och detta är den fortsatta historien om sönerna till Noah: Shem, Cham och Jafet

(Och föddes åt dem söner efter floden)⁸⁴⁰

Söner till Jafet: Gomer och Magog och Madai och Javan och Tubal och Meshech och Tiras

Och söner till Gomer: Ashkenaz och Rifat och Togarma

Och söner till Javan: Elisha och Tarshish, (kittéerna och dodanéerna)

⁸³⁸ Westermann 1994, 499. En kort presentation av dokumenthypotesens bedömning av P ges i Jungerstam 2018, 123–125.

⁸³⁹ Westermann 1994, 507. Ett cirkelresonemang utgår från det man vill bevisa. I det här fallet: 1: P presenterar inga folk (teorin). 2: Därför finns inga folk i P:s presentation. 3: Därför kan de två folken som finns i P:s avsnitt inte komma från P. Cirkelresonemang är ett klassiskt argumentationsfel.

⁸⁴⁰ Enligt Friedman (2003, 47) hör den första raden till redaktörens arbete och den andra är P, medan Westermann (1994, 499) anser att den andra raden varken hör till J eller P.

Från dessa har utbredds kustregionernas folk i sina områden. Var och en enligt sitt språk, enligt sina familjer, bland sina folk

Och söner till Cham: Kush och Mitsraim och Put och Kanaan

Och söner till Kush: Seva och Chavila och Savtah och Raama och Savtecha

Och söner till Raama: Sheba och Dedan

Dessa är Chams ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, bland sina folk

Söner till Shem: Elam och Ashur och Arpachshad och Lud och Aram

Och söner till Aram: Utz och Chul och Geter och Mash

Dessa är Shems ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk i sina områden enligt sina folk.

Dessa är familjerna till Noachs söners enligt sina släktled, bland sina folk och från dessa har utbredds folken på jorden efter floden.

Min analys och kommentar

Vad gäller P:s avsnitt säger Westermann att det är *”beyond dispute that this is a selfcontained system”*.⁸⁴¹ Det är svårt att förstå att han väljer att hävda det om han verkligen har analyserat texten. En analys av P visar tydligt att viktiga element fattas.

P saknar helt den gren som presenteras med flest ättlingar, nämligen Arpachshads ättlingar via Ever. Det är den grenen som får mest utrymme i översikten av nationerna och som senare producerar Abraham. Arpachshads ättlingar utgör nästan en tredjedel av alla namn som presenteras i generation två, alltså ättlingar till Noachs barnbarn.⁸⁴²

Jag presenterar nu översikten av nationerna i P:s version som en tabell

Jafet					
Gomer	Magog	Madai	Javan	Tubal	Meshech
Ashkenaz	Rifat	Togarma	Elisha	Tarshish	kittéerna
			dodaneéerna		

⁸⁴¹ Westermann 1994, 498. I fri översättning: Det är bortom allt rimligt tvivel att det här är en komplett och fristående helhet.

⁸⁴² Se kapitel 3.1.4.

Cham

Kush	Mitsraim	Put	Kanaan
------	----------	-----	--------

Seba

Chavila

Savta

Raama

Savteka

(Raama)

Sheba

Dedan

Shem

Elam	Ashur	Arpachshad	Lud	Aram
------	-------	------------	-----	------

Utz

Chul

Geter

Mash

P	Namn	Andel
Jafet	15	41%
Cham	12	32%
Shem	10	27%
Totalt	37	

Den som dominerar översikten enligt P, som alltså bevarats i sin helhet enligt Westermann, är Jafet med över 40 % av namnen. Den som får minst utrymme är Shems ättlingar. Kolofonen som följer Shem verkar något överdriven om man beaktar vad P verkligen innehåller:

Dessa är Shems ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk i sina områden enligt sina folk.

Det P har presenterat för Shem är endast fem av hans söner och sedan fyra barnbarn till hans son Aram.

Även kolofonen efter Cham är väl tilltagen mot bakgrund av vad P berättar. I P saknas alla Mitsraims ättlingar liksom alla Kanaans ättlingar. Förutom Chams fyra söner är det bara ättlingarna till Kush som presenteras. Även Kushs ättling Nimrod saknas.

Dessa är Chams ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, bland sina folk

Det är fullständigt uppenbart att det som saknas är det som berättas i J. P ensamt är alltså en inkomplett lista som saknar stora delar av vad kolofonerna beskriver. Dessa kolofoner tillskrivs P. På basis av detta konstaterar jag, tvärtemot vad Westermann hävdar, att P ensamt inte utgör en fungerande helhet. Det kolofonerna sammanfattar återfinns endast i helheten av J och P.

4.2.2 Översikten av nationerna enligt J

Liksom i föregående kapitel presenterar jag först texten varefter jag ger redovisar min analys och kommentar. Notera att det inledande stycket inte är hämtat från översikten av nationerna, utan från avslutningen av Noachs fortsatta historia i 1 Mos 9:18–19.

Och var söner till Noach, de som gått ut från arken, Shem och Cham och Jafet. Och Cham han var far till Kanaan. Tre var dessa Noachs söner och från dem har spritts ut över hela jorden

Och Kush hade gett upphov till Nimrod

Han hade börjat bli mäktig i området

Han hade blivit en mäktig jägare inför HERREN, därför brukade man säga: ”Som Nimrod, en mäktig jägare inför HERREN”

Och det förnämsta i hans rike var Babel och Erech och Akkad och Kalne i Shinars land

Från det området hade han farit ut till Ashur

Och han byggde Nineve och Rechovot-Ir och Calach och Resen mellan Nineve och mellan Calach. Det är den stora staden

Och Mitsraim hade gett upphov till ludéerna och anaméerna och lehavéerna och naftuchéerna och patruséerna och kasluchéerna, som är varifrån har utgått filistéerna, och kaftoréerna

Och Kanaan hade gett upphov till Tsidon, sin förstfödde, och Chet samt jevusiter och amoriter och girgashiter och chiviter och arkiter och siniter och arvaditer och tsemariter och chamatiter

Och därefter har spritts ut kanaaniternas familjer

Och blev kanaaniternas gräns från Tsidon mot Gerar fram till Gaza och vidare mot Sodom och Gomorra och Adma fram till Tsevoim och vidare till Lasha

Även åt Shem hade fötts, han är ju far till alla Evers ättlingar, bror till Jafet den äldste

Och Arpachshad hade gett upphov till Shelach

Och Shelach hade gett upphov till Ever

Och åt Ever hade fötts två söner, namnet på den förste: Peleg, ja under hans dagar hade jorden delats upp, och namnet på hans bror: Joktan

Och Joktan hade gett upphov till Almodad och Shalef och Chatsarmavet och Jerach och Hadoram och Uzal och Dikla och Oval och Avimael och Sheva och Ofir och Chavila och Jovav, alla dessa är söner till Joktan

Och blev deras bosättningsområden från Mesha i riktning mot Sefar, berget i öster

Min analys och kommentar

J är enligt Westermann endast en komplettering. För att vara en komplettering är det något märkligt att omfattningen är avsevärt större än P. När jag räknat antal ord i min svenska översättning blir resultatet så här:

	Antal ord	Andel
P	209	41%
J	302	59%

Kompletteringen utgör således nästan 60 % av helheten. Det är något tveksamt om beteckningen komplettering är lämplig i så fall. Den här analysen gör det lättare att förstå att en del forskare som omfattar dokumenthypotesen anser att det måste vara så att P kompletterar J. Men så anser alltså inte Westermann. Den alternativa tolkningen har nog lika stora utmaningar som den Westermann står för.

Hur är då situationen om man analyserar förhållandet mellan antal namn som redovisas i respektive källa.

	Totalt	Andel
J	41	53%
P	37	47%

Här är skillnaden liten, men det är J som presenterar fler namn än P. Även vad gäller detta är beskrivningen komplement eller utfyllnad föga passande för den andel som tillskrivs J. Faktum är att J dominerar innehållet medan antal namn är nära nog jämnt fördelat. Notera att det är i J:s avdelning som Ever och hans 15 ättlingar finns. Det är nog det som är orsaken till att man har plockat bort introduktionen till Shems ättlingar från P eftersom den specifikt nämner Ever.⁸⁴³ Detta är ytterligare ett cirkelresonemang. Som jag noterade tidigare är cirkelresonemang tyvärr ett vanligt fenomen om man läser källkritikers arbeten.

⁸⁴³ 1 Mos 10:21: Även åt Shem hade fötts, han är ju far till alla Evers ättlingar, bror till Jafet den äldste

Även om det som tillskrivs J således dominerar innehållet saknar den ett ramverk som gör J logiskt sammanhängande.

Jag presenterar nu den version som tillskrivs J i tabellform.

Jafet		Cham		Shem		
		Kush	Mitsraim	Kanaan	Arpachshad	
	2	Nimrod	Ludéerna	Tsidon	2	Shelach
			Anaméerna	Chet		
			Lehavéerna	Jevusiter		
			Naftuchéerna	Amoriter		
			Patruséerna	Girgashiter		
			Kasluchéerna	Chiviter		
			Kaftoréerna	Arkiter		
				Siniter		
				Arvaditer		
				Tsemariter		
				Chamatiter		
				3	Ever	
				4	Peleg	
					Joktan	
				5	Almodad	
					Shalef	
					Chatsarmavet	
					Jerach	
					Hadoram	
					Uzal	
					Dikla	
					Oval	
					Avimael	
					Sheva	
					Ofir	
				Chavila		
				Jovav		

J	Namn	Andel
Jafet	0	0%
Cham	22	54%
Shem	19	46%
Totalt	41	

Det som tabellen ovan bidrar till att synliggöra är att Jafets ättlingar saknas helt. Notera även att varken Jafet eller Cham nämns i vad som tillskrivs J i 1 Mos 10. Deras namn måste således hämtas från slutet av Noachs toledot.⁸⁴⁴ Vad gäller Nimrod är intrycket man får att det är Kushs ende son. För Shem presenteras endast en son. Men det är då den viktigaste av dem alla, Arpachshad, som producerar Ever och 15 ättlingar till honom. I P:s avsnitt var det Jafet som dominerade, i J är det Cham följt av Shem medan Jafets ättlingar inte presenteras alls.

Vad gäller Chams ättlingar bör man notera att texten i J inleds abrupt med att ”*Kush hade gett upphov till Nimrod*”. Det följer alltså direkt på den inledning som man plockat från slutet av Noachs toledot: 1 Mos 9:18–19

Och var sönerna till Noach, de som gått ut från arken, Shem och Cham och Jafet. Och Cham han var far till Kanaan. Tre var dessa Noachs söner och från dem har utbretts hela jorden.

Och Kush hade gett upphov till Nimrod...

Det är förbluffande hur ologisk, förvirrad och inkomplett texten blir. Vem är denne Kush för det första, vem är han son till? Det säger J ingenting om. Lika lite får man veta om Mitsraim. Vems son är han? Det svaret uteblir om man läser bara J. Det enda sätt man kan gissa sig till att de hör till Cham är att Kanaan sedan nämns. Kanaan anges som Chams son i den inledning man hämtat från slutet av Noachs toledot.

Westermann noterar nog detta men löser problemet med liknande logik han använder gång efter annan. Han hävdar helt enkelt att det som saknas i J ändå måste ha funnits i J. Westermann inser nog att det i källan J måste ha funnits en upplysning om varifrån Kush och Mitsraim kom:

Och Kush hade gett upphov till Nimrod (1 Mos 10:8)

Och Mitsraim hade gett upphov till luditer (1 Mos 10:13)

Den informationen ges händelsevis av P:

Och söner till Cham: Kush och Mitsraim och Put och Kanaan (1 Mos 10:6)

⁸⁴⁴ 1 Mos 9:18–19.

Exakt likadan är situationen med Arpachshad. I J dyker Arpachshad upp från ingenstans.⁸⁴⁵
Vems son Arpachshad är berättar dock P.⁸⁴⁶

Nästan inga namn är gemensamma för J och P. De två förmenta delarna kompletterar varandra på ett närmast perfekt sätt. Westermann noterar nog detta, men håller ändå fast vid att det är två parallella källor och P är komplett bevarad.⁸⁴⁷

Jag har analyserat huruvida det finns spår av dubletter i översikten. Om jag inte räknar med Noachs tre söner eller filistéerna så att totalantalet är 70 namn blir det här resultatet. I J finns 40 namn, 36 av dem saknas i P. I P finns 34 namn, 30 av dem saknas i J. Således finns det 66 unika namn av de totalt 70 namn som nämns som ättlingar till Noachs söner. Endast dessa fyra är gemensamma: Kush, Mitsraim, Kanaan och Arpachshad. således förekommer 94 % av namnen endast en gång. Jag presenterar siffrorna i tabellform nedan.

	Unika namn	Totalt	Andel unika
J	36	40	90%
P	30	34	88%
Totalt	66	70	94%

Enligt min bedömning är den logiska slutsatsen att siffrorna ovan är resultatet av att man har delat upp en helhet i två delar. Det man då får är två delar som kompletterar varandra och är beroende av den andra delen för att bli en fungerande helhet. Det finns inte heller vare sig en kvalitativ eller kvantitativ skillnad i beroendet av J till P eller vice versa. Bägge delarna innehåller en motsvarande grad unika namn och bägge delarna saknar i motsvarande mån lika kvalitativt viktiga delar. J saknar bland annat hela Jafets släkt samt hela ramverket. P saknar framför allt det viktigaste släktleddet av dem alla, nämligen Arpachshads ättlingar. Därutöver saknas sekvensen med Nimrod samt Mitsraims alla ättlingar. Kanaans alla ättlingar och den intressanta gränsdragningen för Kanaans land saknas också och är vid sidan av Arpachshads ättlingar nog den mest allvarliga bristen i den helhet som tillskrivs P.

Westermann hävdar att J måste ha haft i stort sett samma namn som P har i sin lista. Westermann vet berätta att namnen även har funnits i samma sekvens. Redaktören har dock avlägsnat dem till förmån för P. Vad gäller Jafets söner menar däremot Westermann att J hade helt andra namn.⁸⁴⁸ Givetvis hävdar han detta utan några som helst antydningar till bevis. Han bara konstaterar att det är så.

⁸⁴⁵ 1 Mos 10:24.

⁸⁴⁶ 1 Mos 10:22.

⁸⁴⁷ Westermann 1994, 501.

⁸⁴⁸ Westermann 1994, 501, 509–510.

4.2.3 På vilken grund delas översikten upp?

På vilken grund delas då översikten av nationerna upp i J och P? Westermann hävdar att översikten av nationerna vid första anblicken ger intryck av att bestå dels av systematik dels av brist på systematik och detta är sammanvävt på ett underbart sätt. Det är redaktören som har lyckats med detta.⁸⁴⁹

Att de delar som tillskrivs P kan anses systematiska stämmer långt vid första anblicken. Men om man beaktar kolofonernas innehåll kan motsatsen hävdas. Om man först särskiljer de förmodade källorna och hävdar att P är komplett, som Westermann gör, är P förvirrad och inkonsekvent. Han sammanfattar ju sådant han aldrig presenterat.

Analyserar man J blir resultatet att J ställvis är mer systematisk och noggrann. Han presenterar inte bara namn utan även folkens gränser med systematik och precision. Gränsdragningar och geografiska angivelser är dock något som anses typiskt P. Visst är även J ologisk såtillvida att till exempel Kush dyker upp från ingenstans. Men det finns ingen orsak att anklaga J för en osystematisk beskrivning om det som saknas i J är något som redaktören har avlägsnat. Det är ju det som har hänt enligt Westermanns egen beskrivning.⁸⁵⁰

På basis av analysen av texten är min slutsats entydigt den att J, lika lite som P, *inte* utgör en självständig enhet. Tillsammans utgör de däremot den unika enhet som översikten av nationerna utgör.

Även om texten i översikten av nationerna inte låter sig brytas ner i källor som J och P håller jag med Cassuto och Mathews om att texten går tillbaka till olika källor som författaren sammanfogat och komponerat till en ny helhet. Det går inte längre att med någon säkerhet särskilja olika källor. Dock kan man åtminstone hävda att texten består av valda delar av släktlistor kombinerat med en kort berättelse om Nimrod, samt gränsangivelser för Kanaans land samt Joktans söners bosättningsområde. I vilket skede de olika elementen kombinerats är däremot omöjligt att säga.⁸⁵¹

4.2.4 Källorna och födelseformlerna

I kapitel 1.6.3 presenterade jag min analys av födelseformlerna. Jag återkommer ännu kort till dem eftersom även de har använts för att särskilja källorna J och P i berättelsen. Så här ser alltså fördelningen ut:

		Inledning	Jafet	Cham	Shem	Avslutning
bnei...	söner till		3	3	2	
jalad (qal)	gett upphov till			3	3	
<i>jolad (pual)</i>	föddes				2	
wajiwaldo (nifal)	föddes	1				
toledotam	"släktled" (från jalad)					1

⁸⁴⁹ Westermann 1994, 498.

⁸⁵⁰ Westermann 1994, 498.

⁸⁵¹ Cassuto 1992, 186; Mathews 1996, 436.

Jag har tidigare konstaterat att användningen av födelseformlerna visar tecken på en tydlig progression där Shem har den största variationen. Det kan tolkas som ett ytterligare ett sätt att betona den utvalda linjen.

Men hur har då källkritiker sett på variationen? Jo, man har brutit loss formeln ”söner till” och tilldelat den P och menar att det är den enda formel han använder i översikten av nationerna. Det inledande ”föddes” passar då inte in i det ”schemat” så därför tilldelar en del av källkritikerna den halva versen till en okänd redaktör. Det övriga hör sedan till J.

Om man presenterar fördelningen mellan födelseformlerna i tabellform ser det onekligen väldigt tydligt ut:

		P	J
bnei...	söner till	8	
jalad (qal)	gett upphov till		6
jolad (pual)	föddes		2
wajiwaldo (nifal)	föddes	(1)	
toledotam	"släktled" (från jalad)	1	

Problemet är att uppdelningen som helhet inte har någon grund i empirin eller sund logik.⁸⁵²

Detta blir klart om man granskar logiken bakom kriteriet med födelseformler. För det första måste man alltså hävda att J av någon okänd anledning inte använder ”söner till”.

Trovärdigheten av det antagandet kan värderas om man analyserar J:s inledning till översikten av nationerna som man enligt dokumenthypotesen finner i den föregående Noachs toledot, alltså de verser som finns i 1 Mos 9:18–19:

וַיְהִי בְנֵי נֹחַ הַיְצְאִים מִן הַתְּבֵּה שֵׁם וְחָם וְיָפֶת וְחָם הוּא אָבִי כְנַעַן:
שְׁלֹשָׁה אֱלֹהֵי בְנֵי נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נִפְצָה כָּל הָאָרֶץ:

Och var sönerna till Noach, de som gått ut från arken, Shem och Cham och Jafet.

Och Cham han var far till Kanaan.

Tre var dessa söner till Noach och från dem har utbredds hela jorden.

De här verserna utgör alltså J:s inledning till översikten av nationerna. Uttrycket ”söner till” används inte bara en utan två gånger.⁸⁵³ Det är exakt samma uttryck som återfinns i födelseformlerna som inleder översikten: ”söner till Jafet...”. Man är alltså tvungen att hävda att samme författare som i 1 Mos 9:18–19 använder uttrycket ”söner till” två gånger aldrig mer skulle använda det uttrycket i resten av översikten av nationerna. Det finns således ingen grund för att påstå att J inte skulle använda sig av uttrycket ”söner till”.

Är då uttrycket ”söner till” något som ändå är typiskt P i någon av de två genealogier i urhistorien som tillskrivs honom i 1 Mos 5:1–32 eller 1 Mos 11:10–26? Det kunde man

⁸⁵² Det enda som är konsekvent är at *toledotam* anförs till P.

⁸⁵³ I hebreiskan finns ingen skillnad på det inledande ”sönerna till” och det senare ”söner till”. Det är *bnei Noach* i bägge fall.

kanske tro, men så är det inte. I dessa två genealogier används endast uttrycket *wajoled*. Det är hifil-formen av *jalad* i imperfekt konsekutiv.

Kanske ändå uttrycket ”söner till” är något som i andra texter i urhistorien är typiskt P? När jag har analyserat texten är resultatet att uttrycket förekommer sex gånger utöver översikten av nationerna. Av dessa sex tillfällen är fem sådana som tillskrivs J, endast ett av tillfällena tillskrivs P.⁸⁵⁴

Det finns alltså ingenting i empirin som stöder att uttrycket ”söner till” skall kopplas ihop med P och betraktas som ett uttryck som J inte skulle använda. Snarare är det tvärtom.⁸⁵⁵

Jag har även analyserat alla andra genealogier som förekommer i Första Mosebok. I listan över Abrahams söner med Ketura i 1 Mos 25:1–4 förekommer såväl ”*jalad*” som ”söner till” i samma genealogi utan att man därför sett något behov av att hävda att listan måste vara en kombination av två olika källor. Den här listan tillskrivs vanligen J eller alternativt E.⁸⁵⁶

wateled	Hon födde	qal	imperfekt konsekutiv	3 pers fem	וַתֵּלֶד (1 Mos 25:2 BHS)
jalad	gav upphov till	qal	Perfekt	3 pers mask	יָלַד (1 Mos 25:3 BHS)
bnei	söner till				וּבְנֵי דָוִד (1 Mos 25:3 BHS)
bnei	söner till				וּבְנֵי מִדְיָן (1 Mos 25:4 BHS)
bnei	söner till				בְּנֵי קֶטוּרָה (1 Mos 25:4 BHS)

Jag poängterar ännu att här kombineras således *jalad* med *bnei*. Det är exakt samma kombination som man delat upp i två källor i översikten av nationerna.

Esaus toledot tillskrivs i regel P. Den finns i två delar. Den första delen i 1 Mos 36:4–5 innehåller inte ”söner till” överhuvudtaget, medan den andra delen i 1 Mos 36:10–18 helt domineras av ”söner till”. Det är nog anmärkningsvärt att man inte har sett något behov av att hävda att dessa två listor måste härröra från två olika källor. Att man inte gör så är ytterligare ett tecken på att man inom källkritiken inte konsekvent följer någon fastslagen princip överhuvudtaget.⁸⁵⁷

Man kan notera att i tre av fallen i den senare delen nämns namnet på den hustru som födde sönerna. Det är en ny variant som författaren bjuder läsaren på.

Födde	wateled	qal	imperfekt konsekutiv	3 pers fem	וַתֵּלֶד (1 Mos 36:4 BHS)
hade fött	jaldah	qal	perfekt	3 pers fem	יָלְדָה (1 Mos 36:4 BHS)
hade fött	jaldah	qal	perfekt	3 pers fem	יָלְדָה (1 Mos 36:5 BHS)

⁸⁵⁴ J: 1 Mos 6:2, 4; 9:18–19; 11:5. P: 1 Mos 7:13. I 1 Mos 6:2, 4 är det ”Guds söner”, i 1 Mos 7:13 och 1 Mos 9:18–19 är det söner till Noach och i 1 Mos 11:5 är det söner till människan, *bnei haadam*.

⁸⁵⁵ Med empiri avser jag i det här fallet den text som finns bevarad och man kan analysera.

⁸⁵⁶ Tillskrivs J av: Speiser 1964, 188–189; Gunkel 1997, 256. Det finns källkritiker som fortfarande försöker urskilja en källa E i Första Mosebok. En av dem, Friedman (2003, 70), hänför den här släktlistan till E.

⁸⁵⁷ Notera att *wateled* och *jaldah* är den feminina former av *jalad*. *Jalad* kunde därför översättas ”födde” om det vore så att män ”föder” på svenska. Men det gör inte män. Verbet är aktivt och i brist på engelska varianter som ”*fathered*” eller ”*begot*” översätter jag i brist på bättre alternativ *jalad*” som ”gav upphov till”.

bnei	söner till				בְּנֵי־עֵשָׂו (1 Mos 36:10 BHS)
bnei	söner till				בְּנֵי אֱלִיפַז (1 Mos 36:11 BHS)
wateled	Hon födde	qal	imp konsekutiv	3 pers fem	וַתֵּלֶד (1 Mos 36:12 BHS)
bnei	söner till				בְּנֵי רְעוּאֵל (1 Mos 36:13 BHS)
bnei	söner till			Hustruns namn	בְּנֵי אֶהֱלִיבִמָּה (1 Mos 36:14 BHS)
wateled	Hon födde	qal	imp konsekutiv	3 pers fem	וַתֵּלֶד (1 Mos 36:14 BHS)
bnei	söner till				בְּנֵי אֱלִיפַז (1 Mos 36:15 BHS)
bnei	söner till				בְּנֵי רְעוּאֵל (1 Mos 36:17 BHS)
bnei	söner till			Hustruns namn	בְּנֵי בְּשֶׁמֶת (1 Mos 36:17 BHS)
bnei	söner till			Hustruns namn	בְּנֵי אֶהֱלִיבִמָּה (1 Mos 36:18 BHS)

Det finns ytterligare två släktlistor i Första Mosebok. En i 1 Mos 25:12–16 som är Ismaels släkttavla och en i 1 Mos 36:20–30 som är en förteckning över Seirs släkt. Bägge tillskrivs P. I den första kombineras *jaldah* med ”söner till” och den andra domineras helt av ”söner till”, men det finns även en ny variant, nämligen ”dotter till” i 1 Mos 36:25.

På basis av min analys av alla andra släktlistor i Första Mosebok drar jag slutsatsen att olika födelseformler i regel kombineras i listorna. De enda undantagen är 1 Mos 5:3–32 och 1 Mos 11:10–26. Det finns således ingen grund för att tillskriva en lista olika källor på basis av att olika födelseformler förekommer.

Vad gäller specifikt J finns exempel på att uttrycket ”söner till” används. Det mest betydelsefulla exemplet är i inledningen till flodberättelsen. Det finns därför ingen grund för att bryta loss avsnitten med ”söner till” från resten av genealogin.

På basis av födelseformlerna finns det således ingen som helst orsak att dela upp översikten av nationerna i källorna J och P på det sätt man har gjort. Jag konstaterar även att resultatet om man delar upp översikten av nationerna enligt dokumenthypotesens premisser är att en helhet som är logisk och välstrukturerad förvandlas till två inkompletta ologiska lappverk.

4.3 Avslutande bedömning av dokumenthypotesen och översikten av nationerna

I det här kapitlet presenterar jag först de kriterier som används inom dokumenthypotesen för att analysera texter varefter jag gör min avslutande bedömning av huruvida översikten av nationerna harmonierar med dokumenthypotesens premisser.

I mitt arbete med flodberättelsen gjorde jag en ingående analys där resultatet blev att texten inte överhuvudtaget harmonierar med dokumenthypotesens premisser och hypotesen bör därför förkastas vad gäller flodberättelsen. I kapitel 4.4 i arbetet om Noachs toledot går jag

igenom de kriterier som källkritiker ska använda vid analysen av en text. Jag presenterar dem på nytt här.⁸⁵⁸

4.3.1 Dokumenthypotesens kriterier

De kriterier som används inom dokumenthypotesen är:

1. Narrativ konsistens
2. Gudsbeteckningen
3. Skillnad i stil och språk
4. Motsägelser och olika perspektiv⁸⁵⁹
5. Dubbletter och repetitioner
6. Den sammansatta karaktären av enskilda texthelheter

Narrativ konsistens

Detta är ett nytt kriterium som lyfts fram av Baden som är en helhjärtad förespråkare av dokumenthypotesen.⁸⁶⁰

Baden poängterar att en litterär analys av Pentateuken måste ha sin utgångspunkt i narrativen och huruvida den är sammanhållen samt om där finns motsägelser eller ej. Detta hävdar Baden att är en ny tanke som står i kontrast till tidigare källkritisk forskning.⁸⁶¹

Analysen ska enligt Baden inte starta med att leta efter diversitet i tema eller språk för att genom dessa kriterier leta efter källor. En uppdelning i källor ska baseras på att det inte går att läsa texten som en helhet och att denna svårighet inte endast ska ha sin grund i olika stil eller tema. Analysen ska inte heller grundas på enstaka ord som till exempel vilket ord som används för tjänarinna.⁸⁶² Baden betonar att man som utgångspunkt alltid ska utgå från att texten är en enhet tills det visar sig att den inte är det. Detta eftersom källorna enligt Baden berättar väldigt olika berättelser inom det yttre ramverket som Pentateuken utgör.⁸⁶³

Det är där det narrativa flödet saknas som det finns skäl att leta efter olika källor, där och endast där. Om texten är koherent med avseende på vem som gjorde vad, när och hur finns det inget skäl att dela upp materialet i källor.⁸⁶⁴

Enligt Baden är det endast saknaden av narrativt flöde som utgör ett objektivi kriterium. Att vidhålla denna princip är enligt Baden avgörande om man vill vidhålla en objektiv analys.⁸⁶⁵ Om man följer denna primära princip kan nog tema och stil ändå tillföra analysen mycket. Baden citerar McEvenue som säger att dessa sekundära kriterier inte bevisar en uppdelning i

⁸⁵⁸ Jungerstam 2018, 108–110.

⁸⁵⁹ *Contradictions and different points of view.*

⁸⁶⁰ Baden 2012, 30.

⁸⁶¹ *The literary analysis of the Pentateuch must begin with and be carried out on the basis of the narrative consistencies and contradictions.* Baden 2012, 30.

⁸⁶² Det finns flera olika ord för tjänarinna och källkritiker använder ibland olika ord för tjänarinna för att bestämma vilken källa är. Ett ord för tjänarinna har man bestämt att hör ihop med P och ett annat med J.

⁸⁶³ Baden 2012, 31–33, 246–247.

⁸⁶⁴ Baden 2012, 31–33.

⁸⁶⁵ The separation of the literary analysis, on the grounds of narrative flow alone, from all secondary considerations of the individual sources, be it theme, style, or potential historical setting, must be maintained if the analysis is to retain any degree of objectivity. Baden 2012, 31.

källor, men att de nog kan styrka en befintlig uppdelning. De sekundära elementen ska bekräfta den ursprungliga uppdelningen som gjorts på basis av inkonsistens i narrativen.⁸⁶⁶

Jag går nu över till att presentera dessa sekundära element som åtminstone tidigare utgjorde kärnan i källanalysen. I mycken källkritisk forskning är dessa fortfarande den verkliga utgångspunkten för arbetet.

Källuppdelningens fem pelare

Vid sekelskiftet 18–1900 var det vanligt med långa listor med kriterier för hur man skulle känna igen olika källor. Den listan konstaterar Westermann att har blivit allt kortare. De flesta forskare har enligt Westermann med tiden blivit allt försiktigare. Westermann hänvisar till M. Noth som säger att det enda kriteriet som har någon betydelse är om samma element i narrativen dyker upp i olika sammanhang.⁸⁶⁷

Westermann menar att modern forskning gällande Pentateuken behandlar de klassiska kriterierna för källuppdelning med mycket mera aktsamhet och utan undantag har kriterierna förlorat sitt absoluta värde som angivare av källa.⁸⁶⁸

Det som betecknas källuppdelningens fem pelare är följande:⁸⁶⁹

2. Gudsbezeichnung
3. Skillnad i stil och språk
4. Motsägelser och olika perspektiv⁸⁷⁰
5. Dubbletter och repetitioner
6. Den sammansatta karaktären av enskilda texthelheter

Ända från Astrucs dagar har de olika benämningarna på Gud varit det huvudsakliga argumentet för en källuppdelning, alltså huruvida Gud eller HERREN⁸⁷¹ använts.

Westermann konstaterar att argumentet har kritiserats och utmanats av forskare som Cassuto, Dahse, Eerdmans och Noth. Westermann menar att det står klart att Gudsnamnet inte längre är ett lika övertygande argument och Westermann konstaterar att ingen av de fem pelarna ensam avgör någonting, inte ens gudsbezeichnung.⁸⁷²

Således kan enskilda ord och uttryck aldrig ensamma avgöra en källa. De kan endast fungera som ytterligare ett argument för en källa tillsammans med andra kriterier, men även då bör största försiktighet iakttas. Westermann hänvisar till Gunkel när han säger att man även måste ta i beaktande att ord och uttryck kan härstamma från en gammal tradition som den bibliske författaren bevarat. I sådana fall ska specifika ord inte knytas till någon av de slutliga författarna utan till den bakomliggande traditionen.⁸⁷³

⁸⁶⁶ Baden 2012, 31–33.

⁸⁶⁷ "the fact of the multiple occurrence of the same narrative elements in different settings". Westermann 1994, 576.

⁸⁶⁸ Westermann 1994, 576.

⁸⁶⁹ Kritik av dessa kan man läsa i t.ex. Whybray 1999; Cassuto 2008.

⁸⁷⁰ Contradictions and different points of view.

⁸⁷¹ HERREN betecknar Guds personnamn JHVH.

⁸⁷² Kikawada och Quinn 1985, 17; Emerton 1987, 408; Westermann 1994, 578; Cassuto 2008, 19.

⁸⁷³ Westermann 1994, 578.

Westermann skriver redan i början av 1970-talet att man måste använda förmenta motsägelser och skillnader med speciell försiktighet och att sådana inte heller längre kan användas som ett absolut kriterium för att ange källor. Westermann tillstår att kriteriet har visat sig ohållbart i många fall. Kriteriet kan användas endast som ett komplement till andra kriterier.⁸⁷⁴

Westermann konstaterar att detta argument användes vårdslöst av de klassiska källkritikerna som ständigt fann nya motsägelser som tydde på olika källor och Westermann konstaterar att här måste man hålla med de som kritiserat källuppdeleningen.⁸⁷⁵

Vad gäller dubletter och repetitioner var bakgrunden enligt Westermann att ända från Astruc utgick källkritikerna från att berättelsen inte bara i urhistorien eller Första Mosebok, utan i hela Pentateuken skulle utgöra ett obrutet smidigt narrativt flöde utan repetitioner eller upprepningar. När upprepningar eller förmodade olikheter i syn förekom så delade man upp materialet i källor. Man utgick från att det fanns en författare som berättade en fortlöpande berättelse från 1 Mos 1:1–50:26. Westermann konstaterar att den tanken är felaktig.⁸⁷⁶

Svagheten i den här ansatsen, som Westermann menar består, är att man använder samma kriterier för en sammanhängande berättelse, till exempel berättelsen om Babels torn, som för hela urhistorien eller hela Första Mosebok.⁸⁷⁷ Berättelsen om Babels torn är en berättelse som ska bedömas som en berättelse. Urhistorien är däremot inte en berättelse. Westermann konstaterar att det var först i och med den traditions-historiska ansatsen som det blev klart att en enskild berättelse och en komposition som urhistorien är två olika enheter som måste bedömas på olika sätt. Westermann konstaterar att även i enskilda berättelser som hör till samma källa kan det finnas interna spänningar. Det hör enligt honom till texternas natur.⁸⁷⁸

Förekomsten av dubletter är således inte tillräckligt för att slå fast att det finns två källor. Westermann och McEvenue konstaterar att repetitioner är något som används frekvent av P. McEvenue varnar därför för att lättvindigt kalla något en dublett i texter som tillskrivs P. Westermann konstaterar vidare att repetition är något som även kan ha använts medvetet i andra äldre källor. På basis av detta konstaterar Westermann att inte heller repetition i sig kan anses som ett tecken på olika källor.⁸⁷⁹

⁸⁷⁴ Westermann hänvisar till kritik av P. Volz, W. Rudolph, B. Jacob, U. Cassuto och M. H. Segal. Westermann 1994, 580. Det är den engelska upplagan som är från 1994, den ursprungliga tyska upplagan kom ut 1974.

⁸⁷⁵ Westermann 1994, 580–581.

⁸⁷⁶ Westermann 1994, 581.

⁸⁷⁷ Berättelsen om Babels torn utgör den avslutande delen av Noachs söners fortsatta historia där översikten av nationerna utgör den första delen. Berättelsen om Babels torn finns i 1 Mos 11:1–9.

⁸⁷⁸ Westermann 1994, 581–582.

⁸⁷⁹ McEvenue 1971, 73; Westermann 1994, 583.

4.3.2 Min analys med avseende på dokumenthypotesens kriterier

När jag analyserat översikten av nationerna utgående från de sex kriterierna ovan är resultatet detta:

1. Narrativ konsistens
Texten är sammanhållen och har inga motsägelser. Texten har ett välfungerande narrativt flöde. Enligt det här nya kriteriet finns det således ingen orsak att överhuvudtaget leta efter olika källor
2. Guds-beteckningen
Förutom i perikopen om Nimrod då HERREN förekommer två gånger används ingen guds-beteckning överhuvudtaget. Således är detta kriterium inte till någon hjälp i övrigt
3. Skillnad i stil och språk
Det här kriteriet ges idag mindre och mindre betydelse. Man har använt olika former av födelseformeln som ett argument, men som jag konstaterat tidigare används argumentet fullständigt inkonsekvent. Användningen av det här argumentet är också ett exempel på klassiskt cirkelresonemang.⁸⁸⁰ Det finns ingen skillnad i stil och språk utöver det faktum att översikten består av såväl släktlistor som berättande material
4. Motsägelser och olika perspektiv
Det finns inga sådana
5. Dubbletter och repetitioner
Det finns inga sådana
6. Den sammansatta karaktären av enskilda texthelheter
Översikten av nationerna har en narrativ konsistens. Översikten inkluderar berättande element och släktlistor. Det finns skäl att anta att dessa element i något skede varit fristående och sedan kombinerats till de text som finns bevarad idag. Detta har dock ingenting med källor som J och P att göra

På basis av de sex kriterier som dokumenthypotesen använder finns det ingenting som stöder en uppdelning av texten i källor som J och P. Dock är det mycket troligt att andra gamla källor ligger bakom den helhet som finns idag. Utöver att notera skillnad i berättande text och släktlistor och utgå från att dessa element antagligen inte ursprungligen varit kombinerade finns det ingen grund för att dela upp den helhet som finns idag.

Om man exempelvis följer Westermans uppdelning förvandlas en berättelse med obruten narrativ konsistens till två ofullständiga, bristfälliga och ologiska texter.

På basis av empirin, alltså den text som finns bevarad, bör därför dokumenthypotesens förklaringsmodell förkastas gällande översikten av nationerna.

⁸⁸⁰ Ett cirkelresonemang innebär t.ex. att man först hävdar att P har ett formellt språk och är intresserad av årtal t.ex. Sedan bryter man ut en sekvens med årtal och hävdar att det är P. På basis av det hävdar man sedan att P är intresserad av årtal.

5 Avslutande diskussion och svar på mina forskningsfrågor

Det primära syftet med det här arbetet var att analysera materialet med avseende på struktur, komposition och innehåll också så att det kan fungera som en kommentar. För att nå det syftet har jag nu översatt, analyserat och kommenterat hela texten. Jag anser att jag har nått mitt primära syfte.

Det är nu dags att en sista gång fokusera på mina forskningsfrågor för att sammanfatta och ge mina slutgiltiga svar på dem. Jag ger mina svar på basis av mina analyser i det här arbetet. Jag upprepar inte min argumentation och diskussion från tidigare kapitel utan hänvisar till dem för en mer utförlig motivering till mina svar.

Jag rekapitulerar ännu de forskningsfrågor jag ställt upp varefter jag besvarar dem en och en.

1. Är översikten av nationerna ett försök att beskriva alla kända nationer eller utgör de personer och folk som nämns ett medvetet urval?
2. Vilken tidsperiod är det som återspeglas i översikten av nationerna?
3. Är översikten av nationerna en fantasiprodukt eller går den tillbaka på historiska källor?
4. Harmonierar texten med dokumenthypotesens förklaringsmodell?

Forskningsfråga 1: Är översikten av nationerna ett försök att beskriva alla kända nationer eller utgör de personer och folk som nämns ett medvetet urval?

På basis av mina analyser i kapitel 3.1–3.1.8 konstaterar jag att empirin ger stöd åt uppfattningen att översikten av nationerna innehåller ett medvetet urval av folk som presenteras. Det blir uppenbart att översikten har ett fokus som primärt är Shems ättlingar genom Arpachshad, men ett lika tydligt sekundärt fokus finns på Chams ättlingar och speciellt ättlingarna till Kanaan. Den uppfattningen får stöd av mina analyser av hur stor del av ättlingarna som presenteras med ytterligare ättlingar. Jag nämner följande fakta som är av betydelse

- Mer än hälften, 56 %, av sönerna till Shem, Cham eller Jafet presenteras inte med en enda ättling ytterligare
- Vad gäller generation två och framåt utgör ättlingarna till Shems son Arpachshad och Chams son Kanaan över 50 % av alla ättlingar i de generationerna
- Vad gäller generation tre och framåt utgör Arpachshads ättlingar via Ever ensam 84 % av alla ättlingar till någon av Noachs tre söner. Det är 16 söner av totalt 19. De tre övriga är Kushs söner
- Antalet generationer:
 - a. Jafet presenteras med två generationer
 - b. Cham presenteras med tre generationer vad gäller Kushs linje
 - c. Shem presenteras med fem generationer vad gäller Arpachshads linje

På basis av resultatet av mina analyser drar jag slutsatsen att det inte är ett allmänt geografiskt och etnografiskt intresse som ligger bakom översikten av nationerna. Mina analyser tyder inte på att författaren skulle ha strävat efter att nämna alla nationer han kände till. Översikten utgörs av ett urval som har ett tydligt fokus. Som framkom av mina analyser i kapitel 3.1.4 finns det inget allmänt mönster vad gäller hur många ättlingar som presenteras för de tre söner till Noach. Som jag konstaterade i min sammanfattande kommentar i kapitel 3.1.8 fungerar översikten av nationerna som en viktig bakgrund för den fortsatta patriarkberättelsen där den semitiska Abraham vandrar först till Arams område för att sedan bosätta sig bland Kanaans ättlingar. Där har han mycket samröre även med Mitsraim och hans ättlingar.

Forskningsfråga två: Vilken tidsperiod är det som återspeglas i översikten av nationerna?

Jag rekapitulerar ännu de nio alternativ jag har noterat i den forskning jag läst:

1. Hela listan beskriver en period som föregår patriarktiden ca 1800 f.Kr.
2. Listan avspeglar situationen kring Mose tid ca 1300 f.Kr.
3. Listan kan delas in i olika perioder. De äldsta delarna kan beskriva situationen under det tredje årtusendet eller början av det andra årtusendet f.Kr. Andra delar av översikten härrör från Salomos tid och sena kompletteringar kan vara senare från det första årtusendet
4. Listan beskriver en situation som fanns kring Salomos tid ca 970–930 f.Kr.
5. Även om delar av listan kan härstamma från tiden före eller kring Salomos tid så beskriver delar av listan folk som blev kända först från 700-talet framåt. Det här gäller speciellt Jafets ättlingar
6. Beskrivningen av Jafets ättlingar kan dateras kring tiden för havsfolkens attack ca 1200 f.Kr. medan den övriga listan dateras till 600-talet f.Kr.
7. Hela listan kan dateras till det första årtusendet f.Kr.
8. Hela listan dateras till 500-talet f.Kr.
9. Hela listan är en sentida fantasiprodukt som producerades så sent som 400–250 f.Kr.

Jag vill inledningsvis slå fast att det är en omöjlig uppgift att fastslå ett enda teoretiskt möjligt alternativ. En historiker laborerar alltid med sannolikheter. Frågan man bör ställa är således vilket eller vilka alternativ som mest harmonierar med kända fakta. I den forskning jag har läst är uppfattningarna som återspeglas i punkt fyra framåt mest vanlig. Med andra ord uppfattningar som placerar åtminstone huvuddelen av översikten av nationerna till det första årtusendet f.Kr. Därför är det med viss förvåning jag konstaterar att dessa alternativ harmonierar dåligt med kända fakta. Jag har i kapitel 3.2–3.2.4 granskat namn, städer och förhållanden som beskrivs i översikten av nationerna och jag kunde konstatera att det som

beskrivs är förhållanden som rådde långt innan det första årtusendet f.Kr. Alternativ 4–10 kan därför avskrivas som troliga alternativ.⁸⁸¹

Alternativ tre uttrycker att översikten kan härledas till olika perioder. Det är säkert korrekt. Det finns namn, städer, folk och förhållanden som beskrivs som går tillbaka till en tid innan det andra årtusendet f.Kr. medan andra uppgifter kan härstamma från en tid kring 2000 f.Kr. Jag upprepar att det som författaren verkar beskriva är från vilken av Noachs söner olika folk härstammar. Den period som beskrivs är inte den period då dessa folk var i sin blomstring. Det är inte heller den period då till exempel den assyriska stormakten kom i konflikt med ett visst folk och de därför finns omnämnda i assyriska krönikor. Jag håller således med om att översikten av nationerna kan vara en sammanställning av uppgifter från olika perioder. Men jag ser inget som stöder uppfattningen att delar av listan beskriver en situation under det första årtusendet.⁸⁸² Uppfattningen att man inte kunde ha uppgifter om till exempel Jafets ättlingar innan 700-talet f.Kr. saknar grund. Som jag tidigare noterat hade man i Kanaan kontakt med hela det område som beskrivs i översikten av nationerna åtminstone så tidigt som 2800 f.Kr. Utöver detta faktum bör man hålla i minnet möjligheten att delar av uppgifterna som finns i översikten av nationerna kan ha bevarats och traderats från Mesopotamien där Abraham växte upp enligt 1 Mos 11:27–31.

Jag vill ännu kort kommentera alternativ tre. Det är Kitchen som formulerat det alternativet och orsaken till att han menar att mindre delar av listan kan vara uppdateringar från det första årtusendet är att det finns totalt nio folk som det *finns* inskriptioner av från det första årtusendet men inte tidigare.⁸⁸³ Han konstaterar själv att hans position är minimalistisk i det här fallet. Med minimalistisk avser man att ingenting som inte verifierats genom utomstående källor har existerat. Ett exempel på ett sådant minimalistiskt synsätt är att Juda var inget rike med Jerusalem som huvudstad under kung Davids tid ca 1000 f.Kr. Fram till resultaten av utgrävningarna i Khirbet Qeiyafa 2011 fanns inga konkreta bevis på välbefästa städer i Juda från den tiden.⁸⁸⁴ Nu finns det sådana och den minimalistiska synen på Juda under kung Davids tid var i så fall fel. Jag konstaterar att argument som utgår från att det finns inskriptioner från nio folk endast från det första årtusendet f.Kr. och därför måste de delarna härstamma från det första årtusendet är ett argument från tystnaden. Det att man inte hittat tidigare inskriptioner, åtminstone inte ännu, bevisar inte att folket inte fanns även tidigare, för att inte tala om när folkets förfäder föddes. Detta innebär att även alternativ tre kan avskrivas som det mest troliga alternativet.

Inte heller harmonierar alternativ två med empirin. Till och med Mose tid, i trakten av 1300 f.Kr. är en alltför sen period om man beaktar helheten av mina resultat i det här arbetet. Det är med förvåning jag konstaterar att det endast är alternativ ett som harmonierar med översikten av nationerna som helhet och vad man idag vet om förhållandena, städerna och folken som nämns i listan. Alternativ ett hävdar alltså att översikten av nationerna avspeglar

⁸⁸¹ Det enda argument som finns för att tidsbestämma något folk till det första årtusendet är argument från tystnaden, alltså att det än så länge saknas information om folket från arkeologiska källor. Det argumentet saknar tyngd, vilket är allmänt accepterat bland arkeologer. *Absence of Evidence is not Evidence of absence* är den engelska formuleringen.

⁸⁸² Se föregående fotnot.

⁸⁸³ Kitchen 2006, 430–436, 438. Se forskningsöversikten i kapitel 1.3.3.

⁸⁸⁴ Garfinkel et al. 2018.

en situation innan och fram till patriarktiden. Jag ansluter mig således till den uppfattning som forskare som Mathews representerar.⁸⁸⁵

Givetvis kan man inte utesluta att något tillägg beskriver en situation som är senare. Men jag ser ingen fakta i översikten av nationerna där det är den naturliga slutsatsen. Uppgiften om filistéernas ursprung uppfattas ofta som ett sådant senare tillägg. Man menar ofta att den uppgiften härrör från tiden efter havsfolkens attack ca 1200 f.Kr. Men som framgår i kapitel 2.6.3 är det mycket som tyder på att uppgiften om filistéernas härkomst härrör från en tid långt innan havsfolkens attack. Åtminstone är uppgiften om att deras härkomst är från Mitsraims ättlingar kasluchéerna något som har sin bakgrund i en tidsperiod långt innan 1200-talet f.Kr. Huruvida den uppgiften eventuellt inflikats i ett senare skede ändrar inte på vilken tidsperiod som avspeglas i översikten av nationerna. Som framgår av diskussionen i kapitel 2.6.3 är det inte ens en självklarhet att det är samma folk som avses med beteckningen filistéer i översikten av nationerna.

Jag har nu svarat på frågan om vilken tidsperiod som återspeglas i de uppgifter som framkommer i översikten av nationerna. Jag vill till sist poängtera att detta inte innebär att jag hävdar att den texthelhet som nu utgör översikten av nationerna är komponerad innan patriarktiden. När helheten av det som idag utgör översikten av nationerna är skriven eller slutligen sammanställd är en helt annan fråga som jag inte försöker besvara i det här arbetet. Men jag noterar att det finns ingenting i texten som gör att man måste söka det skeendet sent. Texten i översikten av nationerna kan vara komponerad mycket tidigt. Men hur tidigt är antagligen omöjligt att fastställa vetenskapligt. Åtminstone får den frågan vänta på ett eventuellt svar till ett senare arbete.

Forskningsfråga tre: Är översikten av nationerna en fantasiprodukt eller går den tillbaka på historiska källor?

Jag konstaterar att översikten av nationerna innehåller mycket fakta som harmonierar med en verklighet bortom inte bara det första årtusendet utan också det andra årtusendet f.Kr. Översikten av nationerna visar alla tecken på att bevara uppgifter från autentiska källor, skriftliga eller muntliga. Uppgifterna i översikten harmonierar inte med förhållandena under det första årtusendet f.Kr. En del faktauppgifter som anförs och som vid första anblicken verkar felaktiga har tack vare nya upptäckter inom arkeologi med mera visat sig vara korrekta om man går tillbaka långt innan det första årtusendet f.Kr. På basis av detta och vad jag anfört i kapitel 2–3 konstaterar jag att översikten inte är en fantasiprodukt utan den går tillbaka på autentiska källor.

⁸⁸⁵ Mathews 1996, 431–439. Mathews håller som möjligt att det kan finnas senare uppdateringar, t.ex. om filistéerna.

Forskningsfråga fyra: Harmonierar texten med dokumenthypotesens förklaringsmodell?

Vad gäller forskningsfråga fyra, som jag utförligt behandlade i kapitel fyra, är svaret att texten inte överhuvudtaget harmonierar med dokumenthypotesens premisser. Jag hänvisar till mina analyser och min diskussion i kapitel fyra. Jag konstaterar att om man följer den uppdelning som görs av källkritiker förvandlas en logisk helhet till två inkompleta ologiska lappverk. När jag analyserade översikten av nationerna utgående från de sex kriterier som källkritiker använder blev resultatet att det inte finns någon grund för att hävda två källor som J och P i översikten av nationerna. Översikten av nationerna består av tre element. För det första ett ramverk med inledning och kolofoner, för det andra släktlistor och för det tredje inflikad extra information om två av namnen, Nimrod och Peleg, samt två gränsbeskrivningar för Kanaans ättlingar respektive bosättningsområdet för Joktans söner. Materialet har gjorts till en helhet av en skicklig författare som tagit hänsyn till ordfrekvens och andra tekniker för att betona vissa delar av släkträden. Texten harmonierar inte med dokumenthypotesens premisser och dokumenthypotesens förklaringsmodell bör därför förkastas vad gäller översikten av nationerna.

Jag ansluter mig i stället till Mathews bedömning:

*The table, while incorporating different genealogical formulae, evidences a unified whole that is best taken as the creation of one mind drawing on a number of ancient lists and accounts.*⁸⁸⁶

Avslutande kommentar

Efter att ha analyserat denna första del av Noachs söners fortsatta historia fortsätter jag arbetet med urhistorien. Nu återstår att analysera berättelsen om Babels torn samt den korta enheten Shems fortsatta historia. Det arbetet ser jag fram emot.

⁸⁸⁶ Mathews 1996, 436.

Bilaga: Min översättning

Översikten av nationerna: 1 Mos 10:1–32

*Och detta är den fortsatta historien om sönerna till Noach: Shem, Cham och Jafet
Och föddes åt dem söner efter floden*

*Söner till Jafet: Gomer och Magog och Madai och Javan och Tubal och Meshech och Tiras
Och söner till Gomer: Ashkenaz och Rifat och Togarma
Och söner till Javan: Elisha och Tarshish, kittéerna och dodanéerna*

*Från dessa har utbretts kustregionernas folk i sina områden. Var och en enligt sitt språk,
enligt sina familjer, bland sina folk*

*Och söner till Cham: Kush och Mitsraim och Put och Kanaan
Och söner till Kush: Seva och Chavila och Savtah och Raama och Savtecha
Och söner till Raama: Sheba och Dedan*

*Och Kush hade gett upphov till Nimrod
Han hade börjat bli mäktig i området
Han hade blivit en mäktig jägare inför HERREN, därför brukade man
säga: ”Som Nimrod, en mäktig jägare inför HERREN”*

*Och det förnämsta i hans rike var Babel och Erech och Akkad och Kalne i
Shinars land*

*Från det området hade han farit ut till Ashur
Och han byggde Nineve och Rechovot-Ir och Calach
och Resen mellan Nineve och mellan Calach. Det är den stora staden*

*Och Mitsraim hade gett upphov till ludéerna och anaméerna och lehavéerna och
naftuchéerna och patruséerna och kasluchéerna, som är varifrån har utgått filistéerna,
och kaftoréerna*

*Och Kanaan hade gett upphov till Tsidon, sin förstfödde, och Chet samt jevusiter och
amoriter och girgashiter och chiviter och arkiter och siniter och arvaditer och
tsemariter och chamatiter*

*Och därefter har spritts ut kanaaniternas familjer
Och blev kanaaniternas gräns från Tsidon mot Gerar fram till Gaza och vidare
mot Sodom och Gomorra och Adma fram till Tsevoim, och vidare till Lasha*

*Dessa är Chams ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, bland sina
folk*

Även åt Shem hade fötts, han är ju far till alla Evers ättlingar, bror till Jafet den äldste

Söner till Shem: Elam och Ashur och Arpachshad och Lud och Aram

Och söner till Aram: Utz och Chul och Geter och Mash

Och Arpachshad hade gett upphov till Shelach

Och Shelach hade gett upphov till Ever

Och åt Ever hade fötts två söner, namnet på den förste: Peleg, ja under hans dagar hade jorden delats upp, och namnet på hans bror: Joktan

Och Joktan hade gett upphov till Almodad och Shalef och Chatsarmavet och Jerach och Hadoram och Uzal och Dikla och Uval och Avimael och Sheva och Ofir och Chavila och Jovav, alla dessa är söner till Joktan

Och blev deras bosättningsområden från Mesha i riktning mot Sefar, berget i öster

Dessa är Shems ättlingar enligt sina familjer, enligt sina språk, i sina områden, enligt sina folk.

Dessa är familjerna till Noachs söner enligt sina släktled bland sina folk och från dessa har utbretts folken på jorden efter floden

Källförteckning

Aharoni, Y.

1956 The Land of Gerar. *Israel Exploration Journal*, 6(1), 26–32. Hämtad 3 februari 2020, från www.jstor.org/stable/27924640.

Aharoni, Y; Avi-Yonah M; Rainey, F; Safrai, Z; Notley, S.

2011 *The Carta Bible Atlas*. Carta. Jerusalem. (5th rev.ed.)

Alter, R.

1981 *The Art of Biblical Narrative*. Basic Books. USA.

1996 *Genesis*. W. W. Norton & Company. London.

2004 *The Five Books of Moses. A Translation with Commentary*. W. W. Norton & Company. New York/London.

Alter, R. & Kermode, F. (eds.)

1990 *The Literary Guide to the Bible*. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge.

Amit, Y.

2001 *Reading Biblical Narratives. Literary Criticism and the Hebrew Bible*. Fortress Press. Minneapolis.

Astour, M. C.

1995 "Overland Trade Routes in Ancient Western Asia". *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 3 & 4*. Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 831–841.

Baden, J. S.

2012 *The Composition of the Pentateuch. Renewing the Documentary Hypothesis*. Yale University Press. London.

Bar-Efrat, S.

2008 *Narrative Art in the Bible*. T & T Clark International. London/New York.

Bass, G. F.

1995 "Sea and River Craft in the Ancient Near East". *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 3 & 4*. Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1421–1431.

Bauer, D. R. & Traina, R. A.

2011 *Inductive Bible Study: A Comprehensive Guide to the Practice of Hermeneutics*. Baker Academic. Grand Rapids.

Ben-Tor, A.

2016 *Hazor. Canaanite Metropolis, Israelite City*. Israel Exploration Society & Biblical Archaeological Society. Jerusalem.

- Berlin, A.
- 1985 *The Dynamics of Biblical Parallelism*. William B. Eerdmans Publishing Company. Grand Rapids/Cambridge.
- 1994 *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative*. Eisenbrauns. Winona Lake.
- Blenkinsopp, J.
- 1992 *The Pentateuch. An Introduction to the first five Books of the Bible*. Yale University Press. London.
- Boice, J. M.
- 1998 *Genesis. Volume 1. Creation and Fall. Genesis 1–11*. BakerBooks. Grand Rapids.
- Bourke, S. (Chief consultant)
- 2008 *The Middle East. The Cradle of Civilization Revealed*. Thames and Hudson. London.
- Brueggemann, W.
- 2010 *Genesis. Interpretation. A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Westminster John Knox Press. Louisville.
- Cassuto, U.
- 1992 *A Commentary on the Book of Genesis. Part two. From Noah to Abraham*. The Magnes Press. Jerusalem.
- 2008 *The Documentary Hypothesis and the Composition of the Pentateuch*. Shalem Press. Jerusalem/New York.
- Charpin, D.
- 1995 "The History of Ancient Mesopotamia". *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 1 & 2*. Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 807–830.
- 2010 *Reading and writing in Babylon*. Harvard University Press. London.
- Currid, J. D.
- 1997 *Ancient Egypt and the Old Testament*. Baker Books. Grand Rapids.
- Dever, W. G.
- 2017 *Beyond the Texts. An Archaeological Portrait of Ancient Israel and Judah*. SBL Press. Atlanta.
- Dorsey, D. A.
- 1999 *The Literary Structure of the Old Testament. A Commentary on Genesis-Malachi*. Baker Academic. Grand Rapids.
- Dothan, T.
- 1995 "The Sea Peoples and the Philistines of Ancient Palestine". *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 1 & 2*. Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1267–1279.

- Driver, S. R.
- 1916 *The Book of Genesis. With Introduction and Notes.* Methuen & Co Ltd. London.
- Edzard, D. O.
- 1995 "The Sumerian Language". *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 3 & 4.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 2107–2116.
- Emerton, J. A.
- 1987 *An Examination of some Attempts to Defend the Unity of the Flood Narrative in Genesis. Part I.* *Vetus Testamentum* XXXVII, 4 (401–420).
- Fokkelman, J. P.
- 1991 *Narrative Art in Genesis. Specimens of Stylistic and Structural Analysis.* The Biblical Seminar 12. Wipf & Stock Publishers. Eugene.
- Foster, B. A.
- 2016 *The Age of Agade. Inventing Empire in Ancient Mesopotamia.* Routledge. London.
- Franke, S.
- 1995 "Kings of Akkad: Sargon and Naram-Sin". *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 1 & 2.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 831–841.
- Friedman, R. E.
- 2003 *The Bible with its Sources revealed. A new view into the five Books of Moses.* Harper One. New York.
- Garfinkel, Y. & Ganor, S. & Hasel M. G.
- 2018 *In the Footsteps of King David. Revelations from an Ancient Biblical City.* Thames & Hudson. London.
- Gordon, C. H.
- 1971 *Before Columbus. Links between the Old World and Ancient America.* Crown Publishers. New York.
- Gunkel, H.
- 1997 *Genesis.* Mercer University Press. Macon.
- Hamilton, V. P.
- 1990 *The Book of Genesis. Chapters 1–17.* New International Commentary of the Old Testament. Eerdmans. Grand Rapids.
- Heller, R. L.
- 2004 *Narrative Structure and Discourse Constellations. An Analysis of Clause Function in Biblical Hebrew Prose.* *Harvard Semitic Studies* 55. Eisenbrauns. Winona Lake.

Hess, R. H.

- 1994 "The Genealogies of Genesis 1–11 and Comparative Literature". *I studied Inscriptions from before the Flood. Ancient Near Eastern, Literary, and Linguistic Approaches to Genesis 1–11*. R. Hess & D. Tsumura (eds.). Eisenbrauns. Winona Lake, 58–74.

Holladay, W. L.

- 2000 *A concise Hebrew and Aramaic Lexicon*. (12th corrected impression published 1991, reprinted 2000). Köln.

Homès-Frederic, D.

- 1992 "Late Bronze and Iron Age Evidence from Lahun in Moab". *Early Edom and Moab. The Beginning of the Iron Age in Southern Jordan*. P. B. Bienkowski (ed.). Sheffield Archaeological Monographs 7. The Alden Press. Oxford, 187–202.

Horn, S. H. & Kyle McCarter, Jr, P.

- 2011 "The Divided Monarchy. The Kingdoms of Judah and Israel". *Ancient Israel. From Abraham to the Destruction of the Temple*. H. Shanks (ed.). Prentice Hall. Biblical Archaeological Society. Washington, 129–208.

Howard, D. M.

- 1994 "Philistines". *Peoples of the Old Testament World*. A. J. Hoerth et al. (eds). Baker Books. Grand Rapids, 231–250.

Jungerstam, T.

- 2013 *I Mosebok 1:1–2:3 och det babyloniska eposet Enuma Elish. En analys av det gemensamma i kosmogonin och av texternas syfte*. Pro gradu avhandling. Teologiska Fakulteten, Åbo Akademi. Kan läsas via www.urhistorien.com eller köpas via SLEF-Media eller direkt via Tore Jungerstam som kan nås via tore.jungerstam@gmail.com.
- 2015 *Hur förhåller sig Edenberättelsen till skapelseberättelsen. En analys av struktur och innehåll*. Kan läsas via www.urhistorien.com eller köpas via SLEF-Media eller direkt via Tore Jungerstam som kan nås via tore.jungerstam@gmail.com.
- 2016 *Historien om Kain och Abel. En analys och kommentar av 1 Mos 4*. Kan läsas via www.urhistorien.com eller köpas via SLEF-Media eller direkt via Tore Jungerstam som kan nås via tore.jungerstam@gmail.com.
- 2017 *En analys och kommentar av 1 Mos 5:1–6:8: Adams och människans fortsatta historia*. Kan läsas via www.urhistorien.com eller köpas via SLEF-Media eller direkt via Tore Jungerstam som kan nås via tore.jungerstam@gmail.com.
- 2018 *Noachs fortsatta historia. En analys och kommentar av 1 Mos 6:9–9:29*. Kan läsas via www.urhistorien.com eller köpas via SLEF-Media eller direkt via Tore Jungerstam som kan nås via tore.jungerstam@gmail.com.
- 2018¹ *Flodberättelsen i GT och Gilgamesheposet. En komparativ analys*. Kan läsas via www.urhistorien.com eller köpas via SLEF-Media eller direkt via Tore Jungerstam som kan nås via tore.jungerstam@gmail.com.

- Joüion, P. & Muraoka, T.
- 2011 *A Grammar of Biblical Hebrew. (3rd Reprint of the Second Edition).* Gregorian & Biblical Press. Rom
- Keil, C. F. & Delitzsch, F.
- 2001 *Commentary on the Old Testament. Volume 1.* Hendricksons Publishers. Peabody.
- Kikawada, I. M. & Quinn, A.
- 1985 *Before Abraham was.* Abingdon Press. Nashville.
- Kitchen, K. A.
- 1966 *Ancient Orient and Old Testament.* InterVarsity Press. Illinois.
- 1973 “Philistines”. *Peoples of Old Testament Times.* D. J. Wiseman (ed.). Oxford University Press. London, 53–78.
- 1982 *Pharaoh Triumphant. The Life and Times of Ramesses II.* Aris & Phillips Ltd. Warminster.
- 2006 *On the Reliability of the Old Testament.* Willam B. Eerdmans Publishing Company. Cambridge.
- Knapp, A. B.
- 1995 “Island Cultures: Crete, Thera, Cyprus, Rhodes, and Sardinia”. *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 3 & 4.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1433–1449.
- Laato, A.
- 2017 *Vanhan Testamentin selitysraamattu I. Laki.* Perussanoma OY. Kaunianen.
- Lemaire, A.
- 2011 “The United Monarchy: The Kingdoms of Judah and Israel”. *Ancient Israel. From Abraham to the Destruction of the Temple.* H. Shanks (ed.). Prentice Hall. Biblical Archaeological Society. Washington, 85–128.
- Licht, J.
- 1986 *Storytelling in the Bible.* The Magnes Press. The Hebrew University. Jerusalem.
- Lipinski, E.
- 1995 “The Phoenicians”. *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 1 & 2.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1321–1333.
- MacQueen, J. G.
- 1995 “The History of Anatolia and of the Hittite Empire: An Overview”. *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 1 & 2.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1085–1105.
- Mathews, K. A.
- 1996 *Genesis 1–11:26. Vol. 1A. The new American Commentary. An Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture.* Clendenen, E. R. (gen. ed.). B&H Publishing Group. Nashville.

- Mazar, A.
- 1995 *"The Fortification of Cities in the Ancient Near East". Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 3 & 4.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1523–1537.
- McEvenue, S. E.
- 1971 *The Narrative Style of the Priestly Writer.* Biblical Institute Press.
- McKeown, J.
- 2008 *Genesis.* William B. Eerdmans Publishing Company. Cambridge.
- Mettinger, T. N. D.
- 2007 *The Eden Narrative. A Literary and Religio-historical Study of Genesis 2–3.* Eisenbrauns. Winona Lake.
- Millard, A. R.
- 1973 *"The Canaanites". Peoples of Old Testament Times.* D. J. Wiseman (ed.). Clarendon Press. Oxford, 29–52.
- 1994 *"Story, History, and Theology". Faith, Tradition, and History: Old Testament Historiography in its Near Eastern Context.* A. R. Millard et al. (eds). Eisenbrauns. Winona Lake, 37–64.
- Moran, W. L. (Ed.)
- 1992 *The Amarna Letters.* The John Hopkins University Press. London.
- Muhly, J. D.
- 1995 *"Mining and Metalwork in Ancient Western Asia". Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 3 & 4.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1501–1521.
- Na'aman, N.
- 2005 *"The Hurrians and the End of the Middle Bronze Age in Palestine". Canaan in the Second Millennium B.C.E.* Eisenbrauns. Winona Lake, 1–24.
- 2005¹ *"The Canaanites and Their Land". Canaan in the Second Millennium B.C.E.* Eisenbrauns. Winona Lake, 110–133.
- 2005² *"The Network of Canaanite Late Bronze Kingdoms and the City of Ashdod". Canaan in the Second Millennium B.C.E.* Eisenbrauns. Winona Lake, 145–172.
- 2005³ *"The Conquest of Canaan in the book of Joshua and in History". Canaan in the Second Millennium B.C.E.* Eisenbrauns. Winona Lake, 317–392.
- 2005⁴ *"Ahab's Chariot Force at the Battle of Qarqar". Ancient Israel and its neighbors. Interaction and Counteraction.* Eisenbrauns, Winona Lake, 1–12.
- Parr, J. P.
- 1992 *"Edom and the Hejaz". Early Edom and Moab. The Beginning of the Iron Age in Southern Jordan.* P. B. Bienkowski (ed.). Sheffield Archaeological Monographs 7. The Alden Press. Oxford, 41–46.

- Potts, D. T.
- 1995 *"Distant Shores: Ancient Near Eastern Trade with South Asia and Northeast Africa".* *Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 3 & 4.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1451–1463.
- Reich, R.
- 2011 *Excavating the City of David. Where Jerusalem's History Began.* Israel Exploration Society & Biblical Archaeological Society. Jerusalem.
- Sailhamer, J. H.
- 1992 *The Pentateuch as Narrative. A Biblical Theological Narrative.* Zondervan Publishing House. Grand Rapids.
- Sarna, N. M.
- 1970 *Understanding Genesis.* Schocken Books. New York.
- 1989 *Genesis. The JPS Torah Commentary.* The Jewish Publication Society. Philadelphia.
- Sarna, N. M. & Shanks, H.
- 2011 *"Israel in Egypt. The Egyptian Sojourn and the Exodus".* *Ancient Israel. From Abraham to the Destruction of the Temple.* H. Shanks (ed.). Prentice Hall. Biblical Archaeological Society. Washington, 35–58.
- Skinner, J.
- 2012 *A Critical and Exegetical Commentary on Genesis.* Forgotten Books. Middletown.
- Speiser, E. A.
- 1964 *Genesis.* Anchor Bible. Doubleday & Company. New York.
- 1994 *"In Search of Nimrod". I studied Inscriptions from before the Flood. Ancient Near Eastern, Literary, and Linguistic Approaches to Genesis 1–11.* R. Hess & D. Tsumura (eds.). Eisenbrauns. Winona Lake, 270–277.
- Stager, L. E.
- 2015 *"The Fury of Babylon. Ashkelon and the Archaeology of Destruction".* *Forty Groundbreaking Articles from Forty Years of Biblical Archaeological Review. Volume Two.* H. Shanks (ed.). Biblical Archeology Society. Washington D.C. 376–391.
- Sternberg, M.
- 1987 *The Poetics of Biblical Narrative. Ideological Literature and the Drama of Reading.* Indiana University Press. Bloomington.
- Van de Mierop, M.
- 2005 *King Hammurabi of Babylon.* Blackwell Publishing. Oxford.
- 2007 *A History of the Ancient Near East.* Blackwell Publishing. Oxford.

Veenhof, K. R.

1995 *"Kanesh: An Assyrian Colony in Anatolia". Civilizations of the Ancient Near East". Volumes 1 & 2.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 859–871.

Von Rad, G.

1972 *Genesis.* Translated by John H. Marks. The Westminster Press. Philadelphia.

Walsh, J. T.

2001 *Style and Structure in Biblical Hebrew Narrative.* The Liturgical Press. Collegeville.

2009 *Old Testament Narrative. A Guide to Interpretation.* Westminster John Knox Press. Louisville, Kentucky.

Waltke, B. K.

2001 *Genesis. A Commentary.* Zondervan. Grand Rapids.

Walton, J. H.

2001 *Genesis. The NIV Application Commentary.* Muck, T. (gen. ed.). Zondervan. Michigan.

2009 *"Jonah". Zondervan Illustrated Bible Background Commentary.* J. H. Walton (gen. ed.). Zondervan. Grand Rapids.

Warring, L & Kantola, T.

2001 *Gilgameseposet.* Natur & Kultur. Stockholm.

Wenham, G. J.

1987 *Genesis 1–15.* Word Biblical Commentary. Thomas Nelson. Dallas.

Westermann, C.

1994 *Genesis 1–11. A Continental Commentary.* Translated by J.J. Scullion. Fortress Press. Minneapolis.

Whybray, R. N.

1999 *The Making of the Pentateuch. A Methodological Study.* Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 53. Sheffield Academic Press. Sheffield.

Wikander, O.

2005 *Enuma Elish. Det babyloniska skapelseeposet.* Wahlström & Widstrands klassikerserie.

Wilhelm, G.

1995 *"The Kingdom of Mitanni in Second-Millennium Upper Mesopotamia". Civilizations of the Ancient Near East. Volumes 1 & 2.* Sasson (Ed.). Hendricksons Publishers. Peabody, 1243–1254.

Wiseman, D. J.

1973 *Peoples of the Old Testament Times.* Clarendon Press. Oxford.

Yamauchi, E. M.

2004 *Africa and the Bible.* Baker Academic. Grand Rapids.

